C:\Users\Plazma\Desktop\Knhy pdf\D\Dumas Alexander_Dumas Alexander - Pád Bastily 2.pdb

PDB Name: zdroj
Creator ID: REAd
PDB Type: TEXt
Version: 0
Unique ID Seed: 0
Creation Date: 16.8.1973
Modification Date: 16.8.1973
Last Backup Date: 1.1.1970
Modification Number: 0

Alexander Dumas
Pád Bastily - 2 díl
1. Král a královna

Královna se ještě letmo přesvědčila pohledem, že je všechno v pořádku, a když ji král pozdravil, přátelsky mu pozdrav oplatila.

Král jí podal ruku.

"Jaké šťastné náhodě mám děkovat za vaši návštěvu?" otázala se Marie Antoinetta.

"Je to opravdu jen náhoda, uhodla jste, madam. Potkal jsem Charnyho, který mi řekl, co má od vás vyřídit těm vašim bojovným kohoutům. Udělalo mi to tak velkou radost, že jsem nechtěl přejít kolem vašich komnat, abych vám nepoděkoval."

"Ano," prohlásila královna, "rozmyslela jsem si všechno a řekla jsem si, že bude rozhodně lépe, necháte-li vojsko odpočívat a nezavdáte-li příčinu k občanské válce."

"To jsem opravdu hrozně rád," řekl král, "a jsem šťastný, že jste toho názoru. Věděl jsem ostatně, že vás k tomu přivedu."

"Vaše Veličenstvo vidí, že mu to nedalo velkou práci, rozhodla jsem se sama a Vaše Veličenstvo mě ani nemuselo přesvědčovat."

"Tím lépe, to jenom dokazuje, že uvažujete velmi rozumně, a až vám povím něco ze svých úvah, budete uvažovat ještě rozumněji."

"Ale jsme-li oba stejného mínění, Sire, zdá se mi, že je zbytečné, abychom ještě o něčem uvažovali."

"Oh, nemějte strach, madam, nechci rozpřádat dlouhý rozhovor anebo dokonce hádku. Víte dobře, že spory nemám rád, právě tak jako vy. Bude to jen kratička rozmluva. Cožpak si se mnou občas ráda nepohovoříte o záležitostech Francie, tak jako si dva dobří manželé rádi pohovoří o své domácnosti?"

Ludvík XVI. pronesl ta slova tak dobrácky, jak měl vždycky ve zvyku v rodinném kruhu.

"Naopak, Sire, hovořím s vámi vždycky velmi ráda," odpověděla královna. "Ale je k tomu právě teď vhodná chvíle?"

"Proč ne? Vy si tedy nepřejete, aby vypuklo nepřátelství mezi králem a lidem, že?"

"To jsem už řekla."

"Ale neřekla jste mi, co vás k tomu přivedlo."

"Neptal jste se mě na to."

"Ptám se vás teď."

"Jsme tak bezmocní!"

"Tak to vidíte. Kdybyste si myslela, že jste silnější, pustila byste se do boje."

"Kdybych věřila, že jsem silnější, spálila bych Paříž do základu!"

"Však jsem si myslel, že nechcete válku z jiného důvodu než já."

"A jaký je ten váš důvod?"

"Velmi prostý, madam."

"Povíte mi jej?"

"Velmi rád, madam. Nechci-li se pustit s lidem do války, je to jen proto, že lid má pravdu."

Marie Antoinetta sebou překvapeně trhla.

"Pravdu?" vykřikla, "lid že má pravdu, bouří-li se?"

"Ale ovšem."

"Má pravdu, když vnikl do Bastily, zabil guvernéra, zabil starostu a pobil vaše vojáky?"

"Panebože, pořád ještě má pravdu."

"Ach!" zvolala královna, "to jsou tedy ty úvahy, které jste mi tak neodbytně spěchal sdělit!"

"Říkám vám je, tak jak se mi zrodily v hlavě."

"Když jste ráčil večeřet?"

"Nu tak vida," zasmál se vesele král. "Už jsme zase u toho zpropadeného jídla. Nemůžete mi odpustit, že se rád najím. Chtěla byste, abych byl poetický jako trubadúr. Co se dá dělat! V našem rody se vždycky jedlo. Jindřich IV. nejenom jedl, ale pil jako duha. Velký a poetický Ludvík XIV. jedl, až se mu břicho nadouvalo. Král Ludvík XV., aby si byl jist, že se dobře nají a napije, smažil si koblihy sám a kávu si dával vařit od madam Dubarry. Když já dostanu hlad, nebo mohu odolat a musím se chtě nechtě řídit příkladem svých vznešených předků Ludvika XV., Ludvíka XIV. a Jindřicha IV.

Jestliže nemohu jinak, buďte shovívavá, prosím: A jestli je to slabost, odpusťte mi."

"Musíte však přiznat, Sire..."

"Chcete-li říci, že nemám jíst, když mám hlad, pak nepřiznám nic," zavrtěl pokojně hlavou král.

"O tom už nemluvím, mluvím o lidu. Musíte přiznat, že lid je na omylu."

"Jenom v tom, že se vzbouřil, v ničem jiném. Protože mu to nebude nic platné. Víte co, poohlédněme se po našich ministrech. Po celou tu dobu, co vládneme, kolika z nich leželo blaho lidu opravdu na srdci? Dvěma. Turgotovi a panu Neckerovi. Vy a ten váš spolek jste mě přiměli, abych se jich zbavil. Kvůli jednomu vypukly bouře, kvůli druhému vypukne možná revoluce. Promluvme si trochu o těch ostatních. Sami roztomilí páni, viďte! Pan de Maurepas, stvůra mých tetiček, skladatel popěvků. Jenže zpívat nemají ministři, zpívat má lid. Pan de Calonne, řekl vám jednou jednu roztomilou větu, která šla potom od úst k ústům. Žádala jste ho, nevím už oč, a on vám řekl: Je-li to možné, už se to stalo. Není-li to možné, uděláme to. Možná že ta krásná větička stála lid sto miliónů. Nedivte se pak, že ji považuje za méně duchaplnou než vy. Pochopte to přece, madam, ponechávám-li si všechny ty, kdo lid oškubávají, a propouštím-li ty, kdo lid chrání, není to zrovna vhodný prostředek, jak bych lid uklidnil a získal ho pro naši vládu."

"Výborně, lid má tedy právo na jakoukoli vzpouru? Jenom si hlásejte takové zásady! Ještě štěstí, že mi říkáte takové věci mezi čtyřma očima. Kdyby vás tak někdo slyšel!"

"Nu ovšem, ovšem," pokýval hlavou král, "neříkáte mi nic nového. Kdyby mě tak slyšeli všichni ti vaši Polignacové, Dreux-Brézé, Clermont-Tonnerre a Coigny, vím dobře, že by se mně pošklebovali za zády. Ale ve mně vzbuzuji jen útrpnost. Takoví Polignacové, například, vás vydírají a pomlouvají, a vy jste jim jednoho krásného dne darovala hrabství de Fenestrange, které vás stálo dvanáct set tisíc livrů! Nebo Váš Sartines, dávám mu devadesát tisíc livrů důchodu a od vás nedávno dostal ctí a darem dvě stě tisíc livrů! Kníže de Deux-Pont, kterému jsem na vaše naléhání povolil dar devět set pětačtyřicet tisíc livrů, aby si mohl zaplatit dluhy. Marie de Lavalle a paní de Magnenville, každá dostávají osmdesát tisíc livrů penze. Coigny, který má peněz, že neví co s nimi, a když jsem mu jednoho dne chtěl o něco snížit příjmy, vrhl se na mě na chodbě a byl by mě možná zabil, kdybych neudělal všechno podle jeho přání. A to jsou vaši přátelé, viďte! Můžete něco říct na jejich obranu? Já sám vám už řeknu jenom jednu věc, a vy tomu nebudete věřit, ačkoli je to pravda: kdyby ti vaši čistí přátelé nebyli u dvora, ale v Bastile, lid by ji byl nikdy nerozbořil, ale naopak opevnil."

"Ach!" zvolala královna a trhla vztekle rameny.

"Říkejte si, co chcete, ale je to tak," odpověděl pokojně Ludvík XVI.

"Ten váš milovaný lid už nebude mít dlouho důvod, aby nenáviděl mé přátele, sami dobrovolně odcházejí do vyhnanství."

"Že odjíždějí?" zvolal král.

"Ano, odjíždějí."

"Dámy de Polignac?"

"Ano."

"To je krása, to je krása!" vykřikl král, "buď Pán Bůh pochválen."

"Jakže? Buď Pán Bůh pochválen? Vám jich vůbec není líto?"

"To by tak ještě scházelo! Mají dost peněz na cestu? Jestli ne, rád jim nějaké dám. Tyhle peníze nebudou vyhozené, za to vám ručím. Šťastnou cestu, pánové, šťastnou cestu, dámy!" jásal král s úsměvem.

"Ovšem, ovšem," ušklíbla se královna, "jenom nechápu, jak můžete schvalovat takovou zbabělost."

"Víte co, nebudeme se o to přít. Konečně je snad jednou posuzujete spravedlivě."

"Oni odjíždějí!" vykřikla královna, "oni prchají, oni mě opouštějí!"

"Na tom nezáleží, hlavně že budou pryč."

"A když si pomyslím, že k takové hanebnosti jim radí vaše rodina!"

"Má rodina že radí vašim oblíbencům, aby šli k čertu? Nikdy bych byl neřekl, že má rodina bude mít tolik rozumu. Ale povězte mi, prosím vás, kdo z mé rodiny mi prokazuje takovou službu, rád bych mu poděkoval?"

"Vaše teta Adelaida, váš bratr d'Artois."

"Můj bratr d'Artois? Myslíte, že se bude také sám řídit radou, kterou dává? Myslíte, že by byl schopen odjet také?"

"A proč ne?" zvolala Marie Antoinetta, i když chtěla krále jen dopálit.

"Kéž by to Pán Bůh dal," povzdychl si Ludvík XVI. "Kdyby chtěl pan d'Artois opravdu odejít, řekl bych mu, co jsem řekl těm ostatním: Šťastnou cestu, bratře d'Artois, šťastnou cestu!"

"A tohle říkáte o svém bratrovi," rozhněvala se Marie Antoinetta.

"Až na to, že je k politování, je to, dobrý chlapec. Nechybí mu ani duchaplnost, ani odvaha, jenom je trochu potrhlý. Hraje si na francouzského prince jako světák z doby Ludvíka XIII., je svárlivý, neprozřetelný a kompromituje vás, ženu Césara."

"Césara," ušklíbla se královna s krvavou ironií.

"Nebo Claudia, je-li vám to milejší," odpověděl král.

"Vždyť víte, madam, že Claudius byl César právě tak jako Nero.

Královna sklonila hlavu. Chladnokrevnost historikova ji mátla.

"Claudius," pokračoval král, "když už máte raději Claudia než Césara, Claudius, jak si jistě vzpomenete, byl jednou večer nucen nechat zavřít versailleské brány, aby vám dal lekci, když jste se vracela příliš pozdě domů. Za tuto lekci se můžete poděkovat hraběti d'Artois. Nebudu litovat hraběte d 'Artois, Pán Bůh uchovej! Pokud jde o mou tetu, také se o ní leccos ví. Také jedna, která se dobře hodí do rodiny Césarů. Neříkám nic, protože je to má teta. Ale rozhodne-li se odjet, litovat ji nebudu. Myslíte, že bych litoval pana de Provence? Nechystá se snad také na odjezd? Šťastnou cestu!"

"Ten se netváří, jako kdyby chtěl odjet."

"Věčná škoda! Víte, má milá, pan de Provence se na můj vkus vyzná příliš dobře v latině. Musím s ním mluvit anglicky, když mu to chci oplatit. Pan de Provence strčil pana Beaumarchaise ze své soukromé moci do Bicétre, do Fort-1'Évéque nebo kam, a teď nám to pan de Beaumarchais oplácí, teď ho máme na krku. Pan de Provence tedy zůstane. Věčná škoda, věčná škoda! Něco vám povím, madam, jediný slušný člověk v celém vašem okolí je pan de Charny."

Královna se zarděla a odvrátila hlavu.

"Mluvili jsme o Bastile," pokračoval král po chvilce mlčení, "a vy jste litovala, že ji Pařížané dobyli?"

"Ale posaďte se aspoň, Sire," vybídla krále královna, "zdá se, že toho máte ještě mnoho."

"Ne, ne, děkuji, když mluvím, raději se procházím. Dělám tak něco pro své zdraví, o něž se nikdo nestará. Jím sice dobře, ,ale zato špatně trávím. Víte, co se v tuhle chvíli povídá? Král se navečeřel, král spí. Vidíte sama, jak spím. Jsem na nohou, jsem vzhůru, snažím se trávit a hovořím přitom se svou ženou o politice. Ach, madam, pykám, pykám!..."

"A zač pykáte, prosím vás?"

"Pykám za hříchy století, jehož jsem se stal obětním beránkem. Pykám za madam de Pompadour, za madam Dubarry, za Královskou oboru. Pykám za toho chudáka Latuda, který hnil třicet let v žaláři a který se pro své utrpení stal nesmrtelným. Také jeden, který svým neštěstím šířil nenávist k Bastile! Chudák! Ach, kolik hloupostí jsem nadělal, madam, že jsem zavíral oči před hloupostmi jiných! Pomáhal jsem pronásledovat všechny, filosofy, národohospodáře, učence, spisovatele. Ach, můj Bože, a ti lidé si ničeho víc nepřáli, než aby se mnou v dobrém vyšli. Kdyby mě byli mohli mít rádi, proslavili by mou vládu a byl by pokoj a klid v zemi. Pan Rousseau například, kterého pan de Sartines a jiní štvali jako dravou zvěř! Vzpomínáte si, viděl jsem ho jednou, když jste ho pozvala do Trianonu. Měl sice zaprášené šaty a byl zarostlý, to všechno je pravda. Ale přece jen to byl správný muž. Kdybych si byl oblékl své hrubé šedé šaty a vlněné punčochy, a kdybych byl řekl panu Rousseauovi: Víte co, pojďme hledat mechy do ville-d'avraiských lesů! Víte, co by se stalo?"

"Nevím," zavrtěla hlavou královna se svrchovaným pohrdáním.

"Já vám to řeknu. Pan Rousseau by byl nenapsal Savojského vikáře a Společenskou smlouvu."

"Nu ovšem, ovšem," pokrčila rameny Marie Antoinetta, "takhle dovedete uvažovat jenom vy. Jste rozvážný muž, bojíte se svého lidu jako pes svého pána."

"To ne, ale jako se pán bojí svého psa. To už něco znamená, když se člověk může spolehnout, že ho jeho pes nepokouše. Když jdu na procházku s Medorem, pyrenejským hafanem, kterého mi věnoval španělský král, jsem velmi hrdý, že jdeme spolu jako dva přátelé. Smějte se, jak chcete, madam, přesto však je pravda, že by mě Medor mohl krásně potrhat svými silnými bílými tesáky, kdyby nebyl můj přítel. Já mu říkám Medorku, hodný Medorku, a on mi líže ruce. Je mi milejší jeho jazyk nežli tesáky."

"Jak je vám libo. Lichoťte se k revolucionářům, hýčkejte si je, házejte jim koláče!"

"Však to také udělám. Nemám teď nic jiného na mysli, můžete mi to věřit. Už jsem se rozhodl, seberu nějaké peníze a budu se všemi těmi pány jednat jako s cerbery. Například takový pan de Mirabeau..."

"Ještě mi mluvte o té bestii!"

"Za padesát tisíc livrů měsíčně z něho bude Medor. Kdybychom čekali, stálo by nás to možná za nějaký čas půl miliónu."

Královna se útrpně rozesmála.

"Jenom se lichoťte k takovým lidem!"

"Z pana Baillyho," pokračoval král, "z toho udělám ministra věd a umění, už se těším na takové ministerstvo, a z pana Baillyho bude druhý Medor. Promiňte mi, madam, že nesouhlasím s vaším míněním. Ale shoduji se ve všem se svým vznešeným předkem Jindřichem IV. Byl to politik, jaký se jen tak nenajde, a já si teď často vzpomínám na to, co říkal."

"A co říkal?"

"Na ocet mouchu nechytíš."

"Sancho říkal totéž anebo něco velmi podobného."

"A Sancho by byl udělal lid Baratarie opravdu šťastný, kdyby byla Baratarie existovala."

"Sice, váš předek Jindřich IV., jehož se dovoláváte, to dovedl s vlky zrovna tak dobře jako s mouchami. Důkazem toho je maršál de Biron, kterému nechal useknout hlavu. Mohl tedy říkat, co se mu právě líbilo. Uvažujete-li však jako on a budete-li jednat tak, jak říkáte, připravíte monarchii o všechnu úctu, a královská vláda žije právě z úcty. Zpronevěřujete se zásadě. Co zbude z majestátu? Majestát je pouhé slovo, to mi nemusíte říkat. Ale v tom slově jsou všechny královské ctnosti. Kdo miluje, ten ctí, kdo ctí, ten poslouchá."

"Nu tak si tedy promluvme o majestátu," přerušil král Marii Antoinettu a usmál se. "Víte co, promluvme si zrovna o něm. Vy jste například zosobněný majestát. Jste majestátní jako málokdo, a neznám v Evropě nikoho, ani vaši matku Marii Terezii, kdo by se dovedl chovat tak důstojně jako vy."

"Ach rozumím, chcete říci, nenílž pravda, že ta důstojnost nedovedla zabránit, aby si mě francouzský národ neoškliví."

"Neříkám, že si vás lid oškliví, drahá Antoinetto," řekl král něžně, "dovolil bych si jen poznamenat, že vás vskutku nemiluje tolik, jak byste si zasluhovala."

"Pane," hluboce se urazila královna, "opakujete jen, co říká kdekdo. Nikdy jsem nikomu neublížila. Naopak, často jsem prokazovala dobrodiní. Proč by mě měli lidé nenávidět? Jestliže mě lidé nemají rádi, je to jen proto, že je všude plno klevetníků, kteří opakuji do omrzení od rána do večera: Královnu nemá nikdo rád. Víte dobře, pane, že stačí, aby to řekl jeden člověk, a hned to bude sto lidí opakovat. A ze sta lidí to bude brzy deset tisíc. A z deseti tisíc za chvíli celý

národ. A to jenom proto, že kdysi kdosi řekl: královnu nemá nikdo rád."

"Ach Pane Bože," zašeptal král.

"Ach Pane Bože," skočila mu do řeči královna. "Mně záleží velmi málo na tom, zda jsem oblíbená. Ale s tou neoblíbeností se to patrně také trochu přehání. Nikdo mě příliš nechválí, to je pravda. Ale byl čas, kdy mě kdekdo zbožňoval a právě proto, že mě tolik lidí zbožňovalo, teď mě asi tolik lidí nenávidí."

"Poslyšte, madam," poznamenal král, "neznáte celou pravdu a ještě se oddáváte iluzím. Mluvili jsme o Bastile."

"Ano."

"V Bastile byla velká místnost, plná všech možných knih, všechny byly napsané proti vám. Doufám, že to už spálili."

"A co se mi v těch knihách vyčítalo?"

"Jistě chápete, madam, že nechci být vaším žalobcem ani vašim soudcem. Když se takový pamflet objevil, dal jsem zabavit celý náklad a uložit jej v Bastile. Ale někdy se mi takový pamflet dostane přece jen do rukou. Jeden mám například tady" - král si poklepal na kapsu "a je to něco strašného."

"Ukažte mi ho!" vykřikla královna.

"Nemohu," zavrtěl hlavou král, "jsou tam ilustrace."

"Tak daleko jste tedy došel," usmála se pohrdlivě královna, "jste už tak slabý a zaslepený, že jste se ani nesnažil vypátrat původce těch hanebností?"

"Ale vždyť už se takřka nic jiného nedělá, než že se pátrá po těch hanopisech. Všichni moji policejní ministři z toho zešedivěli."

"Vy tedy znáte autora těch sprostot?"

"Jednoho znám, autora právě tohoto hanopisu, který mám v kapse, jakéhosi pana Furtha, mám tady od něho stvrzenku na dvaadvacet tisíc pět set livrů. Když to stojí za to, nekoukám na peníze."

"Ale ti ostatní, ti ostatní!"

"Ach, nejčastěji to jsou všelijací chudáci, kteří živoří a všelijak se protloukají v Anglii nebo v Holandsku. Někdo vás kousne, někdo píchne. Vy se rozčilujete, pátráte, myslíte, že najdete krokodýla nebo nějakou saň, že ji zabijete, rozsekáte, ale kdepak, je to jen malý, nízký, špinavý hmyz, neodvážíte se ho dotknout, neodvážíte se ho potrestat, abyste si nezašpinil ruce."

"To je náramné! Ale neodvažujete-li už se ho dotknout, postavte se alespoň tváří v tvář tomu, pod jehož ochranou se všechna ta havěť líhne. Já bych myslela, že Filip Orleánský je to slunce, které na ni sesílá své milostivé paprsky."

"Vévoda Orleánský," spráskl ruce král. "Tady to máme! Ještě s tím bych se měl kvůli vám rozhněvat!"

"Rozhněvat se se svým nepřítelem, Sire. To se vám povedlo!"

Král pokrčil rameny.

"Vidíte, takhle to dopadá, když si všechno vykládáte po svém. Vévoda Orleánský! Pomlouváte vévodu Orleánského, který mi právě nabídl své služby v boji proti vzbouřencům. Opustil Paříž a přispěchal za mnou do Versailles. Vévoda Orleánský že je mým nepřítelem? Opravdu, madam, vaše zášť k Orleánskému rodu je naprosto nepochopitelná."

"Přišel vám nabídnout své služby, ale víte proč? Protože se bojí, abyste si nevšiml, že tady není, když se tolik lidí tak ochotně nabízí. Přišel, protože je zbabělec."

"Nu tak se do toho pustíme od začátku," poznamenal rezignovaně král, "přiběhl za mnou, protože je zbabělec. Vy jste nechala psát ve svých novinách, že dostal strach u Ouesantu, chtěla jste ho zneuctít. Byla to pomluva, madam. Filip neměl strach. Filip neutekl. Kdyby byl utekl, nebyl by z Orleánského rodu. Orleánští mají pro strach uděláno. To ví kdekdo. A nikdo jim to nevezme. Říkejme si třeba jen polovinu pravdy, madam, ale neříkejme nikdy úplnou lež."

"Vaše Veličenstvo si zřejmě zamanulo omývat všechny vzbouřence. Uvidíte, uvidíte ještě jednou, zač bude stát tenhle. Jestliže lituji pádu Bastily, lituji toho kvůli němu. Lituji, že se tam zavírali zločinci, když tam měl sedět on."

"To bychom byli v krásné situaci, kdyby vévoda Orleánský seděl v Bastile," spráskl ruce král.

"Nu a co by se stalo?"

"Jistě víte, madam, že po Paříži nosili jeho poprsí ověnčené květinami, spolu s poprsím pana Neckera. Nuže, jakmile by se vévoda Orleánský dostal z Bastily, stal by se francouzským králem, madam."

"A vy byste to nepochybně schválil," poznamenala Marie Antoinetta s hořkou ironií.

"Víte že ano? Krčte si rameny, jak chcete. Chci-li dobře posoudit druhé lidi, dívám se na ně z jejich hlediska. Z výše trůnu nevidíme lid dobře. Já sestupuji až k němu a uvažuji, jak bych se na věci díval, kdybych byl měšťanem nebo sedlákem. Líbilo by se mi, kdyby mě pán počítal mezi své slepice a krávy a díval se na mě jako na užitkové zvíře? Co bych tomu říkal, kdyby mně - sedlákovi - snědlo každý den deset tisíc panských holubů třeba každý jen deset zrnek žita, ovsa nebo prosa, to je tak asi dvě měřice? Kdyby mi panští zajíci a králíci spásali vojtěšku, kanci vyrývali zemáky, výběrčí vybírali desátky, pán mi sváděl ženu a dceru, král mně odváděl syny na vojnu a kněží, když je chytne vztek, proklínali mou duši?"

"Nuže, pane," vskočila mu do řeči královna a vrhla na něho zdrcující pohled, "vezměte motyku a jděte pomáhat bourat Bastilu."

"Vy se smějete," odpověděl král, "šel bych, na mou čest, kdyby nebylo směšné, aby král bral do ruky motyku, když jediným tahem pera může udělat totéž. Ano, vzal bych do ruky motyku a lidé by mi tleskali, tak jako já tleskám těm, kdo to mohou udělat. Věřte, madam, ti, kdo bourají Bastilu, mně prokazují znamenitou službu, a ještě větší vám, madam. Ano vám, protože teď už nebudete moci podle kdejakého rozmaru svých přátel posílat počestné lidi do vězení."

"Počestné lidi do Bastily? Já že jsem tam nechala zavírat počestné lidi? Myslíte tím počestným mužem snad pana de Rohan?"

"Nemluvte zrovna o něm, já o něm také nemluvím. Nepodařilo se nám ho tam dostat, parlament ho zachránil. Ostatně to nebylo místo pro církevního knížete, když se tam teď zavírali falšovatelé směnek, podvodníci a šejdíři. A ostatně co tam měli dělat tihle chudáci? Cožpak nemám v Paříži jiné žaláře, které mě přijdou tak dost draho? Koneckonců zloději a šejdíři - ať si tam jsou. Horší bylo, že se tam opravdu zavírali počestní lidé."

"Počestní lidé?"

"Bezpochyby. Právě dnes jsem se setkal s jedním počestným mužem, kterého tam zavřeli a který se odtamtud jen taktak dostal."

"Kdy?"

"Dnes ráno."

"Vy že jste dnes večer viděl muže, který ráno vyšel z Bastily?"

"Před chvílí jsem se s ním rozešel."

"Kdo to je?"

"Někdo, koho znáte."

"Já že ho znám?"

"Ano."

"A jak se jmenuje ten váš někdo?"

"Doktor Gilbert."

"Gilbert, Gilbert," zvolala královna. "Andrée vykřikla to jméno, když procitala ze mdlob."

"Tomu bych se nedivil: Určitě to byl on."

"Ten člověk byl v Bastile?"

"Skoro bych řekl, že o tom nic nevíte, madam..."

"Nevím o tom naprosto nic."

Královna v tom okamžiku postřehla, že se král zatvářil udiveně, a rychle dodala:

"Ledaže by tu byl nějaký důvod, na který jsem zapomněla..."

"Vidíte, vidíte," řekl král, "za těmihle křivdami je vždycky nějaký důvod, na který se zapomnělo. I když jste však zapomněla vy na ten důvod i na doktora, paní de Charny určitě nezapomněla, za to vám ručím."

"Sire, Sire!" zvolala Marie Antoinetta.

"Mezi těmi dvěma se musely stát věci..." povzdychl si král.

"Sire, projím vás," vskočila mu do řeči královna a úzkostně se zadívala na dveře budoáru, odkud Andrée mohla slyšet každé slovo.

"Ach, ovšem," rozesmál se král, "máte strach, aby nepřišel Charny a nepátral, co za tím vězí. Chudák Charny!"

"Sire, snažně vás prosím, paní de Charny je opravdu ctnostná žena a spíše bych uvěřila, že ten pan Gilbert..."

"Bah," přerušil ji král. "Snad byste neobviňovala neznámého čestného člověka. Vím, co vím, a nejhorší na tom je, že vím mnoho, ale přece ne všecko."

"Opravdu, zaráží mě vaše jistota," poznamenala královna nespouštějíc oči ze dveří budoáru.

"Ale to nevadí," pokračoval Ludvík XVI, "jenom klid, kdo si počká, ten se dočká. Začátek je slibný, mohu se těšit na konec toho příběhu, a ten se dovím od samotného Gilberta, teď když je mým osobním lékařem."

"Vašim lékařem? Jak můžete svěřit svůj život prvnímu člověku, který se namane?"

"Ach," odpověděl chladně král, "dovedu se na lidi podívat a ručím vám za to, že tomuhle jsem viděl až na dno duše."

Královna by byla málem zasténala hněvem a pohrdáním.

"Krčte si rameny, jak chcete," podotkl král, "proto ještě pořád zůstane ten Gilbert velkým učencem."

"Snadno se nadchnete, Sire."

"Rád bych vás viděl, kdybyste byla na mém místě. Rád bych věděl, zda například pan Mesmer neudělal na vás a na paní de Lamballe nějaký dojem."

"Pan Mesmer," zarděla se královna.

"Ale ano, jenom si vzpomeňte. Hlas klepařů a pero novinářů nám dostatečně vyčetly tu malou neprozřetelnost. Pan Gilbert ovšem nedělá tolik cirátů jako pan Mesmer se svou kádí. Vztáhne jen k ženě ruku, ta okamžitě usne a ve spaní na sebe poví všechno, co ví."

"Co ví," zašeptala královna zděšeně.

"Tak, tak," odpověděl král, kterému dělalo radost, že může svou choť trochu potrápit. "Tak, tak, Gilbert ji uspí a ona mluví, a věřte, že to jsou věci velmi podivné."

Královna zbledla.

"Paní de Charny že říkala podivné věci?"

"Nanejvýš podivné," přikývl král. "Může být opravdu ráda..."

"Pst, pst," přerušila ho Marie Antoinetta.

"Jaképak pst, říkám jen, že může být opravdu ráda, že já jediný jsem slyšel, co ze spánku říkala."

"Oh, snažně vás prosím, Sire, už ani slovo!"

"Velmi rád, vždyť také už padám únavou. Rád se najím, když mám hlad, a když se mi chce spát, rád si lehnu. Dobrou noc, madam, a naše rozmluva nechť na vás nezůstane bez účinku."

"Bez účinku, Sire? Co tím myslíte?"

"Lid byl v právu, když zbořil to, co jsme my a naši přátelé vystavěli. Chudák můj Lékař Gilbert mi může být svědkem. Dobrou noc, madam, věřte, když jsem teď poznal zlo, že se mu vynasnažím zabránit. Dobrou noc, Antoinetto."

Král zamířil ke dveřím.

"Abych nezapomněl," ještě se otočil, "řekněte paní de Charny, že by udělala dobře, kdyby se s doktorem smířila, jestli už ovšem není pozdě. Dobrou noc!"

A pečlivě za sebou zavřel dveře, jako zámečník, který má radost, že klika a zámek jsou v pořádku.

Ještě ani neudělal deset kroků po chodbě, když hraběnka vyběhla z budoáru, běžela ke dveřím, zavřela na klíč, spěchala k oknům a zatáhla záclony.

A všechno to prudce, spěšně, s energií a zuřivostí šílence.

Potom, když se přesvědčila, že ji nikdo nemůže vidět ani slyšet, vrhla se před královnou se srdceryvným pláčem na kolena.

"Zachraňte mě, madam," zvolala, "pro živého Boha mě zachraňte."

Po chvíli si hluboce vzdychla a zašeptala:

"A řeknu vám všechno."

2. O čem královna přemýšlela v noci ze 14. na 15. července 1789

Andréino důvěrné vyznání trvalo jistě dlouho. Teprve k jedenácté se otevřely dveře královnina budoáru a na prahu se objevila hraběnka, takřka ještě na kolenou. Políbila Marií Antoinettě ruku, a zatímco se královna vracela do salónu, utírala si pláčem zarudlé oči, načež rychle odběhla, jako by utíkala sama před sebou.

Královna osaměla. Když ji chtěla dáma, která měla noční službu, pomáhat při svlékání, nevrle ji odbyla. Chvíli se dlouhými kroky a s lesknoucíma se očima procházela po ložnici, pak přikázala dvorní dámě, aby ji nikdo nerušil, ledaže by přišly důležité zprávy z Paříže, a dámu propustila.

Král se chvíli bavil s panem de la Rochefoucauld; který mu obšírně vysvětloval rozdíl mezi vzpourou a revolucí, posléze však prohlásil, že už toho má dost, uložil se a usnul tak klidně, jako by se byl účastnil lovu na jelena.

Královna napsala několik dopisů, zašla do sousedního pokoje, kde spaly její dvě děti pod ochranou paní de Tourzel, potom šla také spát. Neusnula však jako král.

V nočním tichu, které zahalilo Versailles a královský palác, bylo slyšet, jak skřípe písek pod nohama stráží v parku a na dlouhých chodbách tiše dopadají na mramorové dlaždice pažby pušek. Marie Antoinetta, jíž myšlenky nedaly spát, vyskočila brzy z lůžka, vklouzla do sametových pantoflíčků, zahalila se v bílý noční úbor a přistoupila k oknu, aby se nadýchala svěžího vzduchu, který vanul od vodotrysků, a ochladila si rozpálené čelo.

Ve vzpomínkách znovu prošla všechny neočekávané události, které jí přinesl ten podivný den.

Pád Bastily, symbolu královské moci, nejisté chování Charnyho, oddaného přítele, jehož tak dlouhá léta ovládala a který, jak se zdálo, dnes poprvé vzdychl spíše pod tíhou výčitky než pod tíhou lásky.

Zvyklá ovládat lidi i události pociťovala Marie Antoinetta tím víc jak současné politické neštěstí, tak zármutek lásky.

Politické neštěstí ohlásila zpráva, která se o třetí hodině rozletěla světem a před níž se v posvátné hrůze sklonili všichni, kdo až dosud upírali s veškerou úctou zraky ke králům jako k božím zástupcům na zemi.

Zármutkem lásky ji naplnilo, že Charny se odvážil odporovat, když až do této chvíle svrchovaně ovládala jeho srdce. Byla to jakási předtucha, že už nemiluje slepě, a ačkoliv zůstává stále věrný a oddaný, přece už začíná o své věrnosti a oddanosti přemýšlet.

Při té myšlence se jí bolestně sevřelo srdce, do něhož ukápla první kapka hořkého jedu žárlivosti.

Hoře lásky by pro královnu bylo jistě mělo znamenat mnohem méně než neštěstí politické.

Rozum i nutnost vedly také Marii Antoinettu k tomu, aby se obírala vážnými myšlenkami na nebezpečí, které vyplývá z politické situace.

Kam se obrátit: proti ní stála nenávist a ctižádost, po jejím boku slabost a lhostejnost. Její nepřátelé přešli od pomluv ke vzpouře a necouvnou už zřejmě před ničím.

Většina jejích obránců si už zvykla všechno snášet, necítila už hloubku ponížení a váhala se bránit ze strachu před veřejným pobouřením.

Bylo tedy třeba zdánlivě na všechno zapomenout nebo se alespoň tvářit, že jsme zapomněli a odpustili, ve skutečnosti však neodpustit nic.

Bylo to však důstojné francouzské královny, bylo to důstojné dcery statečné Marie Terezie?

Podrážděná pýcha jí radila, aby se pustila do boje. Mělo to však nějaký smysl? Uhasí prolitá krev nenávist? Není už dost hrozné, že jí říkají Rakušanka? Má své jméno jako Isabeau a Kateřina Medicejská poskvrnit krvavým křtem všeobecného vraždění?

A potom - má-li Charny pravdu, o úspěchu je nutno pochybovat.

Tedy bojovat a prohrát?

V tomto okamžiku se vedle politického nebezpečí jako jedovatý had vynořilo zoufalství ženy, dosud tak milované, když poznává, že se v jejím štěstí objevila trhlina.

Charny, jak si královna dobře povšimla, mluvil spíše z únavy než z přesvědčení. Stejně jako ona měl patrně už dost pomluv, které jistě slyšel na každém kroku. Poprvé dnes mluvil o své ženě, na niž si až dosud takřka nevzpomněl, nápadně vřele. Povšiml si snad, že Andrée je pořád ještě mladá a krásná? Při tomto pomyšlení pocítila Marie Antoinetta, že politické neštěstí není nic proti zármutku srdce.

Celý svůj osud výjimečné bytosti, jejíž výsadou je utrpení, pochopila Marie Antoinetta v této noci.

Jak uniknout politickému nebezpečí a hoři z lásky? ptala se úzkostně znovu a znovu. Má snad opustit královský život a žít šťastně v prostých radostech v opravdovém Trianonu jako na salaši? Má snad dopustit, aby si lid rozdělil všechno, co zbývá z království, až snad na několik kousků půdy, kde by mohla skromně žít s hloučkem věrných, kteří ji neopustí?

Zde, bohužel, had žárlivosti se zakousl nejhlouběji.

Mohla by být šťastna, když se její láskou pohrdlo?

Mohla by být šťastna po boku krále, všedního manžela, který má tak daleko do hrdiny?

Mohla by být šťastna, kdyby byl hrabě Charny šťasten s jinou ženou, i když by tou ženou byla jeho manželka?

Všechny ty myšlenky spalovaly srdce nešťastné královny, ale uprostřed bolestných muk a horečné úzkosti přece jen zasvitl radostný paprsek. Cožpak nestvořil Bůh ve své nekonečné dobrotě zlo, abychom si tím víc vážili dobra?

Andrée se svěřila královně, své sokyni, s hanbou svého života. S očima plnýma slz a s tváří skloněnou až k zemi se přiznala Marii Antoinettě, že není hodna úcty a lásky čestného muže. Charny tedy Andrée milovat nebude.

Ale Charny neví a nikdy se nic nedozví o trianonské katastrofě a o tom, jaké měla následky. Pro něho tedy jako by to neštěstí neexistovalo.

V těchto úvahách zkoumala královna v zrcadle své duše svou vadnoucí krásu, ztracené veselí a vyprchanou svěžest mládí. A znovu se vrátila k Andrée, k jejímu neuvěřitelnému. dobrodružství, s nímž se jí hraběnka právě svěřila.

Nemohla se dost vynadivit podivné hře slepé náhody, která spojila osud mladého zahradnického pomocníka s osudem vznešené šlechtičny a nakonec i s osudem královniným.

Zda není ten zahradnický pomocník Gilbert živý symbol toho, co se teď odehrává? Nezmocnil se muž z nejnižších lidových vrstev politiky velkého království, nezosobňuje z podivného rozmaru zlého génia Francie útok plebejců proti šlechtě a proti království?

Stal se učencem, chodí v černém šatě třetího stavu, je poradcem Neckerovým, důvěrníkem královým a stojí, dík revoluci, na stejné výši se ženou, které jako lotr ukradl v noci čest.

Královna se zachvěla, když si vzpomněla na hrozné vyprávění Andréino. Cítila přímo povinnost podívat se tomuto Gilbertowi tváří v tvář, podívat se, co je to za strašného člověka. Přestože před chvílí pocítila takřka radost nad soupeřčiným pohaněním, teď prudce zatoužila po tom, aby potrestala muže, který způsobil takové utrpení ženě.

A byla v ní snad dokonce touha poznat tohoto neobyčejného člověka, který tak zločinně naočkoval svou krev francouzské aristokracii, člověka, který, jak se mohlo zdát, takřka přivolal revoluci., aby mu otevřela Bastilu, v níž by se byl bez revoluce naučil navždy zapomenout na to, nač si plebejec nesmí ani pomyslit.

A tak se v bludném myšlenkovém kruhu královna znovu vrátila k politickým událostem a připadalo ji, jako by odpovědnost za všechno, co se událo, padala jen a jen na její hlavu.

Zdálo se ji, že původcem lidové vzpoury, která dobyla Bastilu a otřásla královskou autoritou, je Gilbert, že zásady, které hlásal tento muž, vtiskly do rukou zbraň všem těm hrozným povstalcům. Viděla v něm člověka ohavného a hrozného: jako milenec zničil Andrée, jako nepřítel vyvrátil Bastilu.

Rozhodla se tedy, že stůj co stůj musí poznat toho člověka, aby se mu mohla bránit, či ještě lépe, aby ho mohla využít. Musí ho stůj ca stůj spatřit, vidět na vlastní oči, sama ho posoudit.

Bily tři,hodiny. Vrcholky stromů a soch ve versailleských parcích se zaleskly v ranní záři a královna ještě bděla. Po celou noc nezavřela oka. Unaveným pohledem těkala po alejích, ztrácejících se v matném šeru. Konečně se svezla do lenošky u otevřeného okna a upadla v těžký, horečnatý spánek.

Zdálo se jí, že se prochází v Trianonu a že z kteréhosi záhonu pojednou vyskočil se strašidelným smíchem skřítek jako příšera z německých balad. Je to Gilbert a natahuje po ní křivé paťáty.

Královna vykřikla. Vzápětí nato se ozval druhý výkřik, který ji probudil.

Paní de Tourzel přišla právě do královniny ložnice a nedokázala potlačit zděšený výkřik, když spatřila královnu v lenošce, a jak se zdálo, v mdlobách.

"Královna je nemocná!" zvolala. "Mám zavolat lékaře?"

Královna otevřela oči. Otázka paní de Tourzel vyšla vstříc její zvědavosti.

"Ano, lékaře, prosím vás, doktora Gilberta, zavolejte doktora Gilberta."

"Kdo je to doktor Gilbert?" otázala se paní de Tourzel.

"Nový lékař královského domu, včera byl jmenován, přijel z Ameriky."

"Vím, koho královna myslí," odvážila se poznamenat jedna z dvorních dam, které vběhly do ložnice, přivolány výkřikem královniným a paní de Tourzel.

"Vy ho znáte?" otázala se Marie Antoinetta.

"Znám, je v králově předpokoji."

"A odkud ho znáte? Přijel přece asi před deseti dny z Ameriky a teprve včera vyšel z Bastily."

"Znám ho..."

"Nu tak to řekněte," naléhala královna.

Dvorní dáma sklopila oči.

"Madam, četla jsem jeho díla; byla jsem zvědava na autora a dnes ráno jsem si ho dala ukázat."

"Ach tak," kývla královna hlavou mrzutě a upjatě.

"Nu dobře, když už ho znáte, řekněte mu, že je mi nevolno a že si přeji, aby mě navštívil."

Královna zavolala dvorní dámy, oblékla si domácí úbor a upravila si účes.

3. Králův lékař

Dvorní dáma vyřídila královnin vzkaz a za několik minut byl již Gilbert uveden k Marii Antoinettě. Byl překvapen, poněkud zneklidněn, ale nedal na sobě nic znát.

Choval se ušlechtile a sebevědomě. Přirozenou bledost tváře učence a filosofa zdůrazňoval ještě černý šat třetího stavu, jaký tenkrát nosili nejen členové Národního shromáždění, ale i všichni stoupenci revoluce. Jeho bílým rukám a stejně ušlechtilým nohám by byl nemohl nic vytknout žádný ze znalců a dokonce ani ze znalkyň z královského paláce. Se skromnou úctou a klidnou jistotou vstoupil k Marii Antoinettě jako k nemocné ženě, tak jako kdyby vůbec nešlo o královnu.

Marie Antoinetta to všechno naráz postřehla, jakmile Gilbert vstoupil do její ložnice. Čím méně vyzývavě se však

choval, tím více královna cítila, jak ji dráždí osobnost toho muže. Bezděky si ho představovala jako drzého hrdopýška, jakých viděla kolem sebe spoustu. Původce Andréina utrpení, zvrhlý žák Rousseauův, zmetek, který dospěl v muže, zahradník, který se stal doktorem, sběrač housenek, z něhož tu byl najednou filosof a vládce lidských duší - Marie Antoinetta si ho mimoděk představovala nějak jako Mirabeaua, muže, kterého po kardinálu Rohanovi a hraběti Lafayettovi nejvíc nenáviděla.

Dokud Gilberta nespatřila, zdálo se jí; že obrovská .vůle toho člověka musí být vtělena v nějaké obří postavě.

Ale když spatřila mladého, pružného, štíhlého muže, elegantní postavy, s mírnou a laskavou tváří, zdálo se jí, že se svým vzezřením dopouští nového zločinu, že celá ta jeho osobnost je lež. Vždyť to je člověk z lidu, temného, neznámého původu. Sedlák, chrapoun, sprosťák. V královniných očích byl Gilbert vinen, jako by si byl podvodně přivlastnil zevnějšek člověka z nejlepších kruhů, šlechtice. Hrdá Rakušanka, zapřisáhlá nepřítelkyně lži, pokud se ji dopouštěli jiní lidé, byla hrozně pobouřena a plnou silou v ní vzplanula zášť proti nešťastníkovi, který byl příčinou tolika pohrom a neštěstí. Všichni, kdo ji znali, chodili kolem ní v takovýchto okamžicích po špičkách, věděli už, že v jejím nitru zuří hrozná bouře.

Pouhým pohledem propustila královna všechny přítomné, dokonce i paní de Misery.

Když se za dámami zavřely dveře, obrátila se královna k Gilbertovi a všimla si, že ji nepřestává upřeně pozorovat.

Taková odvaha ji vyvedla z míry.

Lékařův pohled nebyl nijak dotěrný, byl však tak pozorný a plný neosobního zájmu, že přiměl Marii Antoinettu, aby se vzepřela.

"Pane Gilberte," otázala se takřka sveřepě, "proč tu takhle stojíte a zpytujete mě, místo abyste mi řekl, co mi je?"

Ten zuřivý výpad, doprovázený zlobným pohledem, by byl srazil na kolena každého dvořana, i kdyby to byl třeba maršál Francie.

Ale Gilbert odpověděl pokojně:

"Madam, každý lékař si musí nemocného nejprve prohlédnout. Když se dívám na Vaše Veličenstvo, které si mě nechalo zavolat, nedělám to z plané zvědavosti, plním jen své poslání, jsem poslušen vašich příkazů."

"Vy jste mě tedy studoval, pane?"

"Pokud je to v mé moci, madam."

"Jsem nemocná?"

"Nikoli v pravém smyslu slova. Vaše Veličenstvo je jen příliš rozrušeno."

"Ale, ale," pokrčila ironicky rameny Marie Antoinetta, "proč rovnou neřeknete, že mám vztek?"

"Nechť Vaše Veličenstvo dovolí, ale lékař se vždycky raději vyjadřuje lékařskými termíny."

"Jak si přejete, ale co je tedy příčinou mého rozrušení?"

"Vaše Veličenstvo jistě chápe, že lékař pozná nemoc na základě své zkušenosti a svých odborných studií, že však není věštec, aby na první pohled pronikl do tajů lidské duše."

"Chcete tím snad říci, že byste při druhé nebo při třetí návštěvě poznal nejen, co mě bolí, ale dokonce i to, co si myslím?"

"Možná, madam," odpověděl chladně Gilbert.

Králova se zarazila. Měla zřejmě na rtech jízlivou odpověď, ale ovládla se.

"Tak učenému muži musí ovšem člověk věřit."

Vložila však do těch slov tak krvavé opovržení, že i Gilbertovi se v očích zlobně zablesklo. Stačila mu však vteřina, aby se opanoval.

"Vaše Veličenstvo je příliš laskavo," odpověděl pokojně, "prohlašuje-li mě za učence dříve, než se přesvědčilo, jak to s tou učeností opravdu vypadá."

Královna se kousla do rtů.

"Jistě pochopíte, že nemohu vědět, do jaké míry jste opravdu vědec, kdekdo to však říká a já opakuji jen to, co říkají všichni."

"Vaše Veličenstvo," odpověděl uctivě Gilbert a uklonil se hlouběji než kdy dříve, "je příliš povznesené, aby musilo slepě opakovat, co říká kdekdo."

"Myslíte tím prostý lid?" nadhodila královna vyzývavě.

"Myslím tím prostě lidi, kteří to nedovedou posoudit," odpověděl Gilbert tak pevně, že se královnino nitro bolestně zachvělo, aniž sama věděla proč.

"Konečně o tomhle nemusíme hovořit. Také moudří lidé vás prohlašují za učence, a to je hlavní. Kde jste studoval?"

"Všude, madam."

"To není odpověď."

"Tedy nikde."

"S tím bych spíše souhlasila. Nestudoval jste tedy nikde?"

"Jak si ráčíte přát, madam," chladně se uklonil doktor. "Je to však méně případné, než když řeknu, že jsem studoval všude."

"Odpovídejte, prosím vás, jasně," rozkřikla se královna podrážděně "a hlavně mě proboha, ušetřte těchhle frází."

A jako pro sebe dodala:

"Všude, všude, co to má znamenat? Takhle mluví šarlatán, mastičkář, který se produkuje na tržištích. Myslíte, že mě tím ohromíte? Všude! Řekněte kde, pane Gilberte!"

"Řekl jsem všude," odpověděl chladně Gilbert, "protože jsem opravdu studoval všude, v chýších i v palácích, ve městech i na pouští, učil jsem se na sobě i na druhých lidech, na lidech i na zvířatech, jako člověk, kterému je drahá véda a který se poučí všude, kde se mu to naskytne."

Královna, poražena, změřila si Gilberta ledovým pohledem, doktor se však na ni díval stejně pevně a pokojně, což ji dráždilo takřka až k nepříčetnosti.

A jak sebou zlobně trhla, převrhla malý stolek, na něm jí podali v sévreském šálku čokoládu.

Gilbert viděl, jak se stolek kácí, viděl, jak šálek spadl a rozbil se, ale ani se nepohnul.

Marii Antoinettě naskočily na tvářích červené skvrny. Přejela si studenou rukou rozpálené čelo, chtěla se znovu nevraživě podívat na Gilberta, ale neodvážila se. Spíše jen pro vlastni uspokojení předstírala ještě větší opovržení.

"A u kterého mistra jste studoval?" navázala znovu rozhovor.

"Nevím, jak bych měl Vašemu Veličenstvu odpovědět, abych je neurazil."

Královna se domnívala, že se po této Gilbertově odpovědi octla ve výhodě a hned také této domnělé výhody jaksepatří využila.

"Že byste mě urazil?" vykřikla pohoršeně. "Co to říkáte, pane, vy se opravdu domníváte, že byste mohl urazit královnu? Zapomínáte, kdo jste, doktore Gilberte. Nestudoval jste zřejmě francouzský jazyk tak dobře jako medicínu. Lidi mého společenského postavení, pane doktore Gilberte, nemůže jen tak kdekdo urazit, nudit je ovšem může, to ano."

Gilbert se uklonil a udělal krok ke dveřím. Královně se však nepodařilo objevit v jeho obličeji sebenepatrnější stopu hněvu nebo rozmrzelosti. Sama se naopak celá třásla hněvem. Udělala prudký pohyb, jako by chtěla Gilberta zadržet. Doktor to pochopil.

"Promiňte, madam," uklonil se znovu, "dopustil jsem se neodpustitelné chyby, zapomněl jsem, že jsem byl povolán k nemocné. Promiňte mi to, madam, budu se chovat podle toho."

Na chvilku se zamyslil. Potom zvedl hlavu.

"Zdá se mi," pokračoval vlídně, "že Vaše Veličenstvo nemá daleko k nervové krizi. Dovolil bych si vás poprosit, abyste se ji nepoddávala. Za malou chvíli byste ji už nemohla ovládnout. Máte zrychlený tep, krev se vám žene k srdci, není vám opravdu dobře a každou chvíli byste mohla dostat záchvat. Snad by bylo dobře zavolat hned komornou."

Královna neodpověděla, několikrát se prošla po komnatě a znovu usedla.

"Vy se jmenujete Gilbert, viďte?" otázala se.

"Ano, madam, Gilbert."

"To je divné. Mám jednu podivnou vzpomínku z mládí, která by vás patrně urazila, kdybych vám ji pověděla. Ale koneckonců pro vás taková urážka jistě mnoho neznamená, jste přece stejně rozvážný filosof jako učený lékař."

A královna se ironicky usmála.

"Tak je to v pořádku, madam," prohodil Gilbert, "usmívejte se, nic tak neprospěje vašim nervům jako dobrá nálada. Je nejkrásnější výsadou lidské vůle, že si dovede poručit. Ovládejte se, madam, ale nepřehánějte to do křečovitosti."

Gilbert udělil tu lékařskou radu tak mírně a dobrosrdečně, že královna, ačkoli v jeho slovech cítila skrytou ironii, přece jen se nemohla urazit. Přesto však okamžitě přešla do útoku.

"Přece však bych vám ráda prozradila tu svou vzpomínku.

Gilbert se uklonil na znamení, že poslouchá.

Královnu stálo jisté úsilí, aby se mu podívala do očí.

"Byla jsem tenkrát korunní princezna, bydlela jsem v Trianonu. V záhonech před zámkem pracoval malý hoch, celý černý, věčně umazaný, zamračený jako nějaký maličký pan Rousseau, plel, ryl, obíral housenky a vůbec zahradničil. Jmenoval se Gilbert."

"To jsem byl já, madam," ozval se Gilbert neúčastně.

"Vy!" vyhrkla nenávistně královna: "Ale pak jsem přece jenom měla pravdu! Vy jste opravdu nikde nestudoval!"

"Má-li Vaše Veličenstvo tak výbornou paměť, jistě si pamatuje také, kdy to bylo. Nemýlím-li se, okopával ten malý zahradník, který se přece musel něčím živit, trianonské zahrady v roce 1772. Nyní máme rok 1789. Uplynulo tedy od té doby, na kterou jste si, madam, vzpomněla, sedmnáct let. Žijeme v době, kdy sedmnáct let znamená mnoho. Je to rozhodně déle, než je zapotřebí, aby se z prostého chlapce stal učenec. V jistých podmínkách se duch rychle rozvíjí, tak jako rostliny ve skleníku. Revoluce, madam, jsou pařeništěm bystrého smyslu. Vaše Veličenstvo nepoznalo v třiatřicetiletém muži někdejšího šestnáctiletého hocha. Diví se proto neprávem, že nevzdělaný malý Gilbert se stal pod žhavým sluncem dvou revolucí učencem a filosofem."

"Nevědomý možná byl," trhla podrážděně rameny královna, "ale ani tenkrát jistě už nebyl naivní."

"Jestliže jsem toho chlapce neprávem vylíčil příliš příznivě, nevím, jak by Vaše Veličenstvo mohlo znát lépe než já jeho tehdejší nedostatky."

"To je jiná věc," zachmuřila se královna, "možná že se k tomu ještě někdy vrátíme. Zatím se, prosím, vraťme k onomu učenému a dokonalému muži, kterého mám před očima."

Gilberta nechalo chladným slovo "dokonalý", které královna jízlivě zdůraznila. Chápal, že je to jen pokus o novou urážku.

"Vraťme se k tomu muži, madam," odpověděl prostě, "a prosím Vaše Veličenstvo, aby mi povědělo, proč mě k sobě povolalo."

"Nabídl jste se králi za osobního lékaře. Pochopíte jistě, pane, že zdraví mého chotě mi leží příliš na srdci, abych je jen tak svěřila muži, kterého dokonale neznám."

"Nabídl jsem se, madam," odpověděl mírně Gilbert, "a král mě přijal. Vaše Veličenstvo se nemusí ani v nejmenším obávat, že bych neměl dost schopností, anebo že bych neudělal všechno, co je v mých silách. Doporučil mě pan de Necker, nejenom jako lékaře, ale i jako člověka, který se vyzná v politických otázkách. Pokud jde o lékařskou stránku věci, bude-li král potřebovat mého přispění, vyznám se v medicíně jistě stejně dobře jako kterýkoli jiný lékař. Domnívám se ovšem, že v těchto dobách daleko víc než dobrého lékaře a dobrého poradce potřebuje král dobrého přítele."

"Dobrého přítele!" vybuchla královna opovržlivě. "Vy chcete být, pane, královým přítelem?"

"Zajisté, madam," odpověděl pokojně Gilbert, "proč ne?"

"Ach ano," zamumlala královna, "s pomocí své okultní vědy, těch tajných prostředků, které máte k dispozici. Kdoví, snad se opravdu vracíme do středověku. Vzkřísíte patrně znovu kouzla a čáry, budete ovládat Francii magií jako doktor Faustus."

"Nemám nic takového v úmyslu, madam."

"Škoda že nemáte. Kolik strašlivých příšer byste mohl uspat na prahu pekla, do něhož se řítíme."

Při slově "uspat" pohlédla královna zpytavě na doktora.

Tentokrát se Gilbert bezděky začervenal.

Marie Antoinetta se v duchu zaradovala, neušlo jí, že teď zase ona ťala do živého.

"Vždyť vy dovedete uspat," pokračovala ironicky. "Studoval jste přece všude a všecko, jistě jste tedy také studoval i magnetismus u hypnotizérů našeho věku, u lidí, kteří ze spánku udělají zrádce a přinutí své oběti, aby v něm prozradily svá tajemství."

"Opravdu, madam, studoval jsem dlouho u učeného Cagliostra."

"Ano, u toho pána, který se dopouštěl oné mravní krádeže, o níž jsem právě mluvila, a učil, jak vidím, i jiné, jal by se v tom hanebném magnetickém spánku, který dokázali přivodit; zmocňovali duší a těl svých obětí."

Gilbert teď už dokonale pochopil, kam královna míří, nezačervenal se tentokrát, ale zrudl. Královna v duchu jásala radostí.

"Ach, ty ničemo," pomyslila si, "tentokrát jsem tě zranila do krve."

Ale na Gilbertově tváři se neobrážely ani nejhlubší a nejniternější pocity. Udělal dva kroky ke královně, která na něho neprozřetelně shlížela plná vítězné radosti.

"Madam," pronesl pevně, "Vaše Veličenstvo neprávem upírá vědcům, o nichž se právě zmínilo, nejkrásnější výsledek jejich vědy, totiž moci uspat nikoliv oběti, ale nemocně magnetickým spánkem. Chybovala byste, kdybyste jim upírala právo usilovat všemi prostředky, aby objevili zákony, jejichž znalost a praktické užití jednou možná zrevolucionuje svět."

A přistoupiv ještě blíže, zahleděl se Gilbert na královnu s onou propastnou silou vůle, které včera podlehla citlivá Andrée.

Královna pocítila, jak jí při tom pohledu mrazí v žilách.

"Je to hanba," vykřikla, "když lidé zneužívají takových temných a záhadných praktik k záhubě duše a těla!... Hanba tomu vašemu Cagliostrovi!"

"Střezte se, madam," odpověděl Gilbert důrazně, "soudit tak přísně lidské slabostí."

"Pane!"

"Každý tvor je chybující, madam. Jenom nejlepší lidé jsou opravdu dobří, v tom je všechno. Někdo jiný by snad mohl říci: nejlepší jsou ti, kdo se dopouštějí nejméně zla. Čím výše kdo stojí, tím by měl být shovívavějším soudcem. Z výše vašeho trůnu máte méně než kdo jiný právo přísně posuzovat chyby druhého. Buďte shovívavá na svém pozemském trůně, tak jako je Bůh milosrdný na svém trůně nebeském."

"Pane," řekla královna, "dívám se jinak na svá práva a zvláště na své povinnosti. Jsem na trůně proto, abych trestala a odměňovala."

"Nemyslím, madam, podle mého mínění je naopak úlohou královny, aby odpouštěla a usmiřovala."

"Nebudete mi snad dělat kázání, pane."

"To zajisté nechci, madam, odpovídám pouze Vašemu Veličenstvu. Onen Cagliostro, například, o němž jste před chvílí mluvila a jehož vědu jste popírala - vzpomněl jsem si právě teď na tu příhodu, madam, je starší než vaše vzpomínka z Trianonu - onen Cagliostro tedy měl příležitost podat korunní princezně v zahradách taverneyského zámku jakýsi důkaz o své vědě. Nevím, jaký důkaz to byl, madam, ale Vašemu Veličenstvu se jistě vryl hluboko do paměti, vždyť Vaše Veličenstvo tenkrát pod tím dojmem omdlelo."

Tentokrát se podařil zásah Gilbertovi. Snad mu přála jen náhoda, přesto však královna hrozně zbledla.

"Ano," přisvědčila zastřeným hlasem, "ukázal mi tenkrát ve snu jakýsi obludný nástroj. Ale až do dneška jsem se nedozvěděla, že by takový nástroj existoval."

"Nevím, co vám ukázal," odpověděl Gilbert, v duchu spokojený s dojmem, který vyvolal, "vím však, že nelze upírat název učence člověku, který si získal takovou moc nad stejnými lidmi, jako je sám."

"Jako je sám...," zamumlala královna opovržlivě.

"Snad jsem se špatně vyjádřil, madam, ale jeho moc je tím větší, jestliže dovede sklonit pod své jho i korunované hlavy, vládce této země."

"Je to hanebné, hanebné, říkám vám ještě jednou, že každý, kdo zneužívá slabostí nebo důvěřivosti člověka, Je hanebník."

"Chce snad Vaše Veličenstvo mluvit o mužích vědy jako o hanebnících?"

"Ta jejich věda -: jsou to jen samé lži, podlosti a chiméry."

"Co tím chcete říci?" otázal se klidně Gilbert.

"Že ten váš Cagliostro je podlý šarlatán a že ten jeho domnělý magnetický spánek je zločin."

"Zločin?"

"Ano, zločin, je to následek nějakého kouzelného nápoje, nějakého omámení, a lidská spravedlnost, kterou představuji já, to tajemství vypátrá a jeho strůjce potrestá."

"Madam," odpověděl Gilbert stejně trpělivě, "buďte shovívavá, milosrdná k chybujícím."

"Vy tedy sám přiznáváte, že chybují?"

Královna se mýlila, jestliže se domnívala, že se Gilbert dal na ústup. To, co teď řekl, mělo ji hned vyvést z omylu:

"Bohužel, madam, žádná lidská bytost není bez chyby. Za ctnostného je často považován jen ten, kdo dovede tak dokonale obrnit své svědomí, že ho nikdo neprohlédne. Buďte shovívavá, madam, znovu vás prosím."

"Ale pak ovšem," odpověděla neprozřetelně královna, "by vůbec nebylo ctnostného člověka, alespoň pro vás, pane, pro žáka učenců, kteří dovedou nahlédnout do nejtajnějších hlubin lidského svědomí."

"Pravděpodobně, madam."

Královna znovu propukla v opovržlivý smích.

"Oh, prosím vás, drahý pane, mějte laskavě na paměti, že nemluvíte na jarmarku k hlupákům, venkovanům nebo k těm našim dnešním vlastencům."

"Buďte ujištěna, madam, vím, s kým mluvím."

"Pak bych vás prosila, pane, o větší úctu anebo o větší odvahu. Rozpomeňte se na svůj vlastní život a ponořte se zvláště do hlubin svého vlastního svědomí, vždyť i muži, kteří vždy a všude studovali, mají při veškeré své genialitě a zkušenosti nějaké svědomí. Vzpomeňte si, zda jste nikdy nepomyslil na nic nízkého, škodlivého, zločinného, zda jste kdy nespáchal nic ukrutného, žádný zločin. Nepřerušujte mě, prosím, doktore, a až opravdu dokonale prozkoumáte celou svou minulost, skloňte pokorně hlavu, pokořte se a nepřibližujte se s tak nepřiměřenou pýchou ke králům, kteří, alespoň do té doby, než vznikne nový společenský řád, byli Bohem povoláni, aby zkoumali duše zločinců a spravedlivě trestali viníky. To se na vás sluší, drahý pane. Vaše pokání vám bude připočteno k dobru. Věřte mi, nejlepší prostředek, jak uzdravíte svou nemocnou duši, je žít o samotě, vzdát se falešných představ, které si lidé jako vy dělají o svém vlastním významu. Radila bych vám tedy, abyste raději odešel ode dvora a vzdal se myšlenky pečovat o královo zdraví, stát mu po boku v jeho vladařských starostech. Bůh ocení víc, budete-li pečovat o vlastní zdraví než o zdraví někoho druhého. Staří na to měli pěkné přísloví: Ipse cura medici."

Gilberta nijak nepobouřil návrh, který královna považovala za tak pokořující. Odpověděl mírně:

"Madam, už jsem udělal, co mi Vaše Veličenstvo doporučilo."

"A co jste tedy udělal, pane?"

"Přemýšlel jsem."

"O sobě?"

"Ano, madam."

"Zpytoval jste své svědomí?"

"Nejvíc ze všeho jsem zpytoval své svědomí."

"A nezdá se vám tedy, že by mně mohlo být dost dobře známo, co jste se při tom o sobě dozvěděl?"

"Nevím, o čem Vaše Veličenstvo hovoří, ale snažím se to pochopit. Kolikrát člověk mého věku urazil Boha!"

"Vy mluvíte o Bohu?"

"Ano. Proč ne?"

"Filosof mluví o Bohu! Cožpak filosofové věří v Boha?"

"Mluvím o Bohu a věřím v Boha."

"A neodejdete od dvora?"

"Ne, madam, zůstanu zde."

"Dejte si pozor, pane Gilberte!"

Na královnině tváři se objevil hrozivý výraz.

"Uvažoval jsem dlouho, madam, a právě ty úvahy mě přivedly k přesvědčení, že nejsem horší než kdokoli jiný. Každý člověk se dopouští chyb. Poznal jsem to nikoli v knihách, ale když jsem pozoroval druhé lidi."

"Víte tedy všechno a jste neomylný, viďte," podotkla královna kousavě.

"Nevím všechno a nejsem neomylný, madam, ale znám dobře lidskou bídu a zakusil jsem sám na sobě, jak bolí. Znám ji do té míry, že vám mohu říci, podívám-li se jen na tmavé kruhy pod vašima unavenýma očima, na vrásky mezi obojím a kolem vašich úst, kolik krutých zkoušek jste prožila, jak vaše srdce bilo úzkostí, kolikrát se důvěřivě oddalo a kolikrát bylo opuštěno a zklamáno. Budete-li chtít, madam, povím vám to všechno, a jsem si jist, že se nezmýlím. Potom snad pochopíte, že opravdu mohu mnoho, a jestliže si ukládám zdrženlivost, měla byste to ocenit a nevyzývat mě k boji."

Gilbertova pevná slova, pronesená bez ohledu na všechnu etiketu, působila na Marii Antoinettu mocným dojmem. Cítila, jako by se propadala do mlh, její nenávist se měnila v hrůzu. Ruce jí klesly do klína. Připadalo jí, jako by stála tváří v tvář neznámému nebezpečí.

"A nyní, madam," prohlásil Gilbert, který jasně viděl, co se v královně děje, "chápete jistě, že bych se mohl snadno dozvědět, co skrýváte před celým světem, ba dokonce sama před sebou."

"Ach ne!" zvolala královna zděšeně.

"Mohl bych v duchu vyslovit slova, která vyslovit nechci, mohl bych přinutit vaši vůli, aby se podrobila mé vůli, ale vzdávám se toho. Pochybujete, madam? Ne, ne, nepochybujete, chcete mě jen pokoušet, jako jste mě už pokoušela. Anebo snad přece pochybujete?"

Královna těžce oddychovala a křečovitě tiskla opěradlo lenošky.

"Věřte, madam," pokračoval Gilbert naléhavě, "kdybych nebyl nejpokornější, nejoddanější z vašich poddaných, lehce bych vás přesvědčil silou své strašné zkušenosti. Ale nebojte se, skláním se v pokoře před vámi, ještě více jako před ženou než jako před královnou. Raději bych se zabil, než bych se chtěl zmocnit vašich tajemství."

"Pane, pane," lapala královna po dechu a napřáhla ruce, jako by chtěla Gilberta odstrčit, ačkoli stál od ní v uctivé vzdálenosti.

"A přece," pokračoval doktor, "jste mě nechala uvrhnout do Bastily. Litujete toho, že byla dobyta, jenom proto, že lid, který se jí zmocnil, mi otevřel její brány. Z vašich oči .šlehá nenávist k muži, kterému osobně nemůžete nic vyčítat.

A řeknu vám ještě víc, budete o mně znovu pochybovat a znovu mě budete nenávidět,"jakmile pomine vliv, kterým vás v této chvíli poutám. A opravdu, jakmile ji Gilbert přestal svýma pronikavýma očima ovládat, Marie Antoinetta se hrozivě zvedla jako spoutaný pták, který se pokouší rozletět, když se mu uvolnila křídla.

"Ach, už zase pochybujete, posmíváte se mi, opovrhujete mnou. Chcete, abych vám řekl, madam, jaká strašná myšlenka mi prolétla hlavou? Hle, co jsem chtěl udělat, madam: Chtěl jsem vás přimět, abyste mi odhalila své nejbolestnější strasti, svá nejskrytější tajemství. Chtěl jsem vás přinutit, abyste to všecko napsala na tomhle stole, kterého se právě dotýkáte, a až byste se probudila, až byste zase přišla k sobě, dokázal bych vám vaším vlastním písmem, jak málo pochybná je moc, kterou popíráte. A dokázal bych vám, jak velikou trpělivost má člověk, kterého jste právě urazila, jak je, neváhám to říci, velkodušný vůči vám, ačkoli ho tady už hodinu pokořujete, i když vám k tomu ani na okamžik nedal důvod nebo záminku."

"Mě že byste chtěl uspat? Mě že byste chtěl donutit, abych mluvila ze spánku," zvolala královna celá bledá, "toho že byste se odvážil, pane? Víte, co to znamená? Znáte dosah té hrozby? Je to urážka královského Veličenstva, pane! Uvědomte si, že bych ten zločin, jakmile bych se probudila, potrestala smrtí."

"Madam," ohradil se Gilbert, sleduje dojatým pohledem královnino vzrušení, "neobviňujte mě a především, prosím, mi nehrozte. Zajisté, uspal bych Vaše Veličenstvo, vyrval bych vám všechna vaše tajemství, ale nestalo by se to mezi čtyřma očima, nedálo by se to jen mezi královnou a jejím poddaným, mezi ženou a neznámým mužem. Snadno bych ovšem královnu uspal, snadno bych ji přinutil k vyznání, ale neudělal bych to beze svědka."

"Beze svědka?"

"Ano, madam, beze svědka, který by slyšel všechna vaše slova, který by tu byl přítomen od prvního do posledního okamžiku, abyste, až procitnete, nemohla být ani na chvíli na pochybách."

"A kdo by byl, prosím, tím svědkem? Ale mějte na paměti, pane, pak by to byl dvojnásobný zločin, protože byste měl ještě spoluviníka."

"A kdyby tím spoluviníkem byl král?" nadhodil Gilbert.

"Král!" zvolala královna zděšeně a úzkost manželky se v tom výkřiku značila tak výmluvně, že Gilbert nemohl být ani na okamžik na pochybách, co královnino zděšení znamená. "Ach pane Gilberte, pane Gilberte!"

"Král," opakoval klidně Gilbert, "král, váš choť, vaše opora, váš přirozený obhájce. Král by vám mohl vypravovat, madam, až byste se probudila, s jakou úctou a zároveň s jakou pýchou jsem dokázal svou vědu nejuctívanější ze všech královen."

"Pane," ozvala se po chvíli královna, "po tom, co jste mi řekl, nemůžete být než mým úhlavním nepřítelem."

"Anebo oddaným přítelem, madam."

"To není možné, pane, nemůže být přátelství tam, kde vládne strach a nedůvěra."

"Madam, přátelství mezi poddaným a královnou se může zrodit jen tehdy, vzbuzuje-li poddaný důvěru. Jistě jste si už uvědomila, že nemůže být nepřítelem ten, komu stačí jediné slovo z vašich úst, aby se vzdal svých úmyslů, zvláště pak, jestliže sám první se zřekl svých zbraní."

"Mohu vám věřit, pane?" podívala se královna Gilbertovi pozorně do očí.

"Proč byste mi nevěřila, madam? Nepřesvědčil jsem vás snad, že jsem upřímný?"

"Člověk se mění, pane."

"Madam, slíbil jsem si, podle vzoru některých znamenitých lidí, kteří se pustili na nebezpečné výpravy, že neužiji nikdy svých zbraní a výhod, leda abych zabránil křivdě, které by se na mně chtěl někdo dopustit. Mou zásadou je: Nikoli výboj, nýbrž obrana."

"Bohužel," povzdechla si královna.

"Chápu vás, madam, mrzí vás, vidíte-li, že vaše duše je v rukou lékaře - vždyť jste se často zdráhala svěřit jeho péči své tělo. Mějte odvahu, prosím vás, důvěřujte mi. Bude vám dobře radit člověk, který vám podal takový důkaz oddanosti, jako já dnes. Chci vám pomáhat, madam, chci, aby vás lidé milovali. Chci s vámi hovořit o všem, o čem jsem hovořil nebo budu hovořit s králem."

"Mějte se na pozoru, doktore," prohlásila vážně královna, "kladete mi léčku. Zprvu jste nahnal strach ženě, teď chcete ovládat královnu."

"Nikoli, madam," odpověděl Gilbert, "nepokoušel bych se o něho tak pošetilého. Mám své zásady, chápu, že vy máte svoje. Přesto že si to budete možná vždycky myslet, rozhodně odmítám podezření, že jsem vás chtěl strašit, abych si vás podmanil. Řeknu vám ještě víc: jste jediná žena, která v sobě slučuje všecky vášně ženy a všechny vladařské schopnosti muže. Můžete být zároveň ženou i přítelem. Obdivuji se vám a budu vám sloužit bez nároků na sebemenší odměnu, jedině proto, madam, abych vám mohl být nablízku a mohl vás studovat. Udělám ještě víc: Nezmizí-li vzpomínka na naše dnešní setkání z vaší paměti, budu-li vám tak protivný, že mě nebudete moci snést, požádám vás, abyste mě propustila."

"Abych vás propustila!" zvolala královna s radostí, která Gilbertovi neunikla.

"Pevně jsem se rozhodl, madam," odpověděl Gilbert s podivuhodnou chladnokrevností. "Neřeknu ani králi, co jsem mu chtěl říci, a odejdu. Mám odejít hodně daleko, madam, abyste byla opravdu uklidněna?"

Královna se na něho zadívala překvapena tou nezištností. "Vidím, co si Vaše Veličenstva myslí. Víte toho více, madam, o tajemném vlivu magnetismu, než by se zdálo. Vaše Veličenstvo před chvílí jen předstíralo, že má strach, a teď si v duchu říká, že bych byl stejně nebezpečný, kdybych byl vzdálen, jako když jsem nablízku."

"Jak to?" otázala se královna.

"Opakuji, madam, chce-li někdo někomu škodit prostředky, které jste vytýkala mně a mým učitelům, může uplatnit svůj škodlivý vliv, ať je vzdálen sto, tisíc mil anebo na tři kroky. Nebojte se, madam, nepokusím se o to."

Královna se zamyslila, nevěděla, co by odpověděla tomu podivnému člověku, který, jak se zdálo, dovedl číst její

nejtajnější myšlenky.

Vtom se ozvaly na chodbě kroky a Marie Antoinetta zvedla hlavu.

"To je král," řekla, "přichází král."

"Nuže, madam, odpovězte mi, prosím. Mám zůstat nebo mám odejít?"

"Nevím..."

"Pospěšte si, madam, mohu se vyhnout králi, je-li to vaše přání. Vaše Veličenstvo mi může jen ukázat dveře, kterými mám odejít."

"Zůstaňte," řekla královna.

Gilbert se uklonil. Marie Antoinetta se snažila vyčíst z jeho tváře, zda pocit vítězství prozradí něco z duše toho člověka, kterého neprozradily hněv a nejistota.

Z Gilbertova obličeje nevyčetla nic.

"Aspoň trochu radosti mohl dát najevo," pomyslela si královna.

4. Rada

Král vstoupil svým těžkým, ale rychlým krokem. Byl zřejmě něčím zaujat a jeho přirozená zvědavost podivně kontrastovala s královninou zdánlivou lhostejností. Byl po ránu velmi svěží.

"Kde je doktor?" zeptal se, "co se stalo s doktorem?"

"Dobré jitro, Sire, jak se vám daří, nejste unaven?"

"Spal jsem šest hodin, to je ažaž. Je mi docela dobře, jsem úplně svěží. Ale vy jste trochu bledá, madam. Slyšel jsem, že jste si volala doktora?"

"Doktor Gilbert je tady," ukázala královna na kout u okna, kde se doktor až do té chvíle skrýval.

Král se ihned rozveselil.

"Ach, já zapomněl, vždyť vám přece nebylo dobře, zavolala jste si tedy doktora."

Královna se začervenala.

"Proč se červenáte?" podivil se Ludvík XVI. "Zase nějaké tajemství?"

"Jaké tajemství?" zamračila se Marie Antoinetta.

"Nerozuměla jste mi. Máte své osobní lékaře; jestliže jste volala právě doktora Gilberta, chtěla jste mi patrně, jako obvykle, zatajit, že vám není dobře."

"Ach, to ne," oddechla si královna.

"Ó ano," usmíval se Ludvik XVI., "ale dejte si pozor! Doktor Gilbert je můj důvěrník a jistě mi poví, co mu řeknete."

Gilbert se usmál.

"V takovémhle případě ne, Sire."

"Tak vida, jak si královna kupuje mé lidi."

Marie Antoinetta pohodila hlavou, zřejmě naznačovala, že chce přerušit nepříjemný rozhovor. Gilbert to pochopil, král nikoli.

"Poslyšte, doktore," navrhl, "nemá-li královna námitek, povězte mi, o čem s vámi mluvila."

"Ptala jsem se doktora," ozvala se teď sama Marie Antoinetta, "proč jste si ho zavolal tak časně. Musím se vám přiznat, že jsem zvědavá a že jsem měla také strach, když se objevil ve Versailles tak brzy ráno."

"Zavolal jsem si doktora," zvážněl král, "abych si s ním promluvil o politice."

"Ach tak," prohodila královna a usedla, jako by chtěla poslouchat.

"Pojďte, doktore," vybídl Gilberta král a zamířil ke dveřím.

Gilbert se hluboce uklonil královně a chystal se jít za králem.

"Kam jdete?" zvolala královna, "proč odcházíte?"

"Musíme si pohovořit o nepříliš veselých věcech, madam, chceme vám uspořit zbytečné starosti."

"Ale to mě velmi rmoutí!" zvolala královna.

"O důvod víc, madam, abychom nezvyšovali vaši bolest."

"Zůstaňte, prosím vás, přeji si, abyste zůstali zde. Pane Gilberte, doufám, že mě podpoříte."

"Pane Gilberte, pane Gilberte, tak pojďte přece," ozval se král rozmrzele.

"Ale proč nechcete mluvit přede mnou?" naléhala královna.

"Pan Gilbert musí se mnou mluvit velmi otevřeně, podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, a před vámi, madam, by možná nemluvil tak volně."

"Ale proč?" dotírala královna.

"Protože byste byla u toho, madam."

"Cožpak by pan Gilbert byl v nebezpečí, že upadne v mou nemilost, nebude-li mluvit otevřeně?"

"Možná že ano, madam," prohlásil suše král, "máte svou politiku a ta se často neshoduje s mou, takže..."

"Takže je třeba zabránit, aby nevyšlo najevo, že také doktor Gilbert nesouhlasí s mou politikou."

"To je možné, madam," ozval se Gilbert, "ostatně o mých politických zásadách jste si už mohla učinit určitou představu. Ale Vaše Veličenstvo může být ujištěno, že před ním budu mluvit stejně svobodně, jako kdybych mluvil jenom před králem."

"To už něco znamená," usmála se Marie Antoinetta.

"Není vždycky dobře říkat plnou pravdu," zamumlal Ludvík XVI.

"Ani když je užitečná?" nadhodil Gilbert.

"Anebo když se aspoň říká s dobrým úmyslem?" dodala královna.

"O tom nemusíme pochybovat," přerušil ji Ludvík XVI. "Ale budete-li chtít být rozumná, madam, ponecháte doktoru Gilbertovi možnost, aby mohl mluvit zcela otevřeně. Velmi potřebuji, aby byl naprosto upřímný."

"Sire," prohlásil Gilbert, "královna chce slyšet plnou pravdu. Vím, že Její Veličenstvo je tak ušlechtilé a silné, aby se nemuselo pravdy bát. Prosil bych vás tedy, abych směl mluvit před oběma svými panovníky."

"Sire," dodala královna, "prosím vás o to."

"Důvěřuji v moudrost a prozíravost Vašeho Veličenstva," uklonil se Gilbert královně. "Jde o blaho a slávu jeho Veličenstva krále."

"V tom případě mi můžete plně důvěřovat," odpověděla královna.

"To je všechno moc hezké," trval na svém král, který si často rád postavil hlavu, "bude se však mluvit o velmi choulostivých věcech a aspoň za sebe mohu říci, že mně tu, madam, budete překážet."

Královna už nemohla přemoci netrpělivost. Vstala, znovu se posadila, vrhla několik chladných pohledů na doktora.

Ludvík XVI., vida nezbytí, posadil se s hlubokým povzdechem do lenošky proti Gilbertovi.

"Oč tedy jde?" otázala se královna plná radosti, že přece jen prosadila svou.

Gilbert pohlédl naposledy na krále, jako by si od něho žádal souhlas.

"Tak už, panebože, mluvte, doktore," trhl rameny král, "když královna jinak nedá."

"Nuže, madam," prohlásil rozhodně doktor, "řeknu Vašemu Veličenstvu stručně, proč jsem tak časně ráno přijel do Versailles. Přijel jsem poradit Jeho Veličenstvu, aby se odebralo do Paříže."

Kdyby byla padla jiskra do čtyřiceti tisíc sudů prachu pod pařížskou radnicí, nevyvolalo by to takový výbuch, jako těch několik slov v srdci královnině.

"Král do Paříže!" vyjekla Marie Antoinetta. "Král že by měl jet do Paříže?"

V jejím výkřiku bylo takové leknutí, že sebou Ludvík XVI. až trhl.

"Vidíte, doktore," povzdychl si, když se trochu vzpamatoval, "co jsem vám říkal?"

"Král," rozhořčovala se královna, "král má jet do města, které se otřásá vzpourou. Král má jet mezi ty bandity a zločince, kteří pobili mé Švýcary, zavraždili pana de Launay a pana de Flesselles. Král má kráčet do radnice přes náměstí, kde tekla krev jeho obránců! Jste šílenec, pane, můžete-li takhle mluvit: Říkám vám, že jste šílenec!"

Gilbert sklopil oči jako člověk, kterému jen úcta nedovoluje odporovat. Neozval se ani slovem.

Otřesený král sebou vrtěl v lenošce, jako kdyby seděl na žhavém uhlí.

"Může se taková myšlenka," pokračovala vášnivě královna, "zrodit v rozumné hlavě, v upřímném francouzském srdci? Uvědomujete si, pane, že něco takového radíte nástupci svatého Ludvíka, pravnuku Ludvíka XIV.?"

Král netrpělivě podupával.

"Nepředpokládám," nemohla se utišit královna, "že byste chtěl zbavit krále opory, kterou má ve své gardě a ve své armádě, že byste ho chtěl vylákat z paláce, který je jeho tvrz, a vystavit ho samotného a bezbranného zuřivým nepřátelům. Nechcete přece krále zavraždit, viďte, pane Gilberte?"

"Kdybych měl věřit, že Vaše Veličenstvo mě, byť jen na okamžik, považuje za schopného takové zrady, nedíval bych se na sebe jako na šílence, musel bych se pokládat za zločince. Ale bohudík, madam, vy sama ničemu takovému nevěříte. Nikoli, přišel jsem dát králi tuto radu, protože věřím, že je dobrá, lepší než všechny ostatní."

Královna si křečovitě tiskla ruce na ňadrech, až jí v kloubech praskalo. Král netrpělivě pokrčil rameny.

"Ale tak, proboha, poslouchejte, madam! Až všechno vyslechnete, bude vždycky dost času říci ano nebo ne."

"Král má pravdu, madam," rozhovořil se Gilbert. "Musím říci Vašemu Veličenstvu něco, co si patrně neuvědomuje. Vy se domníváte, madam, že jste obklopena spolehlivou, oddanou armádou, která je za vás kdykoli ochotna umřít. Ale to je omyl. Polovina francouzských pluků je zachvácena revolučními myšlenkami."

"Pane," vykřikla královna, "mějte se na pozoru, urážíte armádu!"

"Naopak, madam," uklonil se zdvořile Gilbert, "chválím ji. Je možno ctít královnu a být oddán svému králi, zároveň však milovat vlast a zbožňovat svobodu."

Královna .vrhla na Gilberta plamenný pohled.

"Pane... Tato řeč..."

"... vás uráží, madam, to chápu. Patrně ji Vaše Veličenstvo slyší poprvé."

"Bude třeba si na ni zvyknout," zabručel Ludvík XVI. s dobromyslnou trpělivostí, která byla jeho hlavní silou.

"Nikdy," vykřikla Marie Antoinetta, "nikdy!"

"Ale tak přece poslouchejte," zakřikl ji nevrle král, "já myslím, že doktor má mnoho pravdy."

Rozhořčená královna usedla. Gilbert pokračoval.

"Říkám vám, madam, že jsem viděl Paříž, a vy jste nebyla ani před branou ve Versailles. Víte, k čemu se v této chvíli chystá Paříž?"

"Ne," zavrtěl král nepokojně hlavou.

"Doufám, že nechce podruhé dobývat Bastilu," ozvala se královna opovržlivě.

"Jistě ne, madam," pokračoval klidně Gilbert. "Ale Paříž ví, že mezi ní a králem je ještě jiná pevnost. Paříž se chystá poslat do Versailles zástupce svých osmačtyřiceti okresů."

"Ať jen přijdou, ať přijdou," zvolala královna s divokou radostí. "Alespoň něco uslyší!"

"Neukvapujte se, madam," odpověděl Gilbert, "a dobře si všechno rozmyslete, ti zástupci nepřijdou sami."

"A s kým přijdou?"

"S dvaceti tisíci muži národní gardy."

"Národní garda," ušklíbla se královna, "co to je za nesmysl?"

"Ach, madam, nedívejte se tak lehkomyslně na tuto instituci. Jednoho dne může mít všechnu moc ve svých rukou."

"Dvacet tisíc mužů," zvolal polekaně král.

"Ach, pane," obrátila se na něho hněvivě královna, "máte tady deset tisíc mužů, kteří vydají víc než sto tisíc vzbouřenců. Stačí je zavolat, říkám vám, stačí jen zavolat. Těch dvacet tisíc buřičů tady dostane za vyučenou tak

důkladně, že si to revolucionářská banda bude do smrti pamatovat. Smetla bych tu chátru za týden, kdybych dostala jen na hodinu moc do rukou."

Gilbert zavrtěl smutně hlavou.

"Ach, madam, jak se mýlíte, anebo spíše, jak vás vaše okolí klame! Pomyslete si jen, co to je občanská válka, kterou by vyvolala sama královna! Jen jediná královna se toho odvážila a dodnes se jí říká Cizinka."

"Cožpak já bych ji vyvolala, pane? Jak si to představujete? Cožpak já jsem střílela na Bastilu?"

"Víte co, madam," ozval se král, "nechme zatím stranou násilí a poslouchejme rozum."

"Vždyť je to slabost!"

"Antoinetto," zpřísněl král a zamračil se, "není to maličkost nechat sem přijít dvacet tisíc lidí a tady je postřílet. Pokračujte, pane."

"Můžete sobě i králi, madam," naléhal důtklivě Gilbert, "ušetřit všechnu tu nenávist, která roste, jestliže s lidem nikdo nemluví, všechnu tu zběsilost, zbytečné krveprolití, které bůhvíjak dopadne. Můžete mírností rozptýlit zástupy, které by násilím z vaší strany ještě vzrostly. Lid chce přijít k svému králi. Nebylo by nejrozumnější předejít jej? Nechť král jde k lidu! Je dnes obklopen svou armádou, ale to ještě není žádná spolehlivá obrana. Nechť zítra podá důkaz odvahy a politické prozíravosti. Těch dvacet tisíc mužů, o nichž jsem mluvil, by možná mohlo vzít do zajetí krále. Nechť si král raději získá těch dvacet tisíc mužů, protože ti muži, madam, to je lid."

Král bezděky přikývl, Marie Antoinetta si toho povšimla.

"Jenže, milý pane," obrátila se k Gilbertovi, "uvědomujete si vůbec, co by znamenala králova přítomnost v Paříži za podmínek, o nichž mluvíte? Kdyby se král odebral do Paříže, znamenalo by to: souhlasím a schvaluji. Schvaluji, že jste pobili mé Švýcary, že jste povraždili mé důstojníky, že jste v mém hlavním městě založili požáry a potřísnili je krví. Nebudu mít nic proti tomu, když mě nakonec sesadíte z trůnu. Děkuji vám, pánové, děkuji."

Královniny rty se zkřivily pohrdavým úsměvem.

"Ne, madam," odpověděl Gilbert, "Vaše Veličenstvo se mýlí."

"Pane!"

"Kdyby král přijel do Paříže, znamenalo by to: v zoufalství lidu je něco spravedlivého. Přicházím odpouštět. Já, král a pán, se stavím v čelo francouzské revoluce, tak jako se kdysi Jindřich III. postavil v čelo Ligy. Vaši generálové jsou mými důstojníky, vaše národní gardy jsou moji vojáci, vaši představitelé jsou moji úředníci. Místo abyste mě popoháněli, pojďte za mnou. Velikost mého kroku dokazuje znovu, že jsem francouzský král, nástupce Karla Velikého."

"Má pravdu," ozval se odevzdaně král.

"Neposlouchejte toho člověka!" zvolala královna, "je to váš nepřítel!"

"Madam," řekl Gilbert, "ať vám Jeho Veličenstvo samo řekne, co si myslí o mém návrhu."

"Myslím, pane," prohlásil král pevně, "že jste jediný člověk, který se mně v těchto dnech odvážil říci pravdu."

"Pravdu!" vykřikla královna, "co to říkáte, Sire!"

"Ano, madam," přisvědčil Gilbert, "věřte mi, že v tomto okamžiku jediná pravda může zabránit, aby se trůn a království nezřítily do propasti."

5. Rozhodnutí

Poprvé za celý tento rozhovor se královna hluboce zamyslila. Způsobily to doktorovy důvody nebo jeho pokora?

Král se zvedl s rozhodným výrazem ve tváři. Přemýšlel snad už, jak tu myšlenku uskutečnit?

Ale jak už byl zvyklý neudělat nic, dokud se neporadil s královnou, otázal se:

"A co vy, madam? Souhlasíte?"

"Nezbývá mi nic jiného, Sire," odpověděla Marie Antoinetta.

"Nežádám na vás, abyste udělala něco, co neschvalujete, madam," řekl král netrpělivě.

"A co si tedy přejete?"

"Přeji si, abyste se vyslovila opravdově, aby váš názor utvrdil mé mínění."

"Nepřejete-li si nic jiného, Sire, pak jsem tedy opravdově přesvědčena."

"O čem?"

"Že nastal okamžik, který udělá z francouzského království nejžalostnější a nejzvlčilejší stát na světě."

"Přeháníte, madam," pokrčil rozmrzele rameny král. "Žalostný snad, ale rozhodně ne zvlčilý. To je nemožné."

"Pane," povzdechla si smutně Marie Antoinetta, "vaši předkové vám odkázali ubohé dědictví."

"Ano," odpověděl Ludvik XVI., "dědictví, které k mému zármutku musíte se mnou sdílet, madam."

"Kdybyste dovolil, Sire," vmísil se Gilbert, který se v hloubi srdce rmoutil nad hlubokým neštěstím sklíčených manželů, "myslím, že Vaše Veličenstvo nepotřebuje s takovými obavami hledět do budoucna. Absolutní monarchie končí, konstituční vláda začíná."

"Ach, pane," povzdychl si král, "cožpak já jsem člověk, který by ve Francii dokázal založit takovou vládu?"

"A proč ne, Sire?" ozvala se královna poněkud potěšená Gilbertovými slovy.

"Madam," rozhovořil se král, "jsem člověk dobré vůle a tak trochu vědec. Snažím se vidět jasně, netápat v temnotách a uvědomuji si dobře, že vím přesně všechno, co vůbec nepotřebuji vědět k dobré správě země. Jakmile budu svržen z výše nezranitelné moci, jakmile se ukáže, že jsem obyčejný člověk, ztratím všechnu skutečnou moc, s níž jedinou se dalo ve Francii vládnout a o niž se opírali Ludvík XIII., Ludvík XIV. a Ludvík XV. Co potřebuji dnešní Francouzi? Pána! Cítím, že jsem schopný být nanejvýš otcem. Co potřebují revolucionáři? Meč! Nemám dost síly, abych jim mával."

"Nemáte dost síly, abyste jím mával!" vykřikla královna zlostně. "Abyste se obořil na lidi, kteří rozkrádají majetek našich dětí a kteří chtějí zulámat všechny květy vaši francouzské koruny?"

"Co na to mám říci," odpověděl Ludvík XVI. klidně. "Mám říci: opravdu nemám? Vyvolal bych jen znovu rozhořčení,

které u vás celý život tak těžko snáším. Vy dovedete nenávidět, madam! Tím lépe pro vás! Dovedete být nespravedlivá, a já vám to nevyčítám, u vladařů to je velká přednost."

"Snad se vám nezdá, že jsem nespravedlivá k revoluci?"

"Na mou čest, ano."

"Vy říkáte ano, Sire, vy říkáte ano!"

"Kdybyste byla obyčejnou občankou, drahá Antoinetto, nemluvila byste takhle."

"Ale já nejsem."

"Právě proto se na vás nehněvám, ale nemohu s vámi souhlasit. Ne, ne, madam, s tím se už musíte smířit. Vstoupili jsme na francouzský trůn v okamžiku velkých bouří. Měli bychom mít silu, abychom dokázali hnát dopředu ozbrojený vůz revoluce, ale ta sila nám schází."

"Tím hůř," vykřikla Marie Antoinetta, "pojede přes naše děti."

"Vím to, bohužel, ale alespoň ji nebudeme hnát kupředu."

"Měl byste ji hnát zpátky, Sire."

"Jen to ne, madam," povzdychl si Gilbert, "mohla by vás rozdrtit."

"Pane," řekla královna ledově, "upozorňuji vás, že ve své upřímnosti zacházíte poněkud daleko."

"Budu tedy mlčet, madam."

"Ach Bože, nechte ho, ať mluví. Říká vlastně jen totéž, co hlásají celý týden všechny pařížské noviny. Buďte mu alespoň vděčná, že do pravdy svých slov nekape hořkost jako ony."

Marie Antoinetta chvíli mlčela, pak si bolestně vzdychla.

"Shrnuji a opakuji: jít z vlastní vůle do Paříže znamená schválit všecko, co se tam stalo."

"Ano," odpověděl král, "to vím."

"Znamená to pokořit se, ponížit se, zradit armádu, která je připravena vás chránit."

"Znamená to zamezit, aby netekla francouzská krev," ozval se doktor.

"Znamená to výslovně prohlásit, že násilí a vzpoura mohou napříště vtisknout králově vůli takový směr, jaký se bude hodit vzbouřencům a zrádcům."

"Madam, před chvílí jste, tuším, laskavě přiznala, že jsem měl tu čest vás přesvědčit."

"Ano, přiznávám, před chvíli se přede mnou nadzvedl cíp závoje. Ale teď, pane, teď už chci být raději slepá, jak vy říkáte, a chci raději vidět lesk a moc, jimž jsem přivykla celým svým vychováním, tradicí, dějinami. Raději chci být nadosmrti královnou než špatnou matkou národa, který mě uráží a nenávidí."

"Antoinetto, Antoinetto," zvolal Ludvík XVI. poděšený náhlou královninou bledostí, která u ní vždycky věštila bouři hněvu.

"Ach ne, ne, Sire, nechte mě mluvit," vzpírala se královna.

"Buďte rozumná, madam," zašeptal král a očima upozornil Marii Antoinettu na doktora.

"Ach, doktor," vykřikla královna ",ví tak jako tak všecko, co chci říci... Ví dokonce, co si myslím," dodala s trpkou vzpomínkou na scénu, která se před chvílí mezi ní a Gilbertem odehrála. "Proč bych si tedy měla ukládat zdrženlivost? Ostatně jsme si z doktora udělali důvěrníka a já nevím, proč bychom mu měli nedůvěřovat. Vidím, Sire, že vás unášejí, že vás vlekou do záhuby jak ubohého prince v pohádkách. - Kam jdete? To nevím. Vím jenom, že jdete, jdete a už se nevrátíte."

"Ale ne, madam, vždyť jdu přece jenom do Paříže," odpověděl pokojně Ludvík XVI.

Marie Antoinetta pokrčila rameny.

"Myslíte si, že jsem se zbláznila," dupala královna podrážděně nohou. "Jdete do Paříže, nu dobrá. Ale cožpak nevidíte, že Paříž je propast? Cožpak vás nemohou zabít v tom hluku a zmatku, který kolem vás určitě nastane? Kdoví, odkud přiletí zbloudilá koule. Kdoví, která ruka z těch statisíců zdvižených pěstí hodí po vás nůž."

"Ale proboha, madam, jenom se tolik nebojte, vždyť mě mají docela rádi.," ohradil se král.

"Neříkejte nic takového, Sire, muselo by mi vás být líto. Mají vás rádi a přitom zabíjejí, věší a vraždí vaše představitele, představitele královské moci. Guvernér Bastily byl váš zástupce, zastával místo, na které ho postavil král. Věřte mi, že nepřeháním. Kdybyste byl na jeho místě, na místě pana de Launay, toho věrného a oddaného služebníka, byli by zabili vás. A zabili by vás tím snáze, snadněji než jeho, protože vás znají a vědí, že byste se nebránil, ale pokorně nastavil hlavu."

"A jaký je tedy váš závěr?" tázal se král.

"Ten jsem přece už řekla, Sire."

"Že mě zabijí?"

"Ano, Sire."

"Nu tak dobrá, zabiji, zabijí," pokrčil rameny král.

"Ale co mé děti?" vykřikla královna.

Gilbert si pomyslil, že přišel čas, kdy by měl zakročit.

"Madam," ozval se, "krále si v Paříži všichni tak váží a jeho přítomnost tam vyvolá takovou bouři nadšení, že mám strach nikoli o krále, ale o ty nadšence, kteří se nechají ušlapat kopyty jeho koní, tak jako se nechávají indičtí fakíři rozdrtit pod koly vozů, které vezou jejich modly."

"Ach pane, pane!" vykřikla Marie Antoinetta.

"Králova cesta do Paříže bude vítězný pochod, madam."

"Sire, vy k tomu nic neřeknete?"

"Protože do značné míry sdílím doktorův názor, madam."

"A už se nemůžete dočkat toho svého triumfu, viďte?"

"I v tomto případě by měl král pravdu a jeho netrpělivost by jenom dokazovala, jak hluboce dovede Jeho Veličenstvo posoudit lidi a události. Čím víc si jeho Veličenstvo pospíší, tím bude jeho triumf větší."

"Myslíte, pane?"

"Jsem si tím jist, tak jako jsem přesvědčen, že král, bude-li váhat, může ztratit všechny výhody, které plynou z jeho vlastního, svobodného rozhodnutí. Může se stát, uvědomte si to dobře, madam, že podnět k cestě Jeho Veličenstva do Paříže přijde odjinud, což by v očích Pařížanů značně znevážilo situaci Jeho Veličenstva, neboť taková žádost by se nakonec mohla změnit v rozkaz."

"Tak vidíte," vykřikla královna vášnivě, "doktor sám přiznává, že vám ještě budou rozkazovat. Ach Sire, prohlédněte konečně."

"Doktor přece neříká, že mi to někdo přikazuje."

"Jenom strpení, madam. Bude-li Jeho Veličenstvo ztrácet čas, ta žádost nebo spíše ten rozkaz určitě přijde."

Gilbert sevřel rozmrzele rty. Královna tu změnu v lékařově obličeji okamžitě postřehla, ačkoli doktor vzápětí zase nasadil obvyklý výraz.

"Ach, co to říkám," zamumlala Marie Antoinetta, "jaký jsem to blázínek, vždyť mluvím sama proti sobě."

"Jak to, madam?" otázal se král.

"Takto: Jestliže vás přiměji, abyste odložil cestu do Paříže, připravím vás o výhodu svobodného rozhodnutí, a přesto vás musím prosit, abyste tu cestu odložil."

"Ach madam, madam, žádejte všechno, jenom tohle ne!"

"Antoinetto," pokýval král smutně hlavou, "vypadá to, jako byste se byla zapřísáhla, že mě zničíte."

"Ach, Sire," hlesla královna a z jejího hlasu bylo cítit celou úzkost jejího srdce, "jak můžete něco takového říci mně?"

"A proč tedy odkládat tu cestu?" tázal se král.

"Uvědomte si, madam, že za dnešních okolnosti jednat v pravou chvíli znamená všecko. Uvědomte si, jaký význam má v těchto chvílích každá hodina - vždyť rozvášněný lid opravdu počítá hodinu za hodinou."

"Ale dnes ať Jeho Veličenstvo nikam nejezdí, dnes rozhodně ne, doktore Gilberte. Zítra, Sire, zítra. Povolte mně ten odklad do zítřka a já slibuji, že zítra se už nebudu stavět té cestě na odpor."

"To znamená, že ztratíme den," zamumlal král.

"Čtyřiadvacet dlouhých hodin," ozval se Gilbert. "Myslete na to, myslete na to, madam, považte, co se za tu dobu může stát!"

"Sire, musí to byt!" sepjala královna prosebně ruce.

"Máte alespoň nějaký důvod?" tázal se král.

"Nemám žádný důvod, Sire, jsem jenom zoufalá, pláči a prosím vás."

"Ale kdo může vědět, co se stane do zítřka?" uvažoval král úplně zmatený královniným zoufalstvím.

"Co by se mohlo stát?" zvolala královna a prosebně se podívala na Gilberta.

"V Paříži," pokrčil rameny Gilbert, "v Paříži se snad ještě nestane nic. Naděje, třeba jen docela slaboučká, jim postačí, aby počkali do zítřka. Ale..."

"Ale myslíte na tamty, viďte," ozval se král.

"Ano, Sire, právě na ně."

"Na Národní shromáždění?"

Gilbert přikývl.

"Národní shromáždění," pokračoval král, "v němž mají hlavní slovo lidé jako pan Mounier, pan Mirabeau a pan Siéyes, mi může poslat výzvu, která mě připraví o všechnu výhodu vlastní dobré vůle."

"Tím lépe," vyskočila vztekle královna, "tím lépe! Alespoň pak budete moci odmítnout, zachováte si svou královskou důstojnost a nepůjdete do Paříže. Máme-li tady vydržet boj, tedy ho vydržíme, máme-li tady umřít, tedy zemřeme, ale jako praví šlechtici, neposkvrnění celou tou špínou. Zemřeme jako králové, jako páni a křesťané, kteří důvěřují v Boha, od něhož dostali svou korunu."

Když viděl královnino horečné vzrušení, pochopil Ludvík XVI., že mu v této chvíli nezbývá než ustoupit.

Pokynul Gilbertovi, uchopil Marii Antoinettu za ruku:

"Uklidněte se, madam, stane se, jak si přejete. Víte přece, drahá. choti, že bych do smrti neudělal nic, s čím byste nemohla souhlasit, víte přece, jak vás miluji, a to nejenom pro vaše zásluhy, ale především pro vaši ctnost."

A Ludvík XVI. vložil do těch slov nevyrovnatelnou důstojnost a ušlechtilost, aby povznesl tolik pomlouvanou královnu právě v očích muže, který mohl veřejně rozšířit, čeho tu byl svědkem.

Králova jemnost hluboce dojala Marii Antoinettu. Oběma rukama stiskla královu ruku.

"Tedy zítra, Sire, nikoliv později, je to poslední lhůta. Ale o tu vás prosím na kolenou. Zítra, přísahám vám to, pojedete do Paříže, když budete chtít."

"Dejte si pozor, madam, doktor je svědkem," usmál se král.

"Sire, nestalo se přece, že bych byla kdy nedodržela slovo," odpověděla královna.

"Nestalo se to, ale přece jen se vám k něčemu přiznám."

"K čemu?"

"Rád bych věděl, proč žádáte ten odklad, když jste se s mou cestou, jak myslím, v podstatě smířila. Čekáte snad nějaké nové zprávy z Paříže, nějaké nové zprávy z Rakouska? Co se má...?"

"Neptejte se mě, Sire."

Král si liboval ve zvědavosti, jako si Figaro liboval v nicnedělání.

"Mají snad přijít nová vojska, posila, nebo je snad na obzoru nějaká nová politická událost?"

"Sire, Sire," šeptala královna vyčítavě.
"Jde snad o..."
"Nejde o nic," odpověděla královna.
"Je to tedy tajemství?"
"Ano, tajemství, tajemství strachující se ženy, toť vše."
"Tedy jenom vrtoch?"
"Vrtoch, chcete-li."
"Královnin vrtoch je ovšem pro krále nejvyšším zákonem."
"To je pravda. A což tomu tak není ve filosofii jako v politice? Cožpak nemá být dovoleno králům povyšovat své rozmary na nejvyšší zákon?"
"Buďte klidná, ještě k tomu dojde. Pokud jde o mě, já už jsem tak daleko," žertoval král. "Tedy zítra."
"Zítra," odpověděla smutně královna.
"Necháte si tu doktora, madam?" tázal se král.
"Ach ne, ne," zvolala královna tak živě, až se Gilbert usmál.
"Odvedu si ho tedy."
Gilbert se potřetí uklonil před Marií Antoinettou, která mu tentokrát odpověděla na pozdrav spíše jako žena než jako královna. Potom zamířil za králem.
"Zdá se mně," poznamenal král, když procházeli galérií, "že vám je královna příznivě nakloněna, pane Gilberte."
"Sire," odpověděl doktor, "za tuto přízeň děkuji Vašemu Veličenstvu."
"Ať žije král!" provolávali dvořané, kteří už zaplnili všechny předpokoje.
"Ať žije král!" odpovídali na nádvoří důstojníci a cizí vojáci.
To volání, stále hlučnější a hlučnější, naplnilo královo srdce větší radostí než kdykoli jindy, ačkoliv byl na takové výjevy až příliš zvyklý.
Také královna, která pořád ještě seděla u okna, kde prožila tak strašlivé okamžiky, slyšela ten křik plný oddanosti a lásky ke králi, křik, který pomalu tichl v dálce.
"Ať žije král," pomyslila si. "Ano, ať žije a bude žít tobě navzdory, ničemná Paříži! Krvavá propasti, plná nenávisti, tuhle obět nepohltíš... Vyrvu ti ji svou slabou rukou, kterou ti hrozím a která tě vydá kletbě celého světa a pomstě Boží!"
Pronesla ta slova s takovou nenávistí, že by se jí byl zděsil i nejhorlivější revolucionář, když hrozila směrem k Paříži svou něžnou útlou pěstí. Potom zavolala paní Campanovou, k niž měla ze všech svých komorných největší důvěru, a zavřela se s ní ve svém kabinetě. Ještě předtím přikázala, aby k ní nikoho nepouštěli.

6. Pancíř

Příští den byl právě tak skvělý a zářivý, oslňující slunce se odráželo ve versailleském mramoru. Tisíce ptáků v parcích vesele zdravilo nový den.
Královna vstala v pět hodin a poslala králi vzkaz, aby ji navštívil, jakmile se probudí.
Ludvík XVI. byl poněkud unavený, protože večer musel přijmout deputaci Národního shromáždění, které musel sáhodlouze odpovídat - byl to začátek dlouhých debat a rozporů - a spal tedy poněkud déle, aby se osvěžil a také aby se neřeklo, že se zříká stých zvyklostí.
Královnin .vzkaz mu vyřídili, právě když se dostrojil a opásal se kordem. Poněkud se zachmuřil.
"Jakže? Královna je už vzhůru?"
"Už dávno, Sire."
"Není snad zase churavá?"
"Není, Sire."
"A co mi chce královna tak časně ráno?"
"Její Veličenstvo to neřeklo."
Král posnídal bujón s vínem a odešel k Marii Antoinettě.
Královna byla už oblečená jako k nějakému obřadu, byla krásná, bledá, vznešená. Přijala svého muže s matným úsměvem, který hrál jako zimní slunce na její tváři. Král nepochopil smutek v jejím pohledu a úsměvu. Hned mu blesklo hlavou, že Marie Antoinetta bude mít zase nějaké námitky proti plánu, který včera o den pozdržela.
"Zase nějaký nový rozmar," pomyslil si a svraštil čelo. Svými prvními slovy Marie Antoinetta králův dojem jenom posílila.
"Od včerejšího dne, Sire, jsem mnoho přemýšlela."
"To jsem si mohl myslet," zabručel král.
"Prosím vás, Sire, propusťte všechny lidi, kteří nepatří k našemu nejintimnějšímu kruhu."
Král mrzutě rozkázal svým pobočníkům, aby se vzdálili.
Když u Jejich Veličenstev zůstala jediná paní Campanová, uchopila královna krále za ruku.
"Proč jste přišel už úplně oblečený? To je škoda."
"Jaká škoda?"
"Cožpak jsem vám nevzkázala, abyste se neoblékal, než sem půjdete? Vidím, že máte kabátec a kord. Myslela jsem, že přijdete v domácím úboru."
Král se na ni podíval překvapeně a zaraženě. Jeho nedůvěra ještě stoupla.
"Copak to zas máte?" zeptal se málem nevraživě. "Chcete snad zase oddálit nebo zvrátit, na čem jsme se včera dohodli?"
"Ani v nejmenším, Sire."

"Prosím vás, nechte všech žertů o věci tak vážné. Musím jet do Paříže, chci jet do Paříže, nemohu se tomu už vyhnout. Dal jsem svým lidem rozkazy, určil jsem už včera, kdo mě bude doprovázet."

"Sire, nechci vám bránit, ale..."

"Uvažte," rozohňoval se král, aby si dodal odvahy, "že Pařížané už vědí o mé cestě do Paříže, že vykonali všechny přípravy, že mě očekávají. Velmi příznivá nálada se může mezi obyvatelstvem lehce změnit, kdybych je vodil za nos, v rozhodné nepřátelství. Uvažte přece..."

"Ale Sire, vždyť já se s vámi o nic nepřu. Včera jsem se s tou věci smířila a jsem s ní smířená i dnes."

"Co tedy mají znamenat, madam, tyhle okolky?"

"Vždyť nedělám žádné okolky!"

"Proč se tedy divíte, že jsem ustrojený, když víte, k čemu se chystám?"

"O tom, jak jste oblečen, jsem mluvila, to je pravda," odpověděla královna a pokusila se znovu o úsměv, ale ten byl čím dál tím smutnější.

"Co máte proti mému oděvu?"

"Chtěla bych, Sire, abyste si jej svlékl."

"Zdá se vám, že mi nesluší? Je to hedvábný fialový kabát, Pařížané si na něj zvykli a rádi mě v něm vidí. Mají rádi tuhle barvu, ostatně modrá stuha se k ní pěkně hodí. Sama jste mi často říkala, že mi to sluší."

"Nenamítám nic, Sire, proti barvě vašeho kabátu."

"Co se vám tedy nelíbí?"

"Váš kabát má příliš tenkou podšívku."

"Ty vaše žerty a ten váš věčný úsměv mně už jdou na nervy. Podšívka!... Co je to zase za vtip?"

"Bohužel nežertuji, Sire."

"Dobrá, a proč tedy tak ohmatáváte mou vestu? Ta se vám také nelíbí? Je z bílého taftu, sama jste ji vyšívala stříbrem. Mám tuhle vestu obzvlášť rád."

"Nemám nic proti vaší vestě."

"Jste vy ale divná! Co vás tedy tak dráždí? Snad mé žabó nebo batistová košile? Cožpak se nemám nastrojit, když jedu na návštěvu do svého dobrého města Paříže?"

Královniny rty se stáhly k hořkému úsměvu.

"Nemám nic proti tomu, jak krásně jste se nastrojil, Sire, jenom s vaši podšívkou jsem pořád nespokojená."

"Co tím chcete říci? Cožpak má košile nějakou podšívku?"

"Hned vám to povím. Král, nenáviděný a všemu lidu na obtíž, který se vrhá doprostřed sedmi set tisíc Pařížanů, zpitých vítězstvím a revolučními myšlenkami, tenhle král už není středověkým rytířem, a přece by měl dnes vstoupit do Paříže v pevném železném krunýři a v přilbě z dobré milánské ocele, tak aby ani koule, ani šíp, ani kámen, ani nůž nemohly proniknout k jeho tělu."

"V tom máte pravdu," prohlásil Ludvík XVI. zadumaně. "Jenomže, drahá přítelkyně, já nejsem ani Karel VIII., ani František I., ani Jindřich IV. A protože dnešní monarchie je nahá pod svým sametem a hedvábím, půjdu také já nahý pod svým hedvábným šatem, anebo, lépe řečeno, půjdu s terčem, který může sloužit za cíl kulím, totiž s řádovou hvězdou na srdci."

Královna sotva zadržovala vzlykot.

"Sire," prohlásila, "začínáme si rozumět. Uvidíte, že vaše žena nežertuje."

Pokynula paní Campanové a ta vytáhla z královnina prádelníku jakýsi předmět v hedvábném obalu.

"Sire," pokračovala královna, "královo srdce náleží především Francii, to vím, jsem však pevně přesvědčena, že patří také králově ženě a jeho dětem. Nechci, aby královo srdce bylo vystaveno nepřátelským kulím. Postarala jsem se, abych ochránila srdce svého muže, krále, otce mých dětí."

A zároveň vybalila z hedvábného obalu vestu, upletenou z drobných oček nejjemnější ocele tak dovedně, jako by byla zhotovená z arabské látky - tak byla jemná, pružná a celá se měňavě třpytila na povrchu.

"Co je to?" otázal se král.

"Podívejte se, Sire."

"Vesta, jak se zdá."

"Zajisté, Sire."

"Vesta, která se zapíná až u krku."

"S límečkem, který tvoří jakousi podšívku svrchního límce nebo šátku."

Král vzal vestu do rukou a zvědavě si ji prohlížel.

Královna se celá rozzářila radosti, když viděla, jak ta věcička krále zajímá.

"Ale vždyť je to celé utkáno z podivuhodné ocele," řekl nakonec král, kterému se vesta vlnila mezi prsty, jako by to bylo hedvábí.

"Viďte, Sire?"

"Je to báječná práce."

"Není-liž pravda, Sire?"

"Opravdu nevím, kde jste mohla něco takového obstarat."

"Koupila jsem ten pancíř včera od člověka, který mi ho už dlouho nabízel pro případ, že byste snad šel do války."

"Je to opravdu báječné, báječné," vrtěl hlavou král a mačkal vestu mezi prsty.

"A padne vám určitě, jako by ji šil váš krejčí."

"Myslíte?"

"Zkuste si ji."

Král už nic neřekl a svlékl si svůj fialový plášť.

Královna se třásla radostí a pomáhala mu odkládat řády.

Král odložil kord a královniny něžné prsty mu vsunuly pod nákrčník ocelový límeček. Marie Antoinetta, celá zářící štěstím, mu sama zapjala všechny spony u vesty, která králi obdivuhodně padla. Byla delší než normální pancíř, takže chránila celý trup, košile a kabát ji úplně zakrývaly, neporušovala linii těla a nepřekážela ani při pohybu.

"Není příliš těžká?" starala se královna.

"Ne."

"Viďte, králi, hotový zázrak," tleskala královna rukama, zatímco paní Campanová zapínala králi knoflíčky u manžet, zářic stejně naivně radostí jako královna.

"Zachránila jsem svého krále," jásala Marie Antoinetta. "Položte ten neviditelný pancíř na stůl, zkuste jej probodnout nožem, zkuste jej prostřelit kuli, zkuste to, zkuste to!"

"Ach ne," zapochyboval král.

"Jenom to zkuste," opakovala královna s nadšením.

"Už jenom ze zvědavosti bych to rád zkusil," chystal se král.

"Nedělejte to, bylo by to zbytečné, Sire."

"Proč by bylo zbytečné přesvědčit se, co opravdu dokáže ten váš ocelový zázrak?"

"Ach, takoví jsou muži! Snad si nemyslíte, že bych se spokojila nějakým svědectvím z druhé ruky, když se jedná o život mého muže, o štěstí a spásu Francie?"

"Přece jenom se mi zdá, že jste nakonec někomu musela uvěřit, Antoinetto."

Královna zavrtěla hlavou s půvabnou zatvrzelostí.

"Zeptejte se naší dobré Campanové, co jsme spolu dělaly dnes ráno."

"Co jste proboha dělaly?" polekal se král.

"Co říkám dnes ráno, bylo to ještě v noci, počínaly jsme si jako dva blázni. Vyhnaly jsme všechno služebnictvo, zavřely jsme se do její komnaty na konci traktu, kde bydlí pážata; pážata včera večer odešla do Rambouilletu. Přesvědčily jsme se, že nás nikdo nemůže překvapit, a vrhly jsme se do práce."

"Panebože, opravdu z vás jde hrůza. Čím se to jenom zabývaly ty dvě srdnaté Judity?"

"Judita vykonala méně," usmála se královna, "přinejmenším nadělala méně hluku. Jinak to srovnání sedí báječně. Campanová držela pytel, na něj jsme oblékly tenhle pancíř. Já jsme měla dlouhý lovecký nůž, nůž po otci, kterým otec dorazil leckterého jelena nebo kance."

"Judita, hotová Judita!" plácal se král do stehen.

"Jenže Judita neměla těžkou pistoli, kterou jsem si vybrala z vaši zbrojnice a kterou mi Weber nabil."

"Pistoli!"

"A jakou! Měl jste nás dnes v noci vidět. Běžely jsme jako dvě mlsné myši opuštěnými chodbami, lekaly jsme se při nejmenším šramotu, musely jsme se mít na pozoru před každým nežádoucím setkáním.

Campanová za námi zamkla trojí dveře a na poslední položila žíněnku. Upevnily jsme pancíř na pannu, na kterou se zavěšují mé šaty. A já jsem bodla, ujišťuji vás, ze všech sil, do krunýře. Hrot se ohnul, nůž mi vyletěl z ruky a zazvonil k našemu velkému leknutí o podlahu."

"To je hrůza," děsil se král.

"Jenom počkejte!"

"A pancíř jste neprobodla?" ptal se Ludvík XVI.

"Tak počkejte přece. Campanová zvedla nůž a povídá: ‚Madam, vy nejste dost silná, možná že se vám chvěla ruka. Já jsem silnější, uvidíte.' Chytla nůž a zasadila obrněné panně takovou ránu, že nůž zlomila ve dví. Podívejte se, Sire, tady jsou oba kusy. Dám vám ze zbytku udělat dýku."

"No to je nádherné," divil se král. "A ani ona pancíř neprorazila?"

"Zůstalo na něm jenom nepatrné škrábnutí."

"To bych rád viděl!"

"Uvidíte."

A královna začala krále rychle svlékat, aby se mu pochlubila svým velkolepým nápadem a svými úspěchy.

"Hleďte, tady je nějaké poškozené místo," upozornil král a ukázal na místo, kde byla ocelová košile nepatrně promáčklá v šíři asi jednoho palce.

"To je od kulky z pistole, Sire."

"Jakže, vy jste střílela z pistole?"

"Ukážu vám rozpláclou kouli, ještě celou černou. Už vidíte, jak dokonale bude váš život v bezpečí?"

"Vy jste můj anděl strážný," řekl král a začal si pomalu rozpínat ocelovou vestu, aby si lépe prohlédl stopy po noži a po kouli.

"Můžete si myslit, jaký jsem měla strach, když jsem měla vystřelit z pistole na pancíř. Ale pořád to ještě nebylo tak strašné, ačkoliv jsem se hrozně lekla při tom děsném rámusu. Co bylo nejhorší: že se mně zdálo, když jsem mířila na pancíř, který vás má chránit, jako bych mířila na vás. Bála jsem se, že uvidím v pletivu díru, a pak by má práce, starost a naděje přišly rázem vniveč."

"Drahá Antoinetto, jak jsem vám vděčen!" zvolal Ludvik XVI. něžně, rozepjal si úplně vestu a položil pancíř na stůl.

"Co to děláte?" podivila se královna.

A uchopila vestu, aby ji králi podruhé oblékla: Ludvik XVI. však s ušlechtilým úsměvem odmítl:

"Ne, ne, děkuji."

"Vy ji nechcete?" zhrozila se královna.

"Nechci."
"Ale uvažte, co to děláte!"
"Sire!..." zaprosila paní Campanová.
"Vždyť je to vaše záchrana, váš život!"
"Dost možná," pokrčil rameny král.
"Odmítáte pomoc, kterou vám posílá sám Bůh."
"Nechte toho, nechte toho," mávl rukou král.
"Ale oni vás zabijí!"
"Má milá, když jdou šlechtici v osmnáctém století do boje, mají proti kulím jenom soukenný kabát, vestu a košili. Když se biji v souboji, svléknou kabát i vestu a nechají si jen košili, aby se jim dobře šermovalo. Jsem první šlechtic království, nebudu se chránit víc než moji přátelé. Dokonce ještě méně. Oni nosí sukno, já mám právo nosit jen hedvábí. Děkuji, má drahá ženo, děkuji, drahá královno!"
"Ach!" zvolala královna plná zoufalství, zároveň však okouzlená. "Proč ho neslyší jeho armáda?"
Král se klidně oblékl, jako by byl právě nevykonal hrdinský čin.
"Je opravdu monarchie ztracena," pomyslila si královna, "nalézá-li svou hrdost v takovýchhle chvílích?"
7. Odjezd
Když král vyšel od královny, obklopili ho jeho pobočníci, důstojníci a všichni, kdo ho měli doprovázet do Paříže. Byli to pánové de Beauvau, de Villeroy, de Nesle et d 'Estaing.
Gilbert čekal mezi družinou, zda si ho Ludvík XVI. povšimne, třeba jen letmo. Bylo zřejmé, že kdekdo dosud pochybuje, zda k cestě do Paříže opravdu dojde.
"Po snídani vyjedeme, pánové," ozval se král.
Zpozoroval Gilberta a zvolal:
"Ach vy jste tady, doktore, to je znamenité. Jako byste věděl, že vás chci mít s sebou."
"Podle vašeho rozkazu, Sire."
Král se odebral do svého kabinetu, kde pracoval dvě hodiny. Potom vyslechl mši s celou svou rodinou a k deváté hodině zasedl ke stolu.
Jídlo se podávalo s obvyklým ceremoniálem. Královna, která měla po mši napuchlé a červené oči, účastnila se královy snídaně, aby byla co nejdéle s manželem. Přivedla obě děti, které se, zřejmě podle matčina napomenutí, polekaně dívaly na otce, obklopeného pobočníky a důstojníky. Tu a tam si, zřejmě opět podle návodu matčina, utíraly slzičky. Vzbuzovalo to u jedněch soucit, u druhých hněv a v celém shromáždění sklíčenou náladu.
Král jedl se stoickým klidem. Několikrát oslovil Gilberta, aniž na něho pohlédl. Takřka ustavičně hovořil s královnou, dávaje přitom najevo velkou laskavost.
Konečně dal svým kapitánům rozkazy.
Snídaně končila, když přišla zpráva, že silná kolona pěchoty přichází od Paříže a že je už na konci aleje vedoucí na náměstí d 'Armes. Důstojníci a stráže se okamžitě vyřítili ze sálu. Král zvedl hlavu, podíval se na Gilberta, ale když viděl, že se usmívá, snídal klidně dál.
Královna zbledla, naklonila se k panu de Beauvau. Pan de Beauvau odkvapil ven.
Královna přistoupila k oknu. Za pět minut se pan de Beauvau vrátil.
"Sire," oznámil, "je to pařížská národní garda, shromáždila se v počtu deseti tisíc mužů, když se včera v hlavním městě roznesla zpráva, že Vaše Veličenstvo má v úmyslu navštívit Paříž, aby vám vyšla vstříc. Protože se váš příjezd opozdil, došli gardisté až do Versailles."
"Jakou mají náladu?" otázal se král.
"Jsou nadšeni pro Vaše Veličenstvo," odpověděl pan de Beauvau.
"Na tom nezáleží," prohlásila královna, "zavřete brány."
"Nedělejte to," ozval se král, "stačí, zůstanou-li zavřeny brány paláce."
Královna zamračeně pohlédla na Gilberta, který ten pohled očekával, protože polovina jeho předpovědi se už splnila. Předpokládal, že přijde dvacet tisíc lidí a přišlo jich zatím deset tisíc.
Král se obrátil k panu de Beauvau.
"Postarejte se, aby ti hodní lidé dostali nějaké občerstvení."
Pan de Beauvau odešel podruhé, aby vyplnil králův rozkaz, a po chvíli se vrátil.
"Nu, co je?" tázal se král.
"Sire, vaši Pařížané se hádají s vašimi strážnými."
"Jakže?" zvolal král, "už tu jsou rozepře?"
"Ach, jenom ze samé zdvořilosti! Jakmile se dozvěděli, že král za dvě hodiny odjíždí, chtějí počkat, až Jeho Veličenstvo pojede, aby mohli pochodovat za kočárem Jeho Veličenstva."
"Ale vždyť to jsou samí pěšáci, ne?" otázala se královna.
"Ano, madam."
"A král přece pojede ve voze a král jezdí rychle, velmi rychle. Víte, pane de Beauvau, jakou má král radost z rychlé jízdy!"
Královna položila zvláštní důraz na ta slova, jež měla znamenat: dejte vozu Jeho Veličenstva křídla.
Král mávl rukou, aby zarazil tuhle horlivost.
"Pojedu krokem."
Královna si povzdechla, její povzdech však vypadal spíše jako hněvivý výkřik.
"Nebylo by správné," dodal klidně Ludvík XVI., "abych štval do běhu ty hodné lidi, kteří se tolik obtěžovali, aby

mně vzdali čest. Pojedeme krokem, a velmi pomalým krokem, aby nám všichni stačili."

Mezi přítomnými se ozval šepot obdivující takovou laskavost, současně však se ozvaly i hlasy, podporující názor královnin. Na mnoha tvářích bylo znát, že stejně jako královna pokládají královo dobráctví za slabost.

Vtom někdo otevřel okno.

Královna se udiveně ohlédla. Byl to Gilbert, který jako lékař využil svého práva vyměnit vzduch v jídelně, těžký od vůně jídel a z přítomnosti více než sta lidí.

Otevřeným oknem bylo slyšet hlasy lidu na nádvoří.

"Co je to?" otázal se král.

"Národní gardy, Sire," odpověděl Gilbert, "stojí na dlažbě ve slunečním žáru a je jim asi pořádně horko."

"Snad bychom je neměli pozvat, aby přišli posnídat s králem?" ozval se tiše jeden z královniných oblíbených důstojníků.

"Ať je zavedou někam do stínu, do mramorového dvora, do vestibulů, všude, kde je trochu chládku," poručil král.

"Deset tisíc lidí do vestibulů!" zvolala královna.

"Když se pořádně rozejdou, vejdou se tam všichni," odpověděl král.

"Kam je všude chcete zavést," zhrozila se Marie Antoinetta. "Pane, vždyť jim takhle ukážete cestu do své vlastní ložnice!"

Proroctví zděšené královny se mělo, bohužel, ve Versailles vyplnit, dříve než uplynuly tři měsíce.

"Mají s sebou mnoho dětí, madam," ozval se mírně Gilbert.

"Děti?" podivila se královna.

"Ano, madam, mnoho gardistů si s sebou vzalo děti, jako na procházku. Děti jsou oblečeny jako malí národní gardisté, takové je nadšení pro tu novou instituci."

Královna měla na rtech vlídné slovo, ale pýcha a nenávist ji zadržely. Gilbert se na ni pozorně zadíval.

"Chudáčci děti!" zvolal král. "Kdo s sebou bere děti, nechce jistě ublížit jinému otci. Tím spíše je musíme dovést do stínu, když s sebou mají děti. Udělejte to, udělejte to!"

Gilbert mírně pokyvoval hlavou a královně, která zachovala mlčení, se zdálo, jako by říkal:

"Vidíte, madam, tohle jste měla říct vy. Měla jste k tomu znamenitou příležitost. Kdekdo by opakoval vaše slova a dva roky byste byla mezi lidmi populární."

Královna pochopila Gilbertovu němou výčitku a červeň jí vstoupila do tváře.

Pan de Beauvau mezitím plnil u národních gard královy rozkazy. Ozvalo se nadšené provolávání slávy a oba královští manželé pojali novou důvěru ve smýšlení tak obávaných Pařížanů. Jak se zdálo, nemají přece jen tak špatnou náladu.

"Sire," otázal se pan de Beauvau, "co přikáže Vaše Veličenstvo, pokud jde o uspořádání průvodu?"

"Jak dopadla rozepře mezi Národní gardou a mými důstojníky?"

"Ach, Sire, toho jako by nebylo. Ti dobří lidé jsou teď tak šťastní, že všichni prohlašují: Půjdeme tam, kam nám ukáží. Král patří nám všem. Všude, kam půjde, bude náš."

Král se podíval na Marii Antoinettu. Královna ohrnula v ironickém úsměvu svůj silný dolní ret.

"Řekněte Národním gardám," poručil Ludvík XVI., "ať se postaví v průvodu tam, kam budou samy chtít."

"Vaše Veličenstvo nesmí zapomenout," ozvala se ledově královna, "že obklopovat králův kočár je nezadatelné právo tělesné gardy."

Důstojníci, kteří viděli, že král je na pochybách, ihned podporovali královnino mínění.

"Koneckonců mají na to právo," prohlásil král, "uvidíme, však ono to nějak dopadne."

Pan de Beauvau a pan de Villeroy odešli, aby se ujali velení a vyplnili královy příkazy.

Ve Versailles odbilo deset hodin.

"Pojďme," rozhodl král, "pracovat budu zítra. Ti hodní lidé nesmějí čekat."

Marie Antoinetta ho objala, děti se mu s pláčem pověsily na krk. Ludvík XVI., dojatý a rozněžnělý, se pokoušel jemně vyprostit z jejich objetí a skrýt své pohnutí.

Královna zastavovala důstojníky, chytala je za ruce nebo za jílce kordů a neustále volala: pánové, pánové!

Těmi výmluvnými výkřiky jim svěřovala do ochrany krále, který zamířil ke dveřím.

Důstojníci sahali na kordy a na srdce. Královna jim s úsměvem děkovala. Gilbert zůstal v sále jako jeden z posledních.

"Pane," otočila se k němu královna, "vy jste radil králi k této cestě. Vy jste ho přiměl k tomuto rozhodnutí přes všecky mé prosby. Pamatujte si, pane, že jste vzal na sebe hroznou odpovědnost před manželkou a matkou."

"Uvědomuji si to, madam," odpověděl chladně Gilbert.

"A přivedete mi krále živého a zdravého?" zapřísahala ho královna slavnostně.

"Ano, madam."

"Pamatujte si, že mně za něho odpovídáte svou hlavou."

Gilbert se uklonil.

"Svou hlavou," zdůraznila ještě jednou Marie Antoinetta hrozivě a s neúprosnou autoritou absolutní vládkyně.

"Svou hlavou," uklonil se znovu doktor, "a věřte mi, že bych tuto záruku pokládal za nicotnou, kdybych věřil, že král je v nebezpečí. Ale jak už jsem vám řekl, madam, doprovázím dnes Jeho Veličenstvo na triumfální cestě."

"Pošlete mi každou hodinu zprávu," nařizovala královna.

"Dostanete ji, madam."

"A teď už běžte, pane, slyším bubnování. Král se vydal na cestu."

Gilbert se uklonil a pustil se po hlavním schodišti. Tady už potkal králova pobočníka, který ho hledal z příkazu Jeho

Veličenstva.

Doktora posadili do kočáru pana de Beauvau, dvorního ceremoniáře, který si nechtěl sednout do vozu, aby mohl lépe řídit zdárný průběh cesty. Gilbert se usmál, když si pomyslel, že jede sám ve voze s korunou a erbem, zatímco pan de Beauvau harcoval na koni kolem královského kočáru.

Ještě o tom tak uvažoval, když uslyšel, jak na sebe volají národní gardisté, kteří obklopovali vůz.

"Podívejte se, tohle je kníže de Beauvau!"

"Ale co tě napadá, kamaráde!"

"Určitě, vždyť je na kočáře knížecí erb."

"Erb, erb, to ještě nic neznamená."

"Jak to, že neznamená? Když je na kočáře erb pana de Beauvau, znamená to, že pan de Beauvau sedí uvnitř."

"A pan Beauvau je vlastenec?" tázala se naivně jakási žena.

"To se povedlo!" zasmál se kterýsi gardista.

Také Gilbert se dal do smíchu.

"Ale já ti říkám," nedal se odbýt první řečník, "že to není kníže. Kníže je tlusťoch, tohle je hubeňour. Kníže má uniformu královské gardy, tenhle je v černém, jistě to bude jeho správce."

Dav se dal do smíchu. Třída správců nebyla v té době nijak zvlášť oblíbená.

"Ale ne, u všech čertů," ozval se vtom jakýsi hrubý hlas, až sebou Gilbert trhl. Muž, kterému ten hlas patřil, si razil lokty a pěstmi cestu ke kočáru. "Ne, není to ani pan de Beauvau, ani jeho správce, ale poctivý vlastenec, slavný vlastenec, že byste koukali! Ach, pane Gilberte, co ke všem čertům děláte v knížecím voze?"

"To jste vy, otče Billote?" rozpřáhl ruce doktor.

"Bodejť ne! Přece si nenechám ujít takovou podívanou."

"A Pitou?" vyptával se Gilbert.

"Není daleko. Hola, Pitou, ukaž se! Podívejte se, tamhle jde."

Pitou se už také tlačil k vozu, až se octl u Billota, a s úctou a obdivem pozdravil pana Gilberta.

"Dobrý den, pane Gilberte."

"Dobrý den, Pitou, dobrý den, příteli."

"Gilbert, Gilbert, kdo je to?" ozývaly se hlasy z davu.

"Tak tohle je lidská sláva," pomyslil si doktor. "Ve Villers-Cotterets tě zná každé dítě, ale v Paříži po tobě neštěkne pes. A tomu se říká popularita."

Seskočil z vozu a zavěsil se do Billota. Vypravoval mu stručně, jak ho král a královna přijali ve Versailles, neopomněl zdůraznit, že krále a jeho rodinu vedou nejlepší úmysly. Za chvíli udělal v davu pro věc monarchie tolik dobrého, že ti hodní, dojmům lehce přístupni lidé se sborem dali do křiku "Ať žije král!" Volání rostlo každým okamžikem a král ve svém kočáře by byl málem neslyšel vlastní slovo.

"Rád bych viděl krále zblízka," zatoužil Billot jako zelektrizovaný. "Celou tu cestu jsem vážil jen proto. Jestli je král opravdu dobrý člověk, pozná se mu to na očích. Pojďme blíž, pane Gilberte, prosím vás."

V tom okamžiku spatřili jakéhosi šlechtice, jak se šetrně prodírá unaveným, ale vesele pokřikujícím davem ke dveřím kočáru, z něhož Gilbert před chvíli vystoupil. Gilbert ho oslovil:

"Nehledáte snad, pane, doktora Gilberta?"

"Ano, hledám," odpověděl pobočník.

"To jsem já."

"Posílá mě pan de Beauvau. Prosí vás, abyste přišel ke králi."

Billot vyvalil oči a dav se uctivě rozestoupil. Gilbert a Billot - Pitou se ho držel za šosy - lehce prošli za pobočníkem, který nepřestával vykřikovat:

"Uvolněte, prosím, cestu, pánové! Ve jménu krále!"

Gilbert brzy došel ke dveřím králova kočáru, který se pohyboval zdlouhavě jako volské spřežení za časů starých franckých králů.

8. Cesta

Tak se tedy pobočník pana de Beauvau, Gilbert, Billot a Pitou dostali ke dveřím kočáru, v němž se král v doprovodu pánů d'Estaing a de Villequier blížil k branám svého dobrého města Paříže. Byla to zvláštní, dosud nevídaná a neslýchaná podívaná, protože něco takového se ve francouzských dějinách dálo opravdu poprvé. Zástupy neustále rostly, všechny venkovské Národní gardy, improvizovaná.lidová armáda, se s nadšeným pokřikem přidávaly k průvodu, zdravily krále a pokoušely se ze všech sil, aby je král zahlédl. Nikdo se nevracel domů, jakmile královský kočár přejel, všechny ty davy se valily za průvodem a kolem průvodu.

Proč, nikdo by byl nemohl říci. Byl to instinkt lidu, který chtěl vidět krále, v té době pořád ještě oblíbeného. Musíme totiž popravdě říci, že v těch dnech Francouzi ještě krále milovali tak, že by mu byli stavěli oltáře, kdyby jim byl pan Voltaire oltáře nezošklivil.

Ludvík XVI. zpozoroval Gilberta zavěšeného do Billota a za nimi Pitoua, ozbrojeného dlouhou šavlí.

"Ach, doktore, jaký krásný den! Jaký krásný lid!"

"Vidíte, Sire," naklonil se Gilbert ke králi, "cožpak jsem to Vašemu Veličenstvu nesliboval?"

"Ano, pane, a skutečně se splnilo, co jste předpověděl."

Král zvedl hlavu, aby ho všichni v okolí mohli slyšet.

"Jedeme pomalu, ale zdá se mi, že ještě příliš rychle - pořád nám ještě ujde mnoho krásného."

"Sire," ozval se pan de Beauvau, "Vaše Veličenstvo urazí míli za tři hodiny. Pomaleji už jet nemůžeme."

Opravdu kočár zastavoval každou chvíli. Národní gardy a tělesná stráž Jeho Veličenstva se bratřily - jak se tenkrát

začalo říkat -, odevšad se ozýval veselý pokřik a volání.

Gilbert se na tu pestrou a hlučnou podívanou díval jako filosof a myslil si: "Jestliže se teď bratří, byli tedy před tím přece jen nepřáteli?"

"Poslyšte, pane Gilberte," poznamenal Billot polohlasem, "pořádně jsem si prohlédl krále, dobře jsem ho poslouchal; co říkáte, já si přece jen myslím, že to je hodný člověk?"

Billot pronesl ve svém nadšení poslední slova tak hlasitě, že je král a jeho doprovod zaslechli. Královští důstojníci se dali do smíchu. Také král se usmál a pronesl tak hlasitě, aby to Billot slyšel:

"Taková pochvala se mi líbí."

"A máte pravdu, Sire, já jsem na chválu skoupý," odpověděl Billot. Pustil se s králem rovnou do řeči, jako kdysi Michaud s Jindřichem IV.

"Pak mě to těší tím víc," řekl král poněkud na rozpacích, protože hned dobře nevěděl, jak spojit královskou důstojnost s bodrostí dobrého vlastence. Ještě si pořád nezvykl, že je teď králem Francouzů a nikoli už králem Francie.

Billot plný nadšení neuvažoval o tom, zda je král opravdu ochoten vzdát se královské důstojnosti výměnou za důstojnost člověka. Cítil, jak je králova řeč blízká pravé venkovské dobrosrdečnosti, a měl skutečnou radost, že krále pochopil a král že chápe jeho.

Statkářovo nadšení rostlo každým okamžikem a nakazilo také Pitoua, že začal křičet z plna hrdla:

"Ať žije král! Ať žije otec národa!"

Dobrák Pitou se dostal do takové ráže, že ochraptěl ještě daleko dřív, než průvod došel k Point-du-Jour, kde pan Lafayette na svém pověstném bělouši udržoval v jakémsi takémsi pořádku nedočkavé oddíly Národní gardy, které tu podupávaly už od pěti hodin ráno. A teď byly dvě hodiny odpoledne.

Setkání krále s novým vůdcem ozbrojené Francie dopadlo pro obě strany nanejvýš uspokojivě.

Král už začínal být unaven, nemluvil už, jenom se usmíval.

Nejvyšší velitel pařížské milice také už nevelel, jenom mával rukama.

Králi se dostalo zadostiučinění, že lid volal skoro stejně hlučně "Ať žije král!" jako "Ať žije Lafayette!"

Bohužel však mohl požitek z toho lichotivého volání vychutnat už naposled.

Gilbert s Billotem a Pitouem se pořád drželi u dvířek králova kočáru. Doktor myslel na slib, který dal královně, než odjeli z Versailles, a dokázal jí už poslat čtyři kurýry.

Kurýři mohli přinést jen radostné zprávy. Všudy, kudy král projížděl, létaly klobouky do vzduchu. Jenomže na těch kloboucích se skvěly kokardy v národních barvách, jakási němá, ale výmluvná výčitka, protože král a jeho garda měli na kloboucích bílé kokardy.

Ten rozdíl v barvách - to byla jediná věc, která kalila Billotovi radost a nadšení. Měl totiž na svém třírohém klobouku obrovskou trojbarevnou kokardu.

Král má na klobouku kokardu bílou: Král se tedy liší od svých poddaných. Ta myšlenka znepokojovala Billota tak, že se s ní svěřil Gilbertovi. "Pane Gilberte, proč nemá král národní kokardu?"

"Protože, milý Billote, král buďto neví, že teď máme novou kokardu, anebo si myslí, že jeho kokarda by měla být kokardou národa."

"Ne, ne, pane Gilberte, jeho kokarda je bílá a naše je trojbarevná."

"Počkejte, počkejte," chopil Gilbert Billota za paži, když se ten dobrák chystal střemhlav papouškovat všechny nesmysly, které tenkrát hlásaly noviny, "král má bílou kokardu, tak jako Francie má bílý prapor. Král za to nemůže. Kokarda a prapor byly bílé, ještě než se král narodil. Ostatně, milý Billote, ten bílý prapor něco dokázal stejně jako bílá kokarda. Bílou kokardu měl na klobouku pan de Suffren, když vztyčil naši vlajku na indickém poloostrově. Bílou kokardu měl na klobouku d'Assas, který se nechal raději zabít, než by dopustil, aby Němci překvapili v noci jeho vojáky. Bílou kokardu měl maršál de Saxe, když porazil Angličany u Fountenoye, bílou kokardu měl pan de Condé, když porazil císařské u Rocroy, Fribourgu a u Lensu. To všechno dokázala bílá kokarda, milý Billote, a ještě mnoho jiného. Národní kokarda snad zítra půjde vítězně světem, jako to předpovídá pan Lafayette. Zatím ještě nemohla mnoho dokázat, protože je na světě teprve tři dny. Neříkám, že nedokáže velké věci, abyste mi rozuměl. Ale protože ještě nic nedokázala, má snad král právo, aby počkal, až co dokáže."

"Cože, národní kokarda že ještě nic nedokázala?" urazil se Billot. "Cožpak nedobyla Bastilu?"

"To máte pravdu," řekl smutně Gilbert, "máte pravdu, Billote. Jenomže nevím, zda si ji právě proto může král vzít."

Gilbert velmi prudce vrazil do Billota loktem, protože si povšiml, že král poslouchá. Řekl docela tiše:

"Cožpak jste se zbláznil, Billote? Proti komu jste dobyli Bastilu? Proti království! A vy teď chcete, aby král nosil trofej vašeho vítězství a znak své porážky? Jste hotový blázen! Král má tolik dobré vůle a vy byste z něho chtěl udělat pokrytce?"

"Ale pane Gilberte," odporoval už mírněji Billot, přestože se nechtěl nechat jen tak zhola odbýt, "vždyť jsme nedobyli Bastilu proti králi, ale proti tyranii!"

Gilbert jenom pokrčil rameny.

To dodalo Billotovi novou odvahu:

"Nebojovali jsme proti králi, proti našemu dobrému králi, ale proti jeho holomkům. Ostatně král se jich sám zříká, když přichází mezi nás a hlásí se k nám. Nesouhlasí s nimi, ale s námi. Pro naše blaho a pro jeho čest jsme pracovali, když jsme dobývali Bastilu."

"Bohužel, bohužel," povzdechl si Gilbert, který sám nevěděl, zda výraz královy tváře opravdu odpovídá tomu, co se odehrává v králově mysli.

Králi neušlo, o čem se hovoří kolem jeho vozu. Gilbert to zpozoroval a snažil se seč byl, aby přivedl Billota na méně ožehavé téma. Vtom se průvod zastavil. Přišel na Cours-la-Reine k staré bráně de la Conférance u brány do Elysejských

polí.

Zde se shromáždila delegace městského výboru a rady s novým starostou Baillym, s třemi sty mužů Národní gardy pod velením plukovníka a nejméně s třemi sty členy Národního shromáždění, všechno ovšem příslušníky třetího stavu. Dva členové městské rady měli co držet dva obrovské klíče města Paříže z doby Jindřicha IV. na míse z pozlaceného stříbra.

Nastalo všeobecné utišení, protože každý chtěl slyšet, co se teď bude mluvit.

Bailly, učený vědec, vynikající astronom, kterého zvolili poslancem a starostou proti jeho vůli a který se musel stát i řečníkem proti své vůli, si připravil dlouhou uvítací řeč. Měla osnovu podle všech řečnických pravidel, byla to výtečná chvalořeč na krále a málo chybělo, aby řečník králi připsal zásluhu i na dobytí Bastily. Bailly byl na svou řeč nemálo pyšný - sám ostatně vypravuje ve svých Pamětech, kterak mu malá příhoda dala podnět ještě k efektnějšímu úvodu. Sám se totiž polekal váhy klíčů, které měl králi podat.

"Snad si nemyslíte," smál se konšelům, "že povleču tyhle dva pomníky zpátky do Paříže, až je králi ukážu?"

"A co s nimi chcete udělat?" ptali se ho.

"Dám vám je, anebo je zahodím někam do příkopu."

"To nesmíte udělat," zvolal jeden z pohoršených pánů radních. "Cožpak nevíte, že to jsou klíče, které po svém obležení přineslo město Paříž Jindřichu IV.? Je to jedinečná památka. Nesmíme o ni přijít."

"Máte pravdu," odpověděl Bailly. "Klíče, jež město nabídlo Jindřichu IV., když dobyl Paříž, podáváme teď Ludvíku XVI., který... Ale to bude skvělý řečnický obrat," řekl si starosta.

A hned vzal tužku a připsal si k připravené řeči: "Sire, přináším Vašemu Veličenstvu klíče dobrého města Paříže. Jsou to klíče, které město podalo Jindřichu IV., když si dobyl svůj lid. Dnes vám je podává národ, který si dobyl svého krále."

Byla to krásná věta, pravdivá věta a vryla se Pařížanům do srdce tak, že přežila všechny řeči Baillyho, ba dokonce všechna jeho díla.

Ludvík XVI. kývl pochvalně hlavou, ale začervenal se, protože pod květnatým řečnickým slohem cítil její bodavou ironii. Pomyslil si:

Marie Antoinetta by panu Baillymu neskočila na tuhle falešnou poctu a na pochlebováni by tomu zlověstnému hvězdopravci odpověděla asi jinak než já.

Z tohoto důvodu neposlouchal už král ostatek řeči pana Baillyho, zrovna tak jako nevěnoval mnoho pozornosti projevu pana Delavigne, předsedy výboru. Přesto však, aby se nezdálo, že není dost spokojen s tím, co příjemného mu chtěli říci, odpověděl velmi ušlechtile a bez narážek na to, co slyšel či vlastně neslyšel, že totiž pocty města Paříže a jeho představitelů mu udělaly nesmírnou radost.

Potom dal rozkaz k další cestě. Dříve však ještě propustil svou osobní gardu, aby se vlídnou důvěrou odvděčil za polozdvořilosti, které mu servírovalo dobré město ústy svých zástupců a pana Baillyho. Uprostřed obrovské masy Národních gard a zvědavců pohyboval se teď kočár mnohem rychleji. Gilbert a jeho druhové se neustále drželi pravých dvířek kočáru. Ve chvíli, kdy jel kočár přes náměstí Ludvíka XV., ozvala se náhle od Seiny rána a k nebi vystoupil obláček bílého dýmu. Gilbert ucítil, jak ho cosi prudce udeřilo do prsou. Na vteřinu se v něm zarazil dech, chytl se za prsa, když ucítil prudkou bolest.

Zároveň se ozval vedle královského kočáru zděšený výkřik. Jakási žena, zraněná koulí pod pravým ramenem, upadla na zem.

Černý knoflík z broušené oceli na Gilbertově kabátě rozmáčkla koule, která se od něho odrazila. Utrhla doktorovi kus vesty a žabó a zasáhla ženu. Odnesli ji krvácející a umírající.

Král slyšel výstřel, nic však nezahlédl. S úsměvem se naklonil k Gilbertovi:

"Střílejí na mou počest!"

"Ano, Sire!" odpověděl Gilbert.

Neřekl samozřejmě králi, co si myslí o takovéhle ovaci. Jenom si v duchu uvědomil, že královniny obavy nebyly plané. Kdyby se byla koule neodrazila od jeho ocelového knoflíku, byla by krále zasáhla.

Čí ruka to vystřelila, kdo to tak dobře mířil?

Nikdo to nechtěl vědět, a proto se to také nikdy nikdo nedozvěděl.

Billot zbledl, když spatřil Gilbertovu potrhanou vestu, strčil do Pitoua a oba začali křičet z plných plic: "Ať žije otec Francouzů!"

Ostatně brzy následovaly tak velké události, že se zapomnělo na tuto epizodu.

Ludvík XVI. dojel konečně k radnici. Na Pont-Neuf ho pozdravila salva z děl. Alespoň ta děla nestřílela na ostro. Na průčelí radnice se skvěl velký nápis, který měl v noci svítit jako transparent:

Ludvíku XVI., otci Francouzů a králi svobodného národa.

Byl to protimluv ještě významnější než fráze, kterou před chvílí použil pan Bailly, a vyvolal bouři jásotu na celém náměstí.

Také Billot si toho velkého nápisu pochopitelně všiml, ale protože neuměl číst, požádal Pitoua, aby mu jej přečetl. A že napoprvé nepochopil, musel mu Pitou přečíst nápis dvakrát.

"Je to tam opravdu tak, opravdu?" dožadoval se.

"Opravdu," ujišťoval Pitou.

"Městská rada že dala napsat, že král je králem svobodného národa?"

"Ano, otče Billote."

"Jestliže je tedy národ svobodný," vykřikl Billot, "má právo nabídnout králi svou kokardu!"

A jediným skokem se octl před Ludvíkem XVI., který už sestoupil z kočáru.

"Sire," ozval se, "viděl jste na Pont-Neuf Jindřicha IV. s národní kokardou?"
"Zajisté," přisvědčil král.
"Jestliže má Jindřich IV. trojbarevnou kokardu, můžete si ji připnout i vy, Sire."
"Zajisté," odpověděl Ludvik XVI. v rozpacích, "kdybych nějakou měl..."
Billot zvedl ruku a vykřikl z plných plic:
"Sire, jménem národa vám nabízím svoji kokardu!"
Král zbledl. Začínal cítit, jak rychle jdou věci kupředu. Pohlédl na Baillyho, který stál po jeho boku.
"Sire," prohlásil starosta, "je to odznak všech Francouzů."
"Přijímám ji tedy," prohlásil král, odložil bílou kokardu a připevnil si na klobouk kokardu trojbarevnou.
Celé náměstí zahřmělo obrovským jásotem.
Gilbert se odvrátil, ta scéna se ho hluboce dotkla. Cítil, že lid útočí příliš rychle a že král se vůbec nebrání.
"Ať žije král!" zvolal Billot a rozpoutal tak novou vlnu jásotu.
"Král je mrtev," pomyslil si Gilbert. "Francie už nemá krále."
Klenba z tasených kordů se utvořila po celém schodišti až k síni, kde byl král očekáván. Král prošel pod tou nebezpečnou klenbou a zmizel vevnitř radnice.
"Co jenom řekne královna!" pomyslil si Gilbert.
9. Co se zatím přihodilo ve Versailles
V radnici se dostalo králi lichotivého přijetí. Nazvali ho Obnovitelem svobody.
Když ho požádali, aby promluvil - žízeň po velkých řečech rostla ze dne na den - král si položil ruku na srdce a řekl:
"Pánové, můžete vždycky počítat s mou láskou."
Zatímco král poslouchal na radnici vládní prohlášení - ode dneška se tu totiž vytvořila vedle královské vlády a vlády Národního shromáždění ještě třetí skutečná vláda - lid se venku bavil krásným královským spřežením, pozlaceným kočárem a lokaji Jeho Veličenstva.
Pitou, jenž dostal k tomu cíli od otce Billota zlatý louisdor, nakoupil trojbarevné stuhy, nadělal kokardy všech možných velikostí a ozdobil jimi královské spřežení a kočár. Lid, který se vždycky všeho chytne, proměnil pak v několika okamžicích kočár Jeho Veličenstva v hotový krám s kokardami. Také kočí a lokaji byli opentleni a několik tuctů kokard vyzdobilo i vnitřek vozu. Pan de Lafayette, který zůstal na koni před radnicí, se snažil zmírnit toto svaté nadšení, ale bez úspěchu.
Když král vyšel z radnice a uviděl tu barevnou záplavu, zvolal jenom: "Ach, ach!"
Potom pokynul panu Lafayettovi. Pan Lafayette se uctivě a se skloněným mečem přiblížil ke králi.
"Pane de Lafayette," řekl mu král, "ohlížel jsem se po vás, abych vám oznámil, že vás potvrzuji v hodnosti velitele Národní gardy."
A vstoupil do vozu provázen všeobecným jásotem.
Gilbert, který se už nebál o krále, zůstal v radnici s Baillym a s městskou radou. Když uslyšel obrovský křik, jímž se lid loučil s králem, vyhlédl z okna, aby se podíval, co dělají jeho dva přátelé. Byli stále poblíž králi a zdálo se, že nijak neochabuje jejich nadšení.
Zároveň uviděl, jak po Pelletierově nábřeží uhání jezdec, celý uprášený. Lid se před ním uctivě a poslušně rozestupoval a volal: "Králův důstojník, králův důstojník!"
Muži zdravili jezdce hlučným Ať žije král! a sotva se důstojník zastavil, ženy hladily jeho zpěněného koně. Důstojník zajel až ke královskému kočáru, právě když lokaj zavíral dvířka.
"Hleďme, to jste vy, Charny," řekl Ludvík XVI. A o něco tišeji se zeptal: "Co nového ve Versailles?"
A ještě tišeji: "Co královna?"
"Má velkou starost, Sire," odpověděl hrabě.
"Vracíte se do Versailles?"
"Ano."
"Uklidněte naše přátele a vyřiďte, že všechno je v nejlepším pořádku."
Charny pozdravil, a když zvedl hlavu, zahlédl pana de Lafayette, který mu přátelsky kynul.
Charny zajel až k němu a Lafayette mu podal ruku. To způsobilo, že dav provázel královského důstojníka s jásotem až na nábřeží, kde se, podle bdělých rozkazů Národní gardy již utvořil špalír pro cestu Jeho Veličenstva.
Král nařídil, aby vůz jel krokem až na náměstí Ludvíka XV. Tam už čekala, plná netrpělivosti, královna tělesná garda. Netrpělivost rostla každým okamžikem, zdálo se, že zachvátila i koně, kteří uháněli tím ohnivěji, čím více se blížili k Versailles.
Gilbert viděl důstojníka z balkónu, neznal ho sice, ale nepochyboval, že to je posel královnin. Tušil, kolik úzkosti královna prožila, tím spíše, že již tři hodiny nebylo možno poslat hustým davem do Versailles kurýra, aby to nevzbudilo podezření anebo nebylo známkou slabosti.
Ale Gilbert netušil ani malý díl z toho, co se událo ve Versailles.
Královna dostala poslední kurýrní zprávu ve tři hodiny. To využil Gilbert okamžiku, kdy král vcházel pod ocelovou klenbou do radnice.
U královny byla v té chvíli hraběnka de Charny, která po včerejší těžké nevolnosti teprve opustila lože. Byla ještě bledá a zdálo se, že jen s obtíží skrývá bolest nebo stud. Královna se na ni usmála, aniž jí věnovala mnoho pozornosti. Myslela jenom na krále:
"Zase dobrá zpráva," prohodila k svému okolí. "Kéž by takhle uplynul celý den."
"Ach, madam," ozval se jeden z dvořanů, "Vaše Veličenstvo má zbytečně strach. Pařížané vědí příliš dobře, jakou mají v téhle chvíli odpovědnost."

"Ale je si Vaše Veličenstvo jisto," otázal se jiný dvořan, "že ty zprávy jsou pravdivé?"

"Jistě, jistě," odpověděla královna, "ten, kdo mi je posílá, ručí za ně svou hlavou. Ostatně mám důvod věřit, že to je náš přítel."

"Jestli je to vskutku přítel," uklonil se dvořan, "pak mu můžeme opravdu věřit."

Ke královně přistoupila paní de Lamballe.

"Je to ten nový králův lékař, že ano, Vaše Veličenstvo?"

"Ano, pan Gilbert," odpověděla královna aniž tušila jakou bouři tím vyvolá.

"Gilbert!" vykřikla Andrée, jako by ji uštkla zmije. "Gilbert je přítelem Vašeho Veličenstva!"

Planoucíma očima, plnýma hněvu a studu pohlédla vyčítavě na královnu.

"Ale, vždyť..." váhala královna s odpovědí.

"Ach madam, madam," šeptala vyčítavě Andrée.

Po tomto záhadném výjevu zavládlo trapné ticho. V něm se ozvaly nehlučné kroky ve vedlejším salónu.

"Pan de Charny," prohodila takřka šeptem královna, jako by chtěla Andrée upozornit. Přesto si Charny, sotva vstoupil do pokoje, všiml, jak je Andrée bledá a jak je Marie Antoinetta v rozpacích.

Nesměl se otázat královny, zeptal se tedy Andrée hlasem plným upřímného zájmu:

"Co je vám, madam?"

Andrée se násilím ovládla.

"Nic, milý hrabě," odpověděla.

"Přece jen se mi zdá, že máte pochyby o oddanosti páně Gilbertově. Je snad nějaký důvod, abyste mu nedůvěřovala?"

Andrée mlčela.

"Prosím vás, madam," naléhal Charny. A protože Andrée opět neodpověděla, dotíral horlivě: "Nemělo by smyslu něco zatajovat. Pamatujte, že jde o blaho Jeho Veličenstva."

"Nevím, proč mi to říkáte, pane," odpověděla Andrée.

"Řekla jste přece, a já jsem to slyšel, madam... Ostatně se odvolávám na paní princeznu (Charny se uklonil paní de Lamballe), řekla jste přece: Ten že je přítelem Vašeho Veličenstva?..."

"To je pravda, řekla jste to, miláčku," odpověděla princezna de Lamballe ve své naivní prostomyslnosti. "Jestliže něco víte, má pan de Charny pravdu..."

"Mlčte, proboha, mlčte," zašeptala Andrée, aby to slyšela jenom princezna. Princezna pak už nenaléhala.

"Hraběnka vyslovila jen jistou obavu," vmísila se do řeči královna, která pochopila, že by nebylo na místě mlčet, "velmi neurčitou a zcela všeobecnou. Mysli si, že americký revolucionář, přítel pana Lafayetta, může být těžko naším přítelem."

"Ano je to jen takové podezření," opakovala mechanicky Andrée, "velmi neurčité, ale přece jen..."

"Vyslovili takovou obavu i někteří jiní pánové," pokrčila rameny královna.

Ale Charny se nedal jen tak snadno přesvědčit. Viděl příliš mnoho rozpaků, a proto nepřestal naléhat.

"Nicméně se mi zdá, madam, že je vaši povinností, abyste své podezření vyslovila určitě."

"Ale co," řekla dosti tvrdě královna, "proč se k tomu pořád vracíte, pane!"

"Madam!"

"Promiňte, ale zdá se mi, že naléháte na paní hraběnku opravdu neslušně."

"Odpusťte, madam," řekl pokorně Charny, "ale je to jen proto..."

"Je to jen proto, že žárlíte! Uražená sebeláska, viďte, pane de Charny," dodala královna s ironií, kterou jen hrabě mohl plně pochopit.

"Žárlím!" vykřikl Charny a začervenal se. "Ale na koho bych měl žárlit? Proboha, Vaše Veličenstvo!"

"Patrně na svou ženu," odpověděla královna pichlavě.

"Madam," koktal Charny úplně zmatený takovou narážkou.

"Je to docela přirozené," pokrčila rameny Marie Antoinetta, "a hraběnka jistě stojí za to, abyste na ni žárlil."

Charny chtěl královnu varovat pohledem, aby nezacházela příliš daleko, v tom okamžiku to však bylo marné. Když se v ženě probudí lvice, jsou všechny výstrahy zbytečné.

"Ano, chápu, že žárlíte, pane de Charny, že žárlíte a že vás to hněte. Každý muž, který miluje, se chová jako vy a je ustavičně ve střehu."

"Madam," nemohl se zmoci Charny na slovo.

"Ostatně, co byste se divil," nedala se zastavit královna, "cítím v téhle chvíli přesně totéž co vy. Žárlím a jsem plná nepokoje. (Královna položila důraz na slovo žárlím.) Král je v Paříži a já umírám strachy."

"Ale, madam," namítal bezradný Charny, jenž čím dál tím méně chápal tuto bouři, která každým okamžikem rostla, "vždyť jste právě dostala čerstvou zprávu o králi. Byla to přece dobrá zpráva a mohla byste tedy být klidná."

"Jste snad vy klidný, ačkoliv jak hraběnka, tak i já jsme vám vysvětlily, oč jde?"

Charny se kousl do rtů.

Andrée překvapeně a zděšeně zvedla hlavu.

"Opravdu," nechala se královna unášet hněvem, "milující lidé myslí jen na předmět své lásky. Ubohá srdce by obětovala všecko, ano všecko, citu, který jimi zmítá. Můj Bože, jaký mám strach o krále!"

"Madam," odvážil se kdosi poznamenat, "přijedou noví kurýři."

"Ach, proč nejsem v Paříži, proč nejsem u krále," lomila rukama Marie Antoinetta, když zpozorovala, jak se Charny zamračil, když se mu snažila dát najevo, jak prudce na něho žárlí.

Charny se uklonil.

"Nejde-li o nic jiného a domnívá-li se opravdu Vaše Veličenstvo, že králi hrozí nebezpečí, pojedu tam já. Je-li králova hlava ohrožena, věřte mi, madam, nebude mi nikdo vyčítat, že jsem Jeho Veličenstvo nebránil."

Hrabě se uklonil a zamířil ke dveřím.

"Pane, pane," vykřikla Andrée a vrhla se před Charnyho, "buďte na sebe opatrný!"

Výbuch hraběnčiny úzkosti o manžela dovršil míru královnina rozhořčení. Královna hrozně zbledla, sotva Andrée pronesla ta neprozřetelná slova.

"Jak je to možné, madam," obrátila se hněvivě k hraběnce, "že si osobujete práva, která náleží jen královně?"

"Já, madam," koktala Andrée, která teprve v tom okamžiku pochopila, že právě prozradila, čím jí už dávno hoří srdce.

"Ano, vy, madam," pokračovala tvrdě Marie Antoinetta, "váš manžel je v královských službách, jde hledat krále. Vydá-li se v nebezpečí, je to pro krále, a vy ho nabádáte, aby byl na sebe opatrný."

Andrée se chvěla po celém těle, zapotácela se a byla by upadla, kdyby ji byl Charny nezachytil do náruče. Rozhořčený pohled, jemuž - se Charny nemohl ubránit, dovršil zoufalství Marie Antoinetty. Jednala jako zraněná sokyně a neuvědomila si, že .se chová především jako nespravedlivá panovnice.

"Královna má pravdu," opanoval se konečně Charny, "a vy, madam, jste měla lépe zvážit, co říkáte. Jde-li o krále, nezáleží na tom, v jaké nebezpečí se vydává váš manžel. A já sám jsem vás měl přimět, abyste lépe ovládala své city. Bohužel jsem včas nezpozoroval, že o mě máte takový strach."

Potom se obrátil k Marii Antoinettě.

"Jsem k službám Vašemu Veličenstvu," řekl chladně.

"Přinesu vám dobré zprávy o králi, madam, anebo se nevrátím."

Po těchto slovech se hluboce uklonil. Královna, celá bez sebe hněvem a hrůzou, nesnažila se ho zadržet.

Za chvíli se ozval na nádvoří dusot koňských kopyt. Jezdec hnal koně tryskem.

Královna stála bez hnutí. Srdce se jí však zmítalo tím víc, čím víc se navenek snažila zachovat klid. Ať už chápali nebo nechápali královnin duševní stav, všichni cítili, že je do hloubi duše otřesena; a zanechali ji proto o samotě.

Andrée odešla jako všichni ostatní. Marie Antoinetta si dala přivést své děti, hledala aspoň u nich útěchu.

10. Návrat

Nastala už noc se všemi zlými předtuchami a přízraky, když tu se celým palácem rozlehl hlahol.

Královna se vytrhla ze zamyšlení a přiskočila k oknu. Ale vtom už volalo ze všech stran rozradostněné služebnictvo:

"Madam, přijel kurýr!"

Za několik vteřin vpadl do předpokojů husar. Byl to poručík, poslal ho pan de Charny. Celou cestu štval koně.

"Co je s králem?" zvolala královna.

"Jeho Veličenstvo tu bude za čtvrt hodiny," - důstojník sotva popadal dech.

"Je živ a zdráv?"

"Živ a zdráv a nepřestává se usmívat."

"Vy jste ho sám viděl?"

"Ne, madam, řekl mi to pan de Charny, když mě posílal."

Královna se znovu zachvěla, když zaslechla jméno hraběte ve spojení s jménem královým.

"Děkuji, pane, odpočiňte si," řekla mladému šlechtici, ten se poklonil a odešel.

Královna uchopila obě děti za ruce a odebrala se do velkého podjezdu, kam již spěchali dvořané a služebnictvo.

Královninu pronikavému pohledu neušla postava ženy v bílém šatě - opírala se o balustrádu a dychtivě pátrala v nočním temnu.

Byla to Andrée. Zřejmě neviděla nebo nechtěla vidět svou velitelku, ačkoliv se jinak vždy snažila být po jejím boku. Neodpustila snad dosud Marii Antoinettě prudký a krutý výstup, jímž trpěla celý den? Nebo tak dychtivě čekala na Charnyho, jemuž bezděky projevila tolik vroucí oddanosti? Byla to dvojí rána dýkou do královnina krvácejícího srdce. Jenom roztržitě přijímala poklony a hlučné projevy radosti ostatních přítelkyň a dvořanů.

Byla však při vší své ženskosti přece jen královna a silná duše a ve chvíli, kdy se pochodně králova průvodu objevily v hloubi aleje, připomínka manželského slibu a opravdová láska ke králi zahnala už docela všecko tu drobnou ženskou mstivost a ješitnost uražené milenky.

Ohně pochodní rostly každým okamžikem. Bylo slyšet dusot koňských kopyt v nočním tichu a za chvíli už i ržání koní. Brány se otvíraly, stráže s jásotem zdravily krále a jeho kočár už hrčel po dláždění.

Omámená, zpita radostí, v hloubi srdce šťastná a s vítězným pocitem překonané krize vrhla se Marie Antoinetta králi vstříc. Ludvík XVI. vyskočil z kočáru a co možná rychle prošel středem svých důstojníků, zatímco gardisté a štolbové strhávali z kočáru a koňských postrojů všecky kokardy, jimiž je vyzdobilo nadšení Pařížanů.

Král s královnou se potkali uprostřed mramorového schodiště. Královna padla králi do náruči s jásavým výkřikem. Vzápětí se však rozvzlykala, jako by znovu nalezla někoho, o němž se domnívala, že ho už nikdy nespatří.

Byla tak plná lásky a radosti, že si ani nepovšimla, jak si Andrée a Charny v stínu mlčky tisknou ruce. Byl to pouhý stisk ruky, ale bylo v něm všechno. Andrée běžela Charnymu vstříc až na konec schodiště, první ze všech ho uviděla a první se s ním pozdravila.

Královna přistrčila králi děti, aby je políbil. Malý dauphin uviděl na otcově klobouku v krvavé záři pochodní novou kokardu a s dětskou naivitou vykřikl:

"Tatínku, tatínku, vždyť máte na kokardě krev!"

Byla to červená barva.

Také královna vykřikla a udiveně na krále pohlédla.

Král sklonil hlavu, aby objal dceru, ve skutečnosti však, aby skryl stud.

Marie Antoinetta mu strhla kokardu s hlubokým opovržením. Neuvědomila si ve své zuřivosti, že uráží národní

barvy a tím i národ, který se jednoho dne pomstí.

"Zahoďte to, pane, zahoďte to!"

A zahodila kokardu na schody, kde ji pošlapal celý králův průvod.

V tom okamžiku však zároveň pohaslo všechno královnino manželské zanícení. Potajmu hledala očima Charnyho, který stál v řadě jako voják.

"Děkuji vám, pane," řekla mu, když se jejich zraky setkaly, "děkuji vám, dostál jste svému slibu."

"S kým to mluvíte?" otázal se král.

"S panem de Charny," řekla královna pevně.

"Ach, chudák Charny, dalo mu to práce, než se ke mně dostal. A Gilbert... kdepak ten je? Nevidím ho," rozhlédl se král.

Královna, která si po odpolední lekci dávala teď na sebe dobrý pozor, okamžitě změnila předmět hovoru:

"Pojďme k večeři, Sire, vy, pane de Charny, přiveďte hraběnku. Povečeříme v rodinném kruhu."

V tom okamžiku jednala jako královna. Ale tajně si povzdechla, když viděla, jak se Charny zaradoval.

11. Foullon

Billot byl bez sebe radosti. Dobyl Bastilu. Dostal Gilberta na svobodu. Vyznamenal ho sám Lafayette a dokonce ho oslovil jménem.

Ze všeho největší radost mu však udělalo, že viděl pohřeb Foullonův. Málokoho v té době lid tak proklínal jako Foullona.

Jediný, kdo s ním snad v té věci mohl závodit, byl jeho zeť Berthier de Sauvigny.

A tak hned nazítří po dobytí Bastily byl konec jejich štěstí. Foullon byl mrtev, Berthier uprchl.

Po pádu Neckerově zaujal Foullon místo "ctnostného Ženevana", jak se tenkrát baronu Neckerovi říkalo, a kromě toho byl třikrát za sebou generálním kontrolorem daní. To všechno přispělo svrchovanou měrou k jeho neoblibě. K jeho pohřbu bylo složeno mnoho posměšných písniček. Zrodil se také nápad vytáhnout jeho mrtvolu z rakve a oběsit ji. Ale Billot vystoupil na patník, pronesl velkou řeč o úctě k mrtvým a pohřební vůz mohl pokračovat svou cestou.

Pitou se stal národním hrdinou.

Stal se přítelem pana Ellie a pana Hulina, kteří mu ochotně svěřovali různá poslání. Kromě toho byl také důvěrníkem Billotovým a Billota, jak jsme už řekli, si povšiml a vyznamenal sám Lafayette - pro jeho mocná ramena a pádné pěsti mu často svěřoval úlohu své osobní stráže. Od královy cesty do Paříže byl Gilbert ve stálém styku s panem Neckerem a s předáky Národního shromáždění a městské rady a bez oddechu se snažil střežit revoluci v jejích dětských krůčcích. Neměl tedy teď dost času pro Billota a Pitoua, kteří se s obrovským zápalem vrhli do schůzí měšťanstva, na nichž se probíraly otázky vysoké politiky. Jednoho dne, Když Billot strávil tři hodiny na schůzi výboru pro zásobování Paříže, pronesl velkou řeč a unaven odpočíval na vavřínech, aniž se snažil poslouchat další řečníky, proklouzl Pitou jako úhoř do zasedací síně a přitiskl se k němu nadobyčej zděšeně.

"Ach, pane Billote, ach, pane Billote!"

"Co zase máš?"

"Velkou novinu."

"Dobrou?"

"Slavnou. Víte, že jsem byl v Klubu ctnostných za Fontainebleauskou branou?"

"Nu a co má být?"

"Povídaly se tam všelijaké věci."

"A jaké, u všech hromů?"

"Víte, že ten darebák Foullon se jenom vydával za mrtvého a že se dokonce nechal jen na oko pohřbít?"

"Jak to? Copak se může člověk vydávat za mrtvého? A jak se někdo může nechat na oko pohřbít? Ten chlap je přece jaksepatří nebožtík, vždyť jsem sám byl na jeho pohřbu."

"Houby s octem, pane Billote, je naživu."

"Naživu?"

"Zrovna tak jako vy a já."

"Ty ses zbláznil!"

"Nezbláznil jsem se, milý pane Billote. Zrádce Foullon, nepřítel lidu, pijavice Francie, ten zatracený keťas, není mrtev o nic víc než vy a já."

"Ale vždyť ti říkám, že jsem sám byl na jeho pohřbu! Zemřel na záchvat padoucnice a já jsem se přece sám nachomýtl k tomu, když ho pochovávali. Dokonce jsem zabránil, aby ho nevytáhli z rakve a nepověsili ho."

"A já jsem ho viděl živého."

"Nepovídej!"

"Tak jako vidím vás, pane Billote. Vypadá to, že umřel nějaký jeho sluha a ten darebák mu vystrojil šlechtický pohřeb. Teď všechno vyšlo najevo. Měl strach z pomsty lidu, proto to takhle šikovně navlékl."

"Vypravuj mi to pořádně, Pitou."

"Pojďte na chodbu, pane Billote, tam nás nebude nikdo rušit."

Šli tedy na chodbu.

"Především bych rád věděl," začal Pitou, "jestli je tady pan Bailly."

"Jenom mluv, je tady."

"Dobrá. Byl jsem v Klubu ctnostných a poslouchal jsem tam řeč nějakého vlastence. Ten vám ale mluvil jako drvoštěp! Hned na něm bylo vidět, že nechodil do mateřské školy."

"Raději povídej," zahučel mrzutě Billot, "člověk může být dobrý vlastenec, a nemusí umět číst ani psát."

"To je pravda," kývl hlavou Pitou. "Vtom najednou vrazil do klubu nějaký muž celý udýchaný a křičel z plná hrdla: máme ho! Vyhráli jsme! Foullon není mrtev, Foullon je naživu! Já jsem ho objevil, já jsem ho nalezl!"

"Nikdo tomu nechtěl věřit, zrovna tak jako vy, otče Billote. Někteří křičeli: Cože, Foullon? - Ano! Druzí volali: Kdybys nežvanil! A někteří na něho dokonce pokřikovali: Cože? To už jsi měl objevit také jeho zetě Berthiera!"

"Berthiera!" vykřikl Billot.

"Ano, Berthiera de Sauvigny. Víte, našeho správce z Compiégne, přítele pana Isidora Charnyho."

"Ano, toho, co byl vždycky takový kruťas na všechny lidi, ale tak zdvořilý k naší Kateřině."

"Nejhroznějšího ze všech nájemců daní," rozhořčoval se Pitou, "druhou pijavici Francie, vyvrhele lidského pokolení, hanbu civilizovaného světa, jak ho nazval jeden ctihodný poslanec."

"Dobrá, dobrá, tak dál."

"Máte pravdu, pane Billote, abych pro samé řeči nezapomněl na to nejdůležitější. Tak tedy ten člověk vrazil do klubu celý udýchaný a křičel z plna hrdla: Nalezl jsem Foullona! Nalezl jsem Foullona! A hned tam byla velká mela."

"Bude v tom nějaký omyl," trval umíněně na svém Billot.

"Žádný omyl, vždyť jsem ho viděl na vlastní oči."

"Ty že jsi viděl Foullona, Pitou?"

"Vždyť vám to říkám. Na vlastní oči. Jenom počkejte."

"Já čekám, ale z tebe to leze jako z chlupatý deky."

"Jenom počkejte, já jsem byl také jako na trní. Říkám vám, že nebyl ani trochu mrtvý a že nechal za sebe pochovat někoho jiného. Naštěstí Prozřetelnost bděla."

"Nech si svou Prozřetelnost," odsekl opovržlivě voltairián Billot.

"Chtěl jsem říct národ," opravil se pokorně Pitou.

"Ten dobrý občan, ten udýchaný vlastenec, který nám oznámil tu dobrou zprávu, ho poznal ve Viry, kde se ten chlap schovával, a jak ho poznal, hned ho práskl a syndik pan Rappe ho hnedka dal zatknout."

"A jak se jmenuje ten znamenitý vlastenec, co vykonal ten hrdinský čin?"

"Jako že udal Foullona?"

"Ano, ten."

"Pan Saint-Jean."

"Saint-Jean? Ale takhle se přece může jmenovat jenom lokaj."

"Však to také je lokaj, dělal lokaje u toho zločince Foullona. Vidíš, ty jeden aristokrate! Patří ti to, tohle máš za to! Proč sis vůbec vydržoval lokaje?"

"Tohle mě zajímá, Pitou," chytil Billot Pitoua za knoflík.

"Jste velmi laskav, pane Billote. Tak tedy toho Foullona udali a zatkli a dovedli ho do Paříže. Ten, co ho práskl, si běžel tak zčerstva pro odměnu, že doběhl k bráně dřív než pan Foullon."

"A tys tam Foullona viděl?"

"Samozřejmě, bylo to k popukání. Místo šátku mu dali věnec z kopřiv kolem krku."

"Z kopřiv? A proč to?"

"Protože ten zločinec měl říct, že chleba je pro lidi jako on, seno pro koně a pro sprostý lid že jsou dost dobré kopřivy."

"To že řekl ten lump?"

"U všech hromů, zrovna takhle to řekl, pane Billote!"

"Nu dobrá, už začínáš klít, přece jenom z tebe bude dobrý vlastenec."

"Ale co, nějaká ta kletba sem, nějaká ta kletba tam. Vždyť jsem teď přece voják. Šel tedy pěšky a celou cestu ho tloukli do zad a do hlavy."

"Ták," protáhl Billot už méně nadšeně.

"Byla to děsná švanda, jenže každý se k němu nedostal, aby mu nějakou vsolil, protože s ním táhlo a křičelo kolem něho víc než deset tisíc lidí."

"A pak?" zeptal se Billot, kterému začínalo něco vrtat v hlavě.

"Potom ho zavedli k starostovi okresu Saint-Marcel. To je dobrý vlastenec, však víte."

"Ano, pan Acloque."

"Cloque. Ano, ano, tak nějak se jmenuje. Ten tedy rozkázal, aby toho Foullona odvedli na radnici. Zatím asi ještě nevěděl, co s ním. Takže Foullona nejspíš brzy uvidíte."

"Ale proč jsi to přiběhl oznámit ty a ne ten slavný Saint-Jean?"

"Protože mám delší nohy. Vyběhl přede mnou, ale já jsem ho předhonil. Chtěl jsem vám to říct první, abyste to mohl říci panu Baillymu."

"To máš náramné štěstí, Pitou."

"Zítra budu mít ještě větší."

"Copak zase máš?"

"Protože ten samý Saint-Jean, co práskl Foullona, chce zítra prásknout také toho Berthiera, co se někde schovává."

"On tedy ví, kde je?"

"Zdá se, že ví, vypadá to, že to byl nějaký jejich důvěrník, ten chlapík Saint-Jean, tchán i zeť mu nastrkali spoustu peněz, chtěli ho podplatit, aby držel zobák."

"A on si ty peníze vzal?"

"To se rozumí, od aristokrata se vždycky můžou vzít peníze, ale on hned řekl: dobrý vlastenec nezradí za peníze vlast."

"Tak, tak," bručel Billot. "Zradil jenom své pány. Víš ty, Pitou, že ten tvůj Saint-Jean bude nějaká pěkná svině?"

"To je možné, ale koneckonců na tom tak nezáleží. Seberou Berthiera tak jako sebrali mistra Foullona a pověsí jednoho proti druhému. Ti se budou na sebe šklebit, co?"

"A proč by je věšeli?" ptal se Billot.

"No protože to jsou zločinci a jsou ve všeobecném opovržení."

"Pana Berthiera, který k nám chodil do statku, který u nás pil mléko, když jezdil po okolí, a který přivezl Kateřině z Paříže zlaté náušnice? Ne, ne, toho nepověsí."

"Co by ne!" vykřikl divoce Pitou. "Byl to aristokrat a balamutil lid."

Billot se podíval na Pitoua ohromeně, Pitou se začervenal až po uši. Ale vtom už bodrý statkář zahlédl pana Baillyho, který vyšel ze své pracovny a ubíral se do zasedací síně. Billot chvíli váhal, pak se k němu vrhl a zvěstoval mu tu novinu.

Také Bailly nechtěl věřit svým uším.

"Foullon, Foullon!" rozhazoval rukama. "Ale to je přece nesmysl!"

"Počkejte, pane Bailly, tadyhle Pitou ho viděl."

"Viděl jsem ho, pane starosto," položil si Pitou ruku na srdce. "Ať se v tu chvíli propadnu, jestli to není pravda."

A pověděl, teď už o něco stručněji, Baillymu, co před chvíli vykládal Billotovi. Chudák starosta zbledl jako stěna. Chápal celý dosah té katastrofy.

"A pan Acloque ho posílá sem?"

"Ano, pane starosto."

"A jak ho posílá?"

"Ach, nemějte žádný strach, pane starosto," utěšoval Baillyho Pitou, který si špatně vykládal jeho starosti, "jde s ním dost lidí, aby nám ho cestou někdo neukradl."

"Kdyby pánbůh dal a někdo ho ukradl," zamumlal Bailly.

Nepřítomně se zadíval na Pitoua.

"Dost lidí... Jak tomu mám rozumět, příteli?"

"Nu, vede ho přece lid."

"Lid?"

"Víc než dvacet tisíc lidi, ženy v to nepočítaje," zvolal vítězoslavně Pitou.

"Ach, ten ubožák!" vykřikl Bailly. "Pánové, pánové, páni poslanci!"

A přiškrceným, zoufalým hlasem svolával všechny přísedící. Vyslechli jeho zprávu s úzkostnými výkřiky. Pak nastalo strašidelné ticho, v němž začal do radnice pronikat táhlý neurčitý hluk, jako když člověku silně hučí v uších.

"Co to je?" zeptal se jeden z poslanců.

"U čerta, to hučí davy," odpověděl kdosi.

Vtom už zahrčel po náměstí vůz. Seděli v něm dva ozbrojení muži, teď vyvlekli ven třetího, byl bledý jako smrt a třásl se po celém těle. Za vozem a za Saint-Jeanem, který běžel s vyplazeným jazykem jako udýchaný pes, poskakovala asi stovka výrostků od dvanácti do osmnácti let, vychrtlých a s planoucíma očima. Křičeli "Foullon, Foullon!" a v divokém zápalu div nepředběhli koně.

Ozbrojeným mužům se však přece jen podařilo dostat Foullona do radnice, než zdivočelý dav doběhl, a rychle zavřeli vrata před štěkající smečkou. Hrstka národních gardistů se postavila na stráž.

"Tak přece jenom je tady," ulevil si jeden z poslanců, kteří se seběhli nahoře na schodišti, "u všech kozlů, ale byl to asi perný kus práce."

"Pánové, pánově," třásl se strachy Foullon, "viďte, že mě zachráníte?"

"Ach, pane," povzdechl si Bailly, "máte toho tolik na svědomí.

"Ale snad mě, pane," koktal Foullon, "postavíte aspoň před nějaký soud, abych se mohl hájit?"

Venku se zatím hluk zdvojnásobil.

"Schovejte ho rychle někam," zvolal Bailly, "nebo..."

Pak se obrátil k Foullonovi.

"Poslyšte," navrhl, "vypadá to pro vás hrozně bledě a s nějakým soudem nic nepořídíme. Chtěl byste, dokud je ještě čas, raději utéct zadním vchodem?"

"Ne, ne," vyjekl Foullon. "Poznali by mě a rozsápali."

"Tak tedy chcete raději zůstat s námi? Já a tito pánové uděláme všechno možné, abychom vás zachránili, viďte, pánové?"

Ozvalo se několik souhlasných hlasů.

"Rozhodně zůstanu raději s vámi, pánové. Jenom mě, proboha, neopouštějte."

"Řekl jsem vám, pane," odpověděl Bailly rozvážně, "že uděláme všecko, co je v lidských silách, abychom vás zachránili."

V tom okamžiku sem zalehl z náměstí hrozný řev.

"Slyšíte, slyšíte?" jektal Foullon bledý jako smrt.

Hrozný, zběsilý dav se opravdu valil ze všech stran k radnici. Bailly přistoupil k oknu. Oči, nože, píky, vidle a muškety, všechno se to blyštilo v letním slunci. Za deset minut byla na náměstí hlava na hlavě. Byl to Foullonův průvod, o němž vypravoval Pitou, minutu rostl, jak se zvědavci, kteří slyšeli ten křik, sbíhali na náměstí de Gréve. Bylo tam jistě už dvacet tisíc lidí a všichni řvali z plných plic.

"Foullon, Foullon!"

Smečka výrostků, která přiběhla první, ukazovala zběsilému davu na vrata, za nimiž Foullon zmizel. Dav okamžitě

vrata napadl pažbami pušek a sochory.

Ale náhle se vrata otevřela.

Objevila se radniční stráž a postupovala proti útočníkům, kteří v prvním okamžiku ustoupili před bodáky a vyprázdnili široké místo před radničním průčelím.

Radniční stráž se seřadila na stupních schodiště a zaujala bdělý postoj.

Důstojníci nevyhrožovali, ale snažili se lidu domlouvat a přimět ho ke klidu.

Bailly ztratil doslova hlavu. Bylo to poprvé, co chudák učenec stál tváří v tvář rozlícenému davu.

"Co budeme dělat?" tázal se poslanců, "co budeme dělat?"

"Na soud s ním!" zvolalo několik hlasů.

"Soudili bychom ho pod nátlakem davu," protestoval Bailly.

"Hrome," ozval se Billot, "máme vůbec dost lidí, abychom se mohli bránit?"

"Je tady všeho všudy dvě stě mužů."

"To by bylo třeba daleko víc."

"Ach, kdyby se to mohl dozvědět pan Lafayette," zvolal Bailly.

"Dejte mu zprávu!"

"A kdo mu ji donese? Kdo se prodere tou spoustou lidí?"

"Já," odpověděl Billot a chystal se vyrazit. Bailly ho zadržel.

"Bylo by to šílenství, pohleďte na to moře lidí. První vlna vás pohltí. Chcete-li dojít k panu Lafayettovi, neberu si to na svědomí, ale běžte aspoň zadním vchodem."

"Jdu," řekl Billot a vyrazil ven.

12. Tchán

Jak bylo možno soudit podle vzmáhajícího se řevu, vzrušení rostlo vteřinu za vteřinou. Nebyla to už nenávist, byl to slepý vztek. Lidé už nehrozili, ale ječeli jako blázni.

Výkřiky "hanba Foullonovi", "smrt Foullonovi" práskaly jako rány bičem. Dav dostával z přilehlých ulic nové a nové posily a téměř už dusil stráže před radnicí. A hrozivý řev neplatil už jenom Foullonovi, ale celé městské radě, která ho vzala pod ochranu.

"Nechali utéct našeho zajatce," ozývaly se zuřivé výkřiky. "Pojďme do radnice! Zapalme radnici! Kupředu, kupředu!"

Bailly pochopil, že zbývá už jen jediná možnost záchrany, když se pan Lafayette neobjevoval, aby totiž sami poslanci sešli dolů, rozdělili se mezi lid a snažili se lid ukonejšit. Ale dav řval čím dál tím s větší zuřivostí: "Foullon, Foullon!"

Chystal se všeobecný útok na radnici, jemuž zdi budovy nemohly odolat.

"Pane," řekl Bailly Foullonovi, "neukážete-li se lidem, budou si myslit, že jsme vás nechali prchnout. Vyrazí vrata, vniknou sem, a dostanou-li vás do rukou, neručím pak už za nic."

"Nikdy bych si byl nedovedl představit, že mě tak nenávidí," vydralo se Foullonovi z úst. Bailly ho chytil pod paží a takřka ho dovlekl k oknu.

Ozval se strašlivý řev, jakmile ho dav spatřil. V okamžiku přemohl stráž, vyvrátil vrata a lidská záplava se hnala po schodišti do chodeb a síní a v několika vteřinách naplnila všechny prostory. Bailly obklopil zajatce stráži, která mu ještě zbývala, a jal se mluvit. Chtěl přesvědčit dav, že vraždit a soudit není totéž. Podařilo se mu však pronést jen několik vět, i když při nich doslova sám nasazoval život.

"Tak jest, tak jest," řvali útočníci, "soudit, soudit a pověsit!"

V tom se objevil na radnici pan de Lafayette, kterého Billot šťastně přivedl. Jak se objevil jeho trojbarevný chochol, hluk a hněv se poněkud utišil.

Vrchní velitel Národní gardy se prodíral mezi lidem a opakoval ještě důrazněji, co řekl už Bailly. Lafayettova výmluvnost.by snad byla přesvědčila všechny, kdo by ho byli mohli slyšet, a v zasedací síni by se snad bylo podařilo Foullona zachránit. Ale dvacet tisíc lidí venku, kteří pana Lafayetta nemohli slyšet, neustávalo ve svém běsnění.

"Souhlasím s vámi," končil Lafayette, který se bláhově domníval, že jeho řeč může mít nějaký účinek, "ten člověk musí být souzen."

"Suďte ho, suďte ho!" ječel dav.

"A proto nařizuji, aby byl odveden do vězení!" pokračoval Lafayette.

"Do vězení, do vězení!" řval dav.

Generál pokynul radniční stráži, aby vězně odvedla. Dav pochopil pouze, že se mu vydává kořist, ani ve snu ho nenapadlo, že by mu ji mohl někdo odpírat.

Billot s Baillym a s několika poslanci přistoupili k oknu, aby se podívali, jak městská stráž povede zajatce přes náměstí. Foullon neustále něco vykřikoval, ujišťoval lid, že se vydává v jeho ruce s plnou důvěrou. V očích mu však seděla hrůza a ostatně jeho slova zanikala v ječení davu.

"Vznešený lide," blábolil, jak klopýtal po schodišti, "důvěřuji vám, nemám strach, když jsem v rukou svých spoluobčanů."

Smích a nadávky se na něho jenjen sypaly, když vyšel z temné klenby na náměstí. Šílený řev z dvaceti tisíc hrdel ho uvítal, jakmile ho první řady spatřily. Dav v okamžiku protrhl, rozprášil a roznesl stráž, tisíce rukou se chopilo Foullona a vleklo ho do osudného kouta k lucerně, sprosté a brutální šibenici, které lid říkal Spravedlnost.

Billot to viděl z okna, naklonil se ven, křičel a mával rukama. Poslanci povzbuzovali stráž, ale ta už byla bezmocná.

Zoufalý Lafayette vyběhl z radnice, ale nemohl prorazit ani první řady zástupu, který se jako moře rozléval mezi ním a lucernou.

Zběsilci vystupovali na patníky, šplhali se na výstupky budov, aby lépe viděli, a povzbuzovali herce toho strašlivého divadla. Ti si hráli se svou obětí jako smečka tygrů s bezbrannou kořistí. Kdyby se byli nesnažili prodlužovat tu hroznou podívanou, byl by Foullon v okamžiku roztrhán na kusy.

Jedni ho zdvihli napolo mrtvého, a - už se ani nepokoušel křičet - druzí mu strhli šátek, roztrhali na něm kabát a vložili mu na krk provaz. Jiní zase vylezli na lucernu a potahovali za provaz, který jejich druzi uvázali bývalému ministrovi na krk. Na okamžik zvedli Foullona na ramena a ukázali ho, s provazem na krku a se svázanýma rukama, rozlícenému davu. Když se na něj dost vynadívali a natleskali, vytáhli bledého a krvácejícího Foullona za ohlušujícího řevu na železné rameno lucerny.

Ale hned se strhl nový křik; tentokrát platil katům. Cožpak má Foullon zemřít tak rychle?

Kati bezmocně mávali rukama a ukazovali lidu provaz. Provaz byl zpuchřelý. Foullon, jak sebou zoufale zmítal, jej přetrhl a polomrtvý spadl zpátky na dlažbu. Všechno se hrnulo k ubohému muži, který si při pádu zlomil nohu. Dav byl teď klidný. Oběť jim už nemůže utéct, měli ho pevně ve své moci.

Kdekdo se teď pošklebovал a nadával katům, že jsou tak nešikovní. Obviňovali je však neprávem, byli naopak velmi vynalézaví a schválně si vzali zpuchřelý provaz, aby se přetrhl. Teď jej navázali a znovu hodili na krk ubožákovi, který napolo mrtev s šílenýma očima marně pátral, zda se snad přece jen v dáli nezablesknou bodáky královských vojáků. Vždyť byl přece jen královým ministrem a král má pořád ještě stotisícovou armádu. Ale v městě, které se pokládalo za střed civilizovaného světa, viděl kolem sebe jen nenávist a smrt.

"Aspoň mě zabijte a nenechte mě tak dlouho trápit," prosil zoufalý Foullon.

"Jenom vydrž," zasmál se kdosi, "proč bychom měli zkracovat tvé utrpení, tys nás týral také dlouho!"

"Ani bys nestrávil své kopřivy," chechtal se někdo jiný.

"Počkejte, počkejte," křičel třetí, "přivedou mu ještě jeho zetě Berthiera. Na lucerně je ještě místo."

"Uvidíme, jak se pan zeť a pan tchán budou na sebe šklebit!"

"Dorazte mě, dorazte mě," sténal nešťastník.

Vytáhli znovu Foullona na lucernu, provaz se znovu přetrhl a Foullonův křik zanikl ve všeobecném smíchu a jásotu stejně tak jako úpěnlivé prosby Baillyho a Lafayettovy, kteří se snažili prorazit dav a alespoň v posledním okamžiku zabránit nejhoršímu. Ještě před třemi dny byli svrchovanými pány šesti set tisíc Francouzů. Teď po nich ani pes neštěkl a lidé jen křičeli a hrozili pěstmi, že jim kazí zábavu.

Billot by jim byl rád pomohl. Byl to silák, jak se sluší a patří, a byl by hravě zdolal deset, dvacet čumilů, ale prodrat se až k Foullonovi by byl v té chvíli nedokázal ani Herkules. Ostatně právě vytáhli Foullona potřetí až ke kladce. Tentokrát se někdo nad ním smiloval a vzal nový provaz. Konečně byl odsouzenec mrtev. Oběť dotrpěla.

Mrtvolu shodili z lucerny, a ještě než dopadla na zem, rozsápali ji. Ve vteřině se podle nové módy objevila Foullonova hlava na píce. Bailly zbledl, když to zahlédl. Bylo to pro něho zlověstné znamení.

Lafayette, také bledý jako stěna, s kordem v ruce odstrkoval s nechutí gardisty, kteří se snažili omlouvat, že nic nezmohli.

Billot se třásl vzteky, rozdával rány nalevo napravo a tak se prodral zpátky do radnice, aby se nemusel dívat, co všechno se bude ještě dít na tomto zkrváceném jevišti.

Pitoua už také přešlo jeho prvotní nadšení, dovlekl se až k řece, zacpal si uši a zakryl oči, aby už nic neviděl a neslyšel.

Na radnici zavládlo úplně zděšení. Poslanci začínali chápat, že nikdy nezvládnou toto lidové hnutí a že je naopak lid vždycky povleče, kam sám bude chtít.

Zatím dav vlekl škarpou Foullonovo bezhlavé tělo. Vtom se ozval nový řev, na náměstí se rozpoutala nová bouře. Přihnal se kurýr, přinesl novinu, na kterou dav už čekal. Všechno se tísnilo kolem kurýra. Dav větřil novou kořist. Kdekdo dychtivě čekal, co se doví o panu Berthierovi.

Kurýr mával rukama a volal vítězoslavně:

"Pan Berthier de Sauvigny byl zatčen v Compiégne."

Potom se prodral do radnice a oznámil tu zprávu Lafayettovi a Baillymu.

"Já vím, já vím," kývl hlavou Lafayette.

"Věděli jsme to," řekl Bailly "a přikázali jsme, aby tam zůstal ve vězení."

"Ve vězení?" opakoval kurýr.

"Ovšem, poslal jsem tam dva komisary s eskortou dvou set padesáti mužů. To snad stačí, ne?"

"Pánové, musím vám oznámit," řekl kurýr, "že eskorta byla rozprášena a dav se zmocnil vězně."

"Cože," vykřikl Lafayette, "eskorta že si nechala vyrvat vězně?"

"Nedávejte jim vinu, pane generále, dělali, co mohli."

"Ale co Berthier?" zeptal se úzkostně Bailly.

"Vedou ho do Paříže, je už v Bourget."

"Ale přivedou-li ho sem," zvolal Billot, "je ztracen."

"Rychle, rychle," rozkázal Lafayette, "pět set mužů do Bourgetu. Ať tam komisaři s Berthierem přenocují. V noci jim dáme nové rozkazy."

"Ale kdo se odváží vzít na sebe to poslání?" zděsil se kurýr, když se podíval oknem na rozbouřené moře zuřícího davu.

"Já," zvolal Billot, "já ho zachráním."

"Ale sám při tom zahynete," křičel kurýr, "cesta se doslova černá rozvášněnými lidmi."

"Nevadí, pojedu," rozhodl se statkář.

"Už je to zbytečné," zamumlal Bailly. "Poslouchejte!"

Od brány svatého Martina sem zalehla nová vlna zběsilého pokřiku.

"Pozdě," řekl sklesle Lafayette.

"Už jdou, už jdou," zvolal kurýr. "Slyšíte je?"

"Kdybych tu měl svůj pluk!" zvolal vztekle Lafayette.

"U všech hromů," zaklel Bailly snad poprvé v životě, "nezapomínejte, že naší armádou je bohužel právě tenhle dav, proti němuž byste chtěl bojovat!" A zakryl si tvář do dlaní.

Rychlostí blesku se zatím nesla bouře ze vzdálených ulic na náměstí.

13. Zeť

Ti, kdo až dosud hanobili truchlivé pozůstatky Foullonovy, zanechali teď své krvavé hry a vrhali se vstříc nové pomstě.

Přilehlé ulice pohltily za několik okamžiků velkou část rozzuřeného davu. Se zaťatými pěstmi a s noži v rukou se všechno hrnulo k ulici Saint-Martin, naproti novému průvodu smrti.

Brzy se oba průvody spojily, na obou stranách měli stejný spěch.

Tlupa výtečníků, které jsme viděli při práci na náměstí de Gréve, přinášela zeti hlavu tchánovu, nabodnutnou na píce.

Pan Berthier přijížděl s komisařem ulici Saint-Martin a byl už takřka na rohu ulice Saint-Mary.

Přijížděl v kabrioletu, což byl v té době povoz výlučně aristokratický a dráždil lid. Lidé si totiž zhusta stěžovali, jak rychle a bezostyšně se majitelé těchto lehkých kočárků se svými dámičkami, které často samy kočírovaly, prohánějí pařížskými ulicemi, leckdy někoho přejeli anebo alespoň pořádně postříkali blátem.

Berthier jel krokem uprostřed běsnícího, zdivočelého davu. Pokojně rozmlouval s komisařem Rivierem, kterého poslali do Compiégne, aby ho zachránil. Druhý komisař zbaběle utekl a Rivier měl co dělat, aby zachránil sám sebe.

Lidé už začali demolovat kabriolet. Strhli mu kapotu, takže Berthier a jeho průvodce jeli teď v otevřeném voze, vydáni všem očím a ranám napospas.

Po celé cestě musel Berthier poslouchat, jak mu připomínají jeho zločiny, které hněv lidu samozřejmě nesmírně zveličil.

Chtěl~prý vyhladovět Paříž.

Poručil prý, aby požali obilí ještě zelené, a když potom cena zrní stoupla, vydělal prý ohromné částky.

Ale nejenom to, od úst k ústům šlo, že dokonce se prý spikl proti lidu.

Vlastenci prý se zmocnili jeho příruční tašky, napěchované rozkazy k zakládání požárů, k masovému vraždění; mezi své agenty prý rozdal desetitisíce nábojů.

Byly to všechno obrovské nesmysly, ale jak víme, rozvášněný dav přijímá za pravdu nejpošetilejší povídačky.

Muž, kterého takhle obviňovali, byl ještě poměrně mladý, asi třicetiletý, elegantně oblečený. Uprostřed všech těch ran a nadávek se ještě usmíval, rozhlížel se kolem sebe s dokonalou lhostejností, prohlížel si hanopisy, které mu nastrkovali, a takřka pokojně se bavil s Rivierem.

Dva muži rozzuření tímhle klidem a sebejistotou ho chtěli postrašit a srazit mu trochu hřebínek. Vyskočili na stupátka kočáru a nasadili mu na prsa bodáky.

Ale neohrožený Berthier se nenechal zastrašit takovou maličkostí. Bavil se dál nenuceně s poslancem, jako by ty dvě pušky patřily k běžnému vybavení kabrioletu.

Dav, navýsost podrážděný takovým pohrdáním, tolik kontrastujícím s Foullonovou zbabělostí, řval jako smyslů zbavený kolem kočáru a netrpělivě čekal, až si místo hrozeb bude moci krvavě vylít všechen svůj vztek.

Vtom upřel Berthier pohled na jakousi beztvárnou, zkrvavenou hmotu, kterou mu začali mávat před obličejem, a vzápětí poznal, že to je hlava jeho tchána.

Strkali mu ji až ke rtům a chtěli ho přimět, aby ji políbil.

Rozhořčený Rivier odstrčil píku rukou.

Berthier mu poděkoval pohledem a už se ani neotočil, aby nemusil znovu pohlédnout na tu strašlivou trofej, kterou mu vrazi nesli nad hlavou.

Tak dojeli na náměstí de Gréve a zajatec byl dík nadlidské námaze narychlo sehnané Národní gardy odevzdán na radnici do rukou městské rady.

Lafayettovi a starostovi města Paříže se znovu sevřelo srdce nad tou obrovskou odpovědností.

Dav zatím zdemoloval kabriolet opuštěný před schodištěm radnice, potom znovu zaujal bojové postavení, obsadil všechny východy a připravoval nový provaz na kladku lucerny.

Billot, když viděl, jak Berthier pokojně stoupá po velkém radničním schodišti, nemohl se ubránit dojetí. Z očí mu vytryskly horké slzy.

Zděšený Pitou, přes všechnu svou nenávist k panu Berthierovi, který se v jeho očích ani zdaleka neprovinil tolik tím vším, co se mu vytýkalo, jako tím, že si dovolil poslat Kateřině zlaté náušnice, klesl, vzlykaje, na lavičku.

Berthier zatím vstoupil do radniční síně, jako by se ho tohle všechno netýkalo, a dal se do hovoru s poslanci.

Většinu jich znal, s některými byl dokonce důvěrně spřátelen.

Ale jak tomu už bývá v dobách, kdy strach vládne zbabělým duším, každý se snažil, aby nemusel přijít do styku s člověkem, který byl středem obecné nenávisti.

Takže Berthier brzy zůstal sám s Baillym a Lafayettem.

Požádal je, aby mu podrobně vylíčili Foullonovu popravu. Pokrčili jenom rameny:

"Ano, já to všechno chápu. Jsme nenáviděni jako nástroje, jimiž tyranie trýznila lid."

"Jste obviňován z velkých zločinů, pane," řekl přísně Bailly.

"Kdybych se dopustil všech těch zločinů, které mně házejí na hlavu," usmál se Berthier, "byl bych buď méně nebo

víc než člověk, byl bych divá bestie anebo démon. Ale doufám, že budu po právu souzen a že pravda vyjde najevo."

"Nepochybujte o tom," odpověděl Bailly.

"Nepřeji si nic jiného," pokračoval Berthier, "máte v rukou mou korespondenci, všechny doklady, uvidíte, čí rozkazy jsem poslouchal, na koho padá podle práva odpovědnost."

Poslanci pohlédli na náměstí, odkud sem zaléhal hrozivý řev.

Berthier pochopil tuto odpověď.

V tom okamžiku se Billot protlačil skupinkou poslanců, která obklopovala Baillyho, přistoupil ke správci a podal mu svou velkou hrubou tlapu.

"Dobrý den, pane de Sauvigny."

"Ach, to jsi ty, Billote," rozesmál se Berthier a důkladně mu potřásl rukou. "Tak ty jsi také přišel do Paříže dělat revoluci, ty starý lišáku? Jestlipak si ještě pamatuješ, jak jsi za pěkné peníze prodával obilí na trzích ve Villers-Cotteréts, v Crépy a v Soissonsu?"

Billot se přes všechno své demokratické smýšlení nemohl přimět, aby neobdivoval klid a odvahu tohoto muže, který dokázal žertovat, i když jeho život visel na vlásku.

"Zasedněte, pánové," požádal vtom Bailly poslance, "započíná řízeni proti obžalovanému."

"Nemám nic proti tomu," ozval se Berthier, "ale rád bych vás upozornil, pánové, že padám únavou. Dva dny a dvě noci jsem nespal. Dnes na cestě z Compiégne do Paříže jsem byl napadán, trýzněn, bit. Když jsem žádal, aby mi dali něco k jídlu, strčili mi otýpku sena, což, jak jistě uznáte, není pro dospělého muže dostatečná obživa. Dovolte mi proto, abych se mohl někde aspoň hodinku prospat."

Lafayette vyšel z radnice, aby zhodnotil situaci, vrátil se však do zasedací síně ještě sklíčenější než předtím.

"Drahý Bailly," obrátil se k starostovi, "lid je rozhořčený na nejvyšší míru: Necháme-li pana Berthiera zde, budou nás obléhat až do konečného rozhodnutí.

Budeme-li bránit radnici, dáme těm zběsilcům záminku, po níž už dávno touží. Nebudeme-li radnici hájit, vytvoříme předpoklad, že budeme muset ustoupit pokaždé, kdykoliv na nás někdo zaútočí."

Berthier si zatím sedl na lavici, potom se uložil a chystal se, že si trochu zdřímne.

Divoký řev pronikal okny až sem, ale mladý muž si z toho zřejmě nic nedělal. Měl pokojný obličej poněkud unaveného člověka, kterému je všechno jedno a po ničem netouží víc, než se trochu prospat.

Bailly se zatím radil s Lafayettem a s několika poslanci. Billot se s údivem díval na Berthiera.

Konečně si Lafayette dodal odvahy a uchopil za rameno vězně, který už začínal lehce chrápat.

"Připravte se, prosím, pane," řekl Berthierovi.

Berthier si povzdechl a opřel se o loket.

"Nač se mám připravit?"

"Pánové rozhodli, že budete dopraven do Opatství."

"Do Opatství? Dobrá," pokrčil rameny správce. "Ale tak jako tak," obrátil se k rozpačitým poslancům, jejichž rozpaky dobře chápal, "skončete už tu komedii, pánové."

Z náměstí de Gréve sem dolehl novy výbuch vzteku a dlouho potlačované netrpělivosti.

"Ne, ne, pánové," vykřikl Lafayette, "teď ho nemůžeme nechat odejít."

Bailly se poněkud vzmužil, vyšel s dvěma poslanci na náměstí a požádal o ticho.

Ale lid věděl zrovna tak dobře jako on, co chce starosta říci. Měl zběsilou touhu po krvi a nechtěl poslouchat žádné výčitky. Sotva Bailly otevřel ústa, zanikla hned jeho první slova v divokém pokřiku a Bailly, když viděl, že ho vůbec nenechají mluvit, vrátil se sklesle na radnici, provázen voláním:

"Berthiera, Berthiera! Na lucernu s ním!"

Když se Bailly s nepořízenou vrátil, vrhl se ven Lafayette. Byl mladý, horlivý, lid ho miloval. Čeho nedosáhl stařec svou učeneckou popularitou, snad dosáhne on, přítel Washingtonův a Neckerův.

Ale i generál z vůle lidu se marně prodíral rozvášněným davem, marně zapřísahal skupiny zuřivců, marně se dovolával lidskosti, spravedlnosti. Marně zapřísahal, marně se sepjatýma rukama prosil známé vůdce. Nikdo ho nechtěl poslouchat, nikdo s ním nechtěl mluvit, nikdo se s ním nechtěl bavit.

Tlačili ho zpátky na schodiště, schod za schodem ho tlačili zpátky do budovy, až se konečně opřel o zeď a zapřísahal tu sběř, k níž se obracel jako ke svým spoluobčanům, aby neposkvrňovala svůj národ, aby neposkvrňovala sama sebe, aby nedělala mučedníky ze zločinců, kterým se dostane tak jako tak spravedlivé odplaty podle zákona.

Když tak pořád trval na svém, začaly hrozby dopadat i na jeho hlavu. Snažil se bránit, snažil se odpovídat, ale zuřivci hrozili pěstmi a. napřahovali na něho zbraně.

Vykročil proti ním a zbraně se sklonily. Lafayette si však uvědomil, hrozí-li takhle jemu, že jsou tím spíš rozhodnuti nevzdat se Berthiera. Přemožen vrátil se jako Baillv do radnice.

Poslanci sledovali z oken bezmocný Lafayettův zápas s šílenstvím lidového hnutí. Byla to poslední naděje, a ta teď selhala.

Rozhodli se, že radniční stráž dovede Berthiera do Opatství.

Bylo to, jako by ho rovnou poslali na smrt.

"Co se dá dělat?" pokrčil rameny Berthier, když mu oznámili to rozhodnutí.

Přelétl naposledy všechny pány poslance pohledem plným hlubokého opovržení, kývl rukou Baillymu a Lafayettovi, potom podal ruku Billotovi. Bailly se odvrátil, aby skryl slzy, v Lafayettově pohledu bylo plno bezmocného rozhořčení.

Berthier obklopený radniční stráží sestupoval po schodech stejně klidně, jako sem vstoupil.

Jakmile se objevil v podjezdu, otřásly se stěny radniční budovy děsným řevem. Ale Berthier, pohrdavý a jako bez

citu, zavrtěl jen nechápavě hlavou:

"Proč ti lidé tak běsní? Mají, co chtěli, tak proč ještě řvou?"

Ještě ani nedořekl a už ho měli. Ještě v podjezdu ho vyrvali gardě z rukou, rozprášili stráž a táhli zajatce cestou potřísněnou před chvílí Foullonovou krví.

Na osudné lucerně stál už muž s provazem v ruce.

Ale v tom okamžiku se vrhl před Berthiera jiný muž, rozdával kolem sebe rány jako šílenec a řval z plna hrdla:

"Toho nedostanete, toho nezabijete!"

Byl to Billot, šílený zoufalstvím a silný v té chvíli za dvacet mužů.

Křičel, co měl sil. "Já jsem dobýval Bastilu!"

Několik mužů ho skutečně poznalo a postavilo se na jeho obranu. Billot vykřikoval:

"Nechte ho soudu! Ručím vám za něho! Nechají-li ho vyváznout, vezměte si místo něho mě."

Chudák Billot! Ubohý poctivec! Dav unášel jeho i Berthiera, jako unáší smršť stéblo slámy.

Konečně byli u cíle.

Otočili Berthiera tváří k davu, zvedli ho do výše, přestože se vzpíral - vtom nad sebou uviděl ničemnou oprátku. S neočekávanou prudkostí se vytrhl z rukou, které ho svíraly, vyrval jednomu z národních gardistů pušku a začal bít pažbou po hlavách svých katů. Ale ve vteřině ho zezadu zasáhlo tisíce ran. Padl k zemi a tisíce jiných ran ho dobilo.

V té rychlosti, s jakou se to přihodilo, nemohl Berthier snad ani cítit bolest. Ve zlomku vteřinu mu unikla duše i krev.

Billot, který se octl pod nohama katů, zahlédl pak podívanou ještě hnusnější než všechno, co se událo do toho okamžiku. Jakýsi muž vyrval z Berthierových prsou otevřených bodákem, ještě se zmítající srdce, nabodl je na šavli a ulici, kterou dav rázem před ním rozevřel, je šel položit na stůl městské rady, která ještě zasedala.

Billot, ten muž ze železa, tenhle pohled už nesnesl. Klesl na patník několik kroků od osudné lucerny.

Lafayette, který musel zažít tu sprostou urážku namířenou nejenom proti své autoritě, ale i proti revoluci, kterou řídil anebo spíše se jen domníval řídit, zlomil svůj kord a hodil jej na hlavy vrahů.

Pitou šel zvednout Billota, odnášel ho takřka v náručí a šeptal mu do ucha:

"Pane Billote, otče Billote, dejte si pozor! Jestli uvidí, že vám ho je líto, budou si myslit, že jste spoluviník, a zabijí vás taky. Byla by to škoda... vždyť jste přece takový vlastenec!"

A odtáhl ho k řece, obezřetně se vyhýbaje pohledům několika zuřivců, kteří hrozili a pokřikovali.

14. Billot přestává vidět růžově

Billot s Pitouem, kteří si až do téhle chvíle poctivě přihýbali z kalichu slávy, okusili pojednou doušek z hořkého dna.

Když se Billot na svěžím vzduchu u řeky trochu vzpamatoval, řekl mu Pitou:

"Pane Billote, mně se začíná stýskat po Villers-Coteréts. Vám ne?"

Ta slova ovála statkáře jako svěží závan ctnosti a pokoje a probudila v něm touhu odejít daleko od těchhle krvavých jatek.

"Pojď," řekl Pitouovi, "máš pravdu."

A rozhodl se, že vyhledá Gilberta, který teď žil ve Versailles a stal se - král ani královna ho od královy cesty do Paříže k sobě nevolali - pravou rukou páně Neckerovou. Baron byl už zase ministrem, opustil soukromý román svého života, aby se věnoval obecným dějinám lidstva, a pokoušel se organizovat všeobecný blahobyt tím, že spravedlivě rozděloval bídu.

Pitou šel jako vždycky s Billotem, takže byli oba zároveň uvedeni do Gilbertovy pracovny.

"Doktore," řekl Billot, sotva je Gilbert uvítal, "vrátím se na svůj statek."

"A pročpak?" podivil se Gilbert.

"Protože mám Paříže plně zuby."

"Ach, už chápu," řekl chladně Gilbert, "unavilo vás to."

"Mám toho už nad hlavu."

"Už nezbožňujete revoluci?"

"Byl bych rád, kdyby se klidila ke všem čertům."

Gilbert se smutně usmál.

"Teprve začíná, Billote."

"To je pěkné nadělení," povzdychl si statkář.

"Divíte se tomu, Billote?"

"Divím se jen tomu, že vás to nechává klidným."

"Víte, příteli," zeptal se Gilbert vážně, "proč mě to nechává klidným?"

"Protože do toho vidíte."

"Uhodl jste, příteli."

"Ale jak do toho vidíte?"

"Hádejte!"

"Myslíte, že to dobře dopadne?"

Gilbert se usmál ještě smutněji než prve.

"Naopak, myslím si, že to dopadne špatně."

Billot se poškrábal za uchem.

Pitou vyvalil oči. Zdálo se mu, že v tomhle není žádná logika.

Billot se znovu poškrábal za uchem. Málem by se byl pokřižoval, ale včas si vzpomněl, že je bezvěrec.

"Tomuhle vůbec nerozumím, pane Gilberte."

"Sedněte si, Billote," vyzval ho Gilbert, "hezky sem ke mně."

Billot poslechl.

"Ještě blíž, ještě blíž, aby nás nikdo nemohl slyšet."

"A já, pane Gilberte..." ozval se Pitou bojácně a ohlížel se po dveřích, jako by byl ochoten zmizet, kdyby si to doktor Gilbert přál.

"Ne, ne, jenom zůstaň, jsi mladý, nebude ti to na škodu."

Pitou natáhl uši a posadil se na zem vedle Billotovy židle. Byla to dosti zvláštní podívaná na tyhle tři muže uprostřed Gilbertovy pracovny před psacím stolem přecpaným papíry, listinami, novinami a písemnostmi kdejakého druhu.

"Poslouchám," řekl Billot. "Vysvětlete nám to, pane doktore. Tak revoluce tedy skončí špatně? Ale jak by k tomu mohlo dojít?"

"Takhle, Billote. Víte, co teď právě dělám?"

"Škrábete něco na papír."

"Ale co škrábu na papír, Billote?"

"Jak bych to mohl vědět, víte přece, že nedovedu číst."

Pitou natáhl bojácně dlouhý krk a zavrtal se očima do listiny ležící před doktorem.

"Jsou to nějaké číslice."

"Ano, číslice, a ty číslice jsou zároveň zkázou a spásou Francie."

"To se podívejme," podivil se Billot.

"To se podívejme," opakoval Pitou jako ozvěna.

"Tyto číslice," pokračoval doktor, "budou zítra vytištěny a vyžádají si v královském paláci, v zámcích šlechticů i v chatrčích chudáků čtvrtinu všech příjmů."

"Cože?" div nevyskočil Billot.

"Chudák teta Angelika," zamumlal Pitou, "ta bude asi dělat obličeje."

"Co se divíte, hrdinové," usmál se Gilbert. "Když se dělá revoluce, musí ji přece někdo platit, ne?"

"To je pravda," odpověděl Billot statečně. "Dobrá, tak ji tedy zaplatíme."

"Hrome," zvolal Gilbert, "vy máte stejné přesvědčení jako já a vaše odpověď mě neudivuje. Ale co ti, kdo nejsou našeho přesvědčení... ?"

"Kdo nemají naše přesvědčení?"

"Ano, co ti asi udělají?"

"Budou se bránit," prohlásil Billot tónem, který naznačoval, že také on by se bránil ze všech sil, kdyby na něm chtěli, aby odevzdal čtvrtinu svých příjmů na nějakou věc, která by byla proti jeho přesvědčení.

"Bude tedy boj," prohlásil Gilbert.

"Ale většina..." namítl Billot.

"Jenom to dořekněte, příteli."

"Většina je tady od toho, aby uplatnila svou vůli."

"Bude ji tedy muset vnutit menšině."

Billot se chvíli díval na Gilberta nechápavě, potom mu svitlo v očích.

"Počkejte, Billote," zarazil ho doktor, "já vím, co mi chcete říct. Že šlechta a duchovenstvo mají všeho dost, viďte."

"To je jisté," řekl Billot, "a kláštery také."

"Kláštery?"

"Kláštery se topí v blahobytu."

" Notum certumque," zabručel Pitou.

"Šlechta platí nepoměrně málo daní. Já sám platím ze svého statku dvakrát tolik než tři bratři Charnyové, moji sousedé, dohromady, a ti mají přece na dvě stě tisíc renty.

"Ale myslíte," pokračoval Gilbert, "že šlechta a kněží jsou menší Francouzi než vy?"

Pitou nastražil uši při těchhle slovech, z nichž se ozývalo kacířství v době, kdy se vlastenectví měřilo podle toho, jak odvážné měl kdo lokty na náměstí de Gréve.

"Něco takového si jistě nemyslíte, viďte, příteli. A nemůžete uznat, že kněží a šlechtici, kteří berou všecko a nedávají nic, jsou zrovna tak dobří vlastenci jako vy ..."

"To nemohu uznat, v tom máte pravdu."

"Omyl, drahý příteli, omyl. jsou to větší vlastenci, a já vám to dokážu."

"Rád bych věděl jak," zavrčel Billot.

"Mají své výsady, viďte."

"To bych si také myslil."

"Tak jenom počkejte."

"Čekám a nemohu se dočkat."

"Dobrá, ujišťuji vás, Billote, že ode dneška za tři dny bude mít ve Francii nejvíc výsad člověk, který nebude mít nic."

"Tak to bych byl já," ozval se radostně Pitou.

"Ano, budeš to třeba ty."

"Ale jak to myslíte, pane doktore?" otázal se Billot.

"Poslyšte, Billote, ti šlechtici a duchovní, kterým vyčítáte sobectví, jsou už dnes také zpola zachváceni vlasteneckou horečkou, která jde celou Francií. V téhle chvíli se houfují jako berani na kraji propasti. Jsou na vahách. Ale ten nejodvážnější skočí, pozítří, zítra, možná že už dnes večer. A za ním budou skákat všichni ostatní."

"Co tím chcete říci, pane Gilberte?"

"Chci tím říci, že se dobrovolně vzdají svých výsad. Velkomožní páni propustí své sedláky. Páni statkáři se vzdají

svých pozemků ve prospěch nájemců. A všichni šlechtici zboří holubníky a postřílejí holuby, kteří škodili na selských polích."

"Ach, ach," byl Pitou údivem celý bez sebe, "vy si myslíte, že se to doopravdy stane?"

"Ale to by znamenalo," vykřikl Billot v náhlém osvícení, "že by byla nádherná svoboda!"

"Nu dobrá, a až budeme všichni svobodni, co budeme dělat?" nadhodil Gilbert.

"U všech hromů," dostal se Billot do rozpaků, "co budeme dělat? Nu potom - uvidíme!"

"To je nádherné slovo," zvolal Gilbert. "Uvidíme!"

Zvedl se zamyšleně ze židle, chvíli se mlčky procházel. Potom se vrátil k statkáři a položil mu ruku na rameno s takřka výhružnou přísností.

"Ano, uvidíme. Všichni uvidíme, ty jako já, já jako ty. A právě na tohle jsem myslel před chvílí, když jsi mi řekl, jak tě překvapuje, že dokážu být tak klidný."

"Vy mě lekáte, pane doktore. Jestliže se lid sjednotí, sbratří, bude se vzájemně předstihovat v práci pro společné dobro - tohle že vás naplňuje obavami, pane Gilberte?"

Doktor pokrčil rameny. Billot váhavě pokračoval:

"Co byste v takovém případě musel říct sám o sobě, co byste si o sobě musel myslit, když už teď pochybujete, ačkoliv jste tohle všechno připravoval ve starém světě, ještě když jste nesl Novému světu svobodu?"

"Billote," odpověděl Gilbert, "aniž to tušíš, pronesl jsi právě slovo, které je klíčem k celému problému. To slovo pronesl už Lafayette, ačkoli mu nikdo a patrně ani on sám správně nerozumí. Ano, přinesli jsme Novému světu svobodu."

"Ano, my, my Francouzi. A bylo to od nás hezké."

"Bylo to hezké, ale přijde nám to draho," řekl smutně Gilbert.

"Ale co, peníze jsou pryč, účet je zaplacený," ozval se vesele Billot. "Trochu zlata, hodně krve a dluh je vyrovnaný."

"Kdybys jenom měl pravdu," pokrčil rameny Gilbert.

"Kdyby v té jitřence Západu nebyl začátek zkázy nás všech! Ale proč bych já měl někomu něco vyčítat, já, který jsem nebyl o nic chytřejší než všichni ostatní? Mám strach, Billote, že svoboda, kterou jsme přinesli Novému světu, znamená zkázu světa starého."

"Rerum novus nascitur ordo", zarecitoval Pitou s velkým revolučním nadšením.

"Mlč, dítě," ohlédl se po něm Gilbert.

"Dalo snad větší námahu," ozval se znovu Billot, "přemoci Angličany než uklidnit Francouze?"

"Nový svět," říkal jako sám pro sebe Gilbert, "je panenská půda, nepopsaná stránka. Nejsou tam zákony, ale také jich nikdo nemůže zneužívat. Nejsou tam velké ideje, ale ani předsudky. Francie má třicet tisíc čtverečních mil pro třicet miliónů lidí. Kdyby se to mělo dělit, bude mít každý sotva tak na kolébku a na hrob. Amerika má dvě stě tisíc čtverečních mil pro tři milióny lidí. Má ideální hranice, nekonečný prostor, kolem dokola moře. Má řeky splavné na tisíce mil, panenské lesy nekonečné hloubky, má všechny předpoklady pro budoucí civilizaci. Jak je to snadné, Billote, pro takového Lafayetta nebo Washingtona bojovat ať už mečem nebo myšlenkou proti dřevěným anebo hliněným hradbám anebo i proti hradbám z lidských těl! Když se nezakládá nový život, ale ničí se starý, když se za hradby starého pořádku a starých myšlenek utíká tolik lidí s tolika rozličnými zájmy, když je zřejmé, že bude možná nutné ničit lid, abychom mu vnutili nové myšlenky a nový pořádek, když je třeba nutit starce, aby zapomínali, a děti, aby si zvykaly - pak, Billote, člověk, který vidí daleko za obzor, přece se jen musí chvět obavou a úzkostí. A já vidím daleko, Billote, a proto se chvěji."

"Odpusťte, pane Gilberte," ozval se Billot ve své naivitě prostého venkovana, "před chvílí jste mi vyčítal, že už mám dost revoluce, a teď o ní mluvíte tak, že z toho mám hrůzu."

"Ale cožpak jsem snad řekl, že se jí zříkám?"

"Errare humanum est," zamumlal Pitou, "sed perseverare diabolicum."

A přitáhl si k bradě své dlouhé nohy.

"Já vytrvám," pokračoval Gilbert, "vidím sice všechny překážky, ale vidím také cíl, Billote, a cíl je skvělý. Netoužím jenom po svobodě Francie, toužím po svobodě celého světa. Toužím jak po rovnosti fyzické, tak i po rovnosti před zákonem. Netoužím jen po bratrství mezi občany, ale po bratrství mezi národy. Možná že při tom zahynu, na tom však nezáleží, voják, který útočí na pevnost, vidí, jak nepřátelští dělostřelci nabíjejí, slyší, jak zahřmí, vidí, jak se zablesklo, tuší, že mu kus železa rozrazí hruď, ale jde, jde, ví, že pevnost musí být dobyta. My všichni jsme vojáci, otče Billote. Kupředu, a ať příští generace, jejímž předvojem je tenhle chlapec, kráčí k cíli, třeba bychom my všichni zhynuli."

"Opravdu nevím, proč jste tak zoufalý, pane Gilberte. To jenom proto, že nějaký ubožák přišel o hrdlo na náměstí de Gréve?"

"A z čeho jsi zoufalý ty, Billote? Tak tedy jdi a vraždi také!"

"Ach, co to říkáte, pane Gilberte!"

"K čertu, člověk přece musí být důsledný! - Vrazil jsi sem bledý jako smrt, třásl ses po celém těle, ty, takový nebojsa, takový hrdina, a říkal jsi mi: Už toho mám po krk, je to nad mé síly. Vysmál jsem se ti do očí, Billote, a teď, když se ti pokouším vysvětlit, proč ses tolik třásl, proč jsi toho měl plné zuby - teď se směješ ty mně."

"Mluvte, mluvte, pane doktore, ale nechte mi aspoň naději, že se uzdravený a potěšený vrátím domů na venkov.

"Na venkov, Billote - celá naše naděje je na venkově. Venkov - to je dřímající revoluce, jednou za tisíc let se probudí a pak se třesou všechna království. Venkov se probudí, až přijde chvíle, kdy bude možné skoupit nebo zabrat všechnu půdu, které se šlechta tak nešlechetně zmocnila a v níž se teď šlechta a kněžstvo dusí. Aby sedlák uvěřil myšlence, musíme ho dohnat k tomu, aby se zmocnil půdy. Stane-li se člověk svým pánem, bude svobodný, a bude-li svobodný,

bude i lepší. Pro nás, vybrané dělníky, před nimiž Bůh nadzvedl závoj budoucnosti, nastává strašná práce, abychom dali lidu svobodu a vlastnictví. Za dobré dílo nás možná čeká špatná odměna. Ale zítřek, zítřek, Billote, bude budoucnost, kterou probudil náš hlas. Jakmile probudíme venkov, naše krvavá práce se skončí a nastane čas pokojného díla."

"Co mi tedy radíte, pane Gilberte?"

"Chceš-li být užitečný své zemi, národu, svým bratřím, celému světu, zůstaň tady, Billote."

"Zůstat tady, abych se díval, jak se tu vraždí, a abych nakonec snad vraždil i sám?"

"Co to říkáš," usmál se matně Gilbert. "Ty že bys dokázal vraždit?"

"Říkám jen tolik," zvolal Billot vztekle, "říkám jen tolik, zůstanu-li tady, jak mi radíte, prvního člověka, kterého uvidím s provazem v ruce, oběsím těmahle vlastníma rukama."

Gilbert se nepřestával usmívat.

"Tak vidíš, přece mi rozumíš, a nakonec i z tebe bude vrah."

"Ano, ale budu vraždit jenom zločince."

"Řekni mi, Billote, viděl jsi, jak vraždili pana de Losme, pana de Launay, Flessellesa, Foullona a Berthiera?"

"Viděl."

"A co o nich říkali ti, kdo je vraždili?"

"Že to jsou zločinci."

"Ano, to je pravda," ozval se Pitou, "říkali jim zločinci - a byli to zločinci!"

"Ano, ale já mám také pravdu," stál na svém Billot.

"Budeš mít pravdu, budeš-li věšet. Ale jestli tebe oběsí, nebudeš mít pravdu. Pravdu má ten, kdo vyhraje!"

Billot sklonil hlavu, jako by o něčem usilovně přemýšlel. Hned ji však zase zvedl.

"Chcete mi snad tvrdit, že ti, kdo vraždí bezbranné lidi pod ochranou nemyslícího stáda, chcete mi snad tvrdit, že takoví lidé mají nějakou čest a že to jsou Francouzi jako já?"

"Ach," řekl Gilbert, "tohle je něco jiného. Ve Francii je několik druhů Francouzů. Je tady především francouzský lid, jako je Pitou, jako jsi ty a jako jsem já. Ale je tu také ještě francouzské duchovenstvo a francouzská šlechta. Tři druhy Francouzů ve Francii, každý je Francouz ze svého hlediska, to jest z hlediska svých zájmů, a to ještě nepočítáme francouzského krále, který je Francouz svého druhu. Ach, Billote, a právě v tomhle rozličném způsobu, jak je dnes možné být Francouzem, je pravá příčina revoluce. Ty jsi jiný Francouz než abbé Mauri, Mirabeau je jiný Francouz než král a král je jiný Francouz než Mirabeau. Billote, můj drahý příteli, muži upřímného srdce a zdravého rozumu, jsme u druhého bodu problému, o kterém tu hovoříme. Buď tak hodný, Billote, a podívej se na tohle."

A Gilbert přistrčil Billotovi kus potištěného papíru.

"Co to je?" otázal se Billot, když několikrát obrátil papír v rukou.

"Čti!"

"Vždyť dobře víte, že neumím číst."

"Tak ať ti to přečte Pitou."

Pitou si stoupl na špičky a podíval se Billotovi přes rameno.

"To není francouzsky; není to ani latinsky nebo řecky."

"Je to anglicky," odpověděl Gilbert.

"Anglicky neumím," prohlásil pyšně Pitou.

"Ale já umím," řekl Gilbert, "a já vám to přeložím. Ale nejprve se podívej na podpis."

"PITT," četl Pitou. "Co to je PITT?"

"Já vám to vysvětlím," řekl Gilbert.

15. Pittové

"PITT," ujal se slova Gilbert, "je syn Pittův."

"Podívejte se na to," řekl Pitou, "to je jako ve svatém Písmu. Je tedy Pitt otec a Pitt syn?"

"Ano, a ten první Pitt, přátelé... poslouchejte dobře, co vám říkám.

"Posloucháme," odpověděli Billot a Pitou jedním dechem.

"Tenhle Pitt první byl po třicet let zapřisáhlý nepřítel Francie. Bojoval ze svého kabinetu; kam ho upoutala dna, proti Mont-Calmovi a Vaudreuilovi v Americe, proti Suffrenovi a d'Estaingovi na moři, proti Noaillesovi a Brogliemu na pevnině. Hlavní zásadou prvního Pitta bylo, že je třeba zničit francouzskou nadvládu v Evropě. Za třicet let nám vzal všechny naše kolonie, jednu za druhou, všechny naše osady, naše obchodní državy, celé indické pobřeží a patnáct set mil v Kanadě. A když viděl, že Francie je ze tří čtvrtin zničena, pověsil nám na krk svého syna, aby nás zničil docela."

"Vida, vida," zvolal Billot, kterého to krásné vyprávění zřejmě neobyčejně zajímalo, "takže ten Pitt, kterého teď máme... "

"... je synem Pitta, kterého jsme měli," doplnil ho Gilbert, "teď už ho tedy znáte, otče Billote, zná ho Pitou, zná ho ostatně celý svět, loni v květnu mu bylo třicet let."

"Třicet let?"

"Vidíte, přátelé, sedm let už vládne v Anglii, sedm let uvádí ve skutek myšlenky svého otce a dovede se přitom jaksepatří ohánět."

"To se tedy máme nač těšit," povzdychl si Billot.

"To máme, tím spíš, že Pittové mají neobyčejně tuhý život. Chcete-li, přesvědčím vás o tom."

Pitou a Billot přikývli na znamení, že poslouchají s největší pozorností. Gilbert pokračoval:

"V roce 1778 umíral otec našeho nepřítele. Lékaři mu řekli, že jeho život visí už jen na nitce a že sebemenší námaha znamená smrt. V anglickém parlamentě se tenkrát jednalo o tom, má-li se vyhovět požadavkům amerických kolonií,

poskytnout jim nezávislost a ukončit tak válku, kterou podněcovali Francouzi a která hrozila pohltit všechno bohatství a celou armádu Velké Británie.

Bylo to právě v době, kdy náš dobrý král Ludvík XVI., kterému celý národ udělil titul Otec francouzské svobody, slavnostně uznal nezávislost Spojených států severoamerických. V Americe na bitevních polích i v poradních síních vítězil meč a génius Francouzů. Anglie nabídla Washingtonovi, vůdci povstalců, že uzná americkou nezávislost, jestliže se nový stát zřekne svých spojenců, obrátí se proti Francouzům a postaví po bok Anglii."

"To nebyl zrovna čestný návrh," poznamenal Billot, "ani pro toho, kdo ho učinil; ani pro toho, kdo by jej byl přijal."

"Milý Billote, tomuhle se říká diplomacie a v politickém světě jsou myšlenky podobného druhu ve velké oblibě. Ať ten návrh považujete za jakkoli nemravný, určitě by se byli našli Američané, kteří by byli ochotni vykoupit si mír za tento ponižující ústupek Anglii, i proti vůli Washingtonově, což byl nejloajálnější člověk, s jakým jsem se kdy potkal.

Ale lord Chatham, otec mladého Pitta, stařec odsouzený k smrti, takřka už na smrtelné posteli, přízrak, který už byl jednou nohou v hrobě, Chatham, který by se byl měl vlastně starat už jen o to, jak se co nejpohodlněji přestěhuje pod drn nebo do mramorové hrobky, tenhle stařec se dal dovézt do parlamentu, kde se projednávala ta záležitost.

Opíral se o rámě svého syna Williama, kterému tenkrát bylo devatenáct let, a o svého zetě. Oblékl si nádherný oděv, v němž se děsivě vyjímalo jeho na smrt vyhublé tělo. Byl bledý jako přízrak, oči měl napolo vyhaslé pod unavenými víčky. Nechal se dovést do své lavice, zatímco všichni lordi, užaslí nad jeho neočekávaným příchodem, se ukláněli plni obdivu, jak by to byl asi učinil římský senát, kdyby se byl najednou vrátil již mrtvý a zapomenutý Tiberius.

Mlčky a v hlubokém soustředění poslouchali řeč lorda Richmonda, autora toho návrhu. Když Richmond skončil, Chatham se zvedl, aby odpověděl. A tenhle muž, napolo mrtvý, nalezl v sobě sílu, že mluvil tři hodiny. Vykřesal v srdci oheň, jímž vzplanul jeho zrak. Nalezl v duši tóny, jimž neodolalo jediné srdce.

Mluvil samozřejmě proti Francii. Podněcoval zášť svých spoluobčanů, dštil oheň a síru na naši zemi, vydal všechnu svou sílu, aby zničil a zahubil nenáviděnou zemi, soupeřící s jeho vlastí. - Zakazoval uznat americkou nezávislost, zakazoval jakékoliv vyjednávání, každým druhým slovem hlásal válku, válku, válku. Bouřil jako Hannibal proti Římu, jako Cato proti Kartágu. - Prohlásil, že povinností každého poctivého Angličana je spíše zahynout jako žebrák než strpět, aby se byť jen jediná kolonie odtrhla od mateřské země.

Dokončil svou řeč, vychrlil poslední hrozbu a skácel se k zemi.

Neměl už na tomto světě co dělat. Odnesli ho v bezvědomí. Za několik dní byl mrtev."

"Ach, ach," zvolali jedním hlasem Billot a Pitou, "to byl ale kabrňák, ten lord Chatham!"

"Byl to otec třicetiletého muže, který nám dnes dělá tolik starostí," pokračoval Gilbert. "Chatham zemřel, když mu bylo sedmdesát. Dožije-li se syn takového věku jako jeho otec, budeme mít Williama Pitta ještě čtyřicet let na krku. Takový je tedy, otče Billote, muž, s nímž máme co dělat, takový muž vládne Velké Británii, takový člověk nikdy nezapomene na jména jako Lameth, Rochambeau, Lafayette. Ten pán si pamatuje do jednoho jména všech členů Národního shromáždění. Přísahal smrtelnou pomstu Ludvíku XVI., autoru smlouvy z roku 1778. Neoddechne si, dokud bude ve Francii jediná puška nabitá a jediná kapsa plná. - Začínáte tomu rozumět?"

"Je mi jasné, že důkladně nenávidí Francii, ale jinak ještě nechápu, co tím vlastně chcete říct."

"Já také ne," přikývl Pitou.

"Přečtěte si tedy tahle čtyři slova."

Gilbert přistrčil k Pitouovi papír, který držel v ruce.

"Ale vždyť je to anglicky..."

"Don't mind the money," vysvětlil Gilbert.

"Slyším, co říkáte," zvedl hlavu Pitou, "ale nerozumím tomu ani za mák."

"Nehleďte na peníze," odpověděl doktor. "A o kousek dál můžeme číst znovu: Řekněte jim, aby nehleděli na peníze, nebudou mi z nich muset skládat žádné účty."

"To je na zbrojení?" otázal se Billot.

"Ne, na podplácení."

"Ale komu je určen ten dopis?"

"Nikomu a všem. Rozdávají peníze, rozhazují je plnýma rukama, dávají je sedlákům, dělníkům, chudákům, kteří nemají z čeho žít, lidem, kteří nám mají zkazit revoluci."

Otec Billot sklonil hlavu. Ta slova vysvětlovala mnoho.

"Byl byste vy, Billote, zabil pažbou pušky de Launaye?"

"Ne."

"Byl byste zastřelil Flessellesa?"

"Ne."

"Byl byste pověsil Foullona?"

"Ne."

"Byl byste přinesl Berthierovo krvácející srdce do radnice?"

"Taková ničemnost!" vykřikl Billot. "Ať toho měl ten člověk sebevíc na svědomí, byl bych se nechal rozsekat na kusy, kdybych ho byl mohl zachránit. Vždyť mě div neušlapali, když jsem ho bránil, a kdyby mě byl Pitou neodtáhl..."

"To je pravda," ozval se Pitou, "beze mě by byl otec Billot zažil ošklivou čtvrthodinku."

"Tak vidíte, Billote, mnoho lidí bude jednat jako vy, budou-li mít za sebou podporu, ponecháme-li je však špatným příkladům, budou čím dál tím horší, rozdivočí se, až z nich budou hotoví zuřivci. A až jednou dojde k nejhoršímu, budeme už bezmocní."

"Jenže," poškrábal se Billot za uchem, "i když bych vám přiznal, že pan Pitt nebo spíše jeho peníze měly nějaký podíl na smrti Flessellesově, Foullonově a Berthierově, přece jenom si musím klást otázku, co z toho pan Pitt bude mít?"

"Co z toho bude mít? Vy se ještě ptáte, Billote?"

"Ano, ptám se vás na to."

"Tak já vám to povím. Jste přece pro revoluci, vy, který jste nasazoval život, abyste dobyl Bastilu?"

"Ano, jsem pro revoluci."

"Jenže už pro ni nejste tolik jako před několika dny. Teď se vám stýská po Villers-Cotteréts, po Pisseleu, sám jste to přece před chvílí řekl, stýská se vám po klidu vašich rovin, po stínu vašich hlubokých lesů."

"Frigida Tempe," zabručel Pitou.

"Ano, ano, máte pravdu," souhlasil Billot.

"Nuže, vy, otče Billote, vy, nájemce, majitel usedlosti, dítě z Ile-de-France, vy, bodrý Francouz, představitel třetího stavu, a tedy jeden z těch, kdo tvoří většinu národa, vy máte všeho po krk."

"Málem."

"A většina národa toho jednou bude mít zrovna tak po krk jako vy."

"Nu a ?"

"A jednoho dne podáte ruce vojákům pana z Brunšviku nebo pana Pitta, kteří přijdou jako osvoboditelé Francie, aby vám znovu vštípili zdravé zásady."

"Nikdy!"

"Jenom počkejte!"

"Flesselles; Berthier a Foullon byli vlastně zrádci," pokusil se namítnout Pitou.

"Tak jako byli zrádci pan de Sartines a pan de Maurepas, jako byli zrádci pan d'Argenson a pan Philipeau, jako byl zrádcem pan Law, pan Duverney, jako byli zrádci Lablancové a hrabata z Paříže, jako byl zrádcem Fouquet, Mazarin a Semblancay, jako byl zrádcem Enguerrand de Marigny, jako je pan de Brienne zrádcem pro pana de Calonne, jako je pan de Calonne zrádcem pro barona Neckera a jako bude pan Necker zrádcem pro ministra, kterého budeme mít za dva roky!"

"Co to říkáte, pane doktore," vykřikl Billot, "pan Necker že by byl zrádcem? To nikdy!"

"A jako budete vy, můj milý Billote, zrádcem pro našeho malého Pitoua, jestliže mu nějaký agent páně Pittův vštípí určité myšlenky za sklenici kořalky a za deset franků denně, bude-li poslušně podněcovat vzpouru a starat se, aby rostly nepořádky. Slovem zrádce, milý Billote, se v revoluci označuje člověk, který si myslí něco jiného než vy. Je nám souzeno, abychom to označení nesli víceméně všichni. Někteří je ponesou tak dlouho, až jim je spoluobčané napíši na hrob, jiní ještě déle, a potomstvo bude užívat jejich jména, bude-li chtít někoho označit za zrádce. Jiné zase teprve daleká budoucnost očistí a ospravedlní. Takhle to vidím já, můj milý Billote, věčná škoda, že vy to tak nevidíte. A právě z tohohle důvodu, Billote, nesmějí poctiví lidé odcházet do ústraní."

"Co na tom," mávl Billot rukou, "i kdyby všichni poctiví lidé odešli do ústraní, revoluce půjde stejně svou cestou. Dala se na pochod a nezastaví se."

Na Gilbertových rtech se znovu objevil úsměv.

"Jste velké dítě, Billote. Je to, jako byste pustil z ruky pluh, odpřáhl koně a řekl: Dobrá, dobrá, pluh mě nepotřebuje, vyorá si svou brázdu sám. Ale kdo začal tuhle revoluci, příteli? Poctiví lidé, viďte?"

"Francie se tím může právem chlubit. Myslím, že Lafayette je poctivý muž, Bailly je poctivý muž, Necker je poctivý muž, moji přátelé Ellie a Hulin, pan Maillard, který se bil po mém boku, to všechno jsou poctiví lidé. Myslím konečně, že i.vy..."

"Vidíte, Billote, jestliže všichni poctiví lidé, jestliže vy, já, Maillard, Hulin, Ellie, Necker, Bailly, Lafayette odejdou do ústraní, kdo potom vůbec zůstane u díla? Bídáci, vrahové, zločinci, o nichž jsem právě mluvil. Agenti agentů pana Pitta..."

"Odpovězte něco na to, otče Billote," ozval se Pitou, kterého doktorova slova přesvědčila.

"Nu co," hodil hlavou Billot, "chopíme se zbraní a budeme na ně střílet jako na psy."

"Počkejte, kdo.se chopí zbraní?"

"Všichni."

"Billote, Billote, nezapomeňte na jednu věc, milý příteli, že to, co v téhle chvíli děláme, se jmenuje... Jak se to jmenuje, Billote?"

"Politika, pane Gilberte."

"Nuže, v politice neexistuje žádný absolutní zločin. Člověk je zločincem nebo poctivým mužem, škodí-li nebo slouží-li zájmům toho, kdo nás posuzuje. Ti, které nazýváte zločinci, najdou si už pro své zločiny nějaké ospravedlnění a budou velmi počestnými lidmi v očích mnohých počestných lidí, kteří měli nebo mají ať už přímý nebo nepřímý zájem na tom, aby ty zločiny byly spáchány. Jakmile dospějeme až semhle, mějme se na pozoru, otče Billote, mějme se na pozoru! K pluhu jsou zapřaženi koně a lidé mají ruku na kleči. Pluh si razí cestu kupředu, Billote, a razí si ji bez nás."

"To je hrůza," zděsil se nájemce. "Ale jde-li kupředu bez nás, kam dojde?"

"To ví jen Bůh," odpověděl Gilbert. "Já to nevím."

"Nevíte-li to vy, pane Gilberte, takový učenec, jak bych to mohl vědět já, venkovský balík? Myslím si tedy..."

"Co si myslíte, Billote?"

"Myslím si, že Pitou a já uděláme ze všeho nejlíp, když se spolu vrátíme do Pisseleu. Chopíme se opět pluhu, opravdového pluhu ze dřeva a ze železa, kterým se kypří půda, a ne onoho pluhu z masa a kostí, jemuž se říká francouzský národ a který vyhazuje jako jankovitý kůň. Budeme sít obilí, místo abychom prolévali krev, a budeme žít svobodně a radostně jako páni na vlastní půdě. Běžte si ke všem čertům, pane Gilberte! Já chci vědět, kam jdu."

"Ještě okamžik, můj srdnatý příteli," chytil ho za ruku Gilbert. "Už jsem vám řekl a znovu to opakuji: Já nevím, kam jdu, ale chci jít a chci jít pořád kupředu. Vím, co je můj úkol, můj život náleží Bohu. Ale má práce je dluh, který platím

Francii. Jen když mi řekne svědomí: jdi Gilberte, jsi na dobré cestě, jdi! To je jediné, na čem mi záleží, víc nepotřebuji. Jestliže jsem na omylu, lidé mě potrestají, ale Bůh mi odpustí."

"Ale lidé někdy trestají i ty, kteří se nezmýlili. Před chvílí jste to sám řekl."

"A říkám to znovu. Co na tom? Vytrvám, Billote, ať už je to omyl nebo ne. Bůh chraň, abych chtěl tvrdit, jako by budoucnost nemohla dokázat, že jsem nebyl k ničemu, Billote. Ale už Pán řekl: pokoj lidem dobré vůle. Buďme tedy z těch, jimž Pán slíbil svůj pokoj. Podívej se na pana Lafayetta, neumdlel nikdy ani na okamžik, ani ve Francii, ani v Americe, už třetí bělouš pod ním padl a jistě to není ještě poslední. Podívej se na pana Baillyho, může si plíce vymluvit, podívej se na krále, krok za krokem ztrácí popularitu, a přece neustupuje. Nebuďme sobci, příteli Billote! Opotřebujme se také trochu, příteli, dokažme něco! Zůstaň se mnou, Billote!"

"Ale k čemu to, jestliže nedokážeme ani zabránit zlu?"

"Neříkej nikdy nic takového, Billote, nechceš-li, abych si tě přestal vážit. Zkopali tě, bili tě pěstmi, bili tě pažbami a dokonce ti div nerozpárali břicho bodákem, když jsi chtěl zachránit Foullona a Berthiera."

"To je pravda, dostal jsem co proto," odpověděl farmář a začal si hladit dosud bolavé části těla.

"Div mi nevyrazili oko," politoval se Pitou.

"A to všechno pro nic za nic," povzdychl si Billot.

"Nuže, drazí přátelé, kdyby místo deseti, patnácti, dvaceti mužů s vaší odvahou vás bylo sto, dvě stě, tři sta, byli byste vyrvali toho ubožáka jeho strašné smrti, byli byste ušetřili národ té poskvrny. Proto vás žádám, Billote, abyste neodcházel na venkov, kde je klid a pokoj, abyste zůstal v Paříži. Potřebuji mít při sobě pevné rámě a poctivé srdce, abych vyzkoušel svého ducha a své dílo na zkušebním kameni vašeho zdravého rozumu a upřímného vlastenectví. Konečně potřebuji, abys rozséval nikoli zlato, které nemáme, ale lásku k vlasti a k obecnému blahu, abys byl mým agentem v davu pomýlených ubožáků, abys byl mou holí, o kterou bych se mohl opřít, kdybych uklouzl, a kterou bych, bude-li třeba, mohl i udeřit."

"Zkrátka, mám být něco jako slepcův pes," odpověděl Billot v dojemné prostotě.

"Přesně tak," odvětil Gilbert stejným tónem.

"Tak dobrá," povzdechl si Billot, "tak tedy zůstanu. Budu tím, čím mě chcete mít."

"Vím, že opouštíš všechno, jmění, ženu, děti, blahobyt, Billote. Ale nebude to nadlouho, buď klidný."

"A co mám dělat já?" zeptal se Pitou.

"Ty," podíval se Gilbert na prostomyslného, statného chlapce, který nevynikal rozumem, vždycky však dobrou vůlí, "ty se vrátíš do Pisseleu, potěšíš Billotovu rodinu a vysvětlíš jí, jaké vzal na sebe otec Billot svaté poslání."

"V tu ránu!" vyskočil Pitou radosti, jakmile ho napadlo, že se vrátí ke Kateřině.

"Billote," vyzval Gilbert statkáře, "řekněte mu, co má dělat."

"Poslouchej, Pitou!"

"Poslouchám."

"Jmenuji Kateřinu paní domu. Slyšel jsi?"

"A paní Billotová?" otevřel Pitou překvapeně ústa, že se tady tak zničehonic dává přednost dceři před matkou.

"Pitou," řekl Gilbert, který si povšiml, jak se Billot trochu začervenal, a snadno uhodl, co si myslí, "Pitou, je jedno arabské přísloví: Slyš a poslechni."

Teď se začervenal zase Pitou. Uvědomil si, že strčil nos do něčeho, do čeho mu nic není.

"Kateřina je duší rodiny," řekl Billot bez okolků, aby zdůraznil, co měl na mysli.

Gilbert se uklonil, aby dal najevo, že poctivě všechno vyřídí.

"To je všechno?" otázal se ještě pro jistotu.

"Pokud jde o mě, ano," řekl Billot.

"Pokud jde o mě, ne," ozval se Gilbert.

"Poslouchám," řekl Pitou, ochoten řídit se doslova arabským příslovím, které před chvíli doktor Gilbert citoval.

"Zajdeš s mým dopisem do koleje Ludvíka Velikého," nařizoval Gilbert. "Doneseš tenhle dopis abbé Berardierovi. Ten ti odevzdá Sebastiána. Přivedeš mi ho, já se s ním rozloučím, a ty ho odvedeš do Villers-Cotterets a tam ho odevzdáš abbému Fortierovi, aby chlapec v těchhle bouřlivých dobách neztratil mnoho času a nezanedbal své vzdělání. V neděli a ve čtvrtek s ním budeš chodit na procházku. Ať se bez obav toulá po polích a po lesích. Jak pro můj klid, tak pro jeho zdraví je lepší, bude-li tam, než kdyby byl tady."

"To bude báječné," zaradoval se Pitou, že se znovu setká s přítelem z dětství. Byla to v malé chvilce už druhá radost - první pocítil, když padlo magické jméno slečny Kateřiny.

Vstal a rozloučil se s Gilbertem, jenž se usmíval, i s Billotem, který se hluboce zamyslil.

Potom se rozběhl k abbé Berardierovi pro svého soukojence Sebastiána Gilberta.

"A my," vyzval Gilbert Billota, "se pustíme do práce!"

16. Medea

Po strašném duševním a politickém vzrušeni, které jsme čtenáři vylíčili, nastal ve Versailles jakýs takýs klid.

Král si trochu oddechl. Nemohl sice hned tak zapomenout, co musela po cestě do Paříže vytrpět jeho bourbonská pýcha, utěšoval se však pomyšlením, že znovu nabyl málem už ztracenou popularitu.

Pan de Necker zatím organizoval všeobecný blahobyt a krok za krokem ztrácel popularitu svou.

Šlechta se připravovala odpadnout od trůnu nebo na odpor.

Lid bděl a vyčkával.

Královna se zatím stáhla do sebe. Uvědomovala si, že je terčem vší nenávisti, a snažila se proto, aby ji bylo co nejmíň vidět. Vsadila všechno na přetvářku, protože věděla, že je sice terčem vší nenávisti, zároveň však i útočištěm mnoha nadějí.

Od královy cesty do Paříže Gilberta sotva spatřila.

Jednou se však přece jen potkali na chodbě vedoucí ke královým komnatám. Gilbert se hluboce uklonil, královna využila té příležitosti a sama začala rozhovor:

"Dobrý den, pane, jdete ke králi?"

Potom dodala s úsměvem, z něhož pronikala špetka ironie:

"Jdete k Jeho Veličenstvu jako rádce, nebo jako lékař?"

"Jako lékař, madam," odpověděl Gilbert, "mám dnes službu."

Marie Antoinetta pokynula Gilbertovi, aby ji následoval. Gilbert uposlechl.

Vstoupili do malého salónku před královými komnatami.

"Nuže, pane," rozhovořila se královna, "uvědomujete si jistě, že jste mě klamal, když jste mě ujišťoval před královou cestou do Paříže, že králi nehrozí žádné nebezpečí."

"Já že jsem vás klamal, madam?" otázal se Gilbert s údivem.

"Zajisté, cožpak nestříleli na Jeho Veličenstvo?"

"Kdo může něco takového říkat, madam?"

"Říká to kdekdo, pane, a zejména ti, kdo viděli, jak ta ubohá žena padla takřka pod kola králova kočáru. Kdo to říká? Pan de Beauvau, pan d'Estaing, ti oba viděli váš potrhaný kabát a prostřelené žabó."

"Madam!"

"Koule, která se od vás odrazila, pane, mohla zabít krále, jako zabila tu nešťastnou ženu, vždyť vrahové přece nechtěli zabít ani ji, ani vás."

"Nevěřím, že šlo o zločin, madam," pronesl Gilbert váhavě.

"Jak myslíte. Já věřím, že o zločin šlo," prohlásila královna a upřela pevně oči na Gilberta.

"Tak nebo tak, i kdyby šlo o zločin, nesmíme ho připisovat lidu."

Královna se zadívala na Gilberta ještě pozorněji.

"Ale," pokrčila rameny, "komu ho tedy máme připisovat? Neřekl byste mi to?"

"Madam," zavrtěl Gilbert hlavou, "od nějaké doby si bedlivě všímám lidu a pečlivě ho studuji. Jestliže lid za revoluce vraždí, vraždí vlastníma rukama. Je to rozzuřený tygr, podrážděný lev. Tygr ani lev si nezjednávají prostředníka, agenta - mám-li to tak říci -, který by se vrhl na oběť místo nich. Zabíjejí, aby zabíjeli. Prolévají krev, protože je pohled na krev těší. Rádi se sami zakousnou do své oběti, rádi do ní sami zaboří spáry."

"Tak jako se to stalo Foullonovi a Berthierovi, viďte, ale Flesselles byl přece zabit ranou z pistole? Aspoň jsem to tak slyšela. Jenže koneckonců," pokrčila královna rameny, "třeba to ani není pravda, my korunované hlavy se toho dovíme tak málo, když jsme přece obklopeni jen samými lichotníky a pochlebníky," dodala ironicky.

Tentokrát pohlédl Gilbert pozorně na královnu.

"Ach, madam, pokud jde o pana de Flesselles, věříte stejně málo jako já, že ho zabil lid. Jsou lidé, kteří měli zájem na tom, aby šel z cesty."

Královna chviličku přemýšlela.

"Opravdu," pokývla potom hlavou, "to je možné."

"Nuže," uklonil se Gilbert, jako by se chtěl královny otázat, chce-li mu ještě něco říci.

"Chápu, pane," zadržela ho královna takřka přátelským gestem. "Ale ať tomu je jakkoliv, dovolte, abych vám řekla, že nikdy nezachráníte krále tak opravdově svou vědou, jako jste ho před třemi dny zachránil svou hrudí."

Gilbert se opět jenom uklonil. Když však viděl, že královna nehodlá ještě přerušit rozhovor, zůstal uctivě stát.

"Byla bych s vámi ráda mluvila, pane," řekla královna po chvilce.

"Vaše Veličenstvo mě už nepotřebovalo."

"Jste velmi skromný, doktore."

"Přál bych si, abych nebyl, madam."

"Proč?"

"Kdybych byl méně skromný, neostýchal bych se tolik a mohl bych tedy lépe sloužit svým přátelům a škodit nepřátelům."

"Proč říkáte svým přátelům a neříkáte svým nepřátelům?"

"Nemám nepřátel, madam, či alespoň nechci brát na vědomí, že bych nějaké měl."

Královna se na něho podívala s překvapením.

"Chci říci," vysvětloval Gilbert, "že mými nepřáteli jsou ti, kdo mě nenávidí, já sám však že nechovám nenávist vůči nikomu."

"A proč?"

"Protože už nikoho nemiluji, madam."

"Jste ctižádostivý, pane Gilberte?"

"Nějaký čas jsem doufal, že budu ctižádostivý, madam."

"A potom..."

"A potom ta vášeň ve mně odumřela jako všechny ostatní."

"Jedna vášeň vám snad přece jen zůstala," usmála se královna s jemnou ironií.

"Která, madam, smím-li prosit?"

"Vlastenectví."

Gilbert se uklonil.

"To je pravda," řekl vážně. "Zbožňuji svou vlast a jsem hotov přinést pro ni všechny oběti."

"Jaká škoda," znovu se královna takřka neznatelně usmála s nevýslovnou melancholií, "bývaly doby, kdy

opravdový Francouz by byl nikdy nevyjádřil tuto myšlenku slovy, jichž jste právě použil vy."

"Co tím chce Vaše Veličenstvo říci?" zeptal se uctivě Gilbert.

"Chci říci, pane, že v dobách, o nichž jsem mluvila, bylo nemožné milovat vlast a nemilovat zároveň královnu a krále."

Gilbert se zarděl, uklonil se a proti své vůli pocítil, jak se mu rozbušilo srdce. Královna vždycky dovedla vyvolat takový pocit v intimních okamžicích.

"Neodpovídáte, pane," vyzvala ho Marie Antoinetta.

"Madam," řekl konečně, "odvažuji se tvrdit, že nikdo nemiluje monarchii tak jako já."

"Žijeme snad v dobách, pane, kdy stačí něco takového prohlašovat? Nebylo by lepší podle toho jednat?"

"Prosím Vaše Veličenstvo," zvedl Gilbert překvapeně hlavu, "aby mi věřilo, že všechno, co poručí král nebo královna..."

"Poslušně vykonáte, není-liž pravda?"

"Zajisté, madam."

"A vykonáte-li to, pane," upadla královna bezděky ve svůj navyklý povýšený tón, "splníte jen svou povinnost."

"Madam!"

"Bůh, jenž dal králům jejich královskou moc," pokračovala Marie Antoinetta, "je zbavil závazku vděčnosti vůči těm, kdo plní jen svou povinnost."

"Bohužel, madam," odpověděl Gilbert pevně, "blíží se doba, kdy si vaši služebníci zaslouží víc než jen vděčnost, budou-li konat pouhou povinnost."

"Co tím chcete říci, pane?"

"Jenom tolik, madam, že v těchto dobách spouště a zmatků budete marně hledat přátele tam, kde jste byla doposud zvyklá vidět své služebníky. Proste Boha, madam, aby vám poslal jiné služebníky, jinou oporu, jiné přátele než ty, které máte v tuto chvíli."

"Znáte snad nějaké?"

"Ano, madam."

"Povězte mi o nich!"

"Pohleďte, madam, já, jenž tu s vámi mluvím, jsem byl ještě včera vaším nepřítelem."

"Nepřítelem? A proč?"

"Protože jste mě přece dala uvěznit."

"A dnes?"

"Dnes, madam," uklonil se Gilbert, "dnes jsem vaším sluhou."

"A důvod takového obrácení?"

"Madam!"

"Ráda bych věděla, pane, proč jste se; jak říkáte, stal mým sluhou. Není ve vaší povaze měnit tak rychle názory, city a sympatie. Vy tak snadno nezapomínáte, pane Gilberte, v pomstě dovedete být vytrvalý. Povězte mi, proč jste se tak najednou změnil?"

"Madam, před chvílí jste mi vyčítala, že příliš miluji svou vlast."

"Svou vlast nikdy nemilujeme příliš, pane, jde jenom o to, jak ji milujeme. Já miluji svou vlast - (Gilbert se usmál) - jen si to špatně nevykládejte, pane, mou vlastí je Francie! Přijala jsem ji za svou vlast! Rodem jsem Rakušanka, srdcem však Francouzka. Miluji Francii. Ale miluji ji pro krále, miluji ji z úcty a z poslušnosti k Bohu, který to tak ustanovil. Ale jak vy?"

"Já, madam?"

"Ano, vy! Ostatně mi to ani nemusíte říkat, viďte? S vámi je tomu jinak. Vy milujete Francii jen a jen pro samotnou Francii."

"Madam," uklonil se Gilbert, "příliš si vážím Vašeho Veličenstva, abych dokázal být neupřímný."

"Jak strašná je tahle doba," zvolala královna, "kdy všichni lidé, kteří se pokládají za počestné, oddělují dvě věci, které nebyly nikdy odděleny, dvě zásady, které šly vždycky ruku v ruce: Francii a krále! Ale vzpomínáte si na tragédii jednoho z vašich básníků, kde se ptají královny, kterou všichni opustili: Co vám zbývá? A ona odpovídá: Já! Nuže, já jsem jako Médea, zůstanu sama, zůstanu si věrná a uvidíme!"

A odešla pobouřená, zanechávajíc Gilberta celého užaslého.

Dechem svého hněvu poodhalila před ním cíp závoje, za nímž se skrývala dílna protirevoluce.

"Vida," pomyslil si Gilbert, když vstupoval ke králi, "královna osnuje nějaký plán."

"Není pochyby," myslila si královna, když se vracela do svých pokojů, "s tím člověkem se nedá nic dělat. Je v něm síla, schází mu však oddanost."

Ubozí vládci, u nichž slovo oddanost znamená totéž co služebníčkování!

17. Co chtěla královna

Když Gilbert viděl, že král je právě tak klidný, jako byla královna pobouřená, vrátil se k panu Neckerovi.

Král se zabýval svými vědami, král se hrabal v účtech, král uvažoval, jak by reformoval zákony.

Ten člověk dobré vůle, mírného pohledu a upřímné duše, člověk pokřivený jenom předsudky, které na každém kroku nesla s sebou sama královská důstojnost, ten muž se umíněně snažil získat nicotnosti výměnou za věci důležité, jež mu odnímali. Snažil se proniknout za obzor svýma krátkozrakýma očima, zatímco se mu pod nohama otvírala propast. Král vzbuzoval v Gilbertovi upřímnou lítost.

S královnou tomu bylo docela jinak, a třebas byl Gilbert nepřístupný takovým citům, uvědomoval si v hloubi duše, že Marie Antoinetta je z těch žen, které člověk musí vášnivě milovat, anebo na smrt nenávidět.

Marie Antoinetta se zatím vrátila do svých pokojů a s každým krokem, který udělala, cítila, jak se jí pokládá na srdce ohromná tíže.

Ani jako žena, ani jako královna neměla kolem sebe nic pevného, nic, co by jí pomáhalo nést alespoň zčásti její obrovské břímě.

Ať se podívala kamkoli, zdálo se jí, že vidí jen váhání a pochyby.

Viděla dvořany, kteří měli jen strach o své statky a snažili se je co nejkvapněji prodat.

Příbuzní a přátelé dychtili jen po tom, aby už byli za hranicemi.

Andrée, ta její hrdá přítelkyně, se jí krok za krokem srdcem i myslí vzdalovala.

Charny, nejušlechtilejší duch a muž, kterého nejvíc milovala, Charny je raněn nějakým rozmarem a zřejmě se zmítá v pochybnostech.

Tato skutečnost ji velmi znepokojovala právě proto, že sama byla zosobněný instinkt a ostrovtip.

Jak se to ryzí srdce mohlo tak náhle změnit?

"Ne, ještě se nezměnil," říkala si s povzdechem královna, "ale změní se."

Změní se! Strašlivé pomyšlení pro ženu, která vášnivě miluje, nesnesitelné pomyšlení pro ženu, která miluje pyšně.

Marie Antoinetta milovala Charnyho jak s vášní, tak s pýchou.

Krvácela tedy ze dvou ran.

A přece v okamžiku, kdy zpozorovala zlo, jež způsobilo, křivdu, které se dopustila, byl ještě čas všechno napravit.

Ale duch této ženy s královskou korunou nebyl tak povolný. Nedovedla se pokořit, ani když se dopustila nespravedlnosti. Snad ještě kdyby se jí byla dopustila vůči někomu, kdo jí byl lhostejný, byla by ukázala nebo by se byla alespoň snažila ukázat velkomyslnost a byla by možná požádala za prominutí.

Ale vůči člověku, jehož poctila tak prudkou a čistou náklonností, vůči člověku, kterého zasvětila do svých nejtajnějších myšlenek, vůči takovému člověku nebyla královna podle svého zdání povinna k sebemenšímu ústupku, nebyla povinna vyjít mu vstříc ani o krok.

Neštěstí královen, které se zamilují do jednoho ze svých poddaných, je v tom, že milují vždycky jako královny, nikdy jako ženy.

Marie Antoinetta se cenila tak vysoko, že se domnívala, že nic lidského nemůže vyvážit její lásku, ani krev, ani slzy.

Od okamžiku, kdy začala žárlit na Andrée, začala morálně klesat.

Uvědomovala si, že klesá, a z toho pramenily její rozmary. Z jejích rozmarů pramenil její hněv. Z hněvu vznikaly špatné myšlenky, ze špatných myšlenek se rodily špatné činy.

Charny si neuvědomoval nic z toho, o čem jsme právě mluvili, ale byl to muž a pochopil, že Marie Antoinetta nespravedlivě žárlí na jeho ženu.

Na ženu, na kterou nikdy s láskou nepohlédl.

Nic tak nepobouří srdce přímé a neschopné zrady, jako když vidí, že je pokládají za schopné zrady.

Nic tak neupoutá na někoho pozornost jako žárlivost, kterou ho někdo poctí.

Zejména tehdy, je-li ta žárlivost nespravedlivá.

Tu se stane, že ten, kdo upadl v podezření, začne přemýšlet.

Střídavě pozoruje toho, kdo žárlí, a toho, kdo se stal předmětem žárlivosti.

Čím vznešenější je žárlivcova duše, tím větší je nebezpečí, do něhož se vrhá.

A vskutku, jak by mohl kdo předpokládat, že člověk vznešeného srdce, vysoké inteligence, oprávněné pýchy by se mohl znepokojovat pro nic za nic nebo jen pro nějakou maličkost?

Proč by měla krásná žena žárlit? Proč by měla žárlit mocná žena? Proč by měla žárlit žena, která vyniká takovou duchaplností? Je to opravdu jenom pro maličkost, pro nic za nic? Žárlivec je vlastně jenom lovecký pes, který vyslídí. pro druhého přednosti, které lhostejný lovec vůbec nezpozoroval.

Charny věděl, že slečna Andrée de Taverney je dávnou královninou přítelkyní, že královna se k ni vždycky vlídně chovala, vždycky jí dávala přednost před ostatními. Proč ji Marie Antoinetta už nemá ráda? Proč na ni Marie Antoinetta žárlí?

Objevila snad na ní nějakou tajemnou krásu, kterou neobjevil on, Charny, bezpochyby proto, že ji nehledal?

Napadlo snad královnu, že by si Charny mohl své ženy přece jen všimnout a že by královna rázem mnoho ztratila, kdyby si Charny Andrée opravdu všiml?

Nebo snad královna věří, že ji Charny miluje méně, i když tu není žádné vážné vnější příčiny?

Není nic osudnějšího pro žárlivce, než upozorní-li druhého na to, že jeho srdce chladne. Jak často se stane, že milovanou osobu teprve výčitky upozorní na to, že se jí do srdce začal vkrádat chlad, který si dříve ani neuvědomovala!

A když si to konečně uvědomí, když si přizná, že na těch výčitkách je něco pravdy, řekněte mi, vážená čtenářko, zdalipak se kdy v životě stává, aby se taková ztracená duše mohla přivést zpátky, aby se znovu vznítil v srdci plamen užuž dohasínající? Ach, ubozí milenci! Tam, kde je mnoho naléhání, takřka vždycky začíná ubývat lásky.

Tak tomu bylo i u Marie Antoinetty. Svým hněvem a svými rozmary takřka sama vnukla Charnymu, že ji už nemiluje tak vroucně jako kdysi.

A jakmile si to uvědomil, začal přemýšlet, proč je tomu tak, a jeho pohled se docela přirozeně obrátil k té, jež byla příčinou královniny žárlivosti.

Byla to Andrée, ubohá opuštěná Andrée, manželka, a přece ne žena.

Bylo mu jí líto.

Výjev při návratu z Paříže odhalil Charnymu ono hluboké tajemství, drama žárlivosti, skrývané přede všemi. A královna viděla také, že všechno je prozrazeno, a poněvadž se nechtěla sklonit před Charnym, užila jiného prostředku,

který jí měl, alespoň podle jejího zdání, dovést k témuž cíli.

Začala si znovu předcházet Andrée.

Brala ji s sebou na všechny vycházky, na všechny večerní besedy. Zahrnovala ji laskavostí, až to budilo závist ostatních dam.

Andrée to přijímala sice s údivem, ale bez vděčnosti. Zvykla si už dávno, že náleží královně, že královna si s ní může dělat co chce, a podvolovala se každému královninu rozmaru.

A protože někdo musel odnést hněv podrážděné ženy, aby byla zjednána jakás takás rovnováha, začala královna pronásledovat Charnyho. Nemluvila s ním. Chovala se k němu nevšímavě. Celé večery, dny, týdny se tvářila, jako by vůbec nepozorovala, že je přítomen.

Jakmile však nebyl přítomen, ubohá žena velmi trpěla. Bloudila nepokojně očima po sále, hledala muže, od něhož se odvracela, jakmile byl nablízku.

Potřebovala-li něčí rámě, chtěla-li dát nějaký rozkaz, zatoužila-li se na někoho usmát, obracela se vždycky na toho, kdo se jí právě namanul. Byl to ostatně vždycky nějaký hezký muž, který se dovedl vybraně chovat.

Královna se domnívala, že vyhojí svou ránu, bude-li zraňovat Charnyho.

Hrabě trpěl a mlčel. Dovedl se ovládat. Snášel trýzeň, neprozradil se však sebemenším posunkem, z něhož by byla cítit hněv nebo netrpělivost.

Byla to všechno velmi zvláštní podívaná, podívaná, jakou dovedou poskytnout jen ženy a jaké jen ženy dokáží porozumět.

Andrée cítila, jak její muž trpí, a protože ho milovala andělskou láskou, která si nikdy nedělá nadějí, bylo jí ho líto a neváhala dát mu to najevo. Z této soustrasti se vyvinulo tiché a srdečné sblížení. Snažila se Charnyho potěšit, aniž mu dala najevo, že chápe, jak potřebuje útěchy. A dělala to všechno s jemností, jaké jsou schopny jen ženy.

Marie Antoinetta, jež se snažila rozdělit, aby mohla vládnout, zpozorovala, že volila špatnou cestu a že proti své vůli sbližuje dvě duše, které se snažila odloučit.

Ubohá žena vytrpěla v noční samotě a tichu chvíle strašného zoufalství. Jistě by byla podlehla takovým útrapám, přes všechnu sílu své duše, která dovedla snést sebevětší zkoušky, kdyby byly na ni nedolehly politické starosti. Kdo má údy zmalátnělé únavou, nestýská si na tvrdé lože.

V takovém rozpoložení žila královna od královy cesty do Paříže a jeho návratu do Versailles až do dne, kdy se vážně rozhodla, že se znovu ujme absolutní moci.

Ve své pýše připisovala úpadku své královské moci vinu na ponížení, jehož se jí, jak si namlouvala, dostalo jako ženě.

Jakmile se královnin bystrý duch na něčem ustanovil, začal okamžitě jednat. Pustila se do práce, aby neztratila ani okamžik.

Dílo, do něhož se vrhla, bylo, bohužel, dílem její zkázy.

18. Flanderský pluk

Na neštěstí pro královnu všechny ty události, jak jsme je vylíčili, byly pohromami, které by byla smělá a pevná ruka dovedla opět napravit. Šlo jenom o to, soustředit síly.

Když královna viděla, že Pařížané se změnili ve vojáky a že chtějí vést válku, rozhodla se, že jim ukáže, co to je opravdová válka.

"Až doposud měli co dělat s veterány z Bastily a se Švýcary špatně podporovanými a kolísajícími. Ukážeme jim, co znamenají jeden nebo dva pluky oddané králi a dobře vycvičené. Snad se někde najde nějaký pluk, který už potlačoval vzpouru a proléval krev v bouřích občanské války. Povoláme takový pluk, nejlepší ze všech. Pařížané pak pochopí, že jim zbývá už jen jediná naděje na záchranu, když se totiž vzdají."

Královna pojala toto rozhodnutí po dlouhých šarvátkách mezi králem a Národním shromážděním o právo veta. Po dva měsíce král bojoval, aby si znovu vydobyl alespoň zdání suverenity. Spolu s ministerstvem a s Mirabeauem se pokoušel potlačit republikánské nadšení, jež chtělo ve Francii zničit monarchii.

Královna se účastnila tohoto boje, vrhla se do něho zejména proto, že král brzy začal podléhat.

Král v něm ztratil všechnu svou moc a zbytek své obliby. Královna si v něm dobyla nové příjmení, posměšnou přezdívku.

Odnesla si z něho jedno z těch přízvisek, která znějí zprvu tak cize v uších lidu, ale která si nakonec lid přímo hýčká, jméno, jež nebylo ještě urážkou, ale mělo se jí stát, a to urážkou nejkrutější. Duchaplné slovo, které se později změnilo ve slovo krvavé. Nazývali Marii Antoinettu madam Veto.

Na křídlech revolučních písní prošlo to jméno celým Německem, aby poděsilo poddané a přátele těch, kteří poslali do Francie rakouskou královnu, a přesto se divili, že je urážena jménem Rakušanky.

To jméno mělo v Paříži provázet ve dnech strašlivých masakrů poslední výkřiky umírajících obětí.

Říkali tedy teď Marii Antoinettě madam Veto až do onoho dne, kdy jí začali říkat vdova Capetová.

Už potřetí měnila své jméno. Napřed jí říkali Rakušanka, později madam Deficit.

Královna se pokusila vtáhnout do těchto zápasů své přítelkyně tím, že jim stavěla před oči nebezpečí, jaké jim hrozí. Výsledek toho však byl jen ten, že se dozvěděla, že na radnici bylo podáno šedesát tisíc žádostí o průvodní list do zahraničí.

Šedesát tisíc předních osobností z Paříže a z Francie odjíždělo do ciziny za královninými přáteli a příbuznými! Byla to hrozná zpráva a královna se jí zděsila.

Od této chvíle nemyslela také na nic jiného než na útěk, obratně smluvený a v nezbytném případě podepřený mocí, na útěk, který by přinesl spásu, zatímco by ve Francii zbylí věrní mohli vést občanskou válku, to jest potrestat revolucionáře.

Nebyl to špatný plán. jistě by se byl zdařil. Ale nad královnou se vznášel zlý génius.

Měla zvláštní osud! Ta žena, jež vzbuzovala tak velkou oddanost, nesetkala se nikde s lidmi, kteří by byli dovedli mlčet.

V Paříži se vědělo, že chce uprchnout, ještě dříve, než se k tomu sama doopravdy rozhodla.

V okamžiku, kdy ten plán vešel takřka už ve všeobecnou známost, Marie Antoinetta si neuvědomila, že teď už jej nelze provést.

Buď jak buď byl povolán flanderský pluk, pověstný svým monarchistickým smýšlením, a spěšnými pochody se blížil k Paříži.

Ten pluk si vyžádala versailleská městská rada, vyčerpaná mimořádnými strážemi, povinným střežením zámku neustále odněkud ohroženého, rozdělováním potravin a stálými výbuchy povstání. Potřebovala jinou pomoc, než jakou byla Národní garda a občanské milice.

Zámek měl už sám co dělat, aby se ochránil.

Flanderský pluk se tedy blížil kvapnými pochody, a aby si okamžitě zjednal potřebnou autoritu, mělo se mu připravit uvítání, které by vzbudilo pozornost všeho lidu.

Admirál d'Estaing shromáždil důstojníky Národní gardy a všech versailleských oddílů a vyšel mu v ústrety.

Flanderský pluk vtáhl slavnostně do Versailles se svými děly a vozatajstvem.

Kolem něho se seskupil houf mladých šlechticů, kteří nepřináleželi k žádné určité zbrani.

Vybrali si sami uniformu, aby se navzájem poznali, připojili se ke všem nezařazeným důstojníkům, ke všem rytířům řádu svatého Ludvíka, jež nebezpečí nebo předvídavost přivedly do Versailles. Potom se rozešli po Paříži, jež si s hrůzou a úžasem uvědomila tyhle nové nepřátele, svěží, vyzývavé, pyšnící se tajemstvím, jež u sebe dlouho neudrží.

V té chvíli mohl král ještě odjet. Měl by potřebnou oporu; byl by chráněn na své cestě a Paříž ještě nic netušící a špatně připravená byla by ho snad pustila.

Ale zlý duch Rakušanky bděl.

Lutych se vzbouřil proti císaři a. tato vzpoura zaměstnala Rakousko tak, že nemělo čas myslit na francouzskou královnu. Ta sama ostatně pokládala za svou povinnost v takovém okamžiku na sebe příliš neupozorňovat.

Od té chvíle se události řítily vpřed s ohromující rychlostí.

Po slavnostním uvítání flanderského regimentu rozhodly se tělesné stráže uspořádat důstojníkům tohoto pluku slavnostní hostinu.

Slavnost byla určena na prvního října. Byli pozváni všichni, kdo měli v městě nějaký význam.

Oč vlastně šlo? O sbratření s flanderskými vojáky? Proč by se vojáci nemohli mezi sebou bratřit, když se bratřily okresy a provincie?

Zakazovala snad ústava šlechticům, že se mezi sebou nesmějí bratřit?

Král byl ještě pánem svých pluků a jejich vrchním velitelem. On je majitelem versailleského zámku. Má právo přijímat v něm kohokoli, jak se mu to zlíbí.

Proč by nesměl přijmout udatné vojáky a důstojné šlechtice přicházející od Douai, kde se tak dobře bili?

Není nic přirozenějšího. Nikdo se tomu nedivil, nikdo se pro to nevzrušoval. Ta společná hostina měla upevnit lásku, jež má vládnout mezi všemi částmi francouzské armády určené bránit svobodu a království.

Věděl ostatně král, co bylo smluveno?

Od posledních událostí se král, zbavený dík svým ústupkům všech svých povinností, nestaral už o nic. Sňali z něho břímě státních záležitostí. Nechtěl už vládnout, když vládli místo něho, domníval se však, že se proto ještě nemusí celé dny nudit.

Zatímco pánové z Národního shromáždění pomalu přistřihovali a potajmu oklešťovali královská práva, král, jenž nechtěl, zůstat pozadu a jako všichni chtěl přinést nějakou oběť, zrušil své honební revíry, ale lovit nepřestal.

Takže bude král na honu jako obyčejně, zatímco pánové od flanderského pluku budou stolovat s důstojníky od tělesných stráží, a než se Jeho Veličenstvo vrátí, tabule bude odklizena.

To mu bude tak málo překážet a on sám bude tak málo překážet, že se ve Versailles rozhodli požádat královnu, aby sama dovolila pořádat hostinu v zámku. Královna neviděla, proč by měla flanderským vojákům odepřít pohostinství.

Propůjčila jim divadelní sál, v němž dovolila pro ten den postavit obrovskou tabuli, aby bylo dost místa pro vojáky a jejich hosty.

Poskytne-li královna francouzským šlechticům pohostinství, poskytne je dokonale. Měli už jídelnu, scházel však salón a královna jim propůjčila Heraklův sál.

Ve čtvrtek 1. října, jak jsme už řekli, pořádala se tedy ona velkolepá hostina, která bude tak krutě zapsána v historii jako výstražný příklad královské nerozvážnosti nebo zaslepenosti.

Král byl na lovu.

Královna byla ve svých komnatách smutná, zamyšlená a rozhodnuta neslyšet jediné zazvonění sklenic, jediný přípitek.

Na klíně měla syna, Andrée seděla vedle ní. V koutě komnaty pracovaly dvě dámy. To byla celá její společnost.

Zatím se pomalu scházeli v zámku důstojníci ve skvělých uniformách, s vlajícími chocholy a lesknoucími se zbraněmi. Ve stájích hlučně řehtali koně, na nádvoří zvučely fanfáry a dvě hudby, jedna flanderského pluku, druhá tělesných stráží vyhrávaly ostošest.

U palácové brány stál bledý, zvědavý, potměšilý a znepokojený dav, zvědavě vyhlížel, co se bude dít, pošklebovalo se a dělal vtipy na všechen ten slavnostní šum a ruch.

Otevřenými dveřmi vanula sem vůně dobrých jídel, zaléhaly veselé výkřiky, jásot a zpěv.

Bylo velmi neprozřetelné nechat ten hladový zástup vdechovat vůni masa a vína, dopustit, aby se ten zachmuřený

dav stal svědkem radosti a naděje.

Hostina zatím pokračovala, aniž se přihodilo něco nepatřičného. Důstojníci, ještě střízliví a důstojní ve svých uniformách, hovořili způsobně a pili střídmě. Nějakou dobu byl dodržován program, tak jak byl předem stanoven.

Přinesli druhý chod.

Pan de Lusignan, plukovník flanderského regimentu, povstal a navrhl čtyři přípitky: na zdraví krále, královny, dauphinovo a královské rodiny.

Čtverý bouřlivý jásot zazněl sálem, vznesl se až ke klenbám a donesl se k sluchu zasmušilých diváků před branami paláce.

Vtom se zvedl jakýsi důstojníka Snad to byl prozíravý a odvážný muž, rozumný muž, který měl strach, jak to všecko skončí, muž upřímně oddaný královské rodině, kterou právě tak bouřlivě oslavovali.

Ten muž pochopil, že při všech těch přípitcích se zapomnělo na někoho, kdo se sám určitě přihlásí.

Navrhl, aby se připilo na zdraví národa.

Rozlehlo se zlobné reptání, po něm vzrušené výkřiky.

"Ne, ne!" odpověděli přítomní jakoby jedním hlasem.

Přípitek na zdraví národa byl odmítnut.

Osud zaklepal na dveře ve strašné podobě, bouře se rozpoutala s hrozivou silou.

Tvrdilo se a dosud se tvrdí, že muž, který navrhl přípitek, byl provokatér.

Ať je tomu jakkoliv, jeho výzva měla nedozírné následky. Zapomenout na národ, to by snad ještě prošlo, ale urazit jej, to už bylo příliš. Národ se také vzápětí pomstil.

Od toho okamžiku jako by se byly prolomily ledy. Zdrženlivé ticho vystřídaly bláznivé výkřiky a nadšené projevy, všechna kázeň byla ta tam, do sálu vtrhli dragouni, granátníci. Švýcaři, zkrátka všichni prostí vojáci, co jich v zámku bylo.

Víno teklo proudem, sklenice se dolévaly, ještě než byly dopity, po zákuscích se jenom zaprášilo: Opojení bylo všeobecné, vojáci zapomínali, že si připíjejí se svými důstojníky. Bylo to opravdové sbratření všech se všemi.

Ze všech stran se ozývalo: "Ať žije král! Ať žije královna!" Všude plno květů, světel, jejich zář se odrážela na zlacených stropech, všechna čela se jasnila oddanosti a radostí. Byla to podívaná, která by jistě potěšila královnu a uspokojila krále.

Proč se jen ten nešťastný král, proč se jen ta smutná královna neúčastní tak nádherné slavnosti!

Úlisní sloužící se rozběhnou k Marii Antoinettě, předhánějí se, nadšeně vypravují, co se děje.

Královnino pohaslé oko oživne, královna se zvedne. Nevymizela ještě poctivost a láska z francouzských srdcí!

Je tedy ještě naděje.

Královna hledí kolem sebe zasmušilým; ustrašeným zrakem. Hleďte, jak jsem opuštěná!

U jejích dveří se schází houf oddaných sluhů. Prosí, zapřísahají královnu, aby se alespoň na chvíli objevila na slavnosti, kde dva tisíce nadšených vojáků vzdává hold monarchii a zaslibuje jí své životy.

"Král není přítomen," říká Marie Antoinetta smutně, "nemohu tam jít sama."

"Můžete tam jít s panem dauphinem," naléhá několik neprozřetelných horlivců.

"Madam, madam," šeptá ji vtom kdosi do ucha, "nechoďte nikam, proboha, zůstaňte tady."

Královna otočí hlavu, je to pan de Charny.

"Jakže," pokrčí Marie Antoinetta rameny, "vy nejste dole s mými věrnými?"

"Přišel jsem tam odtud, madam, zavládlo tam nadšení, jehož následky mohou uškodit Vašemu Veličenstvu víc, než byste si mohla pomyslit."

Marie Antoinetta měla svůj vzdorovitý den. Zachtělo se jí z pouhého rozmaru udělat pravý opak toho, k čemu ji zapřísahal Charny.

Vrhla na hraběte pohrdavý pohled a chystala se mu již říci něco nepříjemného, když ji Charny zarazil se sepjatýma rukama.

"Proboha, madam, počkejte aspoň, až se vrátí král."

Myslil si, že tak alespoň získá čas.

"Král, král," ozvaly se vtom nadšené výkřiky. "Jeho Veličenstvo se vrací z lovu."

Byla to pravda.

Marie Antoinetta se zvedne a běží vstříc králi, který vstupuje do salónu celý zaprášený ve vysokých loveckých botách.

"Pane," volá královna, "dole je podívaná důstojná francouzského krále. Pojďte se mnou! Pojďte, pojďte!"

A uchopí krále za ruku a odvádí ho, nevšímajíc si Charnyho, který zoufale zatíná pěsti.

Sestupuje s králem se schodů, levou rukou vede syna. Celý zástup dvořanů se hrne před ní i za ní. Vchází do dveří operní síně v okamžiku, kdy se už podvacáté zvedají číše a prázdní poháry s burácejícím křikem " Ať žije král, ať žije královna!"

19. Banket

V okamžiku, kdy se královna s králem a se synkem objevila v sále, ozval se bouřlivý jásot, jako by nablízku zahřměla děla.

Opilí vojáci, důstojníci plní blouznivého nadšení vyhazují do výše klobouky, kordy sviští vzduchem a znovu a znovu zní sálem bouřlivé volání "Ať žije král, ať žije královna, ať žije korunní princ!"

Hudba spustí: Richarde, ó můj králi.

Narážka, obsažená v této písni, je tak průhledná, vyjadřuje tak věrně smýšlení všech přítomných a smysl této slavnostní hostiny, že všichni, sotva zazní hudba, jednohlasně vpadnou do noty.

Královna ve svém nadšení zapomněla, že je uprostřed vojáků, opilých vínem i troufalostí. Překvapený král chápe, že tady není jeho místo, že tady nemá co dělat a že jedná proti zdravému rozumu, je však slabý a lichotí mu, že se tu opět setkává s oblibou a oddaností, kterou si už odvykl vídat u svého lidu. Poznenáhlu se nechá strhnout všeobecným opojením.

Charny, jenž po celou hostinu pil jenom vodu, tu stojí bledý a s vytřeštěnýma očima zírá na královnu a na krále. Doufal, že se celá ta paráda odbude za jejich nepřítomnosti, pak by to nebylo nic tak dvakrát důležitého. Všechno se ještě nechalo vyvrátit, popřít, zatímco přítomnost králova a královnina dodává té události historickou důležitost.

Zděšení Charnyho dostoupilo vrcholu, když spatřil, jak ke královně přistupuje jeho bratr Jiří a oslovuje ji, povzbuzen královniným úsměvem.

Hrabě stál příliš daleko, aby mohl slyšet slova, ale z bratrových posunků pochopil, že mladý muž o něco prosí.

Královna zřejmě jeho prosbu vyslyšela, přikývla s úsměvem, rázným pohybem si odepjala kokardu, kterou měla na kloboučku, a podala ji mladému muži. Charny se zachvěl, rozpřáhl ruce a z úst se mu div nevydral výkřik.

Královna nepodávala svému, nerozvážnému rytíři bílou kokardu, kokardu francouzské monarchie. Byla to černá kokarda, kokarda rakouská, kokarda nepřátelská.

To, co královna udělala, nebyla už jenom neprozřetelnost, byla to takřka zrada.

A přece všichni ti ubozí nadšenci, které chtěli bohově zahubit, byli tak beze smyslů, když jim Georges de Charny ukázal černou kokardu, že ti, kdo měli kokardu bílou, odhodili ji, a ti, kdo měli trojbarevnou, ji pošlapali.

Opojení dosáhlo takového stupně, že vznešení hosté flanderského pluku byli nuceni vrátit se do svých pokojů, jestliže nechtěli být udušeni polibky anebo šlapat po těch, kdo před nimi poklekali.

To vše by bylo bezpochyby zůstalo pouhou francouzskou ztřeštěností, kterou jsou Francouzi vždycky ochotni odpustit, kdyby se byla orgie omezila jen na nadšení. Ale řádění brzy překročilo všechny meze. Nebylo povinností dobrých royalistů, když se lichotili ke králi, alespoň trochu urazit národ?

Ten národ, jehož jménem se dostávalo králi tolik hořkostí, že hudba mohla právem spustit:

Jak možno zarmoutit, koho milujeme?

Za zvuku té písně král, královna a korunní princ odcházeli ze sálu.

Sotva odešlí, rozjaření hodovníci proměnili hodovní síň v město, které právě vzali útokem.

Na znamení, které dal pan Perseval, pobočník páně d'Estaingův, zazněla polnice k útoku.

K útoku proti komu? Proti nepřítomnému nepříteli.

Proti lidu.

Znamení k útoku, ta hudba tak sladká francouzskému srdci, vzbudila v přítomných představu, že versailleský divadelní sál se proměnil v bojiště a krásné dámy, které shlížely z lóží na toto divadlo tak příjemné jejich očím, v obávané nepřátele.

Sta hlasů vykřiklo "do útoku!" a lóže byly vzaty útokem. Nálada útočníků byla, pravda, tak málo hrozivá, že jim obležené krásky podávaly ruce.

První se dostal na balkón granátník flanderského regimentu. Pan de Perseval si strhl z kabátu kříž a granátníka jím dekoroval.

Byl to ovšem jen limburský kříž, jeden z těch řádů, které vlastně ani nejsou žádné vyznamenání.

A to všechno se dálo pod rakouskými barvami, za posměšného pokřiku proti národní kokardě. Tu a tam se ozvalo tlumené, výstražné reptání.

Přes všechen řev zpívajících úst, přes nadšené výkřiky dobyvatelů dámských lóží, přes jásavý zvuk polnic se to reptání přece jen hrozivě doneslo k uším lidu, který poslouchal u brány zpočátku udiveně, později rozhořčeně.

Brzy se vědělo venku, na náměstí a po ulicích, že černá kokarda nahradila kokardu bílou a že se tu šlapalo po trojbarevné kokardě.

Rozneslo - se, že statečný důstojník Národní gardy, který si přes všechny hrozby ponechal trojbarevnou kokardu, byl ztýrán a zraněn v samém královském paláci.

Vyprávělo se také, že jediný důstojník stál bez hnutí a smuten u dveří toho ohromného sálu, který se v několika okamžicích proměnil v cirkus, kde řádili všichni ti zoufalci. Díval se a naslouchal, až byl jistě všem nápadný, podroboval se většině, jako neohrožený voják bral na sebe loajálně vinu druhých, přijímal odpovědnost za všechny výstřelky, jichž se dopustila armáda, reprezentovaná toho neblahého dne důstojníky flanderského pluku. Ale jméno toho muže, jediného rozumného člověka mezi tolika ztřeštěnci, nevešlo ve známost, a kdyby se tak i bylo stalo, nikdo by byl neuvěřil, že právě hrabě de Charny, královnin oblíbenec, ochotný kdykoliv za ni zemřít, trpěl nejbolestněji za to, co královna rozpoutala.

Marie Antoinetta se vrátila do svých komnat opravdu opojena kouzlem výjevu, který právě zažila.

Brzy se za ní přihrnul celý dav dvořanů a pochlebníků.

"Vidíte," říkali jí, "jaký je skutečný duch vaši armády! Jestli někdo říká, že lid je celý žhavý pro anarchistické myšlenky, teď jste se sama přesvědčila, může-li se jeho zuřivost pustit do boje s neohroženým zanícením francouzských vojáků pro myšlenku monarchie!"

A poněvadž tyto řeči odpovídaly královniným nejtajnějším přáním, nechala se ukolébat sladkými vidinami.

Znenáhla však hluk umlkal. Spánek zhasil všechny ty bludičky, všechno bláznivé opojení. Ostatně král ještě královnu navštívil, než se uložila ke spánku, a když odcházel, prohodil větu, svědčící o hluboké moudrosti:

"Uvidíme, co z toho bude zítra."

Chudák král! Tou větou, kterou by byl přijal jako moudrou radu každý, jenom ne ta, jíž byla určena, oživil jen u královny už napolo vyschlý pramen odporu a vyzývavosti.

"Uvidíme," zamumlala, když odešel. "Ten plamen, uzavřený dnes večer v královském paláci, se v noci rozšíří na celé

Versailles a zítra z něho vzplane požár, který zachvátí celou Francii. Všechny ty vojáky, všechny ty důstojníky, kteří mně dnes podali důkaz tak horoucí oddanosti, budou zítra hanět jako zrádce a buřiče proti národu. Vůdce těch aristokratů budou tupit jako vrahy své vlasti, budou je pomlouvat, že jsou to placení pochopové Pitta a Koburga, slouhové královské moci, barbaři, divoši ze severu.

Každá z těch hlav, která se ozdobila černou kokardou, bude určena pro lucernu na náměstí de Gréve.

Každá z těch hrudí, z nichž se tak oddaně ozývalo "Ať žije královna!", bude v první příští bouři proklána špinavým nožem anebo ničemnou dýkou.

A budu to já, zase jen já, která prý jsem to všechno způsobila. Já budu vinna, já prý jsem odsoudila na smrt tolik statečných služebníků, já, nedotknutelná panovnice, kterou budou z pokrytectví šetřit, pokud mi budou nablízku, ale zpovzdálí nenávistně tupit a proklínat.

Ach ne, než bych byla do té míry nevděčná k svým jediným a posledním přátelům, než bych byla tak zbabělá a bez srdce, vezmu raději všechnu vinu na sebe. Pro mě se to všechno stalo, já si ponesu následky hněvu... Uvidíme, kam až půjde nenávist, uvidíme, až ke kterému stupni mého trůnu se odváží vystoupit špinavá vlna."

A když se královna takto posilnila v bezesné noci, plné chmurných rad, nemohlo být pochyb, jak se vyvinou události příštího dne.

Přišel druhý den a s ním lítost a reptání.

Národní garda, které královna právě odevzdala prapory, přišla se sklopenou hlavou a s nejistýma očima poděkovat Jejímu Veličenstvu.

Z chování těch mužů bylo snadno uhodnout, že nic neschvalují, naopak, že by dali najevo svůj nesouhlas, kdyby se toho odvážili.

Zúčastnili se průvodu. Zúčastnili se uvítání flanderského regimentu. Dostali pozvání na hostinu a přijali je. Zůstali však přece jen víc občany než vojáky a oni to byli, kdo se při tom nádherném banketu odvážili tiše reptat, i když si toho nikdo nevšiml.

Na druhý den se to reptání změnilo ve výčitky a hanu.

Když šli do paláce poděkovat královně, provázel je velký zástup lidu.

Za těchto vážných okolností byl celý výjev tím důstojnější. Obě strany měly zvědět, s kým mají tu čest.

Všichni vojáci, všichni důstojníci, kteří si včera tak zařádili, chtěli vědět, do jaké míry se jich královna zastane, do jaké míry schválí jejich nerozumnou demonstraci. Zaujali místo proti pohoršenému lidu, který včera tak urazili, aby slyšeli první oficiální slova z královského paláce.

Celá tíha protirevoluce visela od té chvíle nad hlavou jediné královny.

Ještě bylo v její moci odmítnout takovou odpovědnost, zažehnat takové neštěstí.

Ale královna, hrdá jako nejhrdější členové jejího rodu, přelétla svým světlým, jasným a pevným pohledem všechny, kdo ji obklopovali, přátele i nepřátele, a zvučným hlasem se obrátila k důstojníkům Národní gardy:

"Pánové, velmi mě těší, že jsem vám mohla odevzdat prapory. Národ a armáda mají milovat krále, jako my milujeme národ a armádu.

Byla jsem okouzlena včerejším dnem."

Po těchto slovech, jež Marie Antoinetta pronesla pevným hlasem, ozval se z občanských řad nespokojený šepot, z řad vojáků hlučný potlesk.

"Stojí za námi," řekli si vojáci.

"Zrazuje nás," řekli si občané.

Ubohá královno, ta nešťastná hostina z 1. října pro vás tedy vůbec nebyla překvapením. Nešťastná ženo, ty vůbec nelituješ včerejšího večera, nekaješ se a neomlouváš! A nejenže nelituješ, jsi dokonce okouzlena! Charny, který stál ve skupině důstojníků, vyslechl s mučivým pocitem toto ospravedlnění, ba spíše tuto pochvalu husarského kousku tělesných gard.

Královna, když odvrátila oči od zástupu, setkala se s pohledem mladého muže a zahleděla se do tváře svého milence, aby z ní vyčetla, jaký dojem na něho udělala.

"Že jsem statečná?" říkal její pohled.

"Jste spíše šílená než statečná, madam," odpovídala bolestně zachmuřená tvář hraběte.

20. Vloží se do toho ženy

Ve Versailles ukazovali, jaký je dvůr hrdina vůči lidu.

V Paříži ukazovali, jak dovedou harcovat vůči dvoru; jenže ti harcovníci běhali pěšky po ulicích.

Ti harcovníci z lidu chodili v hadrech, s rukou na jílci šavle nebo na rukojeti pistole, s myšlenkou na své prázdné kapsy a kručící žaludky.

Zatímco se ve Versailles pilo přes míru, v Paříži se, bohužel, dost málo najedli.

Příliš mnoho vína teklo po versailleských ubrusech.

Příliš málo mouky bylo u pařížských pekařů.

Zvláštní věc! Neblahé zaslepení, které dnes, když padají trůny jeden za druhým, vzbudí jen útrpný úsměv ve tvářích politiků.

Dělat protirevoluci a provokovat k boji vyhladovělý lid!

Nikdy se lid nebije zuřivěji, než když mu kručí v břiše, řekne historie, donucená brát věci tak, jak jsou.

A přece bylo dost snadné dát lidu chleba a versailleský chlebíček by mu pak jistě chutnal méně hořce.

Ale mouka z Corbeil už nedocházela. Corbeil je od Versailles tak daleko! Kdo by si byl v králově nebo v královnině okolí vzpomněl na Corbeil?

Bohužel, při té dvorské zapomnětlivosti vstoupil do pařížských ulic hlad, ta bledá, těkavá příšera, kterou lze tak těžko

uspat a jež se tak lehce probouzí. Naslouchá na každém rohu, verbuje do svého průvodu zločince a tuláky a brzy přitiskne svou zlověstnou tvář na okna boháčů a hodnostářů.

Muži myslí na bouře, jež stojí tolik krve. Myslí na Bastilu. Myslí na Foullona, Berthiera, Flessellesa. Bojí se, aby se na ně slušní lidé znovu nedívali jako na vrahy, a čekají.

Ale ženy, které až dosud jenom trpěly, trpí dnes trojnásob. Trpí za dítě, jež pláče a nespravedlivě matku obviňuje, protože samo neví, proč má trpět. Za dítě, jež říká matce: "Proč mi nedáš jíst?" Trpí za manžela, jenž odchází zamlklý a zamračený ráno z domu a večer se vrací ještě zamlklejší, ještě zamračenější. A trpí konečně za sebe samy, neboť jsou bolestnou ozvěnou manželských a mateřských strastí. Ženy hoří touhou po odvetě, chtějí sloužit vlasti tak, jak to dovedou jen ony samy.

Ostatně, neudělaly ženy 1. říjen ve Versailles?

Na ženách bylo udělat 5. říjen v Paříži.

Gilbert a Billot byli v Palais-Royal v kavárně de Foy. V kavárně de Foy se připravovaly všechny rezoluce, všechny návrhy. Pojednou se otevřou dveře a do kavárny vrazí vyděšená žena. Vykřikuje, že bílé a černé kokardy jsou na cestě z Versailles do Paříže, vyhlašuje veřejné nebezpečí.

Připomeňme si, co řekl kdysi Charny královně:

"Madam, bude se opravdu čeho bát, až se do toho vloží ženy."

Toho mínění byl také Gilbert.

Když teď viděl, že se do toho vkládají ženy, otočil se k Billotovi a řekl na půl úst:

"Jdeme do radnice."

Od rozmluvy, kterou měl Gilbert s Billotem a Pitouem a po níž se Pitou vrátil do Villers-Cotteréts s mladým Sebastiánem Gilbertem, Billot poslouchal Gilberta na slovo, na pokyn, protože pochopil, že on, Billot, má sice sílu, ale Gilbert něco v hlavě.

Oba vyběhli z kavárny, přešli napříč zahradou u Palais-Royal a Náměstím fontán a ocitli se v ulici Saint-Honoré.

U tržnice potkali děvče, vycházelo z ulice des Bourbonnais a tlouklo na buben.

Gilbert se udiveně zastavil.

"Co to má být?" otázal se.

"Bože, vždyť vidíte, doktore," odpověděl Billot, "tluče na buben a přisámbůh, na holku nebubnuje špatně."

"Asi něco ztratila," poznamenal jakýsi kolemjdoucí.

"Je bledá jako stěna," podotkl Billot.

"Zeptejte se jí, co chce," navrhl Gilbert.

"Hej, krasavice," křikl na dívku Billot, "co ti je, že do toho tak řežeš?"

"Mám hlad," odpovědělo děvče přiškrceným hlasem.

A šla dál a tloukla do bubnu, jako by se pominula.

Gilbert slyšel její odpověď.

"Začíná to být strašné,¨" poznamenal.

A prohlédl si pozorněji ženy, které šly za dívkou s bubnem.

Byly vychrtlé, zoufalé, sotva se držely na nohou.

Byly mezi nimi ženy, které nejedly dva tři dny.

Z jejich středu se občas ozývaly výkřiky hrozivé právě pro svou slabost, neboť bylo znát, že vycházejí z hladových úst.

"Do Versailles," volaly ty ženy, "do Versailles."

A cestou kývaly na všechny ženy, které viděly ve dveřích a v oknech.

Jel kolem kočár, seděly v něm dvě dámy. Vystrčily hlavy z okénka a daly se do smíchu.

Průvod se nastavil. Dvě desítky žen se vrhly ke kočáru, donutily obě dámy aby vystoupily, a vzaly je mezi sebe do průvodu. Nedbaly na to, že se obě paničky ohrazuji a že se pokoušejí o odpor, kterému několik pořádných štulců udělalo ostatně brzy rázný konec.

Za ženami, které postupovaly jen zvolna kupředu, protože se k ním po celou cestu nové a nové přidávaly, kráčel muž s rukama v kapsách.

Byl bledý a hubený, .vytáhlé, takřka vychrtlé postavy, měl šedivý kabát, černou vestu a černé kalhoty. Na hlavě měl ošoupaný třírohý klobouk, posazeny pěkně našikmo.

Dlouhý kord mu bil do hubených, ale svalnatých nohou.

Šel za průvodem, rozhlížel se, naslouchal, takřka všechno hltal svýma pronikavýma očima, jen-jen svítícíma pod černým obočím.

"Toho člověka znám," poznamenal Billot, "viděl jsem ho, kdekoli se něco semlelo."

"Je to soudní vykonavatel Maillard," řekl Gilbert.

"Nu ovšem, jakpak ne, je to ten, co po mně přešel u Bastily to zatracený prkno. Byl šikovnější nežli já a nespadl do příkopu."

Zatím zmizel Maillard za ženami na rohu ulice.

Billot měl sto chutí běžet za Maillardem, ale Gilbert ho táhl s sebou na radnici.

Tam se vybíjela každá bouře, ať už ji rozpoutali muži nebo ženy. Než by sledoval proud řeky, šel Gilbert raději přímo k jejímu ústí.

Na radnici věděli, co se děje v Paříži. Ale co by se o to starali? Co záleželo flegmatickému Baillymu nebo šlechtici Lafayettovi na tom, že nějakému děvčeti napadlo tlouct na buben? Je to předehra k nějaké šaškárně, nic víc.

Když však viděli, jak se za bubnujícím děvčetem valí na tři tisíce žen, když po stranách toho zástupu, který rostl

každou minutou, se vinul neméně úctyhodný zástup mužů, zlověstně se šklebících a ozbrojených svými ohyzdnými zbraněmi, když pochopili, že ti muži se už předem těší, jakou paseku ty ženské nadělají, - a nadělají docela určitě, protože kdekdo si je dnes jist, že veřejná moc proti nikomu přísně nezasáhne a zákonná moc že nikoho nepotrestá - potom začali chápat celou vážnost situace.

Muži na kraji průvodu se šklebili, protože byli rádi, že paseku, kterou by si byli sami netroufali natropit, uspořádá za ně něžné pohlaví.

Za půl hodiny se sešlo na náměstí de Gréve na deset tisíc žen.

Když ty dámy viděly, že už jich je dost, začaly se radit, co by se mělo podniknout.

Nebyla to zrovna klidná porada. Paní, které se tu radily, byly většinou domovnice, trhovkyně, pouliční holky. Mnohé z těch žen byly ze zvyku monarchistického smýšlení a ani ve snu by je bylo nenapadlo ublížit králi nebo královně. Přesto bylo slyšet útržky té bouřlivé porady až na druhém břehu řeky, na mlčenlivých věžích Notre-Dame, které už viděly tolik divných věcí a měly se dožít něčeho ještě mnohem divnějšího.

Výsledek té valné hromady byl tento:

"Pojďme si tak trochu zapálit radnici, kde se poškrábe tolik papíru, jenom abychom se nemohly každý den pořádně najíst."

Na radnici právě soudili pekaře, který šidil na váze.

Je pochopitelné, že čím je chléb dražší, tím je takové počínání výnosnější, zároveň však i nebezpečnější.

V důsledku toho chlapíci, kterým se věšení stávalo už denním chlebem, čekali teď na pekaře s novým provazem.

Radniční stráž chtěla ubožáka zachránit a dělala všechno, co bylo v jejích silách. Od nějaké doby se však, jak jsme viděli, setkávaly její lidumilné snahy s nevalným úspěchem. Ženy se vrhly na stráž, prorazily ji, vnikly do radnice a začaly plenit.

Chtěly naházet do Seiny všechno, co jim padlo do rukou, a spálit na místě všechno, co nemohly odnést.

Jinými slovy: lidi do vody, zdi plamenům.

Byla to velká mela.

Na radnici bylo od každého něco.

Bylo tam především tři sta poslanců.

Bylo tam plno úředníků.

Byla tam spousta všelijakých poskoků.

"Bude to trvat, než všechny ty lidi naházíme do řeky!" uvažovala kterási rozumná žena, jež měla naspěch.

"Copak si to nezaslouží?" rozkřikla se jiná.

"Bodejť, ale kdo to tady má tak dlouho vydržet!"

"Tak to rovnou podpalme," navrhl kdosi, "to bude nejjednodušší."

Sháněly se po pochodních, po ohni. Zatím, aby jenom tak nezahálely, pro zábavu si umínily pověsit jednoho kněžoura, abbého Lefévra d'Ormesson.

Naštěstí tu byl muž v šedivém kabátě. Přeřízl provaz, abbé spadl z výšky sedmnácti stop, vyvrtl si nohu a belhal se odtud, zatímco se ty megery bláznivě chechtaly.

Abbé mohl odejít tak klidně jenom proto, že pochodně už hořely, že žhářky je už měly v rukou a blížily se k archívům. Ještě deset minut a bude všechno v plamenech.

Pojednou se proti ním vrhne muž v šedivém kabátě a rve nejbližším fúriím pochodně z rukou. Ženy se stavějí na odpor, muž na ně doráží pochodní a zatímco ženským už chytají sukně, hasí hořící papíry.

Kdo je ten muž, jenž se staví na odpor strašné vůli deseti tisíc zuřivých bestií?

Proč by se od něho měly nechat ovládat? Abbého Lefévra málem pověsily. Tohohle chlapíka pověsí načisto, vždyť tady není nikdo, kdo by jim v tom mohl zabránit.

Po těchto úvahách se zvedne frenetický křik, vyhrožující chudákovi smrtí. Za slovy následuje čin.

Ženy obklopí muže v šedivém kabátě a hodí mu provaz na krk.

Ale vtom přiběhne Billot. Billot prokáže Maillardovi stejnou službu, jako prokázal Maillard abbému.

Chytne provaz, přeřízne ho na dvou nebo na třech místech ostrým křivákem, který slouží v téhle chvíli svému majiteli právě k tomuto účelu, mohl by však v krajním případě sloužit v jeho mohutné tlapě i k něčemu docela jinému.

A Billot řeže provaz na tolik kousků, na kolik je jen možno, a řve přitom z plných plic:

"Vy nešťastnice, copak nepoznáváte jednoho z vítězů od Bastily? To je přece ten, co přešel prkno, když šel pro kapitulaci, zatímco já se válel v příkopě! Copak nepoznáváte pana Maillarda?"

Když slyší to jméno, tak známé a tak obávané, ženy se zarazí. Dívají se hloupě na sebe a utírají si zpocená čela.

Měly už za sebou hezký kousek práce a třebaže byl už říjen, pořádné se při ní zapotily.

"Vítěz od Bastily, pan Maillard, soudní vykonavatel ze Cháteletu. Ať žije pan Maillard!"

Hrozby se mění v líbeznosti. Objímají Maillarda, křičí znovu a znovu "ať žije Maillard!"

Maillard si tiskne s Billotem ruku a vymění si s ním pohled. Stisk ruky znamená: jsme přátelé. Pohled znamená: budete-li mě někdy potřebovat, spolehněte se na mě.

Maillard si získal nade všemi těmi ženami tím větší vliv, když pochopily, že se na něm dopustily určitého bezpráví.

Ale Maillard je starý mořský vlk, zná toto moře z předměstí, které se zvedne při sebemenším závanu a jediným slovem se zase uklidní.

Ví, jak se mluví k těmhle lidským vlnám, nechají-li ho ovšem mluvit.

Ostatně nastal právě vhodný okamžik pronést velkou řeč. Kolem Maillarda se rozhostilo ticho.

Maillard nechce, aby Pařížanky zničily radnici, jedinou moc, která je chrání. Nechce, aby zničily matriky, které prokazují, že všechny jejich děti nejsou parchanti.

Maillard řeční ostře, výsměšně, neobvykle a jeho slova se neminou účinkem.

Nikdo nebude zabit, nebude se už pálit.

Ale ženy chtějí táhnout na Versailles.

Tam je kořen zla, tam se tráví noci v orgiích, zatímco v Paříži se zdechá hlady. Ve Versailles se všechno sežere. V Paříži je nedostatek mouky a obilí, protože vozy s moukou se v Paříži ani nezastaví a jedou z Corbeil rovnou do Versailles.

Nebylo by tomu tak, kdyby pekař, pekařka a pekaříček byli v Paříži.

Těmi přezdívkami jsou míněni král, královna a korunní princ, ti, kdo by měli po právu rozdělovat lidem chleba.

"Jde se do Versailles!"

Ale protože se ženy zorganizovaly jako vojsko, protože mají pušky, děla a prach a ty, které nemají ani pušku, ani prach, mají vidle a píky - ať mají také svého generála!

Proč ne? Národní garda má také generála.

Lafayette je generálem mužů.

Maillard bude generálem žen.

Pan Lafayette velí těm ničemům granátníkům, lenochům, kteří vypadají jako banda vysloužilců, tak málo toho udělají, když je tolik co dělat.

Maillard bude velet armádě činu.

Bez úsměvu, aniž hnul brvou, Maillard přijímá.

Maillard je velícím generálem pařížských žen.

Tažení nepotrvá dlouho, ale bude to rozhodná bitva.

21. Generál Maillard

Armáda, které velel Maillard, byla opravdovskou armádou.

Měla děla, sice bez lafet a bez kol, ale na vozících. Měla pušky, byly sice často bez kohoutků nebo bez spouště, ale na žádné nescházel bodák. Měla spoustu jiných zbraní, Sice všelijakých, ale byly to přece jen zbraně.

Měla střelný prach v kapesnících, v čepcích, v kapsách, a mezi těmi živými nábojnicemi se procházely ženy-dělostřelci s hořícími doutnáky.

Byl to opravdu zázrak, že za toho podivného pochodu celá ta armáda nevyletěla do povětří.

Maillard odhadl jediným pohledem náladu své armády. Bylo mu jasné, že ji nemůže udržet na náměstí ani v Paříži, ale že ji musí vést do Versailles a zabránit, aby tam nenapáchala velké škody.

Maillard vykonal tento nesnadný, hrdinský úkol.

Šel mezi ženy a chopil se bubnu, který měla na krku dívka, umírající hlady a už neschopná buben nést. Podala ho Maillardovi a klesla u zdi hlavou na patník.

Maillard se jí zeptal, jak se jmenuje. Jmenovala se Madeleine Chambry. Vyřezávala ze dřeva různé kostelní předměty. Ale kohopak teďka napadne věnovat chrámům bytelné lavice, krásné sochy, skvostné reliéfy, nádherná díla patnáctého století?

Neměla na chleba a živila se tedy tím, že prodávala v Palais-Royal květiny.

Ale kdopak kupuje květiny, když není na chleba? Květiny jsou zářivé hvězdy v míru a hojnosti, v okamžiku je však zpřeráží vítr bouří a revolucí.

Když už nemohla vyřezávat krásné věci z dubového dřeva, nemohla prodávat růže, jasmín a lilie, vzala Madeleine Chambry buben a vybubnovala strašlivou hladovou výzvu.

Půjde do Versailles, neboť ona shromáždila celou tu smutnou deputaci. Poněvadž je však příliš slabá, pojede na vozíku.

Ve Versailles požádají, aby byla s dvanácti jinými ženami přijata v paláci. Ona bude řečnit. Sama hladová bude mluvit před králem ve jménu hladových.

Ženy přijaly tu Maillardovu myšlenku s bouřlivým potleskem.

Tak Maillard několika větami změnil jejich nepřátelské úmysly.

Nevěděly, proč jdou do Versailles, nevěděly, co tam budou dělat.

Teď už to vědí: Půjdou do Versailles, aby deputace dvanácti žen v čele s Madeleine Chambry poprosila krále jménem hladu, aby se smiloval nad svým lidem.

Sešlo se na sedm tisíc žen.

Dají se na pochod, valí se po nábřeží.

Ale když dojdou k Tuileriím, rozlehne se velký pokřik.

Maillard vystoupí na patník, aby měl přehled po celé své armádě.

"Co chcete?" ptá se svých bojovnic.

"Chceme přes Tuilerie."

"To není možné," odpoví Maillard.

"A proč to není možné?" ozývá se ze všech stran.

"Protože Tuilerie jsou královský palác a královská zahrada. Kdo by jimi prošel bez králova povolení, urazil by krále, a víc než to, ohrozil by v králově osobě svobodu nás všech."

"Tak dobrá," volají ženy, "požádejte Švýcara, ať nám to dovolí!"

Maillard přistoupil k Švýcarovi s kloboukem v ruce:

"Příteli, dovolíte těm dámám, aby prošly Tuileriemi? Projdou pod klenbami a nenadělají žádnou škodu na květinách ani na stromech."

Místo odpovědi tasí Švýcar dlouhý kord a vyrazí na Maillarda.

Maillard tasí svůj kord, u stopu kratší, a zkříží jej s kordem Švýcarovým. V tom okamžiku se připlíží jedna z bojovnic zezadu ke Švýcarovi, udeří ho po hlavě koštětem a vyrazí mu kord z ruky.

Maillard zastrčí kord do pochvy, sebere třírohý klobouk, který mu spadl v tom boji; posadí si ho na hlavu, Švýcarův kord si strčí pod paži, koště udatné bojovnice pod druhou paží a v čele své armády se pustí Tuileriemi, kde podle jeho slibu armáda nenadělá žádnou škodu.

Nechme je pochodovat přes Cours-la-Reine na Sévres, kde se rozdělí do svou proudů, a podívejme se, co se zatím dělo v Paříži.

Jestliže sedm tisíc žen div neutopilo městskou radu, nepověsilo Maillarda a abbého Lefévra a nezapálilo radnici, neobešlo se to pochopitelně bez určitého pozdvižení a hluku.

Na ten hluk, který se nesl až do nejvzdálenějších čtvrtí hlavního města, přicválal na bělouši pan Lafayette.

Konal právě nějakou přehlídku na Martově poli. Od osmi hodin ráno byl v sedle. Přicválal před radnici, právě když odbíjelo poledne.

Soudobé karikatury představovaly Lafayetta jako kentaura. Tělem kentaura byl Lafayettův pověstný šiml; hlavou byla hlava vrchního velitele Národních gard.

Od počátku revoluce Lafayette s koně promlouval k davům, v sedle jedl, na koni velel.

Dokonce prý leckdy na koní i usnul.

Občas se mu však přece jen podařilo vyspat se ve vlastní posteli, a to prý pak spal jako dřevo.

Když Lafayette dojel na Pelletierovo nábřeží, zastavil ho muž, který se přihnal tryskem na nádherném klusáku.

Byl to Gilbert. Spěchal do Versailles zpravit krále, co mu hrozí, a nabídnout mu své služby.

Několika slovy pověděl Lafayettovi, co se sběhlo.

Potom se každý z nich pustil svou cestou: Lafayette na radnici, Gilbert do Versailles. Protože však ženy táhly po pravém břehu Seiny, hnal se Gilbert po levém. Sotva ženy opustily náměstí před radnicí, naplnilo se to obrovské prostranství muži.

Byli to vesměs národní gardisté, ať už dostávali nebo nedostávali žold, zejména bývali francouzští gardisté, kteří přešli do řad lidu a ztratili tak své nároky jako královská garda - tu výsadu po nich zdědili Švýcaři a tělesná stráž.

Hluk, který působily ženy, vystřídalo zvonění a bubnování na poplach.

Lafayette projel davem, seskočil z koně, vyběhl po schodech, a nestaraje se o hrozby ani o potlesk, jal se hned diktovat dopis králi o ranní vzpouře.

Byl právě u šestého řádku svého dopisu, když několik mužů takřka násilím vyrazilo dveře.

Lafayette zvedl oči. Deputace granátníků žádala, aby ji generál přijal.

Lafayette pokynul deputaci, že ji přijme okamžitě, a hlouček mužů vešel.

Granátník, kterého si vybrali za mluvčího, přistoupil až ke stolu.

"Generále," oslovil Lafayetta pevným hlasem, "vyslalo nás deset setnin granátníků. Nepovažujeme vás za zrádce, myslíme však, že nás zrazuje vláda. Je čas, aby se s tím skoncovalo. Nemůžeme přece namířit bodáky proti ženám, které volají o chléb. Zásobovací výbor buď tropí neplechu, anebo je neschopný. V obou případech je nutno dosadit jiný. Lidé jsou nešťastní a kořen zla je ve Versailles. Musíme jít pro krále a přivést ho do Paříže. Musíme zničit flanderský pluk a tělesné gardy, které se odvážily pošlapat národní kokardu. Je-li král příliš slabý a nedokáže-li nést francouzskou korunu, ať ji odloží. Budeme korunovat jeho syna. Ať se ustanoví regentská rada a všecko se obrátí k lepšímu."

Lafayette se zahleděl na řečníka s údivem. Viděl, jak se lid bouří, hořekoval nad vražděním, ale tentokrát mu poprvé zavál revoluční dech přímo do tváře.

Skutečnost, že by se lid mohl docela dobře obejít bez krále, ho naplnila údivem, ba zděšením.

"Jakže," vykřikl, "to se snad chcete pustit s králem do boje a donutit ho, aby nás opustil?"

"Generále," odpoví mu řečník, "milujeme krále a vážíme si ho. Velmi by nás mrzelo, kdyby nás opustil, protože ho opravdu milujeme. Ale koneckonců, kdyby nás opustil, je tu ještě korunní princ."

"Pánové, pánové," ohradil se Lafayette, "rozmyslete si dobře, co děláte. Dotýkáte se práv koruny a je mou povinností, abych to nedopustil."

"Generále," uklonil se národní gardista, "vylili bychom za vás poslední kapku krve. Ale lidé jsou nešťastní, kořen zla je ve Versailles, musíme jít pro krále a dovést ho do Paříže. Lid to chce."

Lafayette vidí, že musí uplatnit všechnu svou autoritu. Před takovou nutností nikdy necouvl.

Sejde na náměstí před radnici a chce promluvit k davu. Jeho hlas však zaniká v křiku: "Do Versail!es, do Versailles!"

Pojednou se od ulice de la Vannerie rozlehne velký hluk. To Bailly také spěchá na radnici.

Sotva ho lidé uvidí, zazní znovu ze všech stran: "Chleba, chleba - do Versailles, do Versailles!"

Opěšalý Lafayette je ztracen v davu, cítí, jak se příval neustále vzdouvá a že ho zakrátko pohltí.

Prodírá se davem, aby se dostal ke koni, jako trosečník, jenž zoufale proráží vlny, aby doplaval k spásnému břehu.

Dostane se ke koni, vyšvihne se do sedla a zamíří k podjezdu. Ale cesta je úplně uzavřena. Mezi generálem a radnicí vyrostly lidské hradby.

"U všech čertů, generále," volají na něho ozbrojení muži, "musíte zůstat s námi!"

A ze všech stran hlaholí znovu a znovu "Do Versailles, do Versailles!"

Lafayette kolísá, váhá. Půjde-li do Versailles, může velmi prospět králi, ale zůstane ještě pánem tohoto davu, který ho žene do Versailles? Zvládne ty vlny, které mu podrážejí nohy? A s nimiž, jak si uvědomuje, musí bojovat o vlastní záchranu?

Pojednou se dere po radničním schodišti jakýsi muž, prodírá se davem, rozhání se rukama, bojuje lokty, až se konečně dostane k Lafayettovi. V ruce drží dopis. Je to neúnavný Billot.

"Generále," volá, "nesu dopis od Tří set."

Tak se tenkrát říkalo městské radě.

Lafayette zlomí pečeť a chce si dopis přečíst. Ale dvacet tisíc hlasů volá:

"Nahlas! Nahlas!"

Lafayettovi nezbývá než přečíst dopis nahlas. Pokynem si vyžádá ticho. V okamžiku, jako by se stal zázrak, se ten nesmírný dav utiší a Lafayette může číst list, který dav hltá, aby mu neušlo jediné slovo.

"Vzhledem k okolnostem a přání lidu a na vyjádření pana velícího generála, že je nemožné tomu odporovat, zmocňuje rada Tří set velícího generála a přikazuje mu, aby se odebral do Versailles. Čtyři komisaři městské rady ho doprovodí."

Chudák Lafayette se vůbec nevyjádřil před pány poslanci, kteří rádi složili na jeho bedra odpovědnost za události, jež byly v běhu. Ale lid věřil, že se Lafayette vskutku vyjádřil, a protože toto domnělé vyjádření velícího generála souhlasilo s jeho přáním, dal se do křiku "Ať žije Lafayette!"

A tu i Lafayette, celý bledý, zvolal hrdinsky: "Do Versail1es!"

Patnáct tisíc mužů šlo za ním s nadšením o to hroznějším, oč bylo mlčenlivější než nadšení jejich ženského předvoje.

Oba dva zástupy se měly ve Versailles spojit a požádat krále o drobty chleba, jež spadly se stolu tělesných gard, když hodovaly v noci za 1. na 2. října.

22. Versailles

Jako vždy neměli ve Versailles ani potuchy, co se v Paříži děje.

Po událostech, které jsme popsali a které si královna nazítří veřejně pochvalovala, Marie Antoinetta odpočívala.

Má armádu, má přívržence, spočítala si své nepřátele a teď je odhodlána pustit se do boje.

Což nemá pomstít urážku ze 14. července? Nemá něco podniknout, aby se u dvora zapomnělo na královu ostudnou cestu do Paříže, z níž se Ludvík XVI. vrátil s trojbarevnou kokardou na klobouce?

Ubohá žena - netušila, že se brzo bude sama brát stejnou cestou.

Od své srážky s hrabětem s Charnym už nepromluvila. Předstírala, že se nic nezměnilo na jejím starém přátelství s Andrée, na přátelství, jež se v královnině srdci na okamžik zakalilo, v srdci její sokyně však vyhaslo navždy.

K Charnymu se obracela a pohlédla na něj jen tenkrát, když mu musela dát nějaký příkaz.

Přitom však jeho rodina zřejmě neupadla u královny v nemilost, vždyť zrána toho dne, kdy měli Pařížané vtáhnout do Versailles, bylo možno spatřit královnu v srdečném rozhovoru s mladým Georgesem de Charny, s prostředním ze tří bratří, s tím ohnivým důstojníkem, který na rozdíl od Oliviera dával královně tak bojovné rady, když přišla zpráva o pádu Bastily.

Kolem deváté hodiny ráno procházel mladý důstojník galerií ohlásit lovčímu, že král si vyjede na lov. Marie Antoinetta se právě vracela z kaple, uviděla ho a zavolala k sobě.

"Kam tak pospícháte, pane?" zeptala se s úsměvem.

"Už nepospíchám, jakmile jsem spatřil Vaše Veličenstvo," odpověděl Georges. "Naopak, zastavil jsem se a pokorně jsem čekal, až mě Vaše Veličenstvo osloví."

"Proto mi snad, pane, můžete říci, kam jste šel?"

"Madam," odpověděl Georges, "patřím ke králově družině. Jeho Veličenstvo si hodlá vyjet na lov a já se jdu poradit s lovčím, jaké má dispozice."

"Ach, král už zase jede na hon," povzdechla si královna a s obavou se podívala na těžká, černá mračna, která se valila od Paříže. "Neměl by jezdit. Přijde asi bouře, nemyslíte, Andrée?"

"Ano, madam," odpověděla roztržitě hraběnka.

"Nezdá se vám to také, pane?"

"Myslím, že ano, madam, ale král si to přeje."

"Nechť se děje podle královy vůle v lesích i na cestách," prohodila královna s vrozenou veselostí, o kterou ji nedovedly připravit ani zarmoucené srdce, ani politické starosti.

Potom se otočila k Andrée a pošeptala jí:

"Ať má aspoň nějakou radost."

Georgesovi řekla nahlas:

"Můžete mi říci, pane, kde se král chystá lovit?"

"V meudonských lesích, madam."

"Nuže, doprovoďte ho a bděte nad ním!"

V tom okamžiku vstoupil hrabě de Charny. Usmál se něžně na Andrée, potom zavrtěl hlavou a prohodil:

"Na toto doporučení si bratr jistě vzpomene madam, nikoli při zábavě, ale až bude král v nebezpečí.

Marie Antoinetta nepostřehla, že se Charny blíží. Když znenadání zaslechla jeho hlas, trhla sebou, otočila se a řekla příkře a s pohrdáním:

"Opravdu bych se divila, kdyby hrabě Olivier de Charny nepoznamenal něco takového."

"Proč, madam?" otázal se hrabě uctivě.

"Protože prorokujete jen samé neštěstí, pane."

Charny i Andrée zbledli. Hrabě se uklonil a zprvu neodpověděl. Když však zachytil tázavý pohled své ženy, která zřejmě nevycházela z údivu, že dokáže být tak trpělivý, podotkl mírně:

"Jsem opravdu velmi nešťastný, madam, že již nevím, jak mluvit s královnou, abych ji neurazil."

To již zdůraznil tak, jako na jevišti zdůrazní dobrý herec slovo, na kterém zvlášť záleží.

Královně to neušlo.

" Již ," otázala se živě, "co má znamenat to již?"

"Opět jsem se patrně špatně vyjádřil," odpověděl Charny prostě. A vyměnil si s Andrée pohled, který tentokrát

královna postřehla.

Zbledla, kousla se zlostně do rtů a poznamenala:

"Člověk se špatně vyjadřuje, když má špatný úmysl."

"Člověk špatně poslouchá," prohodil Charny, "když špatně smýšlí."

Po této oprávněné, i když ne zcela uctivé odpovědi umlkl.

"Počkám s odpovědí," řekla královna, "až bude mít pan de Charny více štěstí ve svých útocích."

"A já," odpověděl Charny, "počkám se svými útoky, až bude mít královna více štěstí ve volbě svých služebníků nežli v poslední době."

Andrée uchopila živě manžela za ruku a chystala se s ním odejít.

Královna ji zadržela pohledem. Neušel jí Andréin pohyb.

"A co mi vlastně chtěl říci váš muž?" otázala se takřka nevinně.

"Chtěl Vašemu Veličenstvu říci, že ho král včera poslal do Paříže a že nalezl Paříž v podivném vzrušení."

"Už zas?" zvolala královna, "a proč? Pařížané dobyli Bastilu a zbořili ji. Co ještě chtějí? Povězte, pane de Charny!"

"Dobyli Bastilu, madam," odpověděl hrabě, "ale protože nemohou jíst kamení, křičí, že mají hlad."

"Mají hlad? Mají hlad!" zvolala pohoršeně královna. "Cožpak my za ta můžeme?"

"Bývaly doby, madam," odpověděl Charny, "kdy královna první cítila s ubožáky a snažila se jim ulevit. Byly doby, kdy vystupovala až do podkroví chudých a kdy modlitby chudých stoupaly z podkroví k Bohu."

"Ano," podotkla trpce královna, "a byla jsem pěkně odměněna za svůj soucit s takzvanou bídou. Jedno z největších neštěstí mě potkalo jen proto, že jsem vystoupila do jednoho takového podkroví."

"Jestliže se Vaše Veličenstvo jednou zmýlilo," poznamenal Charny, "jestliže věnovalo svou přízeň nehodnému stvoření; není to přece důvod, aby se stejně dívalo na všechny lidi. Ach, madam, madam, jak vás tenkrát lidé měli rádi!"

Královna vrhla na Charnyho plamenný pohled.

"A co se včera dělo v Paříži? Povězte mi jen, co jste viděl na vlastní oči, pane. Chci si být jista, že nepřeháníte."

"Co jsem viděl, madam! Viděl jsem, jak se zástupy Pařížanů tlačí na nábřeží a marně čekají na povozy s moukou. Viděl jsem, jak jiné davy u pekařských krámů marně čekají na chléb. Co jsem viděl! Hladové lidi! Viděl jsem, jak se muži smutně dívají na ženy, jak matky smutně hledí na děti. Viděl jsem, jak zaťaté pěsti hrozí k Versailles. Ach, madam, bojím se, že nebudeme musit dlouho čekat na nebezpečí, o němž jsem mluvil, na příležitost zemřít za Vaše Veličenstvo, na štěstí, na něž si já i můj bratr první činíme nárok!

Královna se netrpělivě otočila k Charnymu zády a opřela si žhavé čelo o okenní tabuli, vedoucí na Mramorové nádvoří.

Sotva se čelem dotkla okna, trhla sebou.

"Andrée," vykřikla, "pojďte se podívat, tamhle kdosi jede. Zdá se, že nese velmi naléhavé zprávy. Kdo jenom je ten jezdec?"

Andrée přistoupila k oknu, takřka okamžitě však zbledla a odstoupila.

"Ach, madam," hlesla vyčítavě.

Charny přistoupil rychle k oknu, neušlo mu, co se právě událo.

"Je to doktor Gilbert," řekl a podíval se z Andrée na královnu.

"Ach, pravda," poznamenala královna takovým tónem, že sama Andrée nemohla s jistotou říci, zavolala-li ji královna k oknu v záchvatu ženské pomstychtivosti, jíž ubohá Marie Antoinetta občas podléhala, nebo zda byly královniny oči tak zeslabeny pláčem a bděním, že nemohla na určitou vzdálenost opravdu poznat ani toho, koho by byla ráda poznala.

Úzkostné mlčeni zavládlo na okamžik mezi třemi osobami tohoto výjevu. Jenom jejich pohledy se vzájemně zpytovaly.

Byl to opravdu Gilbert, nesl neblahé zprávy, které Charny předpověděl.

Ale ačkoli spěšně seskočil z koně a chvatně se hnal po schodech, zatímco se tři znepokojené hlavy, královnina, Andrée a Charnyho, obrátily ke dveřím, jimiž měl doktor vstoupit, trvalo to celou věčnost, než se dveře otevřely. Nikdo z těch tří nepromluvil zatím ani slova.

Konečně se otevřely dveře na protější straně a vstoupil důstojník.

"Madam," ohlásil, "doktor Gilbert, který přinesl králi důležité a naléhavé zprávy, prosí o čest, aby byl přijat Vaším Veličenstvem, protože král už před hodinou odjel do Meudonu."

"Ať vejde," poručila královna upírajíc na dveře pevný, takřka tvrdý pohled, zatímco Andrée se opřela o manželovo rámě, jako by ve svém muži hledala přirozenou ochranu.

Gilbert se objevil na prahu.

23. Odpoledne 5. října

Gilbert přelétl jediným pohledem přítomné a uctivě přistoupil k Marii Antoinettě.

"Dovolí mi královna," otázal se, "abych jí v nepřítomnosti jejího vznešeného chotě sdělil zprávy, které jsem přinesl?"

"Mluvte, pane," vyzvala ho Marie Antoinetta. "Když jsem viděla, jak spěcháte, sebrala jsem všechnu sílu. Nepochybuji totiž, že mi přinášíte neblahé zprávy, viďte?"

"Bylo by snad Vašemu Veličenstvu milejší, kdyby je události překvapily? Jsem si jist, že Vaše Veličenstvo se svou. rozhodností a bystrým úsudkem půjde hrdinně vstříc nebezpečí, na něž bylo upozorněno, a že se tak Vašemu Veličenstvu podaří nebezpečí snad ještě zabránit."

"O jaké nebezpečí jde, pane?"

"Sedm až osm tisíc ozbrojených žen vytrhlo z Paříže a táhne na Versailles."

"Sedm až osm tisíc žen!" pokrčila královna pohrdlivě rameny.

"Ano, ale táhnou pomalu, a než sem dojdou, bude jich snad patnáct nebo dvacet tisíc."

"A co tu chtějí?"

"Mají hlad, madam, a přicházejí prosit krále o chleba."

Královna se otočila k Charnymu.

"Bohužel, madam," řekl hrabě, "stalo se, co jsem tušil."

"Co dělat?" rozhlédla se Marie Antoinetta po přítomných.

"Především uvědomit krále," navrhl Gilbert.

Královna se živě otočila.

"Krále? Ach ne!" vykřikla prudce. "Proč ho vystavovat nebezpečí?"

Ten, výkřik vytryskl královně opravdu ze srdce. Byl to projev její statečnosti, mravní síly, prozrazoval však také, že si je královna vědoma, jak je král sláb. Neměla by to ovšem odhalovat před cizími lidmi.

Byl však cizí Charny, byl cizí Gilbert? Nebyli ti dva muži vyvoleni Prozřetelností, aby jeden chránil královnu, druhý krále?

Charny odpověděl zároveň královně i Gilbertovi. Ovládl se už docela, neboť potlačil svou pýchu.

"Madam," prohlásil, "pan Gilbert má pravdu, musíme uvědomit krále. Krále dosud milují, král oslovi ženy a odzbrojí je svou dobrotou."

"Ale kdo krále uvědomí?" otázala se královna: "Cesta je už jistě odříznutá a bude to nebezpečný podnik."

"Král je v meudonském lese?"

"Ano, a jestli cesta tam..."

"Nechť Vaše Veličenstvo neráčí zapomínat, že jsem voják," prohlásil vesele hrabě Charny. "Voják je tady od toho, aby se nechal zabít, musí-li to být."

Nečekal na odpověď, seběhl na nádvoří, vyšvihl se do sedla a s dvěma jezdci se rozjel k Meudonu: Posledním pohledem odpověděl na pozdrav, který mu Andrée poslala oknem.

Sotva zmizel, ozval se vzdálený hukot jako řev mořských vln za bouřlivého dne. Zdálo se, jako by ten hukot stoupal z nejvzdálenějších stromů lemujících cestu do Paříže, kterou bylo z královniny komnaty v mlze vidět až k posledním versailleským budovám.

Obzor se brzo zcela zachmuřil. Prudký déšť bičoval šedou mlhu. Bouře se blížila.

A přesto se Versailles plnily davem.

Stráže se jedna za druhou vracely do zámku. Všechny hlásily, že se od Paříže blíží velký zástup, a protože měly dosud čerstvě v paměti zábavy a snadné triumfy minulých dnů, cítily v hloubi srdce jak výčitky svědomí, tak i hrůzu.

Ustrašení vojáci se rozpačitě dívali jeden na druhého a váhavě se chápali zbraní. Důstojníci, demoralizovaní zřejmým zmatkem vojáků a hukotem davu, se podobali opilcům, kteří by rádi vystřízlivěli, ale jimž se to nechce podařit. Těžce dýchali tento vzduch, nasycený neštěstím - vždyť si uvědomovali, že vina za to vše bude připsána právě jim.

Tělesné stráže, asi tři sta mužů, vsedaly na koně chladnokrevně, i když s určitým váháním bojovníků, kteří vědí, že budou mít co dělat s nevypočitatelným nepřítelem.

Co si počít s ženami, které nevytáhly hrozivě a se zbraněmi, jež však přicházejí beze zbraní a takřka nemohou hýbat rukama, tak jsou hladové a unavené?

Pro všechen případ se však tělesné stráže přece řadí, tasí šavle a čekají.

Konečně se ženy objevily. Přišly ze dvou stran. V polovině cesty se rozdělily. Část jich táhla přes Saint-Cloud, druhá část přes Sévres.

Než se rozešly, rozebraly si pár bochníků chleba. Víc se toho v Sévres nenašlo.

Několik bochníků chleba pro sedm tisíc žen!

Když přicházely do Versailles, sotva už stály na nohou. Tři čtvrtiny jich po cestě samy odhodily zbraně. Maillard přemluvil zbylou čtvrtinu, aby odložila zbraně u prvních domů města.

Když vstupovaly do města, vybídl je: aby věděli, že nepřicházejí jako nepřátelé království, zazpívejme Ať žije Jindřich IV.!

A skomírajícím hlasem, který by byl sotva stačil k prosbě o chleba, zanotovaly ženy královskou píseň.

V paláci ovšem zavládl velký údiv, když místo křiku a hrozeb uslyšeli ten zpěv a hlavně když uviděli potácející se postavy, vychrtlé, zsinalé, sotva se vlekoucí ženy, jejich zpocené tváře, tisíce těch strašlivých tváří, tisknoucích se k pozlaceným mřížím paláce. V zástupu se chvílemi ozval ponurý jekot a ze zsinalých tváří vyšlehl blesk.

Otevřené a třesoucí se ruce jedněch se chvíli co chvíli pouštěly mříží a vztahovaly se k zámku s prosbou.

Zaťaté ruce jiných se zvedaly k hrozbě.

Byl to ponurý pohled.

Z nebes se řinul déšť na blátivou zemi.

Před branami paláce sténal hlad a hučela hrozba.

V zámku převládal soucit spolu s obavami.

Královna, čekající na Ludvíka XVI, rozkázala v horečném rozechvění, ale s obvyklou rozhodností, aby se všechno připravilo k obraně. Dvořané, důstojnici, vysocí hodnostáři se seskupili kolem ní.

Uprostřed nich spatřila královna pana de Saint-Priest, pařížského ministra.

"Jděte se podívat, pane, co ti lidé chtějí," poručila mu.

Pan de Saint-Priest přejde nádvoří a přiblíží se k bráně.

"Co chcete?" ptá se žen.

"Chléb, chléb, chléb," odpovídá jako z jednoho hrdla tisíc hlasů.

"Chléb," pokrčí pan de Saint-Priest pohrdlivě rameny. "Dokud jste měly jednoho pána, měly jste chleba dost. Teď

jich máte dvanáct set a nemáte co do huby."
A pan de Saint-Priest se otočí k hladovým zády a nařídí, aby se neotvíraly brány.
Ale vtom se už blíží deputace, a té bude nutno otevřít.
Maillard se jménem žen odebral do Národního shromáždění a domohl se toho, že se jeho předseda dostavil s deputací žen ke králi.
V okamžiku, kdy deputace s předsedou Národního shromáždění Mounierem v čele vychází z budovy Shromáždění, vjíždí král vchodem pro služebnictvo na nádvoří.
Charny ho dostihl v meudonském lese.
"Ach, to jste vy, pane," zvolal král. "Hledáte snad mě?"
"Ano, Sire."
"Co se děje, že jste přijel v takovém chvatu?"
"Sire, v této chvíli je ve Versailles deset tisíc žen. Přišly z Paříže a volají po chlebě."
Král pokrčil rameny; spíše však soucitně než pohrdavě.
"Bohužel - kdybych chleba měl, nečekal bych, až si pro něj přijdou do Versailles."
Podíval se smutně za vzdalující se loveckou družinou, kterou byl nucen opustit, a řekl už jenom:
"Vraťme se tedy do Versailles, pane."
A rozejel se do Versailles.
Přijel, jak jsme už řekli, v okamžiku, kdy se na náměstí d'Armes ozýval velký křik.
"Co se děje?" otázal se král.
"Sire," přihnal se králi vstříc Gilbert, bledý jako smrt, "vaši gardisté, vedení panem Georgesem de Charny, napadli předsedu Národního shromáždění a deputaci, kterou k vám vede."
"To není možné!" zvolal král.
"Slyšíte ten křik, vojáci tam vraždí! Podívejte se, jak všechno prchá!"
"Dejte otevřít bránu," poručil král. "Přijmu deputaci."
"Proboha, Sire!" vykřikla královna.
"Dejte otevřít," přikázal Ludvík XVI. "Královský palác je útočištěm pro každého."
"Bohužel," zašeptala hořce královna, "jenom pro krále ne."
24. Večer 5. října
Charny a Gilbert se ženou po schodech.
"Jménem krále!" volá Gilbert.
"Jménem královny!" křičí Charny.
A oba dva přikazují:
"Otevřte bránu!"
Ale tento rozkaz není vykonán dost rychle, takže předseda Národního shromáždění je povalen a pošlapán.
Také dvě ženy z deputace jsou zraněny.
Gilbert a Charny se předhánějí navzájem. Oba ti muži, jeden z nejvyšší, druhý z nejnižší společenské vrstvy, se tady setkali, aby splnili stejný úkol.
Jeden chce zachránit královnu z lásky ke královně, druhý chce zachránit krále z lásky ke království.
Jakmile se otevřely brány, vtrhly ženy na nádvoří. Vrhly se do řad gardistů a vojáků flanderského pluku. Hrozí, prosí, lichotí se k vojákům. Jak odolat ženám, jež zapřísahají muže jménem jejich matek a sester?
"Místo pro deputaci, pánové!" volá Gilbert.
Řady se rozestupují, aby propustily Mouniera a ubohé ženy, jež vede ke králi.
Král, kterého už Charny stručně o všem informoval, čeká na deputaci v komnatě vedle kaple.
Mounier bude mluvit jménem Národního: shromáždění.
Madeleina Chambry, květinářka, která zbubnovala celý ten zástup, promluví za ženy.
Mounier pronese jen několik slov a představí králi mladou květinářku.
Děvče udělá dva kroky, chce mluvit, ale vypraví ze sebe jenom dvě slova:
"Sire, chléb!"
A omdlí.
"Pomozte jí!" volá král, "pomozte jí!"
Andrée přiběhne a podá králi svou lahvičku s voňavkou.
"Ach, madam," podívá se Charny vyčítavě na královnu.
Královna zbledne a odchází do svých komnat.
"Připravte kočáry," nařizuje, "král a já odjedeme do Rambouilletu."
Zatím ubohé děvče přišlo k sobě. Když uvidělo, že ji král drží v náručí a křísí voňavkou, zahanbeně vykřiklo a chtělo mu políbit ruku.
Ale král ji zadržel.
"Ubohé dítě," řekl jí, "dovolte, abych vás políbil, zasloužíte si to."
"Ach, Sire, Sire, vždyť vy jste tak dobrý," žadonila dívka, "vydejte ten rozkaz!"
"Jaký rozkaz?" tázal se král.
"Rozkaz, aby přivezli obili, aby přestal hlad."
"Milé dítě," povzdychl si král, "rád podepíši rozkaz, jaký si přejete, ale opravdu se obávám, že to nebude k ničemu."
Král usedl ke stolu, a začal psát, když vtom se ozvala rána z pušky a po ní prudká přestřelka.
"Ach panebože, panebože," zvolal král, "co je to zase? Podívejte se, pane Gilberte!"

Vojáci podnikli nový útok na jinou skupinu žen a ten útok zavinil jak onen výstřel, tak následující palbu.

Tu ránu vypálil muž z lidu a zasáhl do ruky pana de Savonniéres, gardového poručíka, právě když chtěl udeřit mladého vojáka, který s rozpřaženýma rukama bránil ženu, jež upadla blízko něho.

Gardisté odpověděli na ten výstřel pěti nebo šesti ranami z karabin.

Střelba si vyžádala dvě oběti. Jedna žena padla mrtvá k zemi, druhou odnesli těžce raněnou.

Lid odpovídá novou palbou a dva gardisté padají z koní.

Vtom se ozvě volání: "Udělejte místo, udělejte místo!" Jsou to muži z předměstí Saint-Antoine, vlekou tři děla a stavějí je proti bráně.

Naštěstí leje jako z konve, dělostřelci se marně pokoušejí zapálit doutnák a mokrý prach nechce chytit:

Vtom kdosi pošeptal Gilbertovi:

"Pan Lafayette je na cestě a je už jen půl mile odtud."

Gilbert se marně ohlíží, kdo mu tu zprávu přinesl. Ale ať to byl kdokoli, je to dobrá novina.

Rozhlédne se kolem a vidí koně bez jezdce. Je to kůň jednoho ze dvou zabitých gardistů.

Vyhoupne se do sedla a rozjede se tryskem k Paříži.

Druhý kůň bez jezdce chce běžet za ním. Sotva však uběhne několik metrů, chytí ho několik rukou za uzdu a zadrží. Gilbert si myslí, že ho mají v podezření, že ho chtějí pronásledovat. Podívá se za sebe a pobodne koně.

Nikdo ho nechce pronásledovat, mají jenom hlad. Myslí, jak by se najedli, a ubohý kůň jim přijde vhod.

Zabijí koně a v okamžiku ho rozřežou na tucet kusů.

Zatím přišli také ke králi se zprávou, že přijíždí pan Lafayette.

Král právě podepsal Mounierovi, že přijímá Prohlášení lidských práv.

Právě podepsal Madeleine Chambry rozkaz, aby přivezli obilí.

Maillard a Madeleine Chambry, v kapse s dekretem o lidských právech a s rozkazem, že se má přivézt obilí (domnívají se, že tyhle dva papíry upokojí rozbouřené mysli), se vracejí asi s tisícem žen do Paříže.

U prvních versailleských domů potkají Lafayetta, který spolu s Gilbertem přijíždí klusem v čele Národní gardy.

"Ať žije král!" volá Maillard a ženy a zvedají nad hlavu své dekrety.

"Co jste to říkal?" obrátí se udiveně Lafayette k Gilbertovi, "Jeho Veličenstvu že hrozí nějaké nebezpečí?"

"Jenom pospěšte, pospěšte, generále," nepřestává naléhat Gilbert, "uvidíte, jen co tam dojedeme."

Pan Lafayette tedy spěchá.

Národní garda vtáhla do Versailles za víření bubnů.

Při prvním zavíření bubnů ucítil král, že se kdosi uctivě dotkl jeho paže. Obrátil se, byla to Andrée.

"Ach, to jste vy, paní de Charny, co dělá královna?"

"Královna vás snažně prosí, Sire, abyste nečekal na Pařížany a opustil Versailles. V čele svých gard a flanderského pluku se dostanete všude."

"Jaký je váš názor, pane de Charny?" otočil se Ludvík XVI. k hraběti.

"Jestliže překročíte hranice, Sire, byl bych pro..."

"A jestliže ne..."

"Bylo by lépe zůstat zde."

Král zavrtěl hlavou.

Zůstal ve Versailles ne snad ze statečnosti, ale proto, že neměl dost síly Versailles opustit.

Zašeptal si pro sebe:

Král že by měl utíkat! .Král že by měl utíkat!

Potom se otočil k Andrée.

"Řekněte královně, ať odjede sama."

Andrée odešla vyřídit královně vzkaz.

Za několik minut vešla královna a mlčky se postavila králi po bok.

"Co tu chcete, madam?" otázal se Ludvík XVI.

"Chci zemřít s vámi," odpověděla královna.

"Ach," zamumlal Charny, "v téhle chvíli je skutečně velkolepá."

Královna se zachvěla, zaslechla, co si hrabě šeptal. Pohlédla na něho.

"Opravdu si myslím, že by pro mě bylo lépe zemřít než zůstat naživu."

V tom okamžiku se ozval dole pod okny paláce odměřený krok Národní gardy.

Gilbert chladně vstoupil.

"Sire," oznámil králi, "Vaše Veličenstvo se nemá čeho obávat, přijel pan Lafayette."

Král neměl v lásce pana Lafayetta, ale nedával to nijak najevo.

Pokud jde o královnu, bylo tomu jinak: nenáviděla Lafayetta z hloubi duše a neskrývala svou nenávist.

Tak se stalo, že na zprávu, kterou v tom okamžiku pokládal Gilbert za jednu z nejšťastnějších, nedostal vůbec odpověď.

Ale Gilbert nebyl z těch, kdo by se byli nechali zastrašit královským mlčením.

"Vaše Veličenstvo," ozval se znovu pevným hlasem, "pan Lafayette je dole a dává se vám plně k dispozici."

Královna dělala, jako že neslyší.

Král se konečně přemohl.

"Ať mu řeknou, že mu děkuji a že ho prosím, aby přišel ke mně."

Gardový důstojník se uklonil a odkvapil.

Královna se otočila a zamířila ke dveřím.

Král ji zadržel téměř velitelským pokynem.
Dvořané se rozdělili ve dvě skupiny.
Charny a Gilbert zůstali u krále.
Všichni ostatní ustoupili ke stěně jako královna a postavili se za ni.
Ozvaly se kroky jediného člověka a pan Lafayette se objevil ve dveřích.
Jakmile stanul na prahu, zavládlo smrtelné ticho a kdosi z královniny skupiny tiše prohodil:
"Ejhle, Cromwell!"
Lafayette se usmál.
"Cromwell by byl sám nepřišel ke Karlu I.," poznamenal klidně.
Ludvík XVI. přelétl zasmušilým pohledem obtížné přátele, kteří mu dělali nepřítele z muže, jenž mu spěchal na pomoc. Potom se otočil k panu Charnymu:
"Hrabě, zůstanu tady. Je-li tady pan Lafayette, není se čeho bát. Rozkažte vojsku, aby se stáhlo k Rambouillet. Národní garda převezme stráž před zámkem, tělesná garda uvnitř zámku."
Potom se obrátil k Lafayettovi:
"Pojďte, generále, chtěl bych si s vámi pohovořit."
A když zpozoroval, že Gilbert se chystá k odchodu, dodal:
"Zůstaňte s námi, doktore, vy nám nebudete překážet."
Potom zamířil ke své pracovně a oba muži ho následovali.
Královna se dívala za nimi, a když se dveře zavřely, poznamenala trpce:
"Ach, dnes jsme měli prchnout! Dnes byl ještě čas. Zítra snad bude pozdě."
A odešla do svých komnat.
Okna paláce zalila zatím rudá záře, jako by někde nablízku hořelo.
To si na ohromné hranici pekl dav zabitého koně.
25. Noc z 5. na 6. října
Noc byla dost klidná, Národní shromáždění zasedalo do tři hodin ráno. Ve tři hodiny, dříve než se jeho členové rozešli, vyslalo dva sluhy, kteří prošlí Versailles a prohlédli okolí zámku a parku.
Všude byl klid, nebo se tak aspoň zdálo. Královna chtěla kolem půlnoci projít trianonskou branou, ale národní gardisté ji odmítli pustit.
Prohlásila, že se v paláci necítí bezpečná, odpověděli jí však, že ve Versailles je bezpečnější než kdekoli jinde.
Vrátila se tedy do svých komnat a uklidnila se, když uviděla, že jsou u ní na: stráži její nejvěrnější.
U svých dveří nalezla Georgesa de Charny, stál opřen o krátkou dragounskou pušku, kterou nosili také gardisté. Bylo to proti obyčeji. Uvnitř paláce drželi gardisté stráž jen se šavlemi.
"Ach to jste vy, barone," zastavila se královna u mladého muže.
"K službám, madam."
"Vždy věrný!"
"Nejsem snad tam, kde mám být?"
"Kdo vás sem poslal?"
"Bratr, madam."
"A kde je váš bratr?"
"U krále."
"Proč u krále?"
"Protože je hlavou rodiny a jako hlava rodiny, jak sám řekl, má právo zemřít za krále, který je hlavou státu."
"Ano," poznamenala Marie Antoinetta s nádechem hořkosti, "zatímco vy máte právo zemřít jen za královnu."
"Bude to pro mne velkou ctí, madam," uklonil se mladý muž, "dovolí-li mi Bůh splnit mou povinnost."
Královna už měla ruku na klice, vtom si ještě na něco vzpomněla. Zastavila se a otočila hlavu.
"A... hraběnka, kde je hraběnka?"
"Hraběnka, madam, přišla před několika minutami a dala si postavit postel v předpokoji Vašeho Veličenstva."
Královna se kousla do rtů.
Ať se s těmihle Charnyovými setkala kdekoli, vždycky plnili svou povinnost.
"Děkuji vám, pane," královna Georgesovi roztomile pokynula, "děkuji vám, že tak dobře bdíte nad královnou. Poděkujte za mě svému bratrovi, že tak věrně bdí nad králem."
Po těch slovech za sebou zavřela dveře. V předpokoji zastihla Andrée, neulehla ještě, ale uctivě královnu očekávala.
Marie Antoinetta neodolala a podala ji ruku.
"Právě jsem poděkovala vašemu švagrovi, hraběnko. Poprosila jsem ho, aby poděkoval vašemu choti, a teď děkuji vám."
Andrée se hluboce uklonila a ustoupila několik kroků, aby se královna mohla odebrat do své ložnice.
Královna ji nevybídla, aby šla s ní. Vždycky ji rozladila hraběnčina oddanost, z níž už vymizela všecka láska a jež přes svůj chlad byla věrná až k smrti.
Ve tři hodiny ráno byl tedy, jak jsme už řekli, všude klid. Gilbert opustil zámek spolu s panem Lafayettem, který byl dvanáct hodin v sedle a sotva se držel na nohou únavou. U brány potkali Billota, přišel s Národní gardou. Viděl, že Gilbert odjíždí, pomyslil si, že by ho tady mohl potřebovat a přiběhl za ním jako pes za pánem, který odešel bez něho.
Ve tři hodiny vládl tedy všude klid a pokoj. I Národní shromáždění, uklidněné zprávou vyslaných sluhů, se rozešlo.
Všichni počítali, že tento klid nebude ničím rušen.
Přepočítali se.

Takřka ve všech lidových bouřích, které jsou předehrou k velkým revolucím, jsou chvíle klidu, v nichž se zdá, že všechno je skončeno a každý už může klidně spát.

To je omyl.

Za lidmi, kteří vyvolali první bouři, jsou jiní, kteří čekají, až se první příval přežene a až ti, kdo jej rozpoutali, buď unavení anebo uspokojeni anebo proto, že už nechtějí dál jít, pomyslí na odpočinek.

V tom okamžiku se zdvihnou lidé doposud neznámí, tajemní podněcovatelé osudných vášní, vplíží se mezi lid, znovu rozdmýchají již zkonejšenou bouři a doženou ji až do krajnosti. Ti, kdo udělali první kroky, kdo jim ukázali cestu a zůstali pak uprostřed v domnění, že už dosáhli svého, že vykonali, co chtěli, probouzejí se pak s hrůzou.

Obě ty skupiny, jež přišly toho dne do Versailles, jedna večer, druhá v noci, octly se tu z naprosto rozdílných důvodů.

První zástup přišel, protože měl hlad a chtěl chleba.

Druhý přišel z nenávisti a bažil po pomstě.

Víme, kdo vedl první zástup: Maillard a Lafayette.

Kdo vedl druhý zástup? Historie to přesně neví, ale pověst ukazuje prstem:

Marat!

Známe ho už, viděli jsme ho o svatebních slavnostech Marie Antoinetty řezat nohy na náměstí Ludvíka XV. Viděli jsme ho na náměstí před radnicí, jak žene občany k Bastile.

A teď ho vidíme, jak se plíží nocí, jako se vlk plíží kolem stáda ovcí a čeká, až pastýř usne, aby mohl začít své krvavé dílo.

Verriére!

S tímhle chlapíkem se setkáváme poprvé. Byl to ošklivý trpaslík, ohyzdný hrbáč, s nepoměrně dlouhýma nohama. V každé bouři, která zvedla dno společnosti, vynořil se tenhle krvavý skřítek na povrch. Několikrát se objevil v dobách hrůz, projížděl Paříží skrčený na černém koni, podobný přízraku z Apokalypsy nebo některému z těch příšerných ďáblů, jak je kreslil Callot v Pokušení svatého Antonína.

Jednoho dne v kterémsi klubu vyskočil na stůl a zaútočil na Dantona. Hrozil, hanobil, obviňoval. Bylo to v době, kdy už začínala blednout hvězda tohoto muže 2. září. Danton cítil, že je ztracen jako lev, který uzří na dotek hlavy ohyzdný jazyk saně. Rozhlédl se kolem sebe hledaje nějakou zbraň nebo oporu. Naštěstí spatřil jiného hrbáče. Uchopil ho pod rameny, zvedl ho na stůl a otočil čelem proti prvnímu.

"Příteli," požádal ho, "odpovězte tomuto pánovi, předávám vám slovo."

Kdekdo se dal do smíchu a Danton byl zachráněn.

Alespoň pro tentokrát.

Jak tedy fáma praví, byli tam: Marat, Verriére a dále...

Vévoda d'Aiguillon.

Vévoda d'Aiguillon, úhlavní královnin nepřítel.

Vévoda d'Aiguillon přestrojený za ženu.

Kdo to říká? Kdekdo.

Abé Dellille a abbé Maury, dva kněží, kteří se tak málo navzájem podobali. Prvnímu se připisuje pověstný verš: jako muž zbabělec, jako žena vrah.

Pokud jde o abbého Moury, bylo to trochu jinak.

Čtrnáct dní po událostech, jež tu popisujeme, potkal ho vévoda d'Aiguillon na terase Feuillantů a chtěl se k němu přidružit.

"Táhni svou cestou, špinavče," řekl prý mu abbé Moury.

A důstojně se k němu obrátil zády.

Fáma tedy praví, že také tito tři muži přišli ke čtvrté ráno do Versailles.

Vedli onen druhý zástup, o němž jsme se už zmínili.

Ten zástup se skládal z lidí, kteří přicházejí po mužích bojujících, aby zvítězili.

Tihle přicházejí, aby loupili a vraždili.

U Bastily se už také trochu vraždilo, ale ještě se neloupilo.

Ve Versailles to chtěli napravit.

Kolem půl šesté ráno se probudil spící palác.

Na Mramorovém nádvoří zazněla rána z pušky.

Asi pět nebo šest mužů stálo najednou před branou, podněcovalo se navzájem, hrozilo a hulákalo a všichni měli jen jednu snahu, přelézt nebo vyvrátit bránu.

Hlídka vystřelila na poplach.

Jeden z útočníků padl mrtev k zemi, jeho mrtvola zůstala ležet na dláždění.

Ten výstřel rozdělil zástup lupičů, z nichž jedni měli zálusk na zámecké stříbro, druzí možná i na královskou korunu.

Jakoby rozražen obrovskou sekyrou rozdělí se příval na dvě skupiny.

Jedna se žene ke královniným komnatám, druhá ke kapli, tam kde jsou pokoje královy.

Sledujme nejprve ty, kteří se ženou k pokojům královým. Ženou se jako příval, který se ničím a před ničím nezastaví.

Celá králova stráž se v té chvíli skládá z muže stojícího u dveří a z důstojníka, který vyběhl z královych předpokojů, ozbrojený halapartnou, již vytrhl vyděšenému Švýcarovi.

"Kdo tam?" volá stráž, když slyší ten hluk, "kdo tam?"

A když nikdo neodpovídá a zástup se pořád žene kupředu, volá do třetice: "Kdo tam?"

A přiloží pušku k líci.

Důstojník chápe, co může způsobit výstřel v královských komnatách. Srazí stráži pušku, vrhne se proti útočníkům a zahradí halapartnou schodiště v celé jeho šíři.

"Pánové, pánové," křičí, "co tu chcete, co si přejete?"

"Nic, nic," odpovídá mu výsměšně několik hlasů. "Jenom nás nechte projít. Jsme dobří přátelé Jeho Veličenstva."

"Dobří přátelé Jeho Veličenstva - a takhle se tady chováte!"

Teď už nikdo neodpovídá, zazní jen zlověstný smích, nic víc.

Jeden z mužů uchopí halapartnu. Důstojník ji nechce pustit, útočník ho kousne do ruky.

Důstojník mu vyrve halapartnu z ruky, uchopí ji oběma rukama za dubovou násadu a mohutnou ranou roztříští útočníkovi lebku.

Prudkým úderem se halapartna láme vedví.

Důstojník má teď dvě zbraně místo jedné, hůl a dýku. Holí se ohání, dýkou bodá. Zatím otevřela stráž dveře předpokoje a volá o pomoc.

Přiběhne pět nebo šest gardistů. "Pánové, pánové," volá stráž, "pomozte panu Charnymu!"

Šavle letí z pochvy, zablesknou se na okamžik v záři lampy nad schodištěm a zuřivě se zaseknou do klubka útočníků.

Ozve se bolestný křik, vytryskne krev, houf útočníků couvá po schodech kluzkých krví.

Dveře předpokoje se otevřou potřetí a stráž volá:

"Pánové, vraťte se, král si to přeje!"

Gardisté využijí zmatku, který na okamžik zavládl v houfu útočníků, a couvají ke dveřím. Charny vstupuje poslední. Dveře se za ním zavřou a dvě široké závory zapadnou do ložisek.

V okamžiku dopadne na dveře krupobití ran. Ale za dveřmi už roste barikáda ze židlí, stolů a taburetů. Nějakou chvíli jistě vydrží a zatím přijde posila.

Co se zatím děje u královny?

Druhá skupina se žene k jejím komnatám. Ale tam je schodiště úzké, takže vedle sebe projdou sotva dvě osoby.

Před královninými pokoji stojí na stráži Georges de Charny.

Když třetí výzva "Kdo tam?" zůstane bez odpovědi, důstojník vypálí.

Sotva zazní výstřel, otevřou se dveře královnina obydlí.

Na prahu se objeví Andrée, bledá jako stěna, ale klidná.

"Co se děje?" táže se.

"Madam," volá Georges, "zachraňte Její Veličenstvo, královně jde o život! Jsem tu sám proti celému zástupu. Ale na tom nesejde, budu se držet, pokud to jen půjde. Pospěšte si, pospěšte si!"

A když se na něj ženou útočníci, zabouchne dveře a křičí:

"Zastrčte závoru, rychle, rychle! Budu se držet dost dlouho, aby královna mohla vstát a utéct."

Potom se vrhne kupředu a probodne bajonetem první dva útočníky, na něž narazí v chodbě.

Královna všechno slyšela, a když Andrée vběhne do její komnaty, je už na nohou.

Dvě její dámy, madam Hogué a madam Thibault, ji spěšně oblékají.

Pak ji poloodětou vedou tajnou chodbou ke králi. Andrée, stále klidná a jakoby lhostejná k vlastnímu osudu, jde poslední a zavírá za sebou závoru za závorou.

26. Ráno

Na rozhraní králových a královniných pokojů stojí jakýsi muž.

Je to Charny, celý zkrvavený.

"Co je s králem?" volá Marie Antoinetta, když si všimla zkrvaveného šatu mladého muže, "kde je král? Pane, slíbil jste, že ho budete chránit!"

"Král je v bezpečí, madam," odpovídá Charny. A dychtivě pátrá zrakem ve dveřích, které královna za sebou nechala pootevřené. Už se chce zeptat, kde zůstala Andrée, když vtom se setká s královniným pohledem a otázka mu uvázne na rtech.

Ale královna mu vidí do srdce. Nemusí se vůbec ptát, Marie Antoinetta uhodla jeho myšlenky.

"Už jde," řekla, "buďte klidný."

V sále v Oeil-de-Boeuf byli už v té chvíli madam Royale, korunní princ a několik gardistů. Marie Antoinetta spěchala k dauphinovi a uchopila ho do náručí.

Andrée už také zavírala poslední dveře a poslední vcházela do síně v Oeil-de-Boeuf.

Andrée a Charny si neřekli jediné slovo, jenom se na sebe usmáli.

Zvláštní věc, tato dvě srdce, tak dlouho si cizí, začínala tušit, že jedno bije pro druhé.

Královna se zatím netrpělivě rozhlížela. A když se nemohla dočkat, otočila se k Charnymu.

"A co král? Kde je král?"

"Král šel pro vás, madam," odpověděl pokojně Charny. "Šel k vám jen druhou chodbou."

V tom okamžiku se strhl v sousedním sále velký křik.

Vrahové křičeli: "Pryč s Rakušankou! Pryč s Messalinou! Pryč s madam Veto! Zaškrťte ji, pověste ji!"

Vzápětí zazněly dva výstřely z pistole a dvě koule provrtaly dveře.

Jedna z nich prolétla korunnímu princi těsně kolem hlavy a zaryla se do pažení.

"Ach Bože, ach Bože!" padla královna na kolena, "zhyneme tu všichni!"

Na Charnyho pokyn utvořilo několik gardistů hradbu ze svých těl kolem královny a obou jejích dětí.

V tom okamžiku se objevil král. Byl bledý a v očích měl slzy. Hledal královnu jako královna hledala jeho.

Sotva ji uviděl, vrhl se jí do náruče.

"Zachráněn, zachráněn!" vykřikla královna.

"Zachránil mě hrabě," ukázal král na Charnyho. "Ale hlavní je, že vy jste zachráněna."

"Mě zachránil jeho bratr," odpověděla královna.

"Pane," řekl Ludvík XVI. hraběti, "jsme velmi zavázáni vaší rodině, zavázáni tak, že se vám nikdy nebudeme moci odvděčit."

Královna se setkala s Andréiným pohledem, zarděla se a sklopila oči.

Dveře se otřásaly pod ranami útočníků.

"Vzhůru, pánové," ozval se Charny, "musíme se tady hezkou chvíli držet. Je nás sedm, a budeme-li se dobře bít, budou potřebovat nejmíň hodinu, než nás dostanou. Je nemožné, aby za hodinu nepřišla Jejich Veličenstvům pomoc."

A Charny uchopil ohromnou skříň stojící v rohu komnaty.

Ostatní gardisté následovali jeho příkladu a brzy narovnali ke dveřím spoustu nábytku. Mezi jednotlivými kusy ponechali otvory, aby mohli střílet.

Královna objala obě děti kolem krku, přitiskla si je k sobě a začala se modlit.

Děti přestaly plakat a utřely si slzy.

Král se vrátil do pracovny, aby spálil některé důležité listiny. Nechtěl, aby se dostaly útočníkům do rukou. Ti zuřivě doráželi na dveře. Každou chvíli jich kus odletěl, jak do nich bila sekyra a opíralo se páčidlo.

Takto vylomenými otvory vnikaly do síně zkrvavené, smrtonosné piky a bajonety.

Současně provrtala řada výstřelů pažení nad barikádou a zaryla se do zlacené štuky stropu.

Konečně se zřítila se skříně lavice a strhla s sebou skříň. Celé jedno křídlo, jež skříň zakrývala, bylo teď otevřeno a místo pík a bajonetů draly se do sálu zkrvavené ruce, snažící se dveře zcela vylomit.

Gardisté vystříleli své náboje a nikoli nadarmo, neboť zejícím otvorem bylo vidět, jak je podlaha galérie poseta raněnými a mrtvými.

Na pokřik žen, jež se domnívaly, že se k nim tím otvorem už dere smrt, vrátil se král do sálu.

"Sire," požádal ho Charny, "zamkněte se s královnou do posledního pokoje. Zavřeme za sebou všecky dveře a za každé dveře se postaví dva z nás. Prosím, abych směl stát u posledních dveří. Ručím za to, že vydržíme dobré dvě hodiny. Trvalo jim to čtyřicet minut, než vylomili tyhle."

Král váhal. Zdálo se mu ponižující takhle prchat z komnaty do komnaty a schovávat se za dveřmi.

Kdyby nešlo o královnu, nebyl by ustoupil ani o krok.

Kdyby královna neměla u sebe své děti, byla by zůstala pevná jako král.

Ale jací jsme my lidé ubožáci! Ať jsme králové nebo poddaní, všichni máme v srdci tajný otvor, jímž prchá odvaha a vniká strach.

Král se tedy už chystal dát příkaz, aby se stáhli do posledního pokoje, když pojednou ruce, píky a bajonety zmizely, hrozivý řev umlkl.

Najednou bylo ticho jako v hrobě, všichni naslouchali se zatajeným dechem.

Konečně zaslechli odměřený krok pravidelného vojska.

"Národní garda!" zvolal Charny.

"Pane de Charny, pane de Charny!" křičel nějaký hlas.

A současně se objevila ve vyvrácených dveřích dobře známá postava Billotova.

"Billote," vykřikl Charny, "jste to vy, příteli?"

"Ano, já. Kde je král a královna?"

"Tady."

"Živi a zdrávi?"

"Živi a zdrávi."

"Buď Pán Bůh pochválen! Pane Gilberte, pane Gilberte, tudy!"

Srdce dvou žen se zachvěla, když vyslovil to jméno, srdce královnino, srdce Andréino, i když každé jinak.

Charny se bezděky otočil, zahlédl, jak Andrée i královna zbledly. Zavrtěl jenom hlavou. "Uvolněte dveře, pánové," přikázal král.

Gardisté přiskočili a odstranili trosky barikády.

Zatím bylo zvenčí slyšet Lafayettův hlas.

"Pánové z pařížské Národní gardy, dal jsem včera večer králi slovo, že se nikdo nedotkne ničeho, co patří Jeho Veličenstvu. Strpíte-li, aby byly vražděny stráže, znemožníte mi, abych dostál svému slovu, a já už nebudu moci být vaším vůdcem."

Když se dveře otevřely, objevili se za nimi oba muži, generál Lafayette a Gilbert. Kousek za nimi vystrkoval hlavu Billot, bez sebe radostí, že přispěl ke královu osvobození.

Billot totiž vzbudil Lafayetta.

Za Lafayettem, Gilbertem a Billotem stál kapitán Gondran, velitel setniny ze Saint-Philipe-du-Roule.

Madam Adelaida první spěchala Lafayettovi vstříc, vděčně ho objala a ještě plná hrůzy zvolala:

"Ach, pane, pane, vy jste nás zachránil!"

Lafayette se už chystal vstoupit do sálu, ale důstojník ho zadržel.

"Promiňte, pane," tázal se, "máte nejvyšší povolení?"

"Jestliže nemá," usmál se král a podal Lafayettovi ruku, "dávám mu je."

"Ať žije král! Ať žije královna!" vykřikl Billot.

Král se otočil.

"Tenhle hlas je mi nějaký povědomý," poznamenal s úsměvem.

"Vy jste tak dobrý, Sire," odpověděl udatný statkář. "Ano, ano, znáte mě z Paříže. Ach, kdybyste tam byl raději

zůstal!"

Královna se zamračila.

"Vždyť jsou tak milí, ti naši Pařížané, viďte!"

"Co vy, pane," otočil se král k panu Lafayettovi, jako by se ho chtěl zeptat: Co vy byste mi doporučoval?

"Sire," odpověděl uctivě pan Lafayette, "myslím, že by bylo dobře, kdyby se Vaše Veličenstvo ukázalo na balkóně."

Král se pohledem otázal Gilberta.

Potom zamířil k oknu, bez váhání je otevřel a vystoupil na balkón.

Ozvalo se bouřlivé volání.

"Ať žije král!"

A vzápětí nato:

"Chceme krále v Paříži!"

Mezi tím dvojím pokřikem se zčista jasna ozvaly jednotlivé hlasy, stále sílily, až nakonec takřka převládly:

"Královna, královna!"

Všichni se zachvěli. Král zbledl, zbledl Charny, zbledl dokonce i Gilbert.

Královna zvedla hlavu.

Byla také bledá, stála u okna se stisknutými rty a zamračená.

Madam Royal se k ní tulila, před královnou stál korunní princ a ruka Marie Antoinetty, mramorově bílá, spočívala na jeho plavovlasé hlavě.

"Královna, královna!" znělo zezdola čím dál tím hrozivěji.

"Lid vás chce vidět, madam," ozval se Lafayette.

"Ach, nechoďte tam, maminko," vykřikla madam Royal s pláčem a pověsila se matce na krk.

Marie Antoinetta se podívala na Lafayetta.

"Nebojte se, madam," domlouval jí generál.

"Mám tam jít sama?" otázala se královna.

Lafayette se uctivě usmál s okouzlujícím půvabem, který si uchoval až do pozdního stáří, vzal obě děti za ruce a sám je vedl na balkón.

Potom nabídl královně rámě.

"Vaše Veličenstvo se mi může bez bázně svěřit, ručím za všechno." A odvedl královnu rovněž na balkón.

Pohled na Mramorové nádvoří, jež v tu chvíli vypadalo jako rozbouřené moře, byl strašlivý a jímala z něho závrať.

Jakmile se královna objevila, zaburácel celým tím davem hromový pokřik a bylo těžko poznat, je-li to křik hrozivý nebo radostný.

Lafayette políbil královně ruku. Dav propukl v jásot.

V žilách francouzského národa, i v těch nejprostších vrstvách, koluje rytířská krev.

Královna si oddychla.

"Zvláštní lid," povzdechla si.

Pojednou si na něco vzpomněla.

"A moji gardisté, pane, moji gardisté, kteří mi zachránili život, nemůžete pro ně něco udělat?"

"Půjčte mi jednoho, madam," usmál se Lafayette.

"Pane de Charny, pane de Charny!" zvolala královna.

Ale Charny ustoupil o krok, pochopil, oč jde.

Nechtěl se veřejně kát za večer 1. října.

Nebyl ničím vinen, nepotřeboval, aby mu někdo odpouštěl.

Andrée cítila totéž. Vztáhla k Charnymu ruku, aby ho zadržela.

Jejich ruce se setkaly a pevně stiskly.

Královna to zpozorovala, přestože měla v té chvíli docela jiné starosti.

Oči jí zaplály a těžce oddychujíc vyzvala přerývaným hlasem jiného gardistu:

"Pojďte, pane, poroučím vám to."

Gardista poslechl.

Neměl ostatně, na rozdíl od Charnyho, proč by váhal.

Pan de Lafayette uvedl gardistu na balkón, připjal mu na klobouk vlastni trojbarevnou kokardu a objal ho.

"Ať žije Lafayette! Ať žijí královské gardy!" zaburácelo několik tisíc hlasů.

V tom pokřiku zaznělo ještě tu a tam temné reptání, ale byl to už jen poslední hukot vzdalující se bouře. Nakonec se zcela utopil ve všeobecném jásotu.

"Pojďme, pojďme," vybídl Lafayette, "je po všem, máme zase krásný čas."

A když se vrátili do sálu, řekl vážně:

"Ale aby ty nastávající krásné časy nebyly ničím zkaleny, zbývá, Sire, přinést ještě poslední oběť."

"Ano," řekl zamyšleně král, "opustit Versailles, viďte."

"Odebrat se do Paříže, Sire."

"Pane," oznámil král, můžete ohlásit národu, že v jednu hodinu odjedeme do Paříže, královna, mé děti a já."

Potom řekl královně:

"Madam, můžete se odebrat do svých komnat a přichystat se na cestu."

Zdálo se, že králův rozkaz připomněl Charnymu něco velmi důležitého, na co si dosud nevzpomněl. Předešel královnu a vrhl se chvatně ke dveřím.

"Co u mě chcete, pane," ozvala se tvrdě královna. "Není vás tam potřeba."

"Ničeho si víc nepřeji, madam," uklonil se Charny, "a buďte ujištěna, nebude-li mě tam opravdu zapotřebí, nezůstanu tam tak dlouho, aby moje přítomnost mohla vzbudit nelibost Vašeho Veličenstva."

Královna šla za hrabětem.

Podlaha byla celá zkropena krvi, královna to viděla. Zavřela oči, chopila se Charnyho ruky a šla tak několik kroků se zavřenýma očima.

Pojednou ucítila, jak sebou Charny trhl.

"Co je, pane?" otevřela královna oči. Vzápětí však vykřikla. "Tady někdo leží, tady někdo leží!"

"Vaše Veličenstvo mi promine, že pouštím jeho ruku," ozval se dutě hrabě. "Našel jsem, co jsem k vám přišel hledat: svého bratra Georgesa."

Bylo to opravdu tělo nebohého mladého muže, jemuž starší bratr poručil, aby se nechal zabít pro královnu.

Poslechl na slovo.

27. Smrt Georgesa Charny

Události, které jsme právě vyprávěli, byly už stokrát vylíčeny, neboť jsou z nejzajímavějších příběhů onoho velkého období od roku 1789 do roku 1795, které nazýváme francouzskou revolucí. Ty události budou popisovány znovu a znovu; ale ujišťujeme co nejrozhodněji, že nikdo je nevylíčí s větší nestranností než my.

Budou líčeny znovu a znovu, neboť historie není nikdy úplná. Sto tisíc svědků řekne každý něco jiného, každý vidí věci svýma očima. Každé to svědectví, každá podrobnost jsou svým způsobem zajímavé, v každém je kus poezie a budí zájem už proto, že jsou tak odlišné.

K čemu však jsou všecka ta vyprávění, byť byla sebe pravdivější? Poučil se snad kdy který politik z některé politické události?

Měly snad kdy slzy, starobylé příběhy a krev králů sílu kapky vody, která padá na kámen?

Nikoli. Královny plakaly, králové byli vražděni a přece jejich nástupci neměli nikdy sebemenší užitek z krutého naučení, které jim dal osud.

Oddaní lidé marně plýtvali svou oddaností, aniž čímkoli mohli prospět těm, jež osud odsoudil k záhubě. Bohužel, viděli jste, jak královna div neklopýtla o mrtvolu jednoho mužů, jež králové nechávají ležet v krvi na cestě vedoucí k jejich pádu.

Za několik hodin poté, co královna tak zoufale vykřikla, a ve chvíli, kdy s králem a se svými dětmi opouštěla Versailles, kam se už neměla nikdy vrátit, toto se odehrávalo na malém vnitřním dvoře, zvlhlém deštěm, jejž počal vysoušet ostrý podzimní vítr.

Černě oděný muž se skláněl nad mrtvolou.

Muž v uniformě gardového důstojníka klečel na druhé straně mrtvoly.

Opodál stál třetí muž, se zaťatými pěstmi a vytřeštěnýma očima.

Mrtvý byl mladík asi třiadvacetiletý, zřejmě vykrvácel z hlubokých ran na hlavě a na prsou.

Prsa měl celá rozbodaná a teď už zsinale bílá, zdálo se, jako by se ještě dmula pohrdáním v beznadějném zápase. Ústa měl pootevřená, zvrácenou hlavu a v očích strnulý výraz bolesti a vzteku.

Černě oděný muž byl Gilbert.

Důstojník na kolenou byl Olivier de Charny.

Muž, jenž stál opodál, byl Billot.

Mrtvý byl baron Georges de Charny.

Gilbert se skláněl nad mrtvolou, upřeně se díval na zohavené tělo.

"Je už studený," řekl konečně. "Je mrtev, opravdu mrtev."

Hrabě de Charny zasténal a svíraje v náručí nehybné tělo vypukl v pláč tak srdcervoucí, že se lékař zachvěl a Billot se odvrátil a zakryl si tvář rukama.

Pojednou hrabě zvedl strašnou silou mrtvolu, opřel ji o zeď a zvolna odcházel, stále se ohlížeje, neoživne-li snad bratr a nepůjde za ním.

Gilbert zůstal klečet na jednom koleně, rukou si opíral hlavu, zamyšlený, zhroucený, bez hnutí.

Billot k němu přistoupil. Byl rád, že už neslyší nářek hraběte, nářek, který mu drásal srdce.

"Běda, běda, pane Gilberte," ozval se, "vidíte, co je občanská válka. Už se splňuje, co jste předpověděl. Jenže k tomu dochází dřív, než jsem si myslil a než jste věřil vy sám. Viděl jsem, jak zločinci vraždí nepoctivé lidi. Teď vidím, jak zločinci vraždí lidi poctivé. Viděl jsem, jak zavraždili Flessellesa, de Launaye, Foullona a Berthiera. Chvěl jsem se na celém těle a měl jsem hrůzu před svými spoluobčany.

A přece ti, kdo byli zavražděni, byli ničemové.

Tenkrát jste, pane Gilberte, předpověděl, že přijde den, kdy budou vraždit poctivé lidi. Zabili barona Charnyho. Teď už se nechvěju, teď pláču. Nemám už hrůzu z jiných lidí, mám strach sám ze sebe."

"Billote," ozval se tiše Gilbert.

Billot však neposlouchal.

"Teď zavraždili chudáka chlapce, pane Gilberte. Byl to voják a bojoval. On nevraždil, on byl zavražděn."

Billot si hluboce vzdychl.

"Ach," pokračoval takřka plačtivým hlasem, "znal jsem ho, chudáčka ještě jako dítě, vídal jsem ho, jak jezdil na šedém koníku z Boursonne do Villers-Cotterets, vozil nuzákům chléb od své matky.

Bylo to krásné dítě, krev a mléko, s velkýma modrýma očima. Pořád se smál.

A je to zvláštní! Když se teď na něj dívám, jak tu leží v krvi a se zohavenou tváří, nevidím před sebou mrtvolu, ale usměvavé dítě, drží v levé ruce koš a v pravé měšec s penězi.

"Ach,. pane Gilberte, opravdu si myslím, že už je toho dost, a nemám chuť dále se na to dívat. Vždyť jste mi

předpověděl, že uvidím umírat i vás, a pak..."

Gilbert mírně zavrtěl hlavou.

"Billote, buď klidný, má chvíle ještě nepřišla."

"Přišla, nepřišla, ale má přišla, pane doktore. Doma mám sklizeň, která hnije, pole mi leží ladem, mám tam rodinu, kterou mám najednou rád desetkrát víc, když vidím, jak tohohle mrtvého oplakává jeho rodina."

"Co tím chcete říct, Billote? Myslíte snad, že se nad vámi rozbrečím?"

"To ne!" odpověděl Billot naivně. "Ale když člověk trpí, rád si postěžuje, a protože to k ničemu nevede, hodlám si pomoci sám a těšit se, jak to jenom dovedu."

"To jest?"

"To jest, vrátím se do svého hnízda, pane Gilberte."

"Už zas, Billote?"

"Ach, pane Gilberte, slyším hlas, který mě tam volá."

"Dejte si pozor, Billote, ten hlas vám radí, abyste zběhl."

"Nejsem žádný voják, pane Gilberte, nemohu zběhnout."

"Kdybyste to udělal, Billote, byla by to horší zrada, než když voják zběhne."

"Jak to myslíte, pane doktore?"

"Jak to myslím! Přišel jste do Paříže bořit a chtěl byste utéct, když se budova hroutí?"

"Aby nerozdrtila mé přátele."

"Anebo spíš, aby nerozdrtila vás."

"Není to žádny hřích myslit také trochu na sebe."

"Jste počtář, Billote, ale máte to špatně vypočítané. Jako by se kameny nevalily s vrchu dál a dál a nerozdrtily i v dálce ty, kdo prchají jako zajíci."

"Víte dobře, že mám pro strach uděláno, pane Gilberte."

"Pak tedy zůstaňte, Billote, kde jste, neboť vás ještě potřebuji."

"Má rodina mě také potřebuje."

"Billote, Billote, myslel jsem si, že jsem vás už přesvědčil, že nemá dbát o rodinu člověk, který miluje svou vlast."

"Rád bych věděl, jestli byste říkal, co jste právě řekl, kdyby na místě tohohle mladého muže ležel váš Sebastián."

"Billote," odpověděl pokojně Gilbert, "přijde den, kdy se můj syn Sebastián bude dívat na mě, jako já se dívám na tohohle mrtvého."

"Tím hůř pro něj, pane doktore, bude-li tak chladný, jako jste teď vy."

"Doufám, že bude lepší než já, Billote, a že bude ještě pevnější právě proto, že jsem mu dal příklad."

"Chcete tedy, aby si dítě zvyklo, jak teče krev, aby od útlého mládí vidělo jen samé požáry, šibenice, vzpoury a noční bitky! Aby vidělo, jak dav uráží královnu a ohrožuje krále! A až bude tvrdé a chladné jako ocel, pak budete chtít, aby vás ctilo a milovalo?"

"Ne, nechci, aby to všechno viděl, Billote. Proto jsem ho poslal do Villers-Cotteréts, ale věřte mi, že toho dneska málem lituji."

"Jakže, dneska že toho litujete?"

"Lituji, Billote."

"A proč právě dnes?"

"Protože by dnes viděl, že bajka o lvu a kryse, kterou zatím jen četl, není jen pouhá bajka."

"Co tím chcete říct, pane Gilberte?"

"Chci říct, že by uviděl chudáka pachtýře, který se náhodou dostal do Paříže, statečného a počestného muže, který neumí číst ani psát a který by si byl nikdy nepomyslil, že by mohl mít nějaký vliv na osud vznešených osobností, k nimž se doposud sotva odvážil vzhlédnout. A viděl by, jak tenhle muž, který už jednou, zrovna tak jako dnes, chtěl vzít do zaječích, vydatně přispěl k záchraně krále, královny a dvou královských dětí."

Billot vyvalil na Gilberta oči.

"Jak to myslíte, pane Gilberte?"

"Svatá prostoto! To ti to ještě musím říkat? Tím, že ses probudil, tím žes hned uhodl, že se valí bouře do Versailles, tím, že jsi běžel probudit pana Lafayetta, zatímco pan Lafayette spal, jako by mu do toho nic nebylo."

"U všech hromů, na tom není nic divného! Vždyť seděl dvanáct hodin na koni a čtyřiadvacet hodin nezavřel oči."

"Ale tys ho přivedl do zámku," pokračoval Gilbert, "ty jsi s ním vtrhl doprostřed vrahů s pokřikem, zpátky, darebáci, tady je někdo, kdo vás zkrotí!"

"To máte pravdu," zabručel Billot, "tohle jsem teda udělal."

"A v tom musíš mít velké zadostiučinění, Billote. Nezabránil jsi, aby nezavraždili tohohle chlapce, ale možná že jsi zabránil, že nezavraždili krále, královnu a jejich dvě děti. A jsi nevděčník, jestliže chceš přestat sloužit vlasti v okamžiku, kdy tě vlast odměňuje."

"Ale kdopak ví, co jsem vykonal, když jsem to netušil ani já sám?"

"Ty a já, Billote, copak to není dost?"

Billot chvíli uvažoval, potom podal doktorovi ruku.

"Máte pravdu, pane Gilberte, ale člověk je, jak víte, slabé, sobecké a nestálé stvoření. Jenom vy, pane Gilberte, jste silný, velkodušný a vytrvalý. Kdopak to z vás udělal?"

"Neštěstí," řekl Gilbert se smutným úsměvem.

"To je zvláštní," zavrtěl hlavou Billot, "já jsem si myslil, že neštěstí vede člověka ke zlému."

"Slabocha ano."

"A co, budu-li já nešťastný a bude ze mě ničema?"
"Možná že budeš nešťastný, Billote, ale ničema nebudeš nikdy."
"Jste si tím jist?"
"Ručím za tebe."
"Tak já tedy zůstanu. Ale vím, že nejednou na mě přijde takováhle slabá chvíle."
"Budu pokaždé u tebe, Billote, a podepřu tě."
"Amen," povzdechl si nájemce.

Potom se naposled podíval na nebohého barona de Charny, jehož tělesné ostatky se právě chystali sluhové odnést na nosítkách. Ještě jednou si povzdechl:

"Byl to přece jenom hezký chlapec, když s košíkem v levé ruce a s měšcem v pravé jezdíval na svém šedém koníku."

28. Odjezd, cesta a příchod Ange Pitoua a Sebastiána Gilberta

Viděli jsme, za jakých okolností došlo k rozhodnutí o Pitouově a Gilbertově odjezdu.

Protože máme v úmyslu opustit na nějaký čas hlavní osoby, našeho příběhu, doufáme, že nám laskavý čtenář dovolí, abychom podrobněji vylíčili cestu obou našich mladých poutníků a jejich příchod do Villers-Cotteréts, kde, jak byl Pitou pevně přesvědčen, zanechali na sebe četné vzpomínky.

Gilbert pověřil Pitoua, aby dojel pro Sebastiána. Posadil Pitoua do drožky a za hodinu se Pitou vrátil s Sebastiánem.

Gilbert a Billot na ně čekali v bytě, který si najali v ulici Saint-Honoré nedaleko chrámu Nanebevzetí Panny Marie. Gilbert oznámil synovi, že ještě ten večer s Pitouem odjede, a ptal se ho, zda se těší, že uvidí své velké lesy, které měl tak rád.

"Těším se, tatínku," odpověděl chlapec, "jenom když za vámi budu moci občas přijet do Paříže a vy mě někdy navštívíte ve Villers- Cotteréts."

"Nedělej si starosti, chlapče," políbil Gilbert syna na čelo, "víš dobře, že bych to sám nevydržel, abych se na tebe občas nepřijel podívat."

Pitou div nevyskočil radostí, když se dozvěděl, že odjedou ještě ten večer.

Zbledl štěstím, když mu Gilbert vložil do levé ruky Sebastiánovu pravici a do druhé ruky deset louisdorů po osmačtyřiceti livrech.

Dlouhou řadu napomenutí, většinou se týkajících životosprávy, vyslechl takřka nábožně.

Sebastián klopil své velké zvlhlé oči.

Pitou cinkal ve své ohromné kapse darovanými ludvíky a občas je láskyplně potěžkal.

Gilbert dal Pitouovi, kterého pověřil funkci dohlížitele, dopis pro abbého Fortiera.

Po doktorovi se ujal slova Billot.

"Pan Gilbert, Pitoue, ti svěřil Sebastiánovu duši. Já ti svěřuji jeho tělo. Máš pořádné pěsti. Neobávej se jich užít, naskytne-li se ti příležitost."

"To se rozumí," prohlásil Pitou, "a mám také šavli."

"Té nezneužívej," doporučoval Billot.

"Budu mírný," slíbil Pitou, clemens ero.

"A teď," řekl Gilbert, "zbývá jen, abychom se dohodli, jak budete cestovat."

"Ach!" zvolal Pitou, "z Paříže do Villers-Cotteréts je pouhých osmnáct mil. Budeme si celou cestu povídat."

Sebastián se podíval na otce, jako by se ho chtěl zeptat, bude-li to opravdu taková zábava, jestliže bude musit s Pitouem hovořit celou tu dobu; než ujdou osmnáct mil.

Pitou zachytil jeho pohled.

"Budeme mluvit latinsky," poznamenal důležitě, "a lidé nás budou mít za učence."

To bylo snem té nevinné duše!

Kolik jiných mladých ctižádostivců, kdyby jim bylo zvonilo v kapse tolik zlata, by si bylo řeklo nebo aspoň pomyslilo: Dáme si pořádně do trumpety!

Gilbert byl na okamžik na pochybách. Podíval se zpytavě na Pitoua, pak na Billota.

"Rozumím," poznamenal statkář, "nejste si jist, zda je Pitou spolehlivý vůdce a váháte mu svěřit své dítě."

"Ach," řekl Gilbert, "jemu je nesvěřuji."

"Komu tedy?"

Gilbert zvedl hlavu k nebi: Bylo v něm ještě příliš mnoho z voltairiána, aby se odvážil odpovědět: Bohu.

Tím bylo řečeno vše. Rozhodli se tedy, že na Pitouově plánu, který sliboval mladému Gilbertovi zábavnou cestu bez velké námahy, nebudou nic měnit, jenom ji odloží na druhý den ráno.

Gilbert by byl mohl poslat svého syna do Villers-Cotteréts v některém z dostavníků, které tenkrát jezdily z Paříže až na hranice; nebo ve vlastním voze, ale bál se ponechat mladého Sebastiána o samotě s jeho myšlenkami, a jak víme, nic tak nevybízí k snění jako stejnoměrné kolébání vozu.

Zavezl tedy oba chlapce jenom do Bourget, tam jim ukázal na silnici vroubenou dvěma řadami stromů a zalitou sluncem, objal je oba a popřál jim šťastnou cestu.

Pitou vykročil ruku v ruce s Sebastiánem, který se co chvíli otáčel. Gilbert stál dosud se zkříženýma rukama na místě, kde se rozloučil se synem, a díval se za ním jako za prchajícím snem.

Pitou se vypínal, jak jenom dovedl. Byl pyšný na důvěru, kterou mu projevila tak významná osobnost, jako byl doktor Gilbert, králův osobni lékař. Uměl si, že splní svůj úkol do posledního puntíku, že bude pro mladého Sebastiána jak vychovatelem, tak chůvou.

Ostatně měl dostatek sebedůvěry. Procházeli klidně vesnicemi plnými vzruchu a zděšení nad pařížskými událostmi ještě tak nedávnými, uvědomíme-li si, že Pitou a Sebastián opouštěli Paříž v posledních dnech července nebo začátkem

srpna.

Pitou si nechal na hlavě přilbu a po boku dlouhou šavli, jedinou kořist z památných dnů 13. a 14. července. Obě ty trofeje však postačovaly jeho ctižádosti, dodávaly mu hrozivého vzhledu a naplňovaly ho pocitem bezpečí.

Nebyla to ovšem jen přilba a šavle, co dodávalo Pitouovi takové sebevědomí. Kdo se činně účastnil dobytí Bastily, nutně si z boje odnesl pocit osobního hrdinství.

Kromě toho byl teď z Pitoua tak trochu advokát.

Nebylo možné být svědkem vzrušených debat na radnici, nebylo možné poslouchat řeči pana Baillyho a oduševnělé výzvy pana Lafayetta, aby se člověk sám nestal řečníkem, zejména když studoval latinské Conciones, jejichž bledou, ale celkem přesnou kopií byla francouzská výmluvnost z konce osmnáctého století.

Vyzbrojen těmito dvěma mocnými zbraněmi, k nimž nutno přičíst ještě dvě mocné pěsti, vlídný úsměv a podivuhodnou chuť k jídlu, kráčel Pitou spokojeně silnicí do Villers-Cotteréts.

Pro každého, kdo se jen trochu zajímal o politiku, měl plnou nůši zpráv. Když pověděl všechno, co zažil na vlastní kůži a viděl na vlastni oči, vždycky si ještě něco vymyslil, nežil nadarmo několik týdnů v Paříži, kde se v té době od huby jenjen prášilo.

Vykládal, že pan Berthier zakopal obrovské poklady, které obec jednoho krásného dne určitě vykope. Ujišťoval, že pan de Lafayette, na něhož se všude na venkově pořád ještě dívali jako na pánaboha, je v Paříži už jenom opotřebovaná loutka a jeho bílý kůň že je kdekomu už jenom pro legraci. Vyprávěl, že pan Bailly, jeden z nejdůvěrnějších přátel Lafayettův, a všichni jeho příbuzní jsou vlastně zakuklení aristokraté a zlé jazyky že o nich povídají ještě daleko horší věci.

Když tohle všechno Pitou tak krásně pověděl, zvedla se obyčejně obrovská bouře hněvu. Pitou ji však dovedl nakonec zase obratně zvládnout; vyprávěl pikantní anekdoty o Rakušance.

Toto nevyčerpatelné nadání mu vyneslo nepřetržitou řadu znamenitých obědů až do Vauciennes, poslední vesnice před Villers-Cotteréts.

Sebastián byl pravý opak Pitoua. Jedl málo nebo vůbec nic, nepouštěl se s nikým do hovoru, byl bledý a chorobného vzhledu, a tak každý, kdo se na chlapce podíval, oceňoval Pitouovu starostlivost. Pitou chlapce hýčkal, mazlil se s ním, staral se o něho jako o oko v hlavě, nádavkem vždycky snědl jeho díl a opravdu nemyslil na nic jiného, než jak by mu zpříjemnil cestu.

Když přišli do Vauciennes, Pitou jako by zaváhal. Podíval se na Sebastiána, Sebastián se podíval na něho. Pitou se rozpačitě poškrábal za uchem. Dělal to vždycky, když byl na rozpacích.

Sebastiánovi to neušlo.

"Co je, Pitou?" zeptal se svého ochránce.

"Jestli je ti to jedno, Sebastiáne, a jestli nejsi příliš unavený, mohli bychom to vzít trochu oklikou a vrátit se do Villers-Cotteréts přes Haramont."

A Pitou, ta poctivá duše, se zarděl, jako by se zarděla Kateřina, kdyby vyslovila přáni méně nevinné. Gilbert pochopil.

"Ach, ano," přisvědčil, "tam umřela chudák naše maminka Pitouová. Pojď, bratře, pojď!"

Pitou přitiskl Sebastiána k srdci, že by ho byl málem udusil, chytl ho za ruku a pustil se s ním postranní vozovkou tak rychle, že ubohý Sebastián za malou chvíli sotva dechu popadal.

"Ne tak rychle, Pitou, ne tak rychle," prosil kamaráda.

Pitou se zastavil. Nevšiml si, že tak pospíchá, pro něho to bylo jako procházka.

Když viděl, jak je Sebastián bledý a udýchaný, vzal ho do náručí a nesl ho; jako nesl svatý Kryštof Ježíška. Tak mohl kráčet, jak rychle chtěl. Nebylo to poprvé, co Pitou Sebastiána takhle nesl, a tak hoch nic nenamítal.

Došli do Largny: V Largny Sebastián zpozoroval, že Pitou těžce oddychuje. Řekl, že si už dost odpočinul a že zas půjde, jak bude Pitou chtít.

Pitou velkomyslně zpomalil krok. Za půl hodiny se ocitli u Haramontu, Pitouova líbezného rodiště. Oba chlapci se dychtivě rozhlédli po těch známých místech.

První, co spatřili, byl velký kříž, jejž zbožní vesničané stavějí obyčejně u vjezdu do vesnice.

Bohužel, i do Haramontu se dostal onen zvláštní vývoj, který postrkoval Paříž směrem k ateismu. Hřeby, jimiž byla přibita pravá ruka a nohy Kristovy, rozežrala rez a hřebíky se přelomily. Kristus visel jen za levou ruku a nikomu nenapadlo dát symbol svobody, rovnosti a bratrství tam, kam jej přibili římští žoldnéři.

Pitou nebyl pánbíčkář, měl však své vzpomínky z dětství. Nad tím zapomenutým Kristem se mu sevřelo srdce. Našel v křoví kus lýčí, tenkého a pevného jako drát, odložil na trávu přilbu a šavli, vystoupil na kamenný podstavec, přivázal pravou ruku božského mučedníka, políbil jeho nohy a seskočil.

Sebastián zatím klečel pod křížem a modlil se. Za koho? Kdoví.

Snad za vidinu svého dětství, za matku, kterou nikdy nepoznal, jež se mu však tak často zjevovala pod lesními velikány. Na matku člověk nikdy nezapomene, i když ji nepoznal. I když ho nekojila, živila ho ještě před zrozením svou krví.

Když vykonal svůj zbožný skutek, nasadil si Pitou znovu přilbu a připjal si šavli.

Oba pak vstoupili do vesnice a zamířili k chaloupce, kde se Pitou narodil a Sebastián byl odkojen.

Bůhví, že Pitou znal Haramont dobře, a přece nemohl nalézt svůj rodný domek. Musil se vyptávat. Ukázali mu na kamenné stavení s břidlicovou střechou.

Zahrada té budovy byla obehnána zdí.

Teta Angelika prodala domek své sestry a nový majitel, jak bylo jeho právem, strhl vše. Staré zdi oplácané hlínou, staré dveře s dírou, kudy prolézala kočka, stará okna z polovice zasklená, z polovice zalepená papírem, doškovou

střechu porostlou zelenavým mechem a rostlinami s tučnými listy, jež vyrážely a kvetly na jejím hřebeni.

Nový majitel strhl všechno, všechno.

Dveře byly zavřeny, na prahu před nimi seděl velký černý pes a cenil na Pitoua zuby.

"Pojď," řekl Pitou se slzami v očích. "Pojď, Sebastiáne, tam, kde se jistě nic nezměnilo."

A vedl Sebastiána na hřbitov, kde byla pochována jeho matka.

Měl pravdu, chudák chlapec! Tam se nic nezměnilo. Jen tráva vyrostla a tráva roste na venkovských hřbitovech tak bujně, že by byl málem matčin hrob ani nenašel.

Naštěstí s trávou vyrostla také snítka smuteční vrby a za tři čtyři léta z ní byl strom. Pitou šel přímo k tomu stromu a políbil zemi, kterou vrba stínila, stejně zbožně, jako políbil Kristovy nohy.

Když vstával, ucítil, jak kolem něho poletují ve větru snítky vrby.

Vztáhl ruku a přitiskl si jich chomáč na srdce.

Zdálo se mu, jako by to byly matčiny vlasy, jako by je líbal naposled.

Chlapci se tu zdrželi dlouho a den již pokročil.

Bylo nutno opustit hrob, který jediný, jak se zdálo, na Pitoua nezapomněl.

Když odcházel, napadla ho, aby si utrhl větvičku z té vrby a dal si ji za přilbu. Ale v poslední chvíli se zarazil.

Zdálo se mu, že by udělal bolest nebožce matce, i kdyby ulomil větvičku ze stromu, jehož kořeny snad objímají rozpadávající se rakev, v níž odpočívá matčino tělo.

Ještě jednou políbil zemi, vzal Sebastiána za ruku a zamířil k východu.

Vesničané byli na poli nebo v lese, z těch, kdo ho uviděli, nikdo ho nepoznal. Tak se změnil, když si posadil na hlavu přilbu a opásal se šavlí.

Pustil se tedy do Villers-Cotteréts rozkošnou cestou vedoucí tři čtvrtě míle lesem tak tichým, že se mohl nerušeně oddat bolestným vzpomínkám.

Sebastián šel po jeho boku zamlklý a zamyšlený stejně jako Pitou.

Do Villers-Cotteréts přišli k páté hodině odpoledne.

29. Jak Pitoua, kterého kdysi teta Angelika proklela a vyhnala pro jeden barbarismus a tři solecismy, proklela a vyhnala znovu pro jednoho kohouta s rýží

Pitou přišel do Villers-Cotteréts částí parku zvanou bažantnice, prošel tančírnou; ve všední dny opuštěnou, kam před třemi nedělemi doprovázel Kateřinu.

Co všechno se sběhlo za ty tři neděle ve Francii a co všechno v těch třech týdnech zažil Pitou!

Mladík prošel dlouhou kaštanovou aleji, až došel na Zámecké náměstí a zaklepal na zadní dveře koleje abbého Fortiera.

Pitou opustil Haramont před třemi roky, Villers-Cotteréts teprve před třemi týdny. Nelze se tedy divit, že ho v Haramontu nikdo nepoznal, kdežto ve Villers-Cotteréts ho poznali hned.

V okamžiku se rozneslo po městě, že se vrátil Pitou s Sebastiánem Gilbertem, že oba vešli zadním vchodem k abbé Fortierovi, že se Sebastián za celou tu dobu takřka nezměnil, ale Pitou že má přilbu a dlouhou šavli.

Na tu zprávu se u hlavních dveří brzy shromáždil celý zástup, zvědavci totiž předpokládali, vešel-li Pitou k abbé Fortierovi zadními vrátky, určitě že vypadne hlavními dveřmi, vedoucími na Soissonskou ulici, kudy se šlo do Pleux.

Vskutku se Pitou zdržel u abbé Fortiera jen co odevzdal jeho sestře doktorův list, Sebastiána Gilberta a pět dvoulouisdorů na stravné.

Sestra abbého Fortiera se zprvu velmi polekala, když viděla, jak zadními vrátky vchází ten hrozný voják. Brzo však poznala pod dragounskou přilbicí mírnou a poctivou tvář, a to ji poněkud upokojilo.

Pohled na pět zlaťáků ji uklidnil docela:

Obavy chudinky staré slečny byly tím pochopitelnější, že abbé Fortier odešel se svými žáky na procházku a ona byla doma úplně sama.

Pitou odevzdal dopis a pět dvoulouisdorů, objal se se Sebastiánem, furiantsky si narazil přilbu na hlavu a vojenským krokem vykročil z fary.

Sebastián si trochu poplakal, ačkoli se s Pitouem neloučil nadlouho a ačkoli Pitouova společnost nebyla právě nejzábavnější. Ale pro své veselí, vlídnost a věčnou ochotu přirostl mladík Gilbertovi k srdci. Pitou byl jako velký dobrácký pes, který vás občas nudí, když se vám stále plete mezi nohama, ale na něhož se nikdy nemůžete hněvat doopravdy.

Ostatně Sebastiánovu bolest z rozloučení mírnil i Pitoův slib, že k němu mladík tu a tam zaskočí. A Pitou se upřímně zaradoval, když viděl, že ten slib Sebastiána nelíčeně potěšil.

Když vyšel náš hrdina od abbé Fortiera, narazil na dvě desítky zvědavců, kteří už na něho čekali. Od úst k ústům šla zatím pověst, v jak bojovné výstroji se mladík vrátil. Všichni věděli, že se vrací z Paříže, kde se v těch dnech bojovalo, a kdekdo tedy předpokládal, že bojoval i Pitou. Každý se chtěl dozvědět, co je nového.

Pitou vypravoval se svou obvyklou důstojnosti. Pověděl, jak byla dobyta Bastila, vylíčil hrdinské činy Billotovy a Maillardovy, Élliovy a Hulinovy. Pověděl, jak Billot spadl do příkopu před tvrzí a jak on, Pitou, ho v dešti kulí a s nasazením vlastního života vytáhl. Konečně jak zachránili pana Gilberta, vězněného v Bastile celých čtrnáct dní.

Posluchači znali už z větší části všecko, co jim Pitou vyprávěl, četli však o těch událostech v novinách, a ať píše takový novinář sebe-zajímavěji, není to nikdy to, jako když vypravuje svědek, který všecko viděl na vlastní oči, svědek, kterého se můžete ptát a jenž vám dá na každou otázku důkladnou odpověď.

Pitou tedy vyprávěl znovu a znovu, líčil všechno hezky zeširoka, laskavě vyslechl všechny otázky a vlídně na ně odpověděl.

Když to trvalo už asi hodinu a milý Pitou řečnil před farou abbé Fortiera a rozhazoval rukama, všiml si jeden z

posluchačů, že Pitou začíná být jaksi neklidný, a šťastně ho napadlo:

"Ale náš chudák Pitou je už asi pořádně unavený a my ho tady necháme stát, místo abychom ho nechali jít k tetě Angelice. Chudinka ubohá, ta bude ráda, až ho uvidí!"

"Unavený zrovna nejsem," odsekl Pitou, "ale hlad mám jako vlk. Unavený nejsem nikdy, ale jedl bych pořád."

Po těchto upřímných slovech se zástup, který měl stejnou úctu k Pitouově hrdinství jako k jeho žaludku, zdvořile rozestoupil a Pitou, následován několika zvlášť vytrvalými zvědavci, mohl se pustit k Pleux, kde bydlila teta Angelika.

Teta Angelika nebyla doma; zaskočila si patrně někam na kus řeči, a dveře byly zavřeny.

Několik pohostinných přátel nabídlo Pitouovi, aby šel ukojit hlad k ním, ale Pitou pyšně odmítl.

"Vždyť vidíš, Pitou, že teta má zavřené dveře," říkali mu.

"Není možná, aby se tetiny dveře neotevřely před oddaným a hladovým synovcem," prohlásil Pitou s přesvědčením filosofa.

A vytasil dlouhou šavli, před níž ženy a děti polekaně ucouvly, vrazil hrot mezi závoru a zámek, pořádně zapáčil a dveře se vskutku otevřely k velkému údivu diváků, kteří už nepochybovali, že Pitou vykonal v Paříži mnoho hrdinských činů, když se tak směle vystavuje hněvu vlastni tety.

Uvnitř staveni to vypadalo právě tak, jako když odtud Pitou odešel. Známá kožená lenoška trůnila uprostřed světnice. Kolem stály dvě tři rozviklané židle. Vzadu byla truhla na mouku, vpravo spíž, vlevo krb.

Pitou vstoupil do stavení s něžným úsměvem. To ubohé harampádí v něm nevyvolalo žádnou nelibost, naopak, byly to jeho staří přátelé z dětství. Byli, pravda, skoro tak tvrdí jako teta Angelika, ale když se člověk do nich podíval, nalezl v nich aspoň něco dobrého, kdežto kdyby se byl mohl podívat do nitra tety Angeliky, určitě by zjistil, že je ještě tvrdší a okoralejší než její zevnějšek.

Hlouček zvědavců, který šel s Pitouem, zůstal stát přede dveřmi. Kdekdo byl žádostiv, co se bude dít, až se vrátí teta Angelika.

Ostatně bylo zjevno, že všechny sympatie jsou na Pitouově straně.

Řekli jsme, že Pitou měl hlad, takový hlad, že div nešilhal.

Nemařil proto čas a šel rovnou k truhle s chlebem a do špíže.

Kdysi, dokud ještě bydlil u tety Angeliky, což sice není tak dlouho, ale čas, jak dobře víme, nelze měřit podle toho, jak líně plyne, ale podle toho, jak je nabit událostmi, dříve tedy, pokud by ho ovšem nepudil zlý duch anebo neodolatelný hlad, což jsou, jak známo, pekelní bližení, dřív by si tedy byl Pitou pokorně sedl na práh zavřených dveří a zkroušeně počkal, až se vrátí teta Angelika. Pozdravil by ji se sladkým úsměvem, vstal by a udělal by jí místo, vstoupil by až za ní a přinesl by jí chleba a nůž, aby mu ukrojila jeho díl. Potom by vrhl lačný magnetický pohled na špíži, pohled, který měl odtamtud vylákat kus sýra nebo jiný pamlsek - tak aspoň tomu Pitou věřil.

Podařilo se mu to zřídka, ale někdy přece.

Dnes však byl Pitou muž a jednal jako muž. Klidně otevřel truhlu, vytáhl z kapsy široký zavírák, vzal chléb a ukrojil si kus, který jistě vážil nejméně dvě libry.

Potom uložil chléb do truhly, přiklopil víka a stejně klidně šel a otevřel spíž.

Okamžik se Pitouovi zdálo, že slyší láteření tety Angeliky. Ale dveře špíže zaskřípaly a tento libý zvuk, v němž bylo tolik skutečného, rázem potlačil všechno mámení.

V době, kdy Pitou bydlel v této chudobné světnici, lakomá teta mívala v zásobě jen to, co se nekazilo: maroilleský sýr, tenký plátek slaniny zabalený v ohromném listě kapusty. Od té doby však, co ten báječný jedlík odešel z domu, připravovala si přes svou lakotu jídla, která jí vydržela třeba týden a která byla také podstatně lepší kvality.

Bylo to buď dušené hovězí, obložené mrkvičkami a cibulkami, usmaženými ve včerejším sádle. Nebo zadělávané skopové s chutnými zemáky, velkými jako dětská hlava a podlouhlými jako tykev. Nebo telecí kýta naložená v octě a koření. Nebo obrovská omeleta smažená na velké pánvi a posypaná pažitkou a petrželí anebo obložená plátky slaniny, z nichž jediný stačil stařeně k obědu, i když byla při chuti.

S takovými dobrotami se mazlila teta Angelika celý týden, ujídala denně právě jen tolik, aby ukonejšila hlad.

Každý den se těšila, že si může popřát takových dobrých věcí, a vzpomínala na svého synovce pokaždé, když nesla sousto k ústům.

Pitou měl štěstí. Přišel právě v den - bylo to pondělí - kdy teta Angelika udělala starého kohouta s rýží. Vařila ho tak dlouho, až se skoro rozsýpal.

Porce to byla důkladná. Byl v hluboké míse, ta byla zevně celá černá, ale té dobroty uvnitř!

Kusy masa vyčnívaly z rýže jako ostrůvky z moře a kohoutí hřeben se mezi nimi tyčil jako horský hřbet Ceuty nad úžinou Gibraltarskou.

Pitou nebyl ani tak zdvořilý, aby si vzdychl obdivem při pohledu na takový zázrak.

Zkažený pařížskou kuchyní zapomněl nevděčník, že ve špíži tety Angeliky nikdy neviděl něco tak báječného.

V pravici držel krajíc.

Levicí uchopil mísu a udržoval ji v rovnováze tím, že ponořil palec až po první článek do tučného a vonného pokrmu.

V tom okamžiku se Pitouovi zdálo, že se mu nějaký stín postavil do světla.

Ohlédl se s úsměvem, protože dobrák chlapec byl jednou z těch šťastných povah, jimž se spokojenost zračí v obličeji.

Ten stín byla teta Angelika.

Teta Angelika, lakotnější, mrzutější a vychrtlejší než kdy jindy.

V době, kdy byl Pitou pod jejími ochrannými křídly, byl by při pohledu na tetu upustil mísu, a zatím co by zoufale sbírala zbytky svého kohouta a kusy rýže, byl by jí přeskočil a utekl s chlebem pod paží.

Ale Pitou už nebyl někdejší Pitou, přilba a šavle změnily jeho zevnějšek a dodaly mu sebedůvěru, právě tak jako styk

s velkými filosofy té doby změnil jeho nitro a morálku.

Místo aby před tetou zděšeně uprchl, přistoupil k ní s líbezným úsměvem, rozpřáhl náruč, a ačkoli se snažila vyhnout jeho objetí, přitiskl tetu na prsa, svíraje za jejími zády v jedné ruce chléb a zavírák, v druhé ruce mísu s kohoutem a rýží.

Když vykonal ten skutek příbuzenské lásky, který za těchto okolností považoval za nutný, vzdychl si zhluboka.

"Nu ano, teto Angeliko, jsem to já, váš ubohý Pitou."

Na takové bohatýrské objeti nebyla stará teta zvyklá, i myslila si, že Pitou, přistižený při činu, ji chce zardousit, jako kdysi Herakles zardousil Antea.

Proto si oddychla, když ji Pitou pustil z nebezpečného sevření. Všimla si však, že neprojevil ani dost málo nadšení nad kohoutem.

Pitou byl nejen nevděčník, ale i neomalenec.

Stalo se však něco, nad čím teta Angelika div nepadla do mdlob. Pitou, který se kdysi, když trůnila ve své kožené lenošce, neodvažoval ani posadit na některou rozviklanou židli, Pitou se teď pohodlně rozvalil v lenošce, položil si mísu na kolena a pustil se do jídla.

V mocné pravici, jak často čteme v Písmě, držel již vzpomenutý zavírák, v levici krajíc chleba na tři prsty tlustý a šest palců dlouhý, tím si vybíral rýži a nožem si na chleba kladl maso. Po několika minutách se objevilo modrobílé fajánsové dno mísy, jako se při odlivu objeví kruhy a kameny mola, když voda opadla. Byl to zručný a nelítostný výkon, korunovaný však naprostým úspěchem.

Není možno vylíčit zmatek a zoufalství tety Angeliky.

Chtěla křičet, ale nemohla. Pitou ji zřejmě tak fascinoval svým úsměvem, že jí výkřik uvázl v hrdle.

Pokusila se tedy sama o úsměv, doufajíc, že tak zažehná nezkrotný hlad synovcův.

Ale Pitouovy hladové útroby zůstaly hluché, němé a nelítostné.

Z úsměvu se dala do pláče. To Pitoua poněkud zamrzelo, ale z jídla se tím vyrušit nedal.

"Ach, jak jste hodná, tetičko," mumlal s plnými ústy, "že slzíte radostí nad mým příchodem."

A cpal se dál.

Francouzská revoluce mladíka zřejmě nadobro zkazila.

Zhltl tři čtvrtiny kohouta, na dně nechal trochu rýže.

"Vám je, tetičko, rýže milejší, viďte, je měkčí pro vaše staré zuby. Nechám vám jí trochu."

Nad touto pozorností, kterou patrně považovala za výsměch, se teta Angelika div nezalkla. Přistoupila rázně k Pitouovi, vytrhla mu mísu z rukou a zaklela tak jadrně, že by to bylo za dvacet let dělalo čest každému granátníkovi staré gardy.

Pitou si vzdychl.

"Ach, tetičko," zvedl oči k nebi, "vám je líto toho kohouta, viďte?"

"Ničemo," rozhořčila se teta Angelika, "ještě si budeš dělat šoufky ze staré osoby!"

Pitou vstal.

"Milá teto," prohlásil důstojně, "vůbec nemám v úmyslu brát vás na hůl. Mám dost peněz. Vezměte mě za strávníka, chcete-li, vyhrazuji si však právo, že budu sám sestavovat jídelní lístek."

"Lupiči!" ječela teta Angelika.

"Řekněme, že porce je za čtyři sous. Jsem vám tedy dlužen čtyři sous za rýži a dva sous za chleba. To je šest sous."

"Šest sous!" křičela teta. "Šest sous! Jenom rýže bylo za osm sous a chleba za šest!"

"Kohouta nepočítám, tetičko," nedal se mýlit Pitou, "je z vašeho kurníku, je to můj starý známý, hned jsem ho poznal podle hřebenu."

"Proto ještě není zadarmo."

"Bylo mu tenkrát devět let. Já jsem ho pro vás ukradl pod kvočnou. Byl tenkrát malinký jako dětská pěstička a vy jste mi ještě nabila, že jsem nedonesl také zrní, abyste ho měla čím krmit. Zrní mi pak dala slečna Kateřina. Byl to můj majetek. Snědl jsem jen, nač jsem měl právo."

Teta, celá bez sebe zlosti, vrhla na revolucionáře zdrcující pohled.

"Ven!" zasípěla.

"Teď hned, po obědě, ani mě nenecháte trošku vytrávit? To není od vás hezké, tetičko."

"Ven!"

Pitou, který si opět sedl, teď vstal. Zpozoroval ne bez živého uspokojeni, že by se mu už do žaludku nevešlo ani zrnko rýže.

"Jste špatná příbuzná, tetičko," prohlásil důstojně. "Ukážu vám, že jste ke mně nespravedlivá, že jste stejně tvrdá a lakomá jako dřív. Neudělám vám však tu radost, abyste o mně mohla roznášet, že jsem žrout a nevděčník."

Postavil se na práh a hlasem, který mohli slyšet nejenom zvědavci, kteří ho doprovázeli a byli svědky toho výjevu, nýbrž i lidé na půl míle široko daleko, volal:

"Beru tyto dobré lidi za svědky, že jsem přišel pěšky z Paříže, kde jsem dobyl Bastilu. Že jsem byl unavený, že jsem měl hlad, že jsem si odpočal a že jsem se najedl u své příbuzné, která mně ten kus žvance tvrdě vyčetla a vyhnala mě bez milosrdenství, takže jsem byl nucen třepat prach ze své obuvi."

A Pitou vložil do tohoto úvodu tolik zaníceni, že sousedé začali reptat proti tetě.

"Ubohý poutník," pokračoval Pitou, "který ušel devatenáct mil pěšky! Poctivý mládenec, kterého pan Billot a pan Gilbert poctili svou důvěrou! Věrný kamarád, který dovedl Sebastiána Gilberta k abbé Fortierovi! Vítěz od Bastily, přítel pana Baillyho a generála Lafayetta! To jsem já, já Ange Pitou. A, takového člověka vyhnala vlastni teta!"

Reptání se vzmáhalo.

"A protože nejsem žebrák, kterému může kdekdo vyčíst kousek chleba, tadyhle si ho zaplatím, tadyhle - vidíte ten pětifrank? - platím, co jsem snědl u své tety!"

A pyšně vytáhl z kapsy pětifrank a hodil ho na stůl, odkud se před očima všech přítomných skutálel do mísy a zabořil do rýže.

To tetě dodalo. Sklopila hlavu, když se kolem znovu ozvalo hlasité reptání. Dvacet paží se vztáhlo k Pitouovi, když na prahu chatrče vytřepal prach ze své obuvi a pyšné odcházel, provázen zástupem vesničanů, kteří mu nabízeli stůl i přístřeší, šťastní, že mohou pohostit vítěze od Bastily, přítele pana Baillyho a generála Lafayetta.

Teta sebrala pětifrank, otřela ho a vložila do misky, kde měl čekat spolu s ostatními drobnými, až se promění ve zlaťák.

Ale když ukládala ten peníz, k němuž přišla tak podivným způsobem, vzdychla a pomyslila si, zda snad Pitou přece jen neměl právo sníst, co snědl, když tak dobře zaplatil.

30. Pitou revolucionář

Když takto Pitou dostál povinnostem, zatoužil učinit zadost i potřebám svého srdce.

Vždyť je to také rozkoš poslouchat, když rozkaz, který plníme, vychází vstříc všem skrytým sympatiím poslušného člověka.

Vzal tedy nohy na ramena a rozběhl se nejkratší cestou přes pole a louky k piselleuskému statku.

Ale brzo zvolnil běh. Každý krok v něm vyvolával novou vzpomínku.

Když se člověk vrací do městečka nebo do vsi, kde se narodil, jakoby běžel vstříc svému mládí, jako by běžel vstříc uběhlým dnům, které se prostírají jako koberec pod nohy vracejícího se tuláka.

Na každém kroku se člověku rozbuší srdce, vrátí vzpomínka.

Tady člověk trpěl, tady byl šťasten. Tady vzlykal bolestí, tady jásal blahem.

Pitou nebyl básník, ale byl člověk. Po celou tu cestu se v něm hromadily vzpomínky na minulost a k statku matky Billotové chvátal se srdcem plným dojmů.

Když spatřil na sto kroků před sebou dlouhý hřeben střech, když polaskal pohledem staleté jilmy, které se zvědavě nakláněly; aby se přesvědčily, zda se opravdu kouří z omšelých komínů, když zaslechl vzdálené bučení dobytka - připadalo mu to div ne jako lidské hlasy -, štěkot psů a hrkot povozů, přitáhl si pevněji přilbici, utáhl si šavli a snažil se dodat si hrdinského vzezření, jak se to sluší a patří na vojáka, tím spíš, je-li ten voják zamilován.

Zprvu ho nikdo nepoznal, důkaz, že se mu překvapení podařilo.

Čeledín právě napájel koně, zaslechl hluk, otočil se a větvovím spatřil Pitoua, či spíše jeho přilbici a šavli.

Strnul úžasem.

Jak šel Pitou kolem něho, zavolal na něj:

"Pozdrav Pán Bůh, Barnante, pozdrav Pán Bůh!"

Čeledín užasl, že ta přilba a šavle ví, jak se jmenuje, smekl klobouk a pustil uzdu.

Pitou přešel kolem něho s úsměvem.

Čeledín ovšem nebyl ani teď o špetku moudřejší. Pitouův vlídný úsměv zůstal skryt pod přilbou.

Vtom spatřila vojáka oknem z jídelny matka Billotová.

Vstala od stolu.

Tenkrát žili na venkově v stálém napětí. Šířily se hrozivé zvěsti. Vyprávělo se o lupičích, kteří řádí v lesích a sečou obilí ještě zelené.

Co znamená příchod toho vojáka? Je to vpád nebo pomoc?

Matka Billotová si prohlédla Pitoua od hlavy k patě a jala se uvažovat, jak přišly ty venkovské škrpály k tak nádherné přilbici. Vrtěla hlavou, pořád ještě nevěděla, co si o tom má myslit.

Ale ať už tomu bylo jakkoli, voják zatím vešel do kuchyně.

Matka Billotová mu vyšla vstříc. Pitou, aby nevypadal jako nezdvořák, sundal přilbici.

"Ange Pitou!" zvolala ta dobrá žena, "Ange se vrátil!"

"Dobrý den, paní Billotová," pozdravil Pitou.

"Ange, ach, můj Bože, kdopak by to byl tušil? Ty jsi tedy na vojně?"

"To tak, na vojně," ušklíbl se Pitou a pohrdavě se usmál.

Pak se rozhlédl kolem sebe, hledal někoho, kdo tu nebyl.

Matka Billotová se dovtípila. Uhodla, koho by rád viděl, a vlídně se usmála:

"Hledáš Kateřinu?"

"Ano, `paní Billotová, musím jí vyřídit, co mně bylo uloženo.

"Věší prádlo. Ale sedni si přece a vypravuj!"

"S největší radosti. To jsem rád, že jsem tady!" zavýskl si Pitou a přistrčil si židli.

Ve dveřích a na schodech stály už všechny služky a nádeníci, jak je čeledín svolal.

A pokaždé, když někdo přišel, bylo slyšet šuškání:

"Je to Pitou?"

"Je."

"Podívejme se!"

Pitou si vlídně prohlížel všechny své bývalé kamarády. Zdálo se, že mají radost z jeho úsměvu.

"Přišel jsi z Paříže, Ange?" vyptávala se paní domu.

"Přímo z Paříže, paní Billotová."

"Jak se vede mému muži?"

"Znamenitě, paní Billotová."

"A jak je v Paříži?"
"Velmi zle, paní Billotová."
"Ach!"
A kruh posluchačů kolem Pitoua se sevřel ještě těsněji.
"Co je s králem?" vyptávala se selka.
Pitou zakroutil hlavou, sešpulil rty a mlaskl tak, že si každý mohl domyslit, že to s monarchií vypadá náramně bledě.
"A s královnou?"
Tentokrát neodpověděl Pitou vůbec.
"Ach!" ulevila si paní Billotová.
"Ach!" vydechlo všechno posluchačstvo.
"Nu tak vypravuj, Pitou!" pobízela ho selka.
"Hm, tak se ptejte," navrhl Pitou. Nechtěl povědět to nejzajímavější, dokud tady nebude Kateřina.
"Proč máš tu přilbu?" zeptala se paní Billotová.
"To je trofej," blýskl se Pitou.
"Co to je trofej, chlapče?" otázala se ta prostá paní.
"Ach ovšem, paní Billotová," usmál se Pitou blahosklonně, "vy nemůžete vědět, co to je trofej. Trofej, paní Billotová, to je, když zvítězíte nad nepřítelem."
"A ty jsi zvítězil nad nepřítelem, Pitou?"
"A jakým nepřítelem!" pochlubil se Pitou. "Cožpak nevíte, má paní Billotová, že my dva, pan Billot a já, jsme dobyli Bastilu?"
Tahle zápalná slova zapůsobila na posluchače, jako by mezi ně sjel blesk. Kdekdo se tlačil k Pitouovi.
"Vypravuj! Vypravuj, co náš hospodář tam všechno vykonal," naléhala paní Billotová a třásla se pýchou i úzkostí.
Pitou se podíval, zda už nejde Kateřina. Nešla.
Zdálo se mu trochu urážlivé, že slečna Billotová nenechá své prádlo a nepřiběhne, když přišel takový posel s takovými novinkami z dalekého světa.
Pitou zavrtěl hlavou. Začínalo ho to pomalu štvát.
"To by trvalo léta."
"A ty máš hlad, viď," dovtípila se paní Billotová.
"Skoro."
"A žízeň?"
"Neříkám, že bych se nenapil."
Sluhové a služky si pospíšili, takže než se otočil, měl Pitou před sebou víno, chléb, maso a spoustu ovoce, že by to bylo stačilo pro malou hostinu.
Pitouovi dobře bralo, jak se na venkově říká o tom, kdo by se cpal ve dne v noci. Ale ať mu bralo jakkoli, kohout tety Angeliky, z něhož poslední sousto do sebe vpravil sotva před půl hodinou, mu. pořád ještě ležel v žaludku.
Nečekal, že bude tak rychle prostřeno, a teď viděl, že mu nezbývá, než aby se přemohl a pustil se do jídla.
Ale při nejlepší vůli musil za chvíli přestat.
"Co je ti?" znepokojila se paní Billotová.
"Co by mi bylo?"
"Doneste Pitouovi něco k pití."
"Je tady mošt, paní Billotová."
"Nebo by ti snad byl milejší krapet kořalky?"
"Kořalky?"
"Třeba sis na to v Paříži zvykl."
Ta hodná žena si myslela; že za těch dvanáct dní v Paříži měl Pitou čas se zkazit.
Pitou pyšně odmítl tu domněnku.
"Kořalku? Za nic na světě!"
"Tak povídej."
"Dám-li se do povídání," zdráhal se Pitou, "budu to muset vyprávět ještě jednou, až přijde slečna Kateřina, a je toho hodně."
Dvě nebo tři osoby se rozběhly do prádelny pro slečnu Kateřinu.
Pitou zatím obrátil maně oči ke schodišti, vedoucímu do prvního poschodí, a dveřmi, jež otevřel průvan, spatřil, jak se Kateřina dívá z okna.
Dívala se k lesu, směrem k Boursonne.
Kateřina byla tak zabraná v myšlenkách, že si vůbec nepovšimla, jaký vzruch zavládl v domě, tak byla celá zaujatá něčím venku.
"Ach ano," povzdechl si Pitou, "dívá se k lesu, k Boursonne, tam, co je pan Isidor de Charny. Ano, to je to."
A vzdychl si podruhé, ještě žalostněji.
Vtom se vrátili poslové, kteří hledali Kateřinu nejen v prádelně, ale všude, kde jen si myslili, že by mohla být.
"Tak co je?" zeptala se paní Billotová.
"Slečna nikde není."
"Kateřino, Kateřino!" zavolala paní Billotová.
Dívka se neozvala.
Pitou se odhodlal promluvit.

"Paní Billotová, já vím, proč nenašli slečnu Kateřinu v prádelně."
"Pročpak?"
"Protože tam není."
"A ty víš, kde je?"
"Vím."
"Kdepak?"
"Tamhle nahoře."
Pitou vzal hospodyni za ruku, vystoupil s ní na dva tři schody a ukázal na Kateřinu sedící u okna plného květin.
"Češe se," usoudila paní Billotová.
"Ale ne, už je učesaná," poznamenal melancholicky Pitou.
Hospodyně si nepovšimla, jak je Pitouovi smutno, a zavolala hezky nahlas:
"Kateřino, Kateřino!"
Překvapená dívka sebou trhla, rychle zabouchla okno a zavolala dolů:
"Co je, maminko?"
"Pojď honem, Kateřino," volala matka Billotová, nikterak nepochybujíc, jak silný dojem vzbudí její zpráva, "přijel Ange z Paříže."
Pitou úzkostlivě čekal, co na to Kateřina.
"To je toho," odpověděla Kateřina tak chladně, že se Pitouovi srdce zastavilo.
"Podívejme se," řekla, když sestoupila do světnice, "je to opravdu on."
Pitou se začervenal a uklonil se.
"Má přilbu," pošeptala slečně jedna ze služek.
Pitou to zaslechl a napjal pozornost, jak to na slečnu bude působit. Vpíjel se očima do Kateřinina obličeje, poněkud pobledlého, ale plného a svěžího.
Ale Kateřinu Pitouova přilba nezajímala patrně ani za mák.
"Nu tak má přilbu," pokrčila rameny, "a co má být?"
Tentokrát neovládl spravedlivý chlapec oprávněné rozhořčení.
"Mám přilbu a šavli," řekl pyšně, "protože jsem se bil a pobíjel dragouny a Švýcary. Pochybujete-li o tom, slečno Kateřino, zeptejte se svého otce. Ten vám toho poví víc než já."
Kateřininy myšlenky se toulaly tak daleko, že mladá dáma zaslechla zřejmě jenom poslední slova.
"A jak se vede otci?" zeptala se. "A proč se nevrátil s vámi? Jsou zprávy z Paříže tak zlé?"
"Velmi zlé," ujistil ji Pitou.
"Myslela jsem si, že se všechno urovnalo," nadhodila Kateřina.
"To máte pravdu, ale potom se zase všechno zašmodrchalo," odpověděl Pitou.
"Cožpak nezavládla shoda mezi lidem a králem, když král povolal pana Neckera zpět?"
"Kdyby šlo jen o pana Neckera!" odsekl Pitou upjatě.
"Ale lid to přece uspokojilo, ne?"
"Tak ho to uspokojilo, že si začíná zjednávat spravedlnost sám a pobíjí všechny své nepřátele."
"Všecky své nepřátele!" zvolala užaslá Kateřina. "A kdo jsou ti jeho nepřátelé?"
"Aristokrati, kdo jiný?"
Kateřina zbledla.
"A koho pokládá lid za aristokraty?" zeptala se.
"Bože, ty, kdo mají hodně půdy... kdo mají krásné zámky... kdo zavinili, že lid má hlad... kdo mají všecko, a my nic."
"A koho ještě?" naléhala Kateřina netrpělivě.
"Ty, kdo mají krásné koně a kočáry, zatímco my chodíme bosi."
"Můj Bože," vykřikla dívka a zbledla ještě víc. Pitou se na ni pásl pohledem.
"Aristokrati jsou všichni vaši známí."
"Moji známí?"
"Naši známí?" podivila se matka Billotová.
"A kdo to má být?" dotírala Kateřina.
"Například pan Berthier de Sauvigny."
"Pan Berthier de Sauvigny?"
"Ten, co vám dal ty zlaté náušnice, měla jste je, když jste tančila s panem Isidorem."
"Nu a?"
"A já sám jsem viděl, jak ho věšeli na lucernu."
Všichni hrozně vykřikli. Kateřina klesla na židli a křečovitě se chytla držadla.
"To jsi viděl na vlastní oči?" třásla se matka Billotová.
"Pan Billot to viděl taky."
"Ach, můj Bože!"
"Ano, a v této chvíli," naparoval se Pitou, "už asi pobili nebo upálili všechny aristokraty v Paříži a ve Versailles."
"To je hrozné," zašeptala Kateřina.
"Proč by to mělo být hrozné? Vy přec nejste aristokratka, slečno Billotová."
"Pane Pitou," ozvala se Kateřina s pochmurnou rozhodností, "zdá se mi, že jste nebyl takový, než jste odjel do Paříže."
"Nejsem o nic větší divous, než jsem byl, slečno," zarazil se Pitou, "ale..."

"Pak se tedy nechlubte zločiny, které napáchali Pařížané, když nejste Pařížan a když jste je nespáchal vy."

"Já a páchat zločiny!" zhrozil se Pitou, "vždyť pana Billota a mě div neuškrtili, když jsme bránili pana Berthiera!"

"Ach, můj zlatý tatínek, můj statečný tatínek, to je celý on!" zvolala Kateřina nadšeně.

"Můj drahý muž," zalkala matka Billotová a oči se jí zalily slzami. "Takový on je hrdina!"

Pitou vylíčil strašlivou scénu na náměstí de Gréve, vyprávěl, jak byl Billot zoufalý a jak se toužil vrátit do Villers-Cotteréts.

"Proč se tedy nevrátil?" sepjala Kateřina ruce a zatvářila se tak nešťastně, že to Pitoua opravdu dojalo.

Matka Billotová spráskla ruce.

"Pan Gilbert nechtěl," řekl Pitou.

"To snad chce pan Gilbert, aby mi zabili muže?" vzlykala paní Billotová.

"Chce zničit naši rodinu," dodala trpce Kateřina.

"Ne, ne," horlivě ujišťoval Pitou. "Pan Billot a pan Gilbert táhnou za jeden provaz. Pan Billot zůstane ještě nějaký čas v Paříži, aby dokončili revoluci."

"Jen tak sami dva?" zděsila se matka Billotová.

"Ne, s panem Lafayettem a s panem Baillym."

"Ach," zvolala selka, "když tam jsou s panem Lafayettem a s panem Baillym..."

"Kdy se hodlá vrátit?" vskočila jí do řeči Kateřina.

"To já nevím, slečno."

"A jak to, že ses vrátil ty, Pitou?"

"Já jsem přivedl k abbé Fortierovi Sebastiána Gilberta a přišel jsem, abych vyřídil příkazy pana Billota."

Při těchto slovech Pitou povstal, nikoli bez jisté důstojnosti, kterou se vyznačují diplomati. Obě ženy pochopily, že nastává významný okamžik.

Matka Billotová vstala také a propustila všechno služebnictvo.

Kateřina zůstala sedět a pátravě se na Pitoua podívala, jako by mu chtěla vyčíst z tváře všechny myšlenky.

Co mně asi má vyřídit? pomyslela si.

31. Paní Billotová se zříká žezla

Obě ženy se chystaly s napjatou pozorností vyslechnout vůli manžela a otce. Pitou si uvědomoval, že má před sebou nesnadný úkol. Viděl matku i slečnu Kateřinu při práci. Věděl, že matka je zvyklá poroučet, že dcera si potrpí na divokou nezávislost.

Kateřina, jinak mírná, pracovitá a hodná dívka, si právě tou vlastností podmanila všecky obyvatele statku. Nechce-li někdo poslouchat, nikdo mu neporučí.

Pitou věděl, že jedné udělá radost, druhou že zarmoutí.

Snížit matku Billotovou k podřadné úloze, to mu připadalo jako něco neuvěřitelného, neslýchaného. A mimoto by tím jaksepatří vyrostla Kateřina a Pitou nemohl ani zdaleka potřebovat, aby Kateřině nějak zvlášť narostl hřebínek.

Ale nevystupoval přece ve dvorci jako vládce a pán, nýbrž toliko jako posel a hlasatel, pročež se vyjádřil takto:

"Paní Billotová, pan Billot si přeje, abyste se co nejmíň plahočila."

"Jak to?" podivila se ta hodná žena.

"Jaképak plahočení," vrtěla hlavou Kateřina.

"Chce tím říci," soukal ze sebe Pitou, "že správa takovéhohle dvorce znamená plno práce, že tu jsou starosti s nákupy..."

"Nu a?"

"S prodejem... s výplatou... s polními pracemi... ve žních..."

"To jsou mi zázraky!"

"Stokrát nic umořilo osla, paní Billotová, a na trhy je nutno jezdit."

"Mám koně."

"Na trhu se musí smlouvat."

"Mám hubu na pravém místě."

"Jsou tu polní práce."

"Copak nejsem zvyklá na ně dohlížet?"

"A což teprve ve žních! To člověk neví kam skočit. Musí se vařit pro žence, pomáhat děvečkám..."

"Toho všeho se nebojím, dělám to pro svého muže."

"Ale, paní Billotová..."

"Copak ještě?"

"Tolik práce... A máte už také léta..."

"Ach tak," podívala se matka Billotová na Pitoua úkosem.

"Pomozte mi přece, slečno Kateřino," žebronil ubohý mladík, když viděl, že jeho síly nestačí na tak vážný úkol.

"Nevím, čím bych vám mohla pomoci," pokrčila rameny Kateřina.

"Nuže," vysoukal ze sebe Pitou, "pan Billot nechce, aby se s tímhle vším paní Billotová trápila."

"A kdo se s tím má trápit?" spráskla ubohá žena ruce nad hlavou.

"Pan Billot si vybral někoho silnějšího, na koho se jak vy, tak on můžete spolehnout. Vybral si slečnu Kateřinu."

"Naše Kateřina že má vést dům?" zvolala hospodyně tónem, z něhož bylo znát nedůvěru i žárlivost.

"Pod vaším vedením, maminko," řeklo děvče chvatně a začervenalo se.

"Ne, ne, ne," vskočil jí do řeči Pitou, jenž udělal šťastně první krok a nemínil se teď zastavit uprostřed cesty. "Své poslání musím vyřídit tak, jak mi bylo uloženo. Pan Billot ustanovuje slečnu Kateřinu, aby místo něho řídila všechny

práce a celý dům."

Každé z těchto slov, jež Pitou neváhal zdůraznit, vrylo se do srdce matky Billotové jako trn. Ale měla tak dobrou povahu., že se nenechala unést hněvem a nedopustila, aby se v ní ujala žárlivost, naopak, pokorně a odevzdaně přijala zprávu, že je sesazena z hřadu hospodyně, přesvědčená více než kdy jindy, že její manžel se nikdy nemůže mýlit.

Nebo se snad Billot mohl mýlit? A bylo ho možno neuposlechnout? Když si v duchu položila tyto dvě otázky, pochopila, že žádny odpor by nebyl na místě.

Podívala se na svou dceru, v jejichž očích četla tolik skromnosti, důvěry, dobré vůle a nezmenšené lásky a úcty, že ani nepomyslila na jakýkoli odpor a podvolila se bez výhrad.

"Pan Billot má pravdu," prohlásila. "Kateřina je mladá, má dobrou hlavu a ke všemu je tvrdohlavá jako mezek."

"To je," přisvědčil Pitou v naději, že Kateřině zalichotí a zároveň že ji také trochu bodne.

"Kateřina," pokračovala matka Billotová, "bude čilejší než já, až bude muset celé dny běhat a dohlížet na dělníky. Bude lépe prodávat a laciněji nakupovat. Takové děvče tu budou, pane, všichni poslouchat."

Kateřina se usmála.

"Tak vida," pokračovala hospodyně a ani nemusela potlačit povzdech, "Kateřina teď bude běhat po polích, bude mít klíč od pokladny, bude vést domácnost, bude pořád na cestách. Z mé dcery bude učiněný chlap."

Pitou prohlásil důležitě:

"Nic se nebojte o slečnu Kateřinu. Jsem tady já a budu ji všude provázet."

Po téhle roztomilé nabídce, na kterési dal Ange tolik záležet, vrhla na něho Kateřina tak podivný pohled, že se až otřepal.

Děvče se zardělo, ne však jako žena, které jsme udělali radost. Na tváři mu vyvstal ruměnec, jaký vyvolává hněv a netrpělivost, touha ozvat se, přestože slušnost velí mlčet.

Pitou nebyl dost zkušený, aby se vyznal v takových odstínech. Pochopil však, že Kateřinino začervenání neznamená úplný souhlas.

"Jakže," zeptal se s lichotivým úsměvem, "vy na to nic neřeknete, slečno Kateřino?"

"Cožpak si neuvědomujete, pane Pitou, že jste řekl hloupost?"

"Hloupost!" vykřikl nešťastný mladík.

"To bych řekla," ozvala se sama matka Billotová, "to by byla pěkná podívaná. Copak bude má dcera Kateřina chodit v průvodu tělesné stráže?"

"Pročpak ne, vždyť chodí do lesa!" zvolal Pitou s tak naivním výrazem, že by bylo hřích se mu vysmát.

"Je to také rozkaz našeho hospodáře?" dotírala matka Billotová. Jak je vidět, také si dovedla člověka dobrat.

"Ach ne," zavrtěla hlavou Kateřina, "to by bylo zaměstnání pro lenocha! To by otec panu Pitouovi jistě nenabídl, stejně tak jako pan Pitou by takovou nabídku nepřijal."

Pitou vyvalil oči na Kateřinu i na matku Billotovou. Všechny jeho větrné zámky byly ty tam.

Kateřina, jako pravá žena, pochopila jeho bolestné zklamání.

"Pane Pitou," snažila se mu nalít balzám na ránu, "cožpak jste v Paříži viděl, že by se dívky tak zahazovaly a vláčely mladé muže všude s sebou?"

"Ale vy přece nejste dívka," soukal ze sebe Pitou, "vždyť jste paní domu."

"Tak dost," přerušila to povídání matka Billotová, "paní domu má plno práce. Pojď, Kateřino, odevzdám ti hospodářství, jak otec nařizuje."

A před očima ubohého Pitoua jala se matka Billotová předávat svou vládu.

Vytáhla svazek klíčů, jeden po druhém je odevzdala Kateřině, odpočítala s ní prádlo, láhve, nábytek a zásoby. Zavedla dceru k starému vykládanému sekretáři ze čtyřicátých let osmnáctého století, v jehož tajné zásuvce ukládal otec Billot své papíry, zlaťáky, celý svůj poklad a rodinné písemnosti.

Kateřina vážně naslouchala, když ji matka zasvěcovala do všech těch tajemství, bystře se na všechno vyptávala, rozvážila si každou odpověď, a když se jí dostalo vysvětlení, bylo na ni vidět, že si všechno vštěpuje hluboko do paměti jako zbraň pro případ boje.

Potom ji se stejnou přesností předala matka Billotová zvířata.

Ovce, zdravé i choré, jehňata, kozy, slepice, holuby, koně, voly a krávy.

Ale to byla jen formalita.

Tuto část hospodářství spravovalo děvče už dávno samo.

Nikdo neznal lépe než Kateřina kdákající drůbež, jehňata, jež se s ní za měsíc spřátelila, holuby, kteří ji znali tak dobře, že ji začali obletovat, kdykoli ji spatřili, usedali ji na ramena a vítali ji radostným máváním křídel.

Koně řehtali, když se k nim Kateřina přiblížila. Ji jedinou poslouchali i nejbujnější koně na slovo. Hřebec, vychovaný na statku, k němuž se jinak nikdo nesměl přiblížit, zpřetrhal všecko ve stáji, jen aby se dostal ke Kateřině, neboť věděl, že v její ruce nebo kapse najde vždycky kůrku tvrdého chleba.

Nic nemohlo být krásnějšího než pohled na tu půvabnou plavovlasou dívku s velkýma modrýma očima, s bílou šíji a s oblými pažemi, když přišla na mlat, zástěru plnou zrní, jež rozhazovala plnými hrstěmi po udupané půdě.

Kuřata, holubi, jehňata, všecko se k ní sběhlo a ve dvou minutách byl mlat, jako když ho vymete.

Někteří lidé mají v pohledu cosi přitažlivého, jiní zas cosi děsivého. V obojím případě takovému pohledu zvíře nikdy neodolá.

Leckdy se stalo, že se divoký býk zastavil na dlouhou chvíli před malým dítětem, jež se naň usmálo, netuše nebezpečí.

A tentýž býk upře potměšilý, divoký pohled na silného muže, ten ho však přece jen udrží na uzdě němou hrozbou v očích. Zvíře skloní hlavu. Zdá se, že se chystá k boji, ale jako by mu nohy vrostly do země. Chvěje se, má strach.

Kateřina působila na celé své okolí obojím způsobem. Byla tak klidná a pevná, tak mírná a zároveň rozhodná, bylo v ní tak málo nedůvěry a tak málo strachu, že každé zvíře před ní zkrotlo. Ten zvláštní vliv působil s největší silou i na lidi. Bylo v tom děvčeti jakési neodolatelné kouzlo. Žádný muž v kraji si z ní nikdy nedovolil tropit posměch. Žádný chlapec si vůči ní nikdy nedovolil ani špatnou myšlenku. Ti, kdo se do ní zamilovali, si přáli mít ji za ženu. Kdo se nezamiloval, byl by rád, kdyby byla jeho sestrou.

Pitou šel se sklopenou hlavou a s rukama podle těla za oběma ženami, bezmyšlenkovitě sledoval, jak matka odevzdává dceři království.

Neobracely se na něho, Stál tu jako stráž v tragédii a jeho honosná přilba nemálo přispívala k této bizarní představě.

Pak došla řada na služebnictvo. Matka Billotová je postavila do půlkruhu a stoupla si doprostřed.

"Děti," oslovila je, "náš pán se ještě z Paříže nevrátí, ale určil nám pána místo sebe. Je to moje dcera Kateřina, ještě mladá a v plné síle. Já už jsem stará a mám slabou paměť. Hospodář dobře udělal. Teď je paní Kateřina. Ona bude vydávat a přijímat peníze. Já první poslechnu jejich rozkazů a vykonám je. Kdo z vás ji neposlechne, však ona si to s ním už vypořádá."

Kateřina neřekla ani slovo. Jen matku něžně objala a políbila.

Účinek toho polibku byl větší než všechna slova: Matka Billotová se rozslzela. Pitou byl dojat.

Všechno služebnictvo radostně vítalo novou paní.

Kateřina se hned ujala vlády a udělila příslušné rozkazy. Každý dostal svůj úkol a spěchal, aby jej vykonal s ochotou, jak tomu bývá v počátcích každé nové vlády.

Pitou zbyl naposled. Když tu byl už jenom sám, přistoupil ke Kateřině a zeptal se:

"A já?"

"Ach, opravdu... ," pokrčila rameny, "pro vás nemám nic."

"Jakže? To nemám nic dělat?"

"A co byste chtěl dělat?"

"To, co jsem dělal, než jsem odtud odešel."

"Tenkrát vás přijal můj otec."

"Teď jste tady paní vy, uložte mi nějakou práci."

"Nemám pro vás žádnou práci, pane Ange."

"Ale proč?"

"Protože jste učenec, pán z Paříže, pro takového se venkovská práce nehodí."

"Je to možné?" užasl Pitou.

Kateřina vážně přikývla, jako by chtěla dotvrdit: "Je to tak."

"Já a učenec!" zhrozil se Pitou.

"A proč ne?"

"Ale podívejte se na mé ruce, slečno Kateřino!"

"Na tom nezáleží."

"Ale, slečno Kateřino," ohradil se ubohý mladík zoufale, "proč mě chcete nechat umřít hladem pod záminkou, že jsem učenec? Cožpak nevíte, že filosof Epiktet sloužil za stravu a že bajkař Ezop si vydělával chléb v potu tváře? A ti dva páni byli učenější než já."

"Co se dá dělat? Nemohu si pomoci."

"Ale pan Billot mě přijal do domu a poslal mě z Paříže, abych tu zůstal."

"Ano, ale můj otec vás mohl nutit k pracím, které bych se vám já, jeho dcera, nikdy neodvážila ukládat."

"Tak mi je neukládejte, slečno Kateřino."

"Ale pak byste zahálel a to nemohu připustit. Co si mohl dovolit otec jako pán domu, nemohu si dovolit já, která jen spravuji jeho majetek. Spravuji otcův statek a ten musí vynášet."

"Ale když budu pracovat, bude vynášet. Vidíte, slečno Kateřino, že se pohybujete v bludném kruhu."

"Prosím?" otázala se Kateřina, která se nevyznala ve filosofických termínech. "Co je to bludný kruh?"

"Bludným kruhem se rozumí, slečno, když někdo chybně uvažuje. Nechte mě na statku a ukládejte mi nejtěžší práce! Uvidíte, jestli jsem učenec, nebo lenoch! Ostatně někdo vám musí vést knihy a v počtech se já vyznám."

"Podle mého soudu to není dostatečné zaměstnání pro muže."

"A to snad nejsem vůbec k ničemu?" vykřikl zoufale Pitou.

"Zůstaňte tady," smilovala se nad ním Kateřina, "rozmyslím si to a budeme vidět."

"Musíte si rozmýšlet, máte-li mě tady nechat! Co jsem vám jenom udělal, slečno Kateřino? Takováhle jste dřív nebyla."

Kateřina jenom pokrčila rameny. Neměla žádný zvláštní důvod, aby s Pitouem jednala tak, jak jednala, a přece ji jeho naléhání unavovalo. Přerušila tedy rozmluvu:

"Nechme toho, pane Pitou, musím do La Ferté-Milon."

"Osedlám vám koně, slečno Kateřino."

"Ne, ne, jenom zůstaňte tady."

"Vy nechcete, abych vás doprovodil?"

"Zůstaňte tady," přikázala Kateřina velitelsky.

Pitou stál jako solný sloup, sklopil hlavu a utřel si slzu, která se mu drala do očí a pálila jako oheň. Kateřina nechala Pitoua stát a rozkázala čeledínovi, aby jí osedlal koně.

"Ach," šeptal Pitou, "vám se zdá, slečno Kateřino, že jsem se změnil, a zatím vy jste se změnila, a jak!"

32. Co přimělo Pitoua, aby opustil dvorec a vrátil se do Haramontu, svého jediného a pravého domova.

Matka Billotová se zatím vpravila do postaveni první služky a chopila se své práce bez reptání, s dobrou vůlí a bez hořkostí. Za chvíli bylo na statku, na okamžik vyhozeném z vyježděných kolejí, už zase jako v úle.

Zatímco sedlali Kateřině koně, dívka se vrátila a vrhla letmý pohled na Pitoua; stál jako solný sloup, jenom hlava se mu otáčela jako větrná korouhvička za každým dívčiným pohybem, dokud Kateřina nezmizela ve svém pokoji.

"Proč šla Kateřina do svého pokoje?" uvažoval Pitou.

Chudák Pitou! Proč tam šla? Aby se učesala, vzala si bílý klobouček a oblékla jemnější punčochy.

Když takto zdokonalila svůj půvab a když uslyšela, že kůň už hrabe nohama za dveřmi, vyšla z pokoje, objala matku a odjela.

Pitou, ponechaný takhle na holičkách a málo spokojený zpola lhostejným, zpola útrpným pohledem, kterým o něj na odchodu Kateřina zavadila, nemohl se smířit s takovouhle nejistotou.

Od okamžiku, kdy Kateřinu opět spatřil, zdálo se mu, že bez ní nemůže žít.

A potom se v hloubi tohoto těžkopádného ducha začínalo rodit jakési nejasné podezření: Primitivní, duševně líné povahy nejsou o nic méně citlivé nežli povahy hybnější; sice jim vždycky všecko o něco déle trvá, ale nakonec jim to přece jen dojde.

Když Pitou zaslechl dusot vzdalujícího se koně, běžel k vratům: Viděl, jak Kateřina ujíždí polní cestou, vedoucí od statku k silnici do La Ferté-Milonu, do níž ústila pod zalesněným svahem.

Z otevřených vrat poslal za krásným děvčetem pozdrav plný lítostivě výčitky.

Vzápětí však začal uvažovat.

Kateřina mu mohla zajisté zakázat, aby ji doprovázel, nemůže mu však zabránit, aby ji nenásledoval.

Kateřina může Pitouovi klidně říci: nechci tě vidět, nemůže mu však poručit, aby se na ni nedíval.

Pitou si tedy pomyslil, nemá-li už tak jako tak co dělat, že mu nikdo na světě nemůže zabránit, aby se nepustil lesem podle cesty, kterou pojede Kateřina. Tak ho dívka neuvidí, ale on ji bude krásně vidět z dálky mezi stromy.

Ze statku je do La Ferté-Milon jenom půl druhé míle. Půl druhé míle tam, půl druhé míle zpátky - co je to pro Pitoua?

Ostatně Kateřina jede k silnici oklikou. Pustí-li se Pitou přímo, nadejde si čtvrt míle. Bude tedy potřebovat do La Ferté-Milon a zpět jenom půl třetí míle. A kvůli dvěma a půl mílím nemusí mít člověk ani sedmimílové boty, ani nemusí mít nohy jako Dlouhý v pohádce o Dlouhém, Širokém a Bystrozrakém.

Sotva se ten plán zrodil Pitouovi v hlavě, hned se ho jal náš chlapík uskutečňovat.

A tak, když Kateřina dojížděla k silnici, dobíhal Pitou, shrbený za vysokým žitem, k lesu.

Za okamžik byl na kraji, přeskočil příkop a hnal se lesem sice méně půvabně, zato však neméně hbitě než vyplašeny srnec. Běžel tak asi čtvrt hodiny, až spatřil, jak mezi stromy prokmitá silnice.

Zastavil se a schoval se za mohutný dub. Byl si jist, že Kateřinu předhonil.

Čekal však deset minut, čekal čtvrt hodiny, a neobjevila se živá duše.

Zapomněla si snad slečna něco doma a vrátila se na statek? To by bylo možné.

S největší opatrností se přiblížil k silnici, vystrčil hlavu zpoza silného buku, který rostl zpola v příkopě, zpola na silnici, přehlédl celou silnici až k polím, nespatřil však nikoho.

Kateřina určitě něco zapomněla a vrátila se na statek.

Pitou se dal znovu do běhu. Buďto ještě nedojela a uvidí ji, jak se vrací na farmu, anebo už dojela a Pitou ji spatří, jak už zase jede nazpátek.

Pitou natáhl své jedenáctky a pustil se po silnici směrem k polím. Hnal si to po písčitém okraji silnice, až se mu za patami prášilo, když tu se naráz zastavil.

Kateřinin kůň byl mimochodník.

Podle čerstvých stop si Pitou všiml, že kůň mimochodník odbočil z hlavní silnice do La Ferté-Milon na úzkou lesní stezku, označenou sloupkem s šipkou a nápisem: Do Boursonne.

Pitou zdvihl oči a uviděl v dálce na druhém konci stezky na modravém pozadí lesa Kateřinina bělouše a dívčin červený kabátek.

Bylo to hezky daleko, ale jak jsme už řekli, copak je takový kousek cesty po Pitouovy dlouhé nohy!

Jako zajíc byl už Pitou zase v lese. "Nejede tedy do La Ferté-Milon, jede do Boursonne," pomyslil si. "A přece jsem se nemohl mýlit! Jmenovala La Ferté-Milon aspoň desetkrát. Do La Ferté-Milon se jezdí nakupovat a matka Billotová taky mluvila o La Ferté-Milon."

Zatímco se Pitouovi honily v hlavě tyhle myšlenky, hnal se mladík kupředu jako zběsilý. Poháněn pochybností, z níž se rodí každá žárlivost, pádil po kraji lesa, jako by mu v patách hořelo, z nozder mu div nešlehaly plameny, nohama se takřka ani nedotýkal země, pažemi pádloval ve vzduchu, jako by to byly lopaty větrného mlýna, prosmýkal se mezi stromy jako ještěrka, funěl, supěl, ani na okamžik nepolevil v cvalu - žádný jezdec by byl nedokázal dohnat koně k šílenějšímu trysku, žádný lev nikdy urputněji neštval vyhlédnutou kořist.

Když spatřil Kateřinu, byla od něho vzdálena půl míle. Urazil té půl míle dříve, než její kůň uběhl čtvrt. Cválal tedy dvakrát rychleji než kůň.

Konečně dívku dohonil a běžel teď v jedné úrovni s jejím koněm. Nesledoval Kateřinu už jenom proto, aby ji viděl. Sledoval ji, protože ji chtěl stopovat.

Kateřina lhala. Proč?

Na tom nezáleží. Aby byl proti ní ve výhodě, aby měl nad ní vrch, musí ji přistihnout při lži.

Pitou se dral houštím a trním, razil si cestu šavlí, kde nedokázal rozhrnout překážku přilbou.

Poněvadž však Kateřina jela už jenom krokem, doléhal k ní co chvíli praskot větviček a upozorňoval koně i paní, že tu hrozí nějaké nebezpečí.

Tu se Pitou zastavoval a nabíral dech, nespouštěje Kateřinu z oči. Rozptyloval tak zároveň dívčino podezření.

Ale to nemohlo dlouho trvat a také to dlouho netrvalo.

Pojednou Pitou uslyšel, jak Kateřinin kůň zařehtal a vzápětí mu odpovědělo ržání jiného koně. Toho však ještě nebylo vidět.

Jenže Kateřina okamžitě švihla Kadeta bičíkem a Kadet se dal hned do ostrého klusu, takže se slečna za malou chvíli setkala s jezdcem, který ji zřejmě se stejnou nedočkavostí letěl vstříc.

Kateřina se rozjela tak rychle a neočekávaně, že chudák Pitou zůstal stát jako přibitý, jenom si stoupl na špičky, aby něco viděl.

Bylo to však příliš daleko, takže neviděl nic.

Nic sice neviděl, zato si však dovedl živě představit, jak se dívka začervenala, jak se jí celé tělo chvěje, jakou má radost, jak jí zasvítily oči, obyčejně tak klidné a mírné.

Nemohl rovněž rozeznat, kdo je onen jezdec, neviděl mu do tváře. Podle postavy, podle loveckého kabátu ze zeleného sametu, podle klobouku se širokou pentlí, podle hrdého a půvabného držení hlavy poznal však neomylně, že patří k nejvyšší společenské vrstvě. Vzpomněl si hned na sličného mladého muže, na krásného tanečníka z Villers-Cotteréts, a div mu to neutrhlo osrdí, když mu blesklo hlavou jméno pana Isidora de Charny.

Bylo tomu tak.

Pitouovi se vydral ze rtů povzdech či spíše zasténání, mladík se vrhl znovu do houští a prodíraje se podrostem dostal se na nějakých dvacet kroků k oběma mladým lidem, kteří byli příliš zaujati sami sebou, aby se starali o to, zda .praskot větviček, který k ním tu a tam dolehl, působí čtvernožec nebo dvounožec.

Mladý muž se však přesto obrátil směrem, kde úpěl Pitou, postavil se ve třmenech a roztržitě se rozhlédl kolem sebe.

Pitou, aby nebyl odhalen, sebou hodil na břicho a tváří se přitiskl k zemi.

Potom se jako had plazil ještě asi deset kroků, a když konečně bylo dobře slyšet hlasy, zastavil se a naslouchal.

"Dobrý den, pane Isidore," pozdravila Kateřina.

"Pan Isidor," zašeptal Pitou, "vždyť jsem si to myslel!"

A pocítil najednou v celém těle hroznou únavu, jako následek tělesné námahy, pochyb, nedůvěry a žárlivosti, jimiž trpěl už déle než hodinu.

Oba mladí lidé pustili uzdy svých koní a vzali se za ruce. Stáli tak chvíli mlčky v rozechvění a usmívali se na sebe, zatímco jejich koně, zřejmě na sebe zvyklí, se k sobě lísali a hrabali kopyty v mechu.

"Dnes jste se zpozdil, pane Isidore," přerušila Kateřina sladké mlčení.

"Dneska," pomyslil si Pitou. "Jindy tedy patrně chodí včas."

"Není to má vina, drahá Kateřino," odpověděl mladý muž. "Zdrželo mě bratrovo psaní, dostal jsem je dnes ráno a musil jsem hned odepsat, protože kurýr čekal na odpověď. Ale nebojte se, zítra se neomeškám."

Kateřina se usmála a Isidor stiskl ještě něžněji ruku, kterou mu ponechávala.

Pitouovi bylo, jako by mu zatloukali hřeby do srdce.

"Máte nové zprávy z Paříže?" tázala se dívka.

"Mám."

"Já také," usmála se Kateřina. "Neřekl jste mi nedávno, přihodí-li se něco takového dvěma lidem, kteří se mají rádi, že to znamená souzvuk duší?"

"Zajisté. A kdo vám přinesl zprávy z Paříže, má krásná Kateřino?"

"Pitou."

"Pitou - kdo je to Pitou?" rozesmál se mladý šlechtic tak nenuceně, že Pitou, který už tak byl celý červený, zrudl jako krocan.

"Ale vždyť ho znáte, přece ten chudáček, co ho otec přijal do statku a co mě onehdy v neděli provázel na zábavu."

"Už vím," vzpomněl si šlechtic, "ten výrostek, co má kolena jako uzly na kapesníku."

Kateřina se rozesmála. Pitoua to pokořilo, ponížilo, byl z toho celý zoufalý. Pohladil si maně kolena, která se opravdu podobala uzlům na kapesníku, a s povzdechem se znovu přitiskl k zemi.

"Jenom se tolik nesmějte chudáčkovi Pitouovi," durdila se na oko Kateřina. "Víte, co mi před chvíli navrhoval?"

"Jak bych to mohl vědět? Povězte mi to, moje spanilá."

"Chtěl mě doprovodit do La Ferté-Milon."

"Kam jste ovšem nejela."

"Nejela, protože jsem si myslila, že na mě čekáte tady, a zatím jsem málem musela čekat já na vás."

"Víte, že jste to řekla přímo královsky?"

"Opravdu? Cožpak mluvím někdy jinak?"

"Proč jste nepřijala nabídku toho statečného rytíře? Byli bychom se s ním pobavili."

"Možná že ani ne," odpověděla se smíchem dívka.

"Máte pravdu, Kateřino," upřel mladý muž na dívku planoucí oči, "spíš by nám překážel."

A když se celá začervenala, chytl ji do náručí a přitiskl si její hlavu na prsa.

Pitou zavřel oči, aby se nemusel dívat na ten líbezný výjev, zapomněl si však zacpat uši, takže mlaskavá hubička zalehla až k němu.

Zoufalstvím si div nerval vlasy. Než se stačil vzpamatovat, pobodli oba mladí lidé koně a pomalu se vzdalovali.

Poslední slova, jež Pitou zaslechl, byla:

"Můžeme se pak chvíli projít, pane Isidore... Můj kůň tu chvíli dohoní a je to hodné zvíře," rozesmála se, "nic na mě nepoví."

To bylo vše. Vidina zmizela a Pitouovi se udělala v duši tma, tak jako se začal snášet soumrak na přírodu. Chudák chlapec klesl do vřesu a oddal se svému hlubokému smutku.

Probudil ho noční chlad.

"Nevrátím se už na statek," řekl si. "Ponižovali by mě tam, smáli by se mi. Jedl bych z milosti chléb ženy, která miluje jiného muže, a to krásnějšího, bohatšího a elegantnějšího, než jsem já. Moje místo není v Pisseleu, ale v Haramontu, v mém rodišti, kde snad lidem nebude vadit, že mám kolena jako uzly na kapesníku."

Po té úvaze si Pitou protáhl dlouhé údy a zamířil k Haramontu, kde, jak pevně doufal, mu jeho přilba a šavle už zjednaly nějakou pověst a kde ho jistě čeká ne-li štěstí, tedy alespoň slavný osud.

Koneckonců všichni dobře víme, že úplné štěstí nikdy není údělem lidského rodu.

33. Pitou řeční

Když k desáté hodině večer se vrátil znavený Pitou do Villers-Cotteréts, odkud odešel před šesti hodinami - a v rozmezí těch šesti hodin prožil tragédii svého života, kterou jsme se tu chabě pokusili popsat - uvědomil si, ačkoliv byla jeho duše smutná až k smrti, že bude lépe, zajde-li do hostince "U korunního prince" a vyspí-li se tam v posteli, než kdyby spal pod širým nebem někde na mezi nebo v lese pod bukem.

Aby přespal u někoho v Haramontu, kam by se byl dostal až někdy o půl jedenácté, na to nebylo ani pomyšlení. Už před půl druhou hodinou tam zhasla všechna světla a všechny dveře byly na zámek a na závoru.

Pitou se tedy zastavil v hostinci "U korunního prince", kde za třicet sous dostal znamenitou postel, čtyřliberní bochník chleba, kus sýra a džbán moštu.

Pitou byl uondaný a zamilovaný, zchvácený a zoufalý. To znamená, že se v něm odehrával svár duše s tělem, v kterémžto sporu, jak tomu obyčejně bývá, duše zprvu vítězila, ale nakonec podlehla.

Od jedenácti do dvou se Pitou zmítal na loži, sténal a vzdychal a nemohl usnout, ale ve dvě ho zmohla únava, zavřel oči a neotevřel je až v sedm ráno.

V půl jedenácté večer v Haramontu už všecko spí, v sedm hodin ráno je ve Villers-Cotteréts už všechno vzhůru.

Když vyšel z hostince "U korunního prince", zpozoroval Pitou, že jeho přilba a šavle budí opět všeobecnou pozornost.

Sotva udělal nějakých sto kroků, shlukl se kolem něho celý zástup. Pitou si už zřejmě získal v kraji obrovskou popularitu. Málo lidí má takové štěstí. Slunce, jež, jak se říká, svítí stejně na celý svět, nesvítí vždycky stejně příznivě lidem, kteří se vracejí do svého domova s touhou stát se tam prorokem.

Také se každému nestane, aby měl takovou svárlivou a lakomou tetu, jako byla teta Angelika. A nestane se každému Gargantuovi, aby mohl zaplatit za kohouta s rýží celým pětifrankem.

A ještě vzácnější je případ, že se takový Odysseus vrátí s přilbou na hlavě a s šavlí po boku, zejména není-li ostatní jeho výzbroj ani dost málo vojenská.

Po pravdě řečeno, byla to právě ta přilba a šavle, co mu zjednalo takový respekt u jeho spoluobčanů.

Pitou byl sice nešťastně zamilován, ale jinak mu přálo štěstí na všech stranách.

A tak se houf občanů z Villers-Cotteréts, kteří už včera provázeli Pitoua od abbé Fortiera k tetě Angelice, rozhodl i nyní pokračovat v jeho triumfu a doprovodit Pitoua do Haramontu. Což také učinili. Když to pak viděli haramontští obyvatelé, začali si svého rodáka teprve jaksepatří vážit.

Je pravda, měl už připravenou půdu. Třeba se Pitou včera v Haramontu ani hrubě nezastavil, přece tu po sobě zanechal znamenitý dojem. Jeho přilba a šavle zůstaly .v paměti všech, kdo ho viděli, jako světlá vzpomínka.

Haramontští, polichoceni jeho návratem, protože už ani nedoufali, že se jim jejich slavný rodák podruhé vrátí, zahrnuli ho všemožnými důkazy přízně, prosili ho, aby odložil svou válečnou zbroj a rozbil stan pod čtyřmi lípami, které stínily náves, tak jako kdysi Thessalští vzývali Marta ve výročních dnech svých velkých vítězství.

Pitou se nenechal prosit, tím spíš, že se sám už rozhodl, že se usadí v Haramontu. Přijal tedy pokoj, který mu kterýsi bojovný vesničan pronajal i s nábytkem. Toho nábytku nebylo ovšem mnoho. Byla tam postel se slamníkem a žíněnkou, dvě židle, stůl a nádoba na vodu.

Majitel sám stanovil nájem na šest liber ročně, to je na dva kohouty s rýží.

Když se dohodli na ceně, ubytoval se Pitou ve svém novém sídle, pohostil ty, kdo ho doprovázeli, a protože mu poslední události stouply do hlavy stejně tak jako mošt, kterého si trochu přihnul, pronesl k ním z prahu svého nového domova řeč, kterou s napětím vyslechl celý Haramont.

Pitou přece jen posbíral špetku vzdělání a byl tak trochu krasořečník. Znal nazpaměť oněch osm vět, jimiž v té době dovedli pořadatelé lidových hnutí uvést masy v pohyb.

Od pana Lafayetta k Pitouovi bylo, pravda, hodně daleko. Ale jak daleko je také z Paříže do Haramontu!

Obrazně řečeno, samozřejmě.

Pitou začal úvodem, s nímž by byl spokojen sám abbé Fortier i ve svých nejpřísnějších chvílích.

"Občané!" provolal. "Občané, jak sladké je vyslovit to slovo! Obracel jsem se tak už i k jiným Francouzům, protože všichni Francouzi jsou bratři. Ale tady je říkám, jak mohu mít právem zato, opravdovým bratřím, vždyť ve svých haramontských krajanech vidím jednu rodinu."

Mezi posluchači bylo několik žen a ty mu nebyly zrovna příznivě nakloněny, neboť Pitou měl ještě příliš silná kolena a příliš hubená lýtka, aby si na první pohled získal své ženské posluchačstvo - ženy však si při slově rodina představily chudáka Pitoua, ubohého sirotka, který se od smrti své matky nikdy pořádně nenajedl. A slovo rodina, zvláště když je pronesl chlapec, který vlastně nikdy žádnou rodinu neměl, dojalo mnohé z nich až k slzám.

Po tomto úvodu přistoupil Pitou k druhé části svého projevu, zvané narrace neboli vypravování. Vylíčil svou cestu do Paříže, průvody s bustami vévody Orleánského a pana Neckera, vyprávěl, jak byla dobyta Bastila a jak se lid pomstil. Jenom několika skromnými slovy se zmínil, jakou měl účast na bojích na náměstí u Palais-Royal a v předměstí Saint-Antoine. Čím méně se však chlubil, tím více stoupal v úctě v očích svých spoluobčanů, a když končil tuto část své řeči, byla jeho přilba veliká jako dóm Invalidů a šavle vysoká jako věž haramontslcého kostela.

Potom přešel Pitou ke konfirmaci čili k dovozování, k té choulostivé části projevu, podle níž poznával Cicero pravého řečníka.

Dokazoval, že lidové vášně vzbouřili lichváři. Zmínil se krátce o Pittech, otci i synovi. Vyložil, že revoluce znamená vzpouru proti výsadám, kterých se kdysi neprávem dostalo šlechtě a kněžstvu. Konečně vyzval občany Haramontu, aby udělali to, co už udělal všechen francouzský lid, totiž spojili se proti společnému nepříteli.

Vzápětí přešel od konfirmace k peroraci čili k závěru a udělal to jedním z oněch vznešených gest, v nichž se tak vyznají všichni velcí řečníci.

Upustil, jakoby náhodou, šavli, a jak ji zvedal, čirým nedopatřením ji vytasil z pochvy.

T'o mu poskytlo příležitost k plamenné výzvě, aby se obyvatelé Haramontu semkli ve zbrani po příkladu vzbouřených Pařížanů.

Haramontští odpověděli nadšeným jásotem.

Celá vesnice vyhlásila a schválila revoluci.

Několik zvědavců z Villers-Cotteréts, kteří se naskytli k tomu projevu, odcházelo překypujíce vlasteneckým cítěním. Zpívali z plných plic a se zuřivostí, v níž se ozývala divoká hrozba aristokratům:

Ať žije Jindřich Čtvrtý!

Ať žije ten slavný král!

Rouget de Lisle nesložil tenkrát ještě Marseillaisu a federalisté z roku 1790 nevzkřísili ještě starý lidový popěvek Ca ira, neboť se tenkrát psalo léta Páně 1789.

Pitou si myslil, že pronesl krásnou řeč, a zatím rozpoutal revoluci.

Vrátil se domů, snědl kus černého chleba a zbytek sýra z hostince "U korunního prince", který si opatrně přinesl v přilbě, pak si šel koupit mosazný drát, zhotovil si oka, a když nadešla noc, nakladl je v lese.

Tu noc chytil Pitou dva králíky, starého a mladého. Pitou by byl raději nalíčil na zajíce. Nenašel však jejich stopy, vždyť ostatně praví stará myslivecká moudrost: kočky a psi, králíci a zajíci nikdy nežijí na jedné hromadě.

V kraji bylo zajíců dost, ale to by byl musel jít tři čtyři míle, a Pitou byl poněkud unaven, vždyť se včera tolik naběhal. Nejen že ušel patnáct mil, ale k té únavě přistoupila ještě duševní bolest, která vyčerpá víc než všechny útrapy těla.

K jedné hodině zrána se vrátil s první kořistí. Doufal však, že se ráno ještě něco chytí.

Lehl si, marně se snažil potlačit zármutek, který ho včera tak zkrušil, usnul jen na šest hodin na hrozné žíněnce, které sám její majitel říkal placka.

Spal od jedné hodiny do sedmi. Spal ještě, když slunce nakouklo do jeho světničky otevřeným oknem.

Pod oknem zatím trpělivě stálo třicet až čtyřicet haramontských vlastenců a dívalo se, jak spí.

Pitou se vzbudil jako Turenne na své lafetě, usmál se na své rodáky a vlídně se jich zeptal, proč za ním přišli v tak velkém počtu a tak časně.

Jeden z nich se ujal slova. Byl to drvoštěp jménem Claude Tellier.

"Ange Pitou," prohlásil slavnostně, "rozvažovali jsme celou noc. Dospěli jsme k názoru, že jsi měl pravdu, když jsi včera řekl, že je povinností občanů ozbrojit se k boji za svobodu."

"To jsem také řekl," odpověděl Pitou pevně, jako by chtěl dát najevo, že trvá na tom, co včera prohlásil.

"Jenže, abychom se mohli ozbrojit, k tomu nám chybí to hlavní."

"Copak?" otázal se Pitou se zájmem.

"Zbraně."

"To máte pravdu," poškrabal se Pitou za uchem.

"Nepřemýšleli jsme však tak dlouho zbůhdarma a chceme se vyzbrojit stůj co stůj."

"Když jsem odcházel," poznamenal Pitou, "bylo v Haramontu pět pušek. Tři vojenské, jedna lovecká jednohlavňovka a jedna dvouhlavňovka."

"Teď už jsou jenom čtyři," odpověděl řečník, "jedna lovecká puška se před měsícem roztrhla."

"To byla puška Desiré Maniqueta," hádal Pitou.

"A ještě mi utrhla dva prsty," přihlásil se Desiré Maniquet a zvedl nad hlavu zmrzačenou ruku, "a protože se mi to stalo v králičí ohradě toho aristokrata de Longpré, páni aristokraté mi to zaplatí."

Pitou přikývl, aby dal najevo, že schvaluje tu spravedlivou pomstu.

"Máme tedy jenom čtyři pušky," pokračoval Claude Tellier.

"To teda už můžete ozbrojit pět mužů," řekl Pitou.

"Jak to?"

"Pátý ponese píku. Tak je to v Paříži. Na čtyři muže ozbrojené puškami připadá vždycky jeden s píkou. Taková píka je náramná věc, napichují se na ni useknuté hlavy."

"Ale, ale," ozval se hlučný veselý hlas, "doufejme, že my tady nikomu hlavy sekat nebudeme."

"To ne," řekl vážně Pitou, "budeme-li tak moudří a nenecháme-li se koupit zlatem pánů Pittů, otce a syna. Ale mluvili jsme o puškách. Držme se věci, jak říká pan Bailly. Kolik je v Haramontu zbraněschopných mužů? Spočítali jste je?"

"Ano."

"A je vás?"

"Dvaatřicet."

"Chybí nám tedy osmadvacet pušek."

"Ty nikdy nedostanem," řekl tlustý muž s veselou tváří.

"To se ještě neví, Bonifáci;" ohradil se Pitou.

"Jak to?"

"Tak, protože to vím já."
"Co víš?"
"Vím, že si je můžeme opatřit."
"Opatřit?"
"To se rozumí. Pařížský lid také neměl zbraně. Ale pan Marat, velmi učený, i když velmi škaredý lékař, řekl pařížskému lidu, kde zbraně jsou. Pařížský lid šel, kam ho Marat poslal, a zbraně našel."
"A kam je poslal pan Marat?" tázal se Desiré Maniquet.
"K Invalidům."
"To je krásné, ale v Haramontu nemáme Invalidovnu."
"Já vím o místě, kde je přes sto pušek," řekl Pitou.
"A kde je to?"
"V jednom sále koleje abbé Fortiera."
"Abbé Fortier že má sto pušek? To snad chce ten flancfák ozbrojit ministranty?" ušklíbl se Claudé Tellier.
Pitou neměl abbé Fortiera zrovna v lásce. Ale tenhle surový útok na jeho bývalého učitele se ho hluboce dotkl.
"Claude," zvolal výstražně, "Claude!"
"Nu co?"
"Neřekl jsem, že ty pušky patří abbé Fortierovi."
"Jestli jsou u něho, jsou jeho."
"To není pravda, Claude, bydlím v domě Bastiena Godineta a přesto není Godinetův dům můj majetek."
"Bodejť by byl!" vykřikl Bastien, ačkoliv se ho Pitou na nic neptal.
"Pušky tedy nejsou abbé Fortiera," zdůraznil Pitou.
"A komu tedy patří?"
"Obci."
"Jestli patří obci, jak to, že jsou u abbé Fortiera?"
"Jsou u něho, protože dům abbé Fortiera patří obci, která mu dává byt za to, že slouží mši a vyučuje zdarma děti chudých rodičů. A patří-li dům pátera Fortiera obci, má obec právo vyhradit si ve svém domě místnost, kde může uložit své pušky. Co říkáte?"
"To je pravda," řekli posluchači, "to právo obec má."
"No ale jak se k těm puškám dostaneme?"
Ta otázka uvedla Pitoua do rozpaků, poškrabal se za uchem.
"A mluv rychle," ozval se jiný hlas, "musíme do práce."
Pitou si oddechl, po těchhle slovech mohl zavést řeč jinam.
"Do práce!" zvolal rozhořčeně, "radíme se tu, jak se ozbrojíte k obraně vlasti, a vy myslíte na práci!"
A Pitou se zasmál tak pohrdavě a ironicky, že se Haramontští zastyděli do hloubi duše.
"Kdyby to bylo opravdu potřeba," ozval se kdosi, "obětovali bychom ještě pár dnů, abychom byli svobodní."
"Abyste byli svobodní," zdůraznil káravě Pitou, "nestačí obětovat jeden den, ale všechny dny."
"Když se teda bojuje za svobodu," ozval se Bonifác, "tak to se nepracuje?"
"Bonifáci," odpověděl Pitou s tváří rozhorleného Lafayetta, "kdo se nedovede zbavit předsudků, nikdy si svobodu nevybojuje."
"Cožpak o to, já si nepřeju nic jiného, než abych nemusel dělat," ohradil se Bonifác. "Ale jak to udělat, aby bylo co jíst?"
"Cožpak musíš jíst?" zaškaredil se Pitou.
"V Haramontu se ještě jí. V Paříži už ne?"
"Jí se, až když se zvítězí nad tyrany," prohlásil Pitou. "Jedlo se snad 14. července? Myslil někdo na jídlo? Ne, nebylo na to kdy."
"Ach," zvolalo několik nadšenců, "to musela být krása, když jste dobývali Bastilu."
"Jíst!" nepřestával se durdit Pitou. "Co je to za nápad. Pít - to neříkám nic. Bylo horko a střelný prach škrábe v krku."
"A co se pilo?"
"Co se pilo? Voda, víno, kořalka. To si vzaly na starost ženy."
"Ženy?"
"Ano, báječné ženy. A ještě dělaly ze sukni prapory."
"Opravdu? To musela být krása," vydechli užaslí posluchači.
"Ale druhého dne se snad přece muselo jíst," nedal se odbýt kterýsi skeptik.
"To nepopírám," přisvědčil Pitou.
"Vida," zvolal Bonifác vítězně, "a když se jedlo; to se přece také muselo pracovat."
"Pane Bonifáci," odpověděl chladně Pitou, "mluvíte o věcech, kterým nerozumíte: Paříž není žádná vesnice. Není to stádo nenažraných vesničanů, kteří myslí jen na břicho: Oboedientia ventri, jak říkáme latinsky my učenci. Ne, Paříž, jak řekl pan Mirabeau, je hlavou národů. Je to mozek, který myslí za celý svět. A mozek, můj pane, nikdy nejí."
"Má pravdu," pomyslili si posluchači.
"A přece," pokračoval Pitou, "se mozek živí, třebaže nejí.
"A jak se živí?" naléhal Bonifác.
"Neviditelně, tím, že čerpá z těla."
To už byla na Haramontany trochu vysoká matematika.

"Vylož nám to, Pitou," žádal Bonifác.

"Je to jako houska na krámě," vysvětloval Pitou.

"Paříž, jak už jsem řekl, je mozek. Provincie jsou údy. Provincie budou pracovat, pít a jíst, a Paříž bude myslet."

"To teda já se tady na to vykašlu a půjdu do Paříže," prohlásil skeptik Bonifác. "Nepůjdete se mnou, chlapci?"

Část posluchačů propukla ve smích a zdálo se, že se přidává k Bonifácovi.

Pitou zpozoroval, že by ho tenhle posměváček mohl připravit o všechnu reputaci.

"Jenom si jděte do Paříže," zvolal pohoršeně, "a jestli tam najdete jediného tak směšného panáka jako jste vy, budu od vás kupovat takovéhle králíky po louisdoru."

Jednou rukou ukázal na mladého králíčka, kterého v noci chytil, druhou zacinkal v kapse několika zlaťáky, které mu ještě zbyly z Gilbertova štědrého daru.

Tentokrát rozesmál posluchače Pitou.

Bonifác zrudl jako krocan.

"Ty máš nejmenší právo, Pitou, se na nás vytahovat a dělat z nás venkovské babky."

"Balík jsi ty," prohlásil důstojně Pitou.

"Jenom se podívej na sebe!" odsekl Bonifác.

"To bych se díval zbytečně, možná že bych uviděl něco tak 'ošklivého, jako jsi ty, ale nikdy nic tak hloupého."

Ještě ani Pitou nedořekl a už se po něm Bonifác - v Haramontu nejdou daleko pro ránu - rozehnal pěstí. Pitou to včas postřehl, ránu obratně odrazil a odpověděl na ni nádherným pařížským kopancem.

Po prvním kopanci následoval druhý, jenž srazil skeptika k zemi.

Pitou se naklonil nad svým soupeřem, jako by se mu chystal dát ještě co proto, a už několik kamarádů spěchalo Bonifácovi na pomoc, když vtom se Pitou znovu důstojně vzpřímil.

"Vítězové od Bastily nebojuji pěstmi. Mám šavli, vezmi si také šavli a pusťme se do sebe."

A Pitou tasil šavli, zapomínaje, či spíše nezapomínaje, že v celém Haramontu má šavli jenom polní hlídač, a ta je ještě o loket kratší než jeho.

Zároveň si však přece jen nasadil přilbu, aby svému prohlášení dodal váhy.

Pitouova velkodušnost nadchla diváky. Jednomyslně uznali, že Bonifác je mamlas, ničema a hlupák a že není hoden, aby se účastnil rokování o veřejných záležitostech.

Vyvrhli ho proto ze svého středu.

"Vidíte," prohlásil Pitou, "tohle je vznešený obraz pařížské revoluce. Jak to řekl pan Prudhomme nebo Loustalot... Ano, myslím, že ctnostný Loustalot... Ba, ba, už jsem si tím jist:

‚Velcí nám připadají velkými jen proto, že jsme před nimi na kolenou. Povstaňme tedy!' "

Tento citát neměl vůbec nic společného s tím, co se právě událo, ale snad právě proto vyvolal úžasný dojem.

Nedůvěřivý Bonifác, který stál odtud jen na dvacet kroků, byl tak dojat, že se pokorně vrátil k Pitouovi a odprosil:

"Nesmíš se na nás zlobit, Pitou, že neznáme svobodu tak dobře jako ty."

"To není svoboda," prohlásil Pitou, "to jsou lidská práva."

To byla nová pádná rána, kterou Pitou přibil k zemi své posluchače.

"Všechna čest, Pitou," prohlásil Bonifác, "jsi opravdu učenec, nestačíme na tebe koukat."

Pitou se uklonil.

"Ano, ano," řekl smířlivě, "výchova a zkušenost mě povznesly nad prostý lid a mluvil-li jsem s vámi před chvíli trochu tvrdě, bylo to jen z přátelství k vám."

Ozval se nadšený potlesk. Pitou viděl, že se může odvážit dál.

"Mluvili jste o práci," rozhovořil se poučně, "ale víte, co je to práce? Pro vás je práce, když člověk štípe dříví, seče obilí, sbírá bukvice, váže snopy, klade kámen na kámen a podhazuje je maltou... Tohle je pro vás práce. Možná že si myslíte, že já nepracuji. To je omyl. Já jediný pracuji víc než vy všichni, protože přemítám o vašem osvobození, sním, jak budete svobodni a všichni si navzájem rovní. Jediný z mých okamžiků vyváží sto vašich dní. Tažní voli dělají všichni jedno a totéž. Ale nad hmotnou silou vítězí síla myšlenky. Já jediný platím víc než vy všichni dohromady.

Podívejte se na pana Lafayetta: je to slabší, světlovlasý člověk, není větší než Claude Tellier. Má ostrý nos, krátké nohy a paže jako hůlky. Ruce ani nestojí za to, aby se o nich člověk zmínil. Kdyby je neměl, nic by se nestalo. A tenhle muž nesl na svých bedrech dva světy, nikoli jen jeden jako Atlas, a jeho malé ruce rozlomily okovy Ameriky a Francie.

A jestli tohle dokázaly jeho paže tenké jako hůlka, posuďte sami, co mohou dokázat moje paže."

A Pitou zvedl své svalnaté paže.

Tím skončil, jsa si jist, že i bez určitého závěru vyvolal ohromný dojem.

A ten také vyvolal.

34. Pitou spiklenec

Většina toho, co člověka potká a v čem vidí velké štěstí nebo velkou poctu, se mu přihází obyčejně tehdy, když mnoha chce anebo když o nic nedbá.

Použijeme-li této zásady, abychom vysvětlili historické události nebo pochopili historické osoby, shledáme, že je nejen hluboká, ale i pravdivá.

My se tady nebudeme uchylovat k žádným jiným důkazům, spokojíme se tím, že se pokusíme uplatnit tu zásadu na Ange Pitouovi, hrdinovi našeho příběhu.

Vskutku Pitou, je-li nám dovoleno vrátit se poněkud zpět a zmínit se ještě jednou o ráně, která zasáhla jeho srdce, Pitou po zdrcujícím objevu, který učinil na kraji lesa, hleděl na věci tohoto světa s velkým opovržením.

Doufal, že v jeho srdci vykvete krásný a drahocenný květ, jemuž říkáme láska. Vrátil se do rodného kraje s přilbou a se šavlí, pyšný, že sdruží Marta s Venuší, jak říkal jeho slavný krajan Demoustier ve svých Listech Emilii o mytologii.

Není divu, že byl velmi zaražený a nešťastný, když najednou zjistil, že ve Villers-Cotteréts a v okolí není o milence nouze.

On, jenž se tak hrdinsky účastnil křížového tažení Pařížanů proti aristokracii; připadal si hodně maličký před venkovskou šlechtou reprezentovanou panem Isidorem de Charny.

Běda! Takový hezký chlapec, muž, jenž se dovede zalíbit na první pohled,. kavalír v kožených spodcích a sametovém kabátě!

Jak by se mohl s takovým soupeřem měřit?

S mužem, který má jezdecké boty s ostruhami a , jehož bratru mnozí ještě říkají Monseigneure?

Jak s takovým chlapíkem soupeřit? Jak necítit zároveň zahanbení i obdiv, dva city, jež jsou pro žárlivce dvojím utrpením, utrpením tak strašným, že nikdy nelze říci, je-li žárlivci milejší sok, který stojí nad ním, anebo sok, jenž je pod ním. Pitou poznal tedy žárlivost, tu nezhojitelnou ránu, krvácející bolestí, jakou dosud nezakusilo prosté a čisté srdce našeho hrdiny. Žárlivost, jedovatou rostlinu, kterou nikdo nezasévá a jež vzejde z půdy, v níž dosud neklíčila zlá .vášeň ani sebeláska, tento plevel, zarůstající půdu nejneplodnější.

Srdce takto zpustošené má zapotřebí hluboké moudrostí, aby se opět uklidnilo.

Byl Pitou opravdu filosof, když den poté, co přetrpěl takovou bolest, myslil, jak by nachytal králíky a zajíce vévody Orleánského a za dva dny nato proslovil velkolepou řeč, kterou jsme citovali?

Bylo jeho srdce tvrdé jako křemen, z něhož každý úder vykřesá ji kru - anebo bylo měkké jako houba, která do sebe vsaje slzy a uhne pod nárazem neštěstí, aniž se poranila?

O tom nás poučí budoucnost. Nesuďme předem, vyprávějme.

Když skončil svou řeč a návštěvnici se rozešli, když Pitou osaměl, přinutil ho hlad, aby pamatoval na přízemnější starosti. Pustil se do vaření a zbaštil svého králíčka, lituje, že to není zajíc.

Ačkoli, popravdě řečeno, kdyby to byl býval zajíc, Pitou by ho nebyl snědl, ale prodal.

Nebyla by to žádná maličkost. Zajíc stál podle velikostí osmnáct až čtyřiadvacet sous a ačkoliv měl Pitou ještě několik zlaťáků od doktora Gilberta, ačkoliv nebyl lakomý jako teta Angelika, byl po své matce hodně šetrný a byl by těch osmnáct sous přidal k svému pokladu a tak jej zaokrouhlil, místo aby z něho ubíral. Pitou si říkal, že není třeba, aby člověk takhle hodoval, hned za tři libry, hned zas za osmnáct sous. Není přece žádný Lucullus a za těch osmnáct sous, které by dostal za zajíce, mohl být celý týden dobře živ.

A za ten týden - předpokládejme, že by byl první den chytil prvního zajíce - byl by jistě chytil další tři a jediný týden by mu tedy zajistil obživu na celý měsíc.

Osmačtyřicet zajíců by mu takto stačilo na rok. Ostatek by byl čistý zisk.

Takhle si to Pitou spočítal, když pojídal svého králíčka, který nejenže mu nevynesl osmnáct sous, ale ještě ho stál dva sous: jeden za máslo a druhý za slaninu: Cibuli si natrhal na obecních pozemcích.

Když se najedl, vydal se do lesa. Chtěl si vyhledat si nějaký pěkný koutek, kde by si chutě zdřímL

Rozumí se, že nešťastný chlapec, jakmile se octl o samotě a neměl příležitost mluvit o politice, viděl v duchu stále před sebou jenom pana Isidora, jak laškuje se slečnou Kateřinou.

Vzdychal, div se duby a buky netřásly. Příroda, která se zdá tak krásná člověku s plným žaludkem, připadala Pitouovi jako černá poušť, na níž zůstali jen králíci, zajíci a srnčí.

Jakmile se Pitou rozvalil pod zelenými velikány rodného lesa a osvěžil se v jejich stínu, umínil si znovu, že Kateřině sejde z očí, že ji nebude obtěžovat, ale že se ani sám nebude kvůli její volbě trápit a nenechá se ponižovat víc, než je slušno. Bylo to jistě nejenom hrdinské, ale i bolestné odhodlání nespatřit už slečnu Kateřinu, ale jako muž nemohl jednat jinak.

Ostatně nešlo ani tak o to, aby nespatřil slečnu Kateřinu, jako o to, aby nespatřila ona jeho.

Nuže, co mu může zabránit, aby občas z úkrytu nepozoroval plachou krásku? Nic.

Jak je daleko z Haramontu do Pisseleu? Sotva půl druhé míle, tedy pár kroků.

Bylo by jistě zpozdilé, kdyby Pitou vyhledával Kateřinu ještě i po tom, čeho byl svědkem, stejně by však bylo pošetilé, kdyby se i nadále nepoohlédl, co dělá, a k tomu se právě hodilo zaměstnání, jež šlo Pitouovi tak znamenitě k duhu.

Ostatně lesy mezi Pisseleu a Boursonne byly plné zajíců.

Pitou bude tedy v noci klást oka a ráno bude z některého vršku číhat, až slečna Kateřina vyjde ze statku. Na to má právo. Ba je to dokonce do jisté míry i jeho povinnost, vždyť mu to dal na starost sám otec Billot.

Utvrdiv se takto sám proti sobě, řekl si Pitou, že může přestat vzdychat. Snědl ohromný kus chleba, který si vzal s sebou, a když se smrklo, položil asi tucet ok a ulehl do vřesu vyhřátého sluncem.

Usnul jako zoufalec, to jest spánkem podobným smrtelnému spánku.

Noční svěžest ho probudila. Šel se podívat na svá oka. Nic se ještě nechytlo. Ale Pitou spoléhal hlavně na ráno. Protože však měl těžkou hlavu, rozhodl se, že teď půjde domů a vrátí se sem, až bude svítat.

Ale ten den, který prožil Pitou poměrně klidně, byl pro obyvatele vesnice dnem vzrušujících úvah.

Kolem poledne, tedy v době, kdy Pitou tak sladkobolně snil v lese, skýtala vesnice podivný pohled. Drvoštěpové stáli opření o své sekery, mlatci nečinně postávali s tepem v ruce, truhláři se opírali o ponk nad nedohoblovaným prknem.

A kdo zavinil tyhle promarněné chvíle? Kdo vhodil jiskru do slámy, jež začínala zvolna doutnat? Pitou byl ten viník, ačkoli by si to byl sám nepomyslil. Ale když se vracel domů - bylo už k desáté - a v této době obyčejně už nehořela ve vesnici ani jedna svíčka a ve staveních všechno spalo - zpozoroval v okolí domu, jenž se mu teď stal domovem, neobvyklý výjev. Zahlédl několik skupinek mužů, někteří seděli, jiní stáli, třetí přecházeli sem a tam.

Na všech bylo znát neobvyklé vzrušení. Pitouovi napadlo, aniž věděl proč, že se mluví o něm.

Jak šel kolem těch hloučků, nakláněli muži k sobě hlavy a Pitouovi se zdálo, že si na něho ukazují.

"Co zas mají?" podivil se Pitou, "vždyť nemám na hlavě svou přilbu." A vrátil se skromně domů, jenom se pozdravil s několika kamarády.

Ještě ani nezavřel dveře, které dosti špatně přiléhaly, a už se mu zdálo, že někdo zaklepal.

Pitou před spaním nerozsvěcel svíčku. Byl to příliš velký přepych pro člověka, který měl jen jedno lůžko a nemohl se tedy zmýlit, a který neměl knih a nemohl tedy ani číst.

Ale že někdo klepe na dveře, o tom nebylo pochyby.

Odstrčil závoru.

Dva haramontští mládenci vešli tajuplně do světnice.

"Jakže, Pitou, ty nemáš ani svíčku?" podivil se jeden z nich.

"K čemu by mi byla?"

"Abys tady viděl."

"Já vidím i v noci."

A aby dokázal, že je tomu tak, dodal:

"Dobrý večer, Claude, dobrý večer, Desiré!"

"Přišli jsme za tebou, Pitou."

"To je od vás hezké, a co mi chcete?"

"Pojď na světlo," vyzval ho Claude.

"Na světlo? A kam? Vždyť nesvítí měsíc."

"Před dům, tam je vit vidět."

"Chceš se mnou mluvit?"

"Ano, chceme s tebou mluvit, Ange."

A Claude významně zdůraznil ta slova.

"Tak pojďme," řekl Pitou.

A všichni tři vyšli z domu.

Došli až k prvnímu průseku v lese, kde se zastavili. Pitou pořád ještě nevěděl, co mu chtějí.

"Tak očpak jde?" otázal se Pitou, když se oba druzi zastavili.

"Abys věděl, Ange," řekl Claude, "my dva, já a Desiré Maniquet, jsme v čele celého kraje. Chceš jít s námi?"

"A proč?"

"No, že by ses s námi zúčastnil..."

"Čeho?"

"Spiknutí," pošeptal mu Claude do ucha.

"I hleďme, jako v Paříži," ušklíbl se Pitou posměšně.

Doopravdy však měl strach i z pouhé ozvěny toho slova, třebas byli v lese.

"Pověz, oč jde," ozval se konečně. "A ty, Desiré, ty jsi přece pytlák a vidíš jako kočka, podívej se kolem, jestli někdo nešel za námi a nešpehuje nás."

Desiré kývl hlavou, obešel tichým vlčím krokem ve velkém kruhu oba přátele a vrátil se.

"Můžeš mluvit," řekl, "jsme tu sami."

"Chlapci," ujal se slova Claude, "všecky francouzské obce, jak nám řekl Pitou, se chtějí ozbrojit a zakládají Národní gardy."

"To je pravda," řekl Pitou.

"A proč to neuděláme v Haramontu taky tak, když to dělají všude?"

"Ale včera, Claude," namítl Pitou, "když jsem navrhoval, abychom se ozbrojili, právě ty jsi řekl, v Haramontu to nejde, v Haramontu nejsou pušky."

"Copak pušky, to není žádná starost, vždyť víš, kde jsou.

"Vím, vím," kývl chvatně Pitou. Pochopil, kam Claude míří a jaké je v tom pro něho nebezpečí.

"Nuže," pokračoval Claude, "dnes jsme se sešli k poradě, všichni mladí vlastenci z kraje."

"Dobrá."

"Je nás třiatřicet."

"To je třetina ze sta bez jedné," poznamenal Pitou.

"Umíš execírovat?" zeptal se Claude.

"Bodejť bych neuměl," odsekl Pitou, jenž ani nevěděl, jak se drží zbraň.

"Dobrá, a manévrovat umíš?"

"Viděl jsem desetkrát generála Lafayetta manévrovat se čtyřiceti tisíci muži," odpověděl Pitou pohrdavě.

"Výborně," zašeptal Desiré, který chtěl do toho také něco říct.

"Chceš nám tedy velet?" otázal se Claude.

"Já?" Pitou div nevyskočil překvapením.

"Ty."

A oba spiklenci se upřeně zahleděli na Pitoua.

"Nějak se do toho nehrneš," ušklíbl se Claude.

"Ale..."

"Copak nejsi dobrý vlastenec?" nadhodil Desiré.

"To bych si vyprosil."

"Tak snad máš z něčeho strach?"

"Já, vítěz od Bastily, s metálem na hrudi?"
"Ty máš metál?"
"Dostanu ho, až je v Paříži vyrazí. Pan Billot mi slíbil, že mi ho vyzvedne."
"Dostane metál! Budeme mít vůdce s metálem!" jásal Claude.
"Tak co, bereš to?" naléhal Desiré.
"Bereš to?" přidal se Claude.
"Dobrá, beru," odpověděl Pitou stržen jejich nadšením a snad také proto, že se v něm probouzela pýcha.
"Hotovo," vykřikl Claude, "od zítřka jsi náš velitel."
"A při čem vám budu velet?"
"Při cvičení."
"A pušky?"
"Vždyť víš, kde jsou."
"Ach ano, u pátera Fortiera."
"To se rozumí!"
"Jenže abbé Fortier mi je nebude chtít dát."
"Uděláš to jako vlastenci u Invalidů,. vezmeš si je sám."
"Já sám?"
"Budeš mít naše podpisy, bude-li potřeba, přijdeme ti na pomoc, a nepůjde-li to po dobrém, vzbouříme celé Villers-Cotteréts."
Pitou zavrtěl hlavou.
"Abbé Fortier je paličák."
"Byl jsi jeho oblíbený žák, nebude ti moct nic odmítnout."
"Je vidět, že ho špatně znáte," povzdechl si Pitou.
"Ty si myslíš, že se dědek bude stavět na zadní?"
"Ten se nelekne ani škadrony dragounů... Je to paličák, in justus et tenax... Ach jo, já jsem zapomněl, že nedovedete latinsky."
Ale oba Haramontané se nedali oslnit ani učeným citátem, ani následující narážkou.
"Na mou duši," ušklíbl se Desiré, "vybrali jsme si to krásného vůdce, Claude. Dělá do kalhot."
Claude potřásl hlavu.
Pitou viděl, že by přišel o reputaci. Vzpomněl si, že odvážnému štěstí přeje.
"Budiž," řekl, "uvidíme."
"Postaráš se o pušky?"
"Postarám... Pokusím se."
Spokojené zabručení okamžitě vystřídal nespokojený repot.
"Už mě mají v hrsti a ještě ani nejsem jejich vůdce," pomyslil si Pitou. "Co teprv, až jím budu."
"Pokusit se," vrtěl Claude hlavou. "To není k ničemu."
"Jestli to není k ničemu," rozhodl se Pitou, "udělej si to sám. Podstoupím ti velení. jdi to zkusit s páterem Fortierem a s jeho důtkami."
"To stojí věru zato, vrátit se z Paříže s přilbou a šavlí," pokrčil Maniquet pohrdlivě nos, "a potom se bát farářových důtek!"
"Šavle a přilba, nejsou krunýř, a kdyby to i byl krunýř, abbé Fortier se svými důtkami by v něm jistě nalezl choulostivé místo."
Zdálo se, že Claude a Desiré chápou tu námitku.
"Nu, jenom hlavu vzhůru, kamaráde," povzbudil Pitoua Claude.
"Tak dobrá," řekl Pitou, "ale poslušnost musí být, u všech hromů!"
"Budeme tě poslouchat jako hodiny," mrkl Claude na Desiréa.
"Jenom musíš opatřit ty pušky," dodal Desiré.
"Ujednáno," prohlásil Pitou, v hloubi srdce zneklidněn, i když ho už rostoucí ctižádost začínala strhovat k odvážným činům.
"Slibuješ?"
"Přísahám."
Pitou zvedl ruku k nebi a oba jeho druhové rovněž. A tak za třpytu hvězd vyhlásili na mýtině povstání v departmentu L'Aisne tři Haramonťané, nevinní napodobitelé Viléma Tella a jeho druhů.
Pitou ovšem myslil hlavně na to, že bude moci vystupovat v celé slávě a se všemi odznaky velitele Národní gardy, a byl přesvědčen, že ty odznaky a vznešená hodnost, byť i nevyvolaly u slečny Kateřiny výčitky svědomí, přesto ji aspoň přimějí k jistým úvahám.
Takto posvěcen vůlí svých voličů vrátil se Pitou domů, přemítaje o způsobu a prostředcích, jak opatřit zbraně svým třiatřiceti národním gardistům.
35. Abbé Fortier zastupuje princip monarchistický, Pitou revoluční
Pitou byl tu noc tak zaujat poctami, kterých se mu dostalo, že úplně zapomněl na svá oka.
Druhý den ráno si nasadil přilbu, opásal se šavlí a vydal se na cestu do Villers-Cotteréts.
Na městském orloji odbíjela právě šestá, když došel na Zámecké náměstí a nesměle zaklepal na vrátka vedoucí do zahrady abbého Fortiera.
Zaklepal dost silně, aby ukonejšil své svědomí, a zároveň dost tiše, aby ho v domě nebylo slyšet.

Doufal, že tak získá aspoň čtvrt hodiny a za tu chvíli že vyšperkuje řeč, kterou si pro abbého Fortiera připravil, několika zvlášť podařenými řečnickými obraty.

Náramně ho tedy překvapilo, když na jeho slabé zaklepání se tiše otevřely dveře. Hned se však upokojil, když uviděl, že mu otevřel Sebastián Gilbert.

Chlapec se procházel v zahrádce a v prvním slunečním rozbřesku se učil své úloze, či spíše předstíral, že se učí. Držel sice v ruce otevřenou knihu, ale v mysli se zabýval vším, co měl na světě rád.

Když spatřil Pitoua, vykřikl radostí.

Chlapci se objali. Sebastián se zeptal:

"Máš nějaké zprávy z Paříže?"

"Nemám, a ty?"

"Já ano, otec mi napsal krásné psaní."

"Ach!" zvolal Pitou.

"A je v něm několik slov i pro tebe." A vytáhl psaní, které měl uložené na prsou, a podal je majestátně Pitouovi.

Byla to vlastně jen douška:

"Billot doporučuje Pitouovi, aby zbytečnými řečmi neznepokojoval lidi ve dvorci."

"To je věru zbytečná rada," ušklíbl se Pitou. "Nemám už, koho bych ve dvorci znepokojoval."

A potichu si hluboce povzdychl:

"Měl bych to doporučit raději panu Isidorovi."

Rychle se .však vzpamatoval, vrátil dopis Sebastiánovi a zeptal se:

"Kde je abbé?"

Chlapec chvilku poslouchal, a ačkoliv to bylo až přes dvůr a část zahrady, zaslechl, jak praskají schody pod kroky důstojného pána.

"Právě jde dolů."

Pitou přešel ze zahrady do dvora, teprve tam zaslechl těžký krok abbé Fortiera.

Důstojný učitel sestupoval po schodech a četl noviny.

Jeho věrné důtky mu visely po boku jako šlechtici meč.

Nos měl až v novinách, protože znal po paměti počet schodů a každý hrbolek nebo, výstupek ve svém starém domě, a tak došel až k Ange Pitouovi, který zaujal tváří v tvář svému politickému protivníkovi co nejdůstojnější postoj.

A teď několik slov o situaci. Jindy by rušila, ale tady jsou na místě.

Vysvětlí nám, jak se k abbé Fortierovi dostalo těch třicet nebo čtyřicet pušek, k nimž se toužebně upíraly zraky Pitouovy a obou jeho spojenců, Clauda a Desiréa.

Abbé Fortier, bývalý zámecký almužník, jak jsme se o tom už zmínili, se stal časem a zvláště dík své pokorné kněžské vytrvalosti jediným správcem toho, čemu se divadelním inventáři říká rekvizitář.

Kromě posvátných nádob, knihovny a nábytku byly mu svěřeny k opatrování staré lovecké ekvipáže Ludvíka Filipa, vévody Orleánskéhp, otce onoho Filipa, který byl později zván Égalité. Některé z těchto vozů pocházely z doby Ludvíka XIII. a Jindřicha III. Všecky ty krásné kusy abbé umělecky rozestavil v zámecké galérii, která mu byla k tomu účelu propůjčena. Aby galérii dodal malebnější vzhled, vyzdobil ji štíty, dřevci, meči, dýkami a vykládanými mušketami z časů Ligy.

Vstup do této galerie hrozivě chránila dvě malá děla z postříbřeného bronzu, která daroval Ludvík XIV. svému strýci Monsieurovi.

Mimoto' daroval Josef Filip obci asi padesát mušket, jež si sám přivezl jako trofej z bitvy o Ouessant, a obec, která, jak jsme už řekli, dávala páteru Fortierovi byt zdarma, uložila tyto muškety, s nimiž si nevěděla rady, v jedné místnosti kolejní budovy.

To tedy byl onen poklad, hlídaný drakem jménem Fortier, a ohrožovaný Iasonem jménem Pitou.

Malá zámecká zbrojnice měla v kraji velkou pověst a není divu, že si na ni leckdo dělal zálusk.

Ale jak už jsme řekli, bdělý drak, abbé Fortier, nebyl nakloněn jen tak beze všeho vydat kdejakému Iasonovi zlatá jablka svých Hesperidek.

A teď se můžeme vrátit k Pitouovi. Pozdravil abbé Fortiera co nejzdvořileji a pozdrav doprovodil lehkým zakašláním, které má vzbudit pozornost lidí roztržitých nebo do sebe zahloubaných.

Abbé Fortier zvedl nos od svých novin.

"Hele, to je Pitou."

"K vašim službám, pane abbé, co mi jen síly stačí," odpověděl Pitou uctivě.

Abbé složil noviny, vlastně je jenom zavřel, neboť v těch blažených časech měly noviny jen formát malé knížky.

Když je zavřel, zastrčil si je za pás.

"Ano, ano, v tom je právě to neštěstí," ušklíbl se výsměšně, "že těch sil nemáš zrovna nazbyt."

"Ach, pane abbé!"

"Slyšíš, pokrytče?"

"Ach, pane abbé!"

"Slyšíš, ty revolucionáři?"

"Tak vidíte. Ještě jsem neřekl ani slovo a vy už se na mě zlobíte. To je špatný začátek, pane abbé."

Sebastián věděl, co všechno v minulých dvou dnech abbé Fortier navykládal o Pitouovi, a nechtěl být svědkem hádky, která hrozila každým okamžikem vypuknout mezi jeho přítelem a jeho učitelem. Proto se raději vytratil.

Pitou hleděl na Sebastiánův odchod s určitou lítostí. Nebyl to silný spojenec, ale byl přece jen stejného politického přesvědčení.

Proto také, když chlapec zmizel ve dveřích, si nejprve hluboce povzdechl, potom se teprve obrátil ke knězi.

"Řekněte mi, pane abbé, proč ze mě děláte revolucionáře? Jsem snad já vinen, že revoluce vypukla?"

"Žil jsi s těmi, kteří ji dělají."

"Pane abbé," ohradil se Pitou navýsost důstojně, "každý má právo na své přesvědčení."

"Tak vida."

"Est pertes hominem arbitrium et ratio."

"Hleďme," ušklíbl se abbé, "tak ty jsi ještě nezapomněl latinsky, ty filistře?"

"Umím, čemu jste mě naučil," odpověděl skromně Pitou.

"Jenomže já jsem tě neučil latinu zkrášlenou těmi tvými barbarismy."

"Ach, pane abbé, přece si nedáme nohu za krk kvůli nějakému barbarisnu. Kdopak se jich nedopouští?"

"Ničemo," zhrozil se abbé zřejmě dotčen Pitouovou narážkou na všeobecnou platnost této pravdy, "to si snad myslíš, že i já se dopouštím barbarismů?"

"To by se vidělo, kdyby na vás přišel větší kos, než jste sám."

"Podívejte se na něho," zbledl abbé zlostí, přece však se neubránil, aby nedal v duchu poněkud za pravdu této úvaze, která jistě měla určité oprávnění.

A melancholicky dodal:

"V tomhle je celý systém těch zločinců: Ničí a snižují - ale v čí prospěch? To nevědí sami. Jenom ty, štírku, promluv otevřeně: Znáš někoho, kdo by byl silnější v latině nežli já?"

"Neznám, ale přesto je možné, že někdo takový je - nemohu přece znát všechno na světě."

"Tos kápl božskou, u všech sakrů."

Pitou se pokřižoval.

"Co to děláš, ty neznabohu?"

"Klel jste, pane abbé, proto se křižuju."

"Tak takhle ty jdeš na mě! Poslyš, ty darebáku, to jsi mě snad přišel tympanizovat?"

"Vás - a tympanizovat!" zhrozil se Pitou.

"Vida, tomuhle už nerozumíš."

"I rozumím, pane abbé. Díky vám, vyznám se ještě v kořenech: tympanizovat, tympanum, buben, pochází z řeckého tympanon, buben, hůl nebo zvon."

Abbé div neotevřel ústa úžasem.

"Kořen: typos, známka, stopa. A jak uvádí Lancelot, ve své Zahrádce řeckých kořenů: typos, forma, která se vtiskuje, kteréžto slovo je zřejmě odvozeno od tupto, biji."

"Vidíš, ty darebáku," nevycházel abbé z údivu, "zdá se, že přece něco víš, dokonce, i co jsi dřív nevěděl."

Pitou se jenom skromně uklonil.

"Jak to, že jsi nikdy takhle pěkně neodpovídal, dokud jsi byl u mě?"

"Protože jste mě tenkrát tyranizoval, pane abbé. Protože jste svým despotismem ve mně potlačoval všecko, co se teď, když jsem volný, svobodně projevuje. Všecko dělá svoboda!" zvolal Pitou umíněně, "svoboda, pane abbé!"

"Ach, ty rošťáku!"

"Pane abbé," ohradil se Pitou varovně, ba takřka hrozivě, "pane abbé, nenadávejte mi. Contumelia non argumentum, praví kterýsi řečník, nadávka není argument."

"Mně se zdá," zvolal abbé zuřivě, "že ten darebák pokládá za nutné předkládat mně svou latinu."

"To není moje latina, pane abbé, to je latina Ciceronova, tedy člověka, který by jistě ve vaší latině našel tolik barbarismů, kolik vy jste jich našel v mé."

"Snad si nemyslíš." rozhořčil se abbé Fortier, "že se s tebou budu přít?"

"Proč ne? Cožpak nevzchází ze sporu světlo? Abstrusum versis silieum."

"Tohle přestává všechno," zhrozil se abbé Fortier.

"Ten ničema byl na školení u revolucionářů."

"A vy říkáte, že revolucionáři jsou hlupáci a nevědomci."

"To také říkám."

"Ale pak usuzujete nesprávně, pane abbé, a váš sylogismus je špatně postaven."

"Špatně postaven! Já že jsem špatně postavil sylogismus?"

"Vždyť je to jako na dlani, pane abbé: Pitou soudí a uvažuje správně; Pitou byl na školení u revolucionářů. Z toho vyplývá, že revolucionáři soudí a uvažují správně. To je přece úplně jasné."

"Zvíře, pitomče, hlupáku!"

"Neurážejte mě takovými slovy, pane abbé. Objurgatis imbellem animum arguit, vztek prozrazuje slabost."

Abbé pokrčil rameny.

"Řekněte něco na to," pošklebovał se Pitou.

"Tak ty říkáš, že revolucionáři soudí a uvažují správně. Ale jmenuj mi jednoho z těch bídáků, aby uměl číst a psát."

"Já," řekl Pitou s jistotou.

"Číst, to neříkám nic, ačkoliv i s tím to bude všelijaké, Ale psát!"

"Psát," opakoval Pitou.

"Psát - ale bez pravopisných chyb!"

"To se rozumí!"

"Chceš se vsadit, že nenapíšeš ani stránku podle mého diktátu, abys tam neudělal čtyři pravopisné chyby?"

"A chcete se vy vsadit, že nenapíšete ani půl stránky podle mého diktátu, abyste tam neudělal dvě?"

"Co si to dovoluješ!"

"Jenom se do toho pusťme. Okořením vám to několika peprnými slovíčky, která znám jen já, a uvidíte, že vyhraju."

"Kdybych jenom měl čas," uhnul abbé.

"Prohrál byste."

"Pitou, Pitou, vzpomeň si, co jsem ti říkal: Pitovius Angelus asinus est."

"Na světě se toho říká! A každé přísloví se může obrátit na kterou chceš stranu. Víte, co mi šeptalo rákosí u Wualy, když jsem šel kolem?"

"Ne, ale rád bych to věděl, mistře Midasi."

"Fortierus abbas forte fortis."

"Pane!" vykřikl abbé.

"Volný překlad té krásné věty zní: Abbé Fortier není vždycky silný v kramflekách."

"Naštěstí," ozval se abbé, "obvinění není všecko. Bylo by to nutné dokázat."

"Nic by nebylo lehčí, pane abbé. Povězte, čemu učíte své žáky."

"Ale, ale."

"Jenom mějte trochu trpělivosti. Čemu učíte své žáky?"

"Tomu, co umím."

"Dobrá, pamatujte si, že jste odpověděl: Tomu, co umím."

"Ovšem, tomu co umím," odpověděl abbé poněkud nejistě, protože začínal cítit, že tenhle zvláštní soupeř, co byl pryč, naučil se útočit způsobem jemu neznámým. "Ano, řekl jsem to. A co dál?"

"Nuže, učíte-li své žáky tomu, co umíte, povězte mi, co umíte."

"Latinsky, francouzsky, řecky, dějepis, zeměpis, aritmetiku, algebru, astronomii, botaniku, numismatiku."

"A ještě něco?" zeptal se Pitou.

"Ale..."

"Jenom si vzpomeňte!"

"Kreslení."

"Co ještě?"

"Architekturu."

"Nu a ještě?"

"Mechaniku."

"To je odvětví matematiky. Ale nevadí. Co dál?"

"Co tímhle chceš dokázat?"

"Tohle. Obšírně jste vypočetl všechno, co umíte, teď mi povězte, co neumíte."

Abbé se zamračil.

"Tak vidíte," zvolal vítězně Pitou, "budu vám asi muset pomoct. Neumíte ani německy, ani hebrejsky, ani arabsky, ani sanskrt, čtyři hlavní jazyky. Nemluvím ani o těch, co z nich vznikly a jichž je bez počtu. Neznáte přírodopis, chemii, fyziku."

"Pane Pitoue."

"Neskákejte mi do řeči. Neznáte fyziku, trigonometrii, medicínu, akustiku, mořeplavbu. Neznáte nic, co má nějaký vztah k vědám gymnastickým."

"Cože?"

"Řekl jsem gymnastickým, odvozeno od řeckého gymnaza exercoe, a to zase od gymnos, nahý, protože atleti cvičili nazí."

"Však jsi se tomuhle všemu naučil ode mě," zvolal abbé takřka potěšen vítězstvím svého žáka.

"To je pravda."

"Ještě že to uznáváš!"

"S vděčností, pane abbé. Řekli jsme tedy, že neznáte..."

"Dost. Je jisté, ne neznám víc, než znám."

"Souhlasíte tedy, že mnoho lidí umí víc než vy?"

"To je možné."

"Je to jisté, a čím víc člověk ví, tím víc poznává, že nic neví. Řekl to Cicero."

"Tak už toho nech!"

"Už toho nechám, jenom ještě musím vyvodit závěr."

"To bude asi něco pěkného!"

"Vyvozuji z toho, co jsem řekl, že vzhledem k své poměrné nevědomosti byste měl být shovívavější k relativním vědomostem jiných lidi. Je to dvojnásobná ctnost, virtus duplex, jíž, jak se tvrdí, byl nadán Fénelon, který toho přece nevěděl méně než vy, a které se říká křesťanská láska a pokora."

Abbé vyskočil, jako by ho šídlem píchl.

"Ty hade," zvolal, "ty jsi ale had!"

"Spíláš mi a neodpovídáš, tak odpověděl kterýsi řecký mudrc. Řekl bych vám to řecky, ale už jsem to řekl latinsky a je to skoro totéž."

"Dobrá," pokrčil rameny abbé, "zase jeden výsledek revolucionářských nauk."

"Jaký?"

"Přesvědčili tě, že jsi mi roven."

"A kdyby mě i o tom přesvědčili, není to snad pravda?"

Abbé zrudl jako krocan.

"Pitou, Pitou," zvedl ruce k nebi, "který ďábel ti našeptává všecky tyhle urážky vůči starci a vůči svaté církvi?"

"Ale, pane abbé," odpověděl Pitou poněkud dojat starcovým upřímným zoufalstvím, "žádný ďábel mi nic nenakukává a já vás také nechci urážet. Jenom vy mě pořád častujete jako hlupáka a zapomínáte, že všichni lidé jsou si opravdu rovni."

Abbé se znovu rozhořčil.

"Nikdy nestrpím, aby se v mé přítomnosti někdo takhle rouhal. Ty že bys byl roven muži, který prožil šedesát let v práci a kterému Pán Bůh celou tu dobu musil pomáhat? Nikdy, nikdy!"

"Zeptejte se jen pana Lafayetta, který veřejně prohlásil lidská práva."

"Jenom tady vynášej toho špatného králova poddaného, tu pochodeň všeho nesváru, toho zrádce!"

"Cože?" zděsil se Pitou, "pan Lafayette že je špatný králův poddaný? Pan Lafayette že je pochodeň nesváru, pan Lafayette že je zrádce? Rouhá-li se někdo, jste to vy, pane abbé. Copak jste žil v poslední době na měsíci? Cožpak nevidíte, že tenhle špatný králův poddaný je jediný, kdo dnes králi opravdu slouží? Že ta pochodeň nesváru je zárukou obecného míru? Že ten zrádce je nejlepší ze všech Francouzů?"

"Ach," zvolal abbé, "jestlipak bych si byl kdy pomyslil, že vážnost ke králi klesne tak hluboko, aby každý takovýhle ničema" - ukázal na Pitoua - "mohl velebit nějakého Lafayetta, jako kdysi velebili Aristida nebo Fokyona!"

"Máte štěstí, že vás teď lid neslyší, pane abbé," řekl Pitou neprozřetelně.

"Konečně ses prozradil!" zvolal abbé vítězně. "Začínáš vyhrožovat. Lid, lid! Ano, lid, který zbaběle zavraždil královy důstojníky, který rval útroby svých oběti! Lid pana Lafayetta, lid pana Baillyho, lid pana Pitoua! Tak proč mě neudáš pánům revolucionářům z Villers-Cotteréts? Proč mě nevlečeš do Pleux? Proč si nevyhrneš rukávy a nepověsíš mě na lucernu? Vzhůru Pitou, macte animo. Pitou! Sursum, sursum! Kdepak máš provaz? Kde je šibenice? Kat už je tady! Macte animo, genorose Pitoue."

"Sic itur ad astra!" drtil Pitou mezi zuby jenom tak, aby dokončil verš, a ani ve snách ho nenapadlo, že právě udělal kanibalskou slovní hříčku.

Ale rozhořčení abbého ho na to hned upozornilo.

"Takhle je to tedy!" vyskakoval abbé Fortier. "Takhle ty se na to díváš! Takhle půjdu ke hvězdám! Připravuješ pro mě šibenici!"

"Ale vždyť nic takového neříkám!" zvolal bezradně Pitou. Sám se upřímně ulekl, kam až se spor dostal.

"Tak tý mi slibuješ blaženost ubohého Foullona, nešťastného Berthiera!"

"Ale ne, pane abbé!"

"Tak ty už držíš smyčku, ty krvelačný kate! Ty jsi sám na náměstí před radnicí vylezl na lucernu a hnusnýma rukama vytahoval oběti!"

Pitou se div nerozbrečel zlostí a rozhořčením.

"Ano, tys to byl, tys to byl, tys to byl!" vykřikoval abbé v jasnovidném vytržení starozákonných proroků, "poznávám tě, Catilino, tys to byl, tys to byl, tys to byl!"

"Tak tohle?" vzmužil se konečně Pitou, "víte, jaké hrozné věci mi tu říkáte, pane abbé? Víte, že mě urážíte?"

"Tebe - a urážet!"

"Víte, že si na vás mohu stěžovat v Národním shromáždění?"

Abbé se ironicky, pochmurně usmál.

"Jenom mě udej!"

"Víte, že je dnes trest na špatné občany, kteří urážejí poctivé Francouze?"

"A to lucerna, viď, ty lumpe!"

"Vy jste špatný občan!"

"Tak sem s provazem, sem s provazem!"

Pojednou, jakoby v náhlém osvícení, rozkřikl se abbé rozhořčený na nejvyšší míru:

"Ach, ta přilba, ta přilba, to je on!"

"Má přilba?" podivil se Pitou, "co máte s mou přilbou?"

"Zlosyn, který vyrval Berthierovi srdce, lidojed, který je zanesl poslancům na stůl, měl tuhle přilbu. Ten muž s přilbou, to jsi ty, Pitou! Pryč odsud, pryč, pryč!"

A při každém tom divokém "pryč" postoupil abbé o krok k Pitouovi a Pitou o krok ucouvl...

Po tomto obvinění, jež bylo, jak čtenář ví, úplně bez podkladu, odhodil ubohý mladík daleko od sebe přilbu, na kterou byl tak hrdý. Dutě zazvonila o dlažbu.

"Vidíš, ty bídníku," vykřikl abbé, "přiznáváš se, přiznáváš se!"

"Copak nevidíte, že strašně přeháníte, pane abbé?" zvolal Pitou celý bez sebe nad takovou obžalobou.

"Tak tedy přeháním. Ty jsi věšel jen tak trochu, jen tak trochu ses brodil v krvi, ty ubohé, mírňoučké neviňátko!"

"Pane abbé, víte dobře, že jsem to nebyl já. Víte dobře, že to byl Pitt."

"Jaký Pitt?"

"Pitt druhy, syn Pitta prvního, lorda Chathama, ten, který rozdává peníze a říká svým agentům, rozhazujte je, nemusíte mi skládat účty. Kdybyste uměl anglicky, řekl bych vám to anglicky, ale vy neumíte."

"A ty umíš?"

"Pan Gilbert mě naučil."

"Za tři týdny? Ty jeden lháři!"

Pitou viděl, že udělal chybu.

"Poslyšte, pane abbé," řekl mírně, "nebudu se už s vámi hádat. Máte právo na své názory."

"Hleďme, najednou!"

"Každý spravedlivý člověk to musí uznat."

"Uctivá poklona! Pan Pitou mi dovoluje, abych měl své názory! Děkuji vám, pane Pitou!"

"Tak vidíte, zase už na mě křičíte. Půjde-li to takhle dál, nebudu vám vůbec ani moci říct, proč jsem za vámi přišel."

"Tak ty jsi za mnou nepřišel jen tak? Máš snad nějaké poslání? Snad z tebe také není poslanec?" A abbé se ironicky rozesmál.

"Pane abbé," prohlásil vážně Pitou, který se přičiněním samého abbého konečně octl tam, kde si přál být od samého začátku té učeně rozmluvy, "pane abbé, vy víte, že jsem si vždycky vážil vašeho charakteru."

"No, tohle je alespoň lidská řeč."

"A vždycky jsem se obdivoval vašim vědomostem."

"Ty hade!" ulevil si abbé.

"Já a had?" zvolal Pitou. "To přece nemyslíte vážně!"

"Tak řekni, co ode mě chceš. Abych tě zase vzal do koleje? Ne, ne, nezkazím si své žáky! Z tebe ten otravný jed nikdy nevyjde. Zamořil bys mi jen ty nevinné duše. Infecit fabula tabo."

"Ale, pane abbé..."

"Ne, ne, nechtěj to ode mě, nic takového nemohu udělat. Nemáš-li snad co do huby, máš-li hlad - vždyť ti divocí pařížští kati přece také musí jíst jako počestní lidé, panebože, kdo by si něco takového pomyslil! - zkrátka, nemáš-li co do huby, hodím ti kus žvance, ale dostaneš ho za dveřmi, tam kde ho dostávají žebráci."

"Pane abbé," ohradil se Pitou rozhořčeně, "nepřišel jsem vás prosit, abyste mi dal najíst, mám co jíst, bohudíky, a nechci být nikomu na obtíž."

"Ještě se naparuje!" rozdurdil se abbé.

"Nejsem žebrák a živím se poctivě jako každý druhý, živím se svou prací a jsem svým spoluobčanům tak málo na obtíž, že si mě zvolili za vůdce."

"Cože?" zvolal abbé s takovým úžasem a s takovou hrůzou, jako by byl šlápl na zmiji.

"Ano, ano, zvolili si mě za vůdce," potvrdil Pitou samolibě.

"Tebe za vůdce? A čeho?"

"Za vůdce branného oddílu svobodných mužů!" zvolal Pitou hrdě.

"Ach panebože," zvedl abbé obě ruce, "ten ubožák se zbláznil!"

"Zvolili mě velitelem Národní gardy v Haramontu," prohlásil Pitou skromně.

Abbé vytřeštil oči.

"Tak v Haramontu už je také Národní garda?"

"Ano, pane abbé."

"A ty jsi velitel?"

"Ano, pane abbé."

"Ty, Pitou?"

"Já, Pitou."

Abbé zvedl podruhé ruce k nebi a odplivl si.

"Ohavnost spuštění!" zasténal.

"Vy asi nevíte, pane abbé, že Národní garda je instituce, která má chránit život, svobodu a majetek občanů."

Stařec vrtěl hlavou a lomil rukama.

"Že by ji všichni řádní občané," pokračoval Pitou, "měli ze všech sil podporovat, zvláště na venkově, kde musí čelit loupeživým bandám."

"Ty jsi náčelník takové bandy!" rozkřikl se abbé, "bandy žhářů, lupičů a vrahů."

"To se zas nemylte, pane abbé, až uvidíte mé vojáky, uznáte, že nikdy nebylo počestnějších občanů..."

"Mlč, mlč!"

"Naopak, pane abbé, my Jsme vaši přirození ochránci, na důkaz toho jsem přišel rovnou k vám."

"A co mi chceš?"

"To je tak," poškrábal se Pitou za uchem a zašilhal, kam padla jeho přilba. Chtěl si sebrat tuhle nejdůležitější součást svého válečného odění a zároveň měl strach, aby se příliš nevzdálil od případné nejkratší čáry ústupu.

Přilba padla pouze několik kroků od vrat, vedoucích na Soissonskou ulici.

"Ptal jsem se tě, co mně vlastně chceš?" opakoval abbé.

"Jsem tu s velmi vážným posláním," prohlásil Pitou a udělal dva kroky směrem k své přilbě, "dovolte, pane abbé, abych je přednesl a apeloval přitom na vaše občanské uvědomění."

"To je úvod," zabručel abbé.

Pitou udělal další dva kroky k přilbě.

Abbé udělal dva kroky k Pitouovi, aby mu mladík nevyklouzl.

"Pane abbé," nabýval Pitou odvahy, tak jak se dostával k přilbě, "víte, že každý voják nezbytně potřebuje pušku, a my žádné nemáme."

"Tak vy nemáte pušky," zadupal abbé radostí. "Tak vy nemáte pušky! To jste mi pěkní vojáci!"

"Ale, pane abbé" - Pitou udělal ještě dva kroky k přilbě - "když lidé nemají pušky, musí si je obstarat."

"To musí," pokrčil rameny abbé, "a kdepak si je hodláte obstarat?"

Pitou se už došoural až k přilbě, přišoupl si ji nohou a plně zaměstnán tímto manévrem abbému hned neodpověděl.

"Tak vy si je hodláte obstarat," opakoval abbé.

Pitou se hbitě shýbl a zvedl přilbu.

"Ano, pane abbé."
"A kde?"
"U vás," odvážil se Pitou a narazil si přilbu na hlavu.
"U mne?" rozhodil abbé rukama.
"Ano, vždyť jich máte dost."
"Ach, moje muzeum!" zvolal abbé. "Ty bys tedy chtěl vyloupit mé muzeum? Brnění našich slavných předků pro takové darebáky? Pane Pitou, už jednou jsem vám řekl, že jste se zbláznil. Meče Španělů od Almanzy, píky Švýcarů od Marignana - a těmi že bych měl vyzbrojit pan Pitoua a podobné výtečníky? To by tak hrálo!"
Abbé se dal do smíchu s tak hrozivým opovržením, že Pitouovi přeběhl mráz po zádech.
"Ne, ne, pane abbé, píky Švýcarů od Marignana ani meče Španělů od Almanzy by nám nebyly nic platné."
"To je dost, že to uznáváš."
"Tyhle zbraně by nám nebyly k ničemu, pane abbé."
"A jaké bys tedy ráčil?"
"Ty krásné námořnické pušky, pane abbé, krásné námořnické karabiny, které jsem měl za úkol čistit, když jsem měl ještě čest oddávat se vědám pod vašim vedením. Dum me Galatea tenebat," dodal Pitou s roztomilým úsměvem.
"Podívejme se," ušklíbl se abbé a cítil, jak mu řídké vlasy vstávají na hlavě. "Tak ty bys chtěl mé námořnické pušky."
"Jsou to jediné vaše zbraně, které nemají historickou cenu a kterých se dá dobře použít."
"Ach," vzdychl si abbé a sáhl po důtkách, jako by byl důstojník sáhl po meči. "Tak teď se z tebe vyklubal zrádce."
"Pane abbé," zaškemral Pitou, rázem přecházeje od výhružného tónu k plačtivému, "dejte nám těch třicet pušek!"
"Zpátky!" vykřikl abbé a přistoupil o krok k Pitouovi.
"A budete mít zásluhu," - Pitou ustoupil o krok nazpět - "že jste přispěl k osvobození kraje od jeho utlačovatelů."
"A poskytnu zbraně proti sobě a proti svým lidem!" rozkřikl se abbé, "dám vám pušky, ze kterých budete střílet na mě!"
A vytrhl důtky, které měl za pasem.
"Nikdy, nikdy!"
Zatočil důtkami nad hlavou.
"Pane. abbé, vaše jméno se bude číst v novinách pana Prudhomma!"
"Moje poctivé jméno v tom plátku pana Prudhomma!" zděsil se abbé.
"S čestnými uznáním, jakou jste prokázal občanskou horlivost."
"To raději pranýř a galeje!"
"Vy byste mě odmítl?" naléhal Pitou, ale docela skromňoučce.
"Odmítám a koukej, ať už jsi venku!"
Abbé ukázal prstem na dveře.
"Ale to vyvolá hrozně špatný dojem," bědoval Pitou, "obviní .vás ze zrady, z nedostatku občanského cítění. Pane abbé, snažně vás prosím, nevystavujte se takovému nebezpečí!"
"Jenom ze mě udělej mučedníka, ty Nerone! Nemůžeš pro mě udělat nic lepšího!" zvolal abbé s planoucím zrakem, podobaje se v té chvíli spíše prokurátorovi než obžalovanému.
Na Pitoua udělal také příslušný dojem, neboť mladík se dal okamžitě na ústup.
"Pane abbé," ustupoval pozpátku k brance, "jsem pokojný vyslanec a přišel jsem..."
"Přišel jsi uloupit mé zbraně, tak jako tvoji druzi vyloupili Invalidovnu!"
"Dostalo se jim za to ohromné pochvaly," odvážil se podotknout Pitou.
"A tobě se za to dostane pořádných pár karabáčem!" vykřikl abbé.
"Ach, pane Fortiere," naříkal Pitou, poznávaje v důtkách starého známého, "přece nebudete takhle znásilňovat lidská práva!"
"To hned uvidíš, darebáku!"
"Pane abbé, jsem chráněn jako vyslanec!"
"Jenom počkej, já ti dám vyslance!"
"Pane abbé, pane abbé, pane abbé!"
Pitou došel k vrátkům na ulici stále tváří v tvář svému hroznému protivníkovi. jakmile však docouval až k vrátkům, musil přijmout boj anebo utéct.
Ale aby mohl utéct, musil otevřít branku, a aby ji otevřel, musil se otočit.
Jakmile se však otočí, vydá ranám rozzuřeného abbého nechráněnou část těla, nedostatečně krytou přilbou.
"Tak ty chceš mé pušky!" křičel abbé. "Ty sis přišel pro mé pušky! Tys mi přišel říct: Pušky nebo život!"
"Nic takového jsem vám neříkal," bědoval Pitou.
"Ty víš, kde jsou mé pušky, zabij mě, chceš-li se jich zmocnit. Dostaneš je, ale jen přes mou mrtvolu."
"Toho bych nikdy nebyl schopen, pane abbé!"
A Pitou s rukou na klice, s očima upřenýma na zvednutou paži počítal nikoliv pušky ze zámecké zbrojnice, ale případné rány abbého karabáče.
"Vy mi tedy, pane abbé, opravdu nedáte své pušky?"
"Ani mě nenapadne."
"Ještě jednou se vás ptám: Nedáte?"
"Nedám!"
"Podruhé..."

"Nedám!"

"Potřetí..."

"Nedám, nedám, nedám!"

"Tak víte co," zasténal Pitou, "tak si je nechte!"

A rychlé se otočil a vrhl se pootevřenými dvířky na silnici.

Ale přestože byl rychlý jako ještěrka, zasáhly ho knězovy důtky a přilehly tak dokonale, že hrdinný vítěz od Bastily zařval, jako když ho na nože bere.

Na ten řev přiběhlo několik sousedů, kteří k svému hlubokému údivu uzřeli, jak Pitou peláší největší rychlostí se svou přilbou a šavlí a abbé Fortier, vzpřímený na prahu, mává důtkami, jako když anděl plamenným mečem vyháněl Adama a Evu z ráje.

36. Pitou diplomat

Právě jsme viděli, jak ztroskotaly všechny Pitouovy naděje. Jeho pád byl hrozný. Snad ani satan svržený z nebes nespadl tak hluboko. Koneckonců satan, svržený z nebes, stal se králem pekel, zatímco Pitou rozdrcený abbé Fortierem zůstal zkrátka a dobře pořád jen Pitouem.

Jak se teď má objevit před svými voliči? Jak se může člověk, jemuž neprozřetelně věnovali tolik důvěry, najednou přiznat, že je chlubil a fanfarón, který s přilbou na uchu a s mečem mezi nohama si dal napráskat důtkami starého faráře?

Naparovat se, že to s abbé Fortierem úspěšně vyjedná, a takhle hanebně ztroskotat, jaká je to ostuda! Pitou si sedl na první travnatý příkop, který se mu naskytl, chytl se za hlavu a jal se přemýšlet.

Doufal, že obměkčí abbého Fortiera tím, že s ním bude mluvit řecky a latinsky. Ve svém naivním dobráctví si pošetile namlouval, že zviklá hrozného Cerbera medovým koláčem krásných slov, ale ten koláč zřejmě připadal Cerberovi hořký, a tak ho Cerberus jen kousal do ruky. Všechny Pitouovy plány se obrátily vniveč. Abbé Fortier byl neobyčejně samolibý. Pitou s tím nepočítal. Urazil jeho samolibost. Jistě ho víc podráždilo, že se Pitou nad něho vypínal, než že na něm chtěl vyloudit třicet pušek z jeho arzenálu.

Mladí lidé, dokud nepřijdou k rozumu, pořád se snaží napravovat svět.

Abbé Fortier byl zuřivý monarchista a především vášnivý filolog.

Pitou si právem vyčítal, že dvojnásob vzbudil jeho hněv, když totiž mluvil dosti neuctivě o králi Ludvíku XVI. a když ho chtěl poučovat o ciceronské latině. Taková léta ho přece znal, byl by ho mohl opít rohlíkem. V tom udělal chybu a příliš pozdě - jako obyčejně - splakal nad výdělkem.

Teď už bylo pozdě bycha honit. Mohl nanejvýš uvažovat, co by byl měl udělat.

Byl by měl vynaložit všechnu výmluvnost, aby dokázal, jak věrný je monarchista, a především by měl vynášet do nebe, jak se abbé Fortier vyzná ve vědách.

Byl by ho měl přesvědčit, že haramontská Národní garda je ve všem všudy kontrarevoluční.

Byl by ho měl přesvědčit; že tahle malá armáda bude pomocnou armádou královou.

A zejména by se byl nesměl ani slovem zmínit, že se abbé Fortier může v klasické latině dopustit sebemenší chybičky.

Není pochyby, že potom by byl abbé dokořán otevřel své poklady a svou zbrojnici, aby zajistil monarchii pomoc tak skvělé gardy a jejího hrdinného velitele.

V téhle falši by byla opravdová diplomacie..

Po těchto úvahách si Pitou zopakoval vynikající příklady z dějin.

Připomněl si Filipa Makedonského, který tolikrát křivě přísahal, a přesto ho celý svět pokládá za velikána.

Vzpomněl si na Bruta, jenž ze sebe dělal hlupáka, aby oklamal své nepřátele, a přesto ho kdekdo pokládá za velikána.

Vzpomněl si na Themistokla, který celý svůj život klamal své krajany, aby jim prospěl, a kdekdo ho dnes pokládá za velikána.

Vzpomněl si ovšem také na Aristida, jenž zavrhoval nepoctivé prostředky, a přesto ho lidé pokládají za velikána.

To ho poněkud zmátlo.

Když však o tom přemýšlel nějakou chvíli, napadlo ho, že Aristides žil v dobách tak šťastných, kdy Peršané byli opravdoví hlupáci a bylo je možno klamat i počestnými prostředky.

Potom si také ještě vzpomněl, že nakonec přece jen Aristida poslali do vyhnanství, ačkoli v tom byla naprostá nespravedlnost, a přiklonil se s konečnou platností k Filipovi Makedonskému, k Brutovi a Themistoklovi.

Zbývalo ještě hledat příslušné vzory z nové doby. Pitou se jal uvažovat, co by dělali pan Gilbert, pan Bailly, pan Lameth, pan Barnave, pan Mirabeau, kdyby byli na Pitouově místě a kdyby Ludvík XVI. byl páterem Fortierem.

Jak ti by to byli dovedli zařídit, kdyby chtěli na krále vynutit, aby ozbrojil tři sta až pět set tisíc národních gardistů!

Udělali by to jistě právě naopak, než jak si počínal Pitou.

Byli by přesvědčili Ludvíka XVI., že si Francouzi nepřejí nic jiného, než ochránit a zachránit otce všech Francouzů. Aby ho mohli opravdu účinně chránit, nepotřebuji nic jiného než tři sta až pět set tisíc pušek.

A pan Mirabeau by s tímhle tvrzením docela jistě uspěl.

Pozdě si Pitou vzpomněl na staré přísloví, jež říká zhruba tohle: Chceš-li na čertu něčeho dosáhnout, musíš mu říkat Vaše Milosti. Z toho všeho nakonec usoudil, že je pořádný osel, a má-li se k svým voličům vrátit s jakous takous gloriolou vítěze, že musí vzít celou tu záležitost docela jinak do ruky.

Rozhodl se tedy, že dosáhne lstí nebo násilím toho, co se mu nepodařilo dosáhnout přesvědčováním.

Především pomyslil na úskok.

Bylo by možně nějak se vplížit do páterova muzea a zbraně z arzenálu vybrat.

Kdyby to Pitou provedl se svými druhy, bylo by to vyvlastnění. Udělá-li to sám, bude to krádež.

Krádež! Pro Pitouovy počestné uši neznělo tohle slovo zrovna slavně.

Pokud jde o vyvlastnění, je dosud ·ve Francii dost lidí, věrných starým zákonům, aby i takový nucený zábor nazvali loupeží nebo násilím.

Všechny tyhle úvahy vedly nakonec k tomu, že Pitou od obou těchto způsobů upustil.

Koneckonců byla tu ve hře Pitouova samolibost, a už ze samolibosti mu šlo o to, aby celou tu záležitost úspěšně provedl sám bez cizí pomoci.

Jal se tedy nikoliv bez určitého sebeobdivu hledat jiné řešení. Konečně zvolal jako Archimedes "Heuréka" nebo-li česky "Už to mám!"

Hle, co si vymyslil:

Pan Lafayette je ve Francii vrchním velitelem Národních gard.

Haramont je ve Francii.

Haramont má Národní gardu.

Pan Lafayette je tedy vrchním velitelem Národní gardy v Haramontu.

Pan Lafayette nesmí strpět, aby haramontská Národní garda zůstala beze zbraní, když v druhých krajích je už ozbrojena anebo se vbrzku ozbrojí:

K panu Lafayettovi se dostane přes Gilberta, k Gilbertovi přes Billota.

Pitou napíše Billotovi.

Protože pan Billot neumí číst, musí nu pan Gilbert psaní přečíst, a tak cesta k druhému prostředníkovi se nalezne sama.

Po tomto rozhodnutí vyčkal Pitou, až se smrklo, vrátil se potichu do Haramontu a chopil se pera.

Ale ačkoli se vrátil co nejopatrněji, přece ho zahlédli Claude Tellier a Desiré Maniquet.

S očima upřenýma na Pitouovo psaní a prstem na ústech se však tiše vzdálili, když viděli, že je Pitou ponořen do tak odpovědné práce.

Pitou plul mocnými rozmachy v proudu praktické politiky.

Hle, co obsahovala čtvrtka bílého papíru, jež zapůsobila tak mocným dojmem na Clauda a Desiréa.

"Milý a vážený pane Billote,

věc revoluce mohutní v našem kraji den co den. Aristokraté ztrácejí půdu, vlastenci jdou kupředu.

Obec Haramont se hrne do služby v Národní gardě.

Nemáme však zbraně.

Existuje ovšem prostředek, jak si je můžeme opatřit. Určití jednotlivci zadržuji značné množství válečného materiálu, a kdyby tyto zbraně přešly do služeb národa, ušetřilo by to státu značné prostředky.

Bylo by s užitkem, kdyby generál Lafayette rozkázal, aby tato ilegální skladiště zbraní byla dána obcím k dispozici přiměřeně podle počtu mužů, které je třeba vyzbrojit, a já se za svou osobu zaručuji, že opatřím nejméně třicet pušek z haramontských arzenálů.

Je to jediný prostředek, jak účinně čelit kontrarevolučním rejdům aristokratů a nepřátel národa.

Váš spoluobčan a uctivý služebník

Ange Pitou."

Když byl hotov s tím aktem, povšiml si Pitou, že se zapomněl statkářovi zmínit o jeho statku a rodině.

Choval se k němu skoro jako Brutus. Na druhé straně by však přílišné podrobnosti o Kateřině nutně byly buď lží anebo by rozdíraly otecké srdce; a rozdíraly by ostatně i jeho krvácející rány.

Potlačil proto povzdech a připsal tuto doušku:

"P.S. Paní Billotové a slečně Kateřině se daří dobře, na statku je všecko v pořádku a všichni prosí pana Billota, aby na ně s láskou vzpomněl."

Nekompromitoval tak ani sebe, ani nikoho jiného.

Když ukazoval zasvěcencům bílou obálku, která měla putovat do Paříže, velitel haramontských branných sil se omezil na tři slova:

"Tady to je."

A sám vhodil dopis do schránky.

Odpověď na sebe nenechala dlouho čekat.

Pozítří přiklusal do Haramontu spěšný posel a ptal se po panu Ange Pitouovi.

Byl z toho nemalý rozruch. Veliké bylo očekávání a velká úzkost národních gardistů.

Kurýr seskočil ze zpěněného bělouše.

Měl uniformu důstojníka hlavního štábu pařížské Národní gardy.

Dovedeme si představit, jaký dojem v Haramontu vyvolal, do jakých rozpaků upadl Pitou a jak se mu rozbušilo srdce.

Třásl se po celém těle, byl bledý jako stěna, chvějící se rukou uchopil poselství, které mu odevzdal důstojník, jenž se neubránil úsměvu, když spatřil ušlechtilou postavu vrchního velitele haramontské branné moci.

Byla to Billotova odpověď, napsal ji Gilbert.

Billot kladl Pitouovi na srdce, aby se mírnil ve vlasteneckých citech.

Zároveň mu posílal rozkaz generála Lafayetta, podepsaný ministrem války, jenž opravňoval Pitoua, aby ozbrojil haramontskou Národní gardu.

Důstojník spěchal jménem generála Lafayetta ozbrojit Národní gardu v Soissonsu a v Laonu a tohle psaní mu dali s sebou.

Rozkaz zněl:

"Všichni, kdo mají víc než jednu pušku a jednu šavli, jsou povinni vydat ostatní své zbraně do rukou velitele

místního oddílu Národní gardy.

Proveďte tento rozkaz okamžitě v celé provincii."

Pitou, rudý radostí, poděkoval důstojníkovi, ten se znovu usmál a okamžitě odcválal, aby splnil své poslání.

Pitou byl na vrcholu slávy. Dostal přece poselství přímo od generála Lafayetta a ministra války.

A toto poselství potěšitelně pomáhalo jeho plánům a jeho ctižádosti.

Je nemožné vylíčit, jalo účinek měla tahle návštěva na Pitouovy voliče. Nedokázali bychom to, kdybychom se sebevíc namáhali.

Snad abychom jen podotkli, že celý Haramont byl hned plný nejhlubší úcty k Pitouovi, jenž se tak i pro sebe nedůvěřivějšího pozorovatele stal okamžitě významnou osobností.

Každý z voličů se chtěl alespoň dotknout ministerského dopisu a Pitou jim to blahosklonně dovolil.

Když se konečně octl o samotě s oběma zasvěcenci, prohlásil:

"Občané, měl jsem svůj plán a nedal jsem se ničím mýlit. Můj plán se zdařil, jak jsem mohl právem předpokládat. Psal jsem generálu Lafayettovi, že jste se rozhodli zřídit Národní gardu a že jste si mě zvolili za velitele. Přečtěte si, jak mě tituluje ministerstvo národní obrany."

A přistrčil oběma svým důvěrníkům pod nos ministerský dopis. Adresa zněla:

Panu Ange Pitouovi,

veliteli Národní gardy v Haramontu.

"Generál Lafayette mě tedy uznal a potvrdil jako velitele Národní gardy. Generál Lafayette a ministr války vás uznávají a potvrzují jako Národní gardu obce Haramontu."

Pitouova podkrovní komůrka se otřásla jásotem.

"Pokud jde o zbraně," pokračoval náš hrdina, "vím už, jak si je opatřit. Musíte si okamžitě zvolit ze svého středu poručíka a seržanta. Obě ty šarže mě budou provázet při zákroku, který hodlám podniknout."

Oba zasvěcenci se na sebe nejistě podívali.

"A co myslíš ty, Pitou?" zeptal se Maniquet.

"Mně do toho nic není," odpověděl Pitou důstojně, "volby se musí konat bez jakéhokoliv nátlaku. Shromážděte se za mé nepřítomnosti a zvolte si oba důstojníky, jak jsem vám určil. Ale vyberte si nejsrdnatější a nejspolehlivější. To je vše, co jsem vám chtěl říci. Odchod!"

Pitou pronesl ta slova vskutku s královskou vznešeností, propustil své bojovníky a zůstal sám, zahalen slávou jako Agamemnon.

Zatímco se kochal svou velikostí, přeli se voliči o drobet vojenské moci, která měla od té doby vládnout Haramontem.

Volby trvaly hodinu. Seržantem byl nakonec zvolen Claude Tellier, poručíkem Lesiré Maniquet. Triumfálně je dovedli k Ange Pitouovi, Pitou volbu uznal a potvrdil.

"A teď, pánové," prohlásil poté, "nesmíme ztratit ani okamžik."

"Ano, ano, začneme hned cvičit," zvolal kterýsi nadšenec.

"Okamžik," odpověděl Pitou. "Než se dáme do cvičení, musíme mít zbraně."

"To je pravda," stvrdili jeho názor oba podnáčelníci.

"Nemohli bychom zatím cvičit s holemi, než budeme mít pušky?"

"Musíme se chovat jako vojáci," odpověděl Pitou.

Tváří v tvář obecnému nadšení necítil se dost silný učit umění, z něhož sám ničemu nerozuměl. "Vojáci, kteří se cvičí ve střelbě s holemi - to je šaškárna. Nedělejme ze sebe kašpary hned od začátku."

"To je pravda," ozvalo se ze všech stran. "Chceme pušky."

"Poručíku a seržante," zavelel Pitou, "půjdete se mnou. Vy ostatní počkejte tady."

Všichni uctivě souhlasili.

"Zbývá nám šest hodin. To je dost, abychom došli do Villers-Cotteréts, vyřídili svou věc a vrátili se zpátky. Kupředu! Pochodem vchod!"

Štáb haramontské armády se vydal na pochod.

Ale když si Pitou znovu přečetl Billotův dopis, aby se přesvědčil, že nesní, nýbrž bdí, padl mu zrak na Gilbertovu větu, které si dříve nepovšiml.

"Proč zapomněl Pitou podat doktoru Gilbertovi zprávu o Sebastiánovi? Proč nepíše Sebastián svému otci?"

37. Pitou vítězí

Chudák abbé Fortier ani zdaleka netušil, jakou bouři mu schystala Pitouova vysoká diplomacie, a ovšem ještě méně tušil, jakou důvěru má Pitou u nové vlády.

Právě dokazoval Sebastiánovi, že špatná společnost kazí dobré mravy, že Paříž je ohavnost spuštění, kde by vzali úhonu dokonce i andělé, jako ti, kteří byli vysláni do Gomorhy a už se nevrátili na nebesa. Pitouovu návštěvu vzal navýsost tragicky, viděl v Pitouovi padlého anděla a se vši výmluvností, jíž byl schopen, snažil se Sebastiánovi vštípit, aby zůstal věrným a poctivým royalistou.

Musíme ovšem ihned dodat, že abbé Fortier si představoval dobrého royalistu docela jinak než doktor Gilbert.

Dobrý abbé dočista také zapomínal, že vzhledem k tomuto nikoli nepatrnému rozdílu v názorech bezděky popouzí syna proti otci, což zajisté nebylo v souhlase s přikázáním.

Naproti tomu musíme uznat, že ve svém snažení neměl valný úspěch.

Je to zvláštní věc - ve věku, kdy mládež je poddajná jako vosk anebo jako vláčná sochařská hlína, abychom se vyjádřili jako básník, Sebastián měl už své vlastní názory a nedal se tak snadno zviklat.

Bylo to snad tím, že byl synem aristokratky, která si k smrti ošklivila všechno plebejské?

Anebo v něm snad byla plebejská aristokracie Gilbertova, opravdová aristokracie ducha?

Abbé Fortier nebyl vůbec s to postřehnout takové jemné odstíny. Pokládal Sebastiánova otce za poněkud přemrštěného vlastence a snažil se s horlivou naivitou, kterou se tak často vyznačují vychovatelé a kněží, získat mladíka pro krále a pro Boha.

Ostatně Sebastián, ačkoli poslouchal na pohled velmi pozorně, vůbec neslyšel jeho rady. V duchu snil o oněch viděních, která se mu od nějaké doby zase zjevovala mezi velkými stromy parku ve Villers-Cotteréts nebo když abbé Fortier vodil své žáky směrem ke Chlodvíkově skále na vyhlídku Svatého Huberta nebo na Aumontskou věž. Stápěl se v oněch šťastných představách, které byly druhou poetickou a blaženou stránkou jeho života v prozaické šedi všedního dne plného práce a kázně.

Tu se náhle dosti prudce otevřela vrata ze Soissonské ulice a na dvůr vtrhlo několik mužů se starostou města Villers-Cotteréts, jeho náměstkem a tajemníkem v čele.

Za místními hodnostáři se objevily dva četnické klobouky a za nimi pět nebo šest zvědavých hlav.

Abbé se zarazil a vykročil starostovi vstříc.

"Copak mi nesete, pane Longpré?" otázal se.

"Pane abbé," ozval se starosta vážně, "znáte nový dekret ministerstva války?"

"Ne, pane starosto."

"Račte si jej tedy přečíst."

Abbé si vzal dekret, přečetl si jej a pobledl.

"Co to znamená?" zepta1 se zdrceně.

"Znamená to, pane abbé, že jsou tady páni z haramontské Národní gardy a žádají, abyste jim vydal zbraně."

Abbé poskočil, jako by chtěl na pány z haramontké Národní gardy vzít karabáč.

V tom okamžiku předstoupil Pitou, jenž usoudil, že přišla jeho chvíle, v patách za ním jeho seržant a poručík.

"To jsou prosím ti pánové."

Abbé zprvu zbledl, potom zrudl jako krocan.

"Ti ničemové," zvedl ruce nad hlavu, "ta holota!"

Starosta byl dobrák, nedomníval se, že mít nějaké politické přesvědčení patří k povinnostem hodnostáře venkovské obce. Byl by rád, aby se vlk nažral a koza zůstala celá. Nechtěl si to rozházet ani s Pánem Bohem, ani s Národní gardou.

Když slyšel tyhle nadávky abbého Fortiera, rozchechtal se na celé kolo. Myslil si, že tak nejsnáz zvládne situaci.

"Vidíte, jakou úctu má abbé Fortier k haramontské Národní gardě!" obrátil se na Pitoua a na oba jeho důstojníky.

"To proto, že nás znal abbé Fortier jako malé děti a posud nás za děti považuje," odpověděl Pitou s mírnou melancholií.

"Ale z dětí se stali muži," vpadl do toho zamračený Maniquet a ukázal abbému zmrzačenou ruku.

"A z mužů se stali hadi!" zvolal abbé pohněvaně.

"A ti hadi uštknou, bude-li je někdo dráždit," odsekl seržant Claude.

Starosta cítil v té hrobě celou příští revoluci.

Abbé poznal, kdo bude její obětí.

"Cože to ode mne chtějí?" řekl pohrdavě.

"Chtějí, abyste jim vydal část zbraní, které máte u sebe," řekl mírně starosta, jenž by byl rád všechno smířil.

"To nejsou moje zbraně," odpověděl abbé.

"A čí jsou tedy?"

"Jeho Milosti vévody Orleánského."

"To je sice pravda, pane abbé," řekl Pitou, "ale na tom nezáleží."

"Jak to, že na tom nezáleží?" rozkřikl se abbé.

"Přišli jsme si pro zbraně, ať už k vám nebo k panu vévodovi."

"Napíšu o tom Jeho Milosti," prohlásil abbé velebně.

"Pan abbé zapomíná," nadhodil starosta tichým hlasem, "že by to nebylo k ničemu. Kdybychom se zeptali monseigneura, odpověděl by nám, abychom dali vlastencům nejenom pušky našich nepřátel Angličanů, ale i kanóny jeho předka Ludvika XIV."

Ta zřejmá pravda byla krutou ranou pro chudáka abbého. Zamumlal si pro sebe:

"Circumdedisti me hostibus meis!"

"Ano, pane abbé," řekl Pitou, "ale jenom politickými nepřáteli. Nenávidíme ve vás jenom špatného vlastence."

"Ty hlupáku," zvolal, abbé Fortier, tím výmluvnější, čím více se rozhořčoval, "ty jeden umouněný pitomče! Kdo z nás je větší vlastenec, já, jenž chci ty zbraně uschovat, aby byl v naší vlasti klid a mír, anebo ty, který jich chceš použít k rozbrojům a k občanské válce? Kdo z nás je její lepší syn, já, jenž se snažím oslavovat vlast s olivovou ratolestí v ruce, anebo ty, když ji chceš poskvrnit krví a železem?"

Starosta se obrátil, aby skryl pohnutí, přece však ještě stačil mrknout koutkem oka na abbého, jako by mu chtěl říci: "Tos mu to dal!"

Tajemník neúčastně sekal holí do trávy.

Ange byl odzbrojen.

Oba jeho podřízení důstojníci, když viděli, že se velitel k ničemu nemá, svraštili brvy.

Jediný Sebastián, to spartanské dítě, zůstal pevný jako skála.

Přistoupil k Pitouovi a zeptal se:

"Oč vlastně jde, Pitou?"

Pitou mu to vysvětlil několika slovy.

"Je rozkaz podepsán?" otázal se chlapec.

"Podepsal ho ministr, generál Lafayette, a psal ho tvůj otec."

"Proč tedy takové tahačky?" prohlásil pyšně chlapec, "proč není okamžitě vyplněn?"

A v očích se mu zablesklo, jako by byl opravdu zdědil panovačného ducha jak otce, tak matky.

Abbé se zachvěl a sklonil hlavu.

"Tři generace nepřátel máme proti sobě," zašeptal.

"Nuže, pane abbé," ozval se starosta, "musíme rozkaz vyplnit."

Abbé vykročil a zazvonil klíči, které měl po klášterním způsobu zavěšené na pase.

"Ne, tisíckrát ne!" zvolal však vzápětí, "není to můj majetek, počkám na rozkaz svého pána."

"Ach, pane abbé," zakroutil hlavou starosta, jenž si nemohl odepřít, aby nevyjádřil svou nespokojenost.

"Ale to by byla vzpoura," řekl Sebastián knězi. "Nedělejte to, pane faráři."

"Tu quoque," zašeptal abbé Fortier a zahalil se do sutany jako Caesar do tógy.

"Pojďte, pojďte, pane faráři," postrkoval kněze Pitou, "nedělejte si starosti, těch zbraní dobře použijeme, jenom pro blaho vlasti."

"Mlč, Jidáši!" vykřikl abbé, "zradil jsi svého starého učitele, proč bys nezradil svou vlast."

Pitoua ta slova zasáhla do srdce, svěsil hlavu. Uvědomoval si, že jednal jako vychytralý politik, nikoli jako člověk ušlechtilého ducha.

Když však bázlivě zašilhal po svých dvou pobočnících, uvědomil si, že by ho mohli pokládat za slabocha a že přijde o všechnu reputaci, jestliže tohle přejde mlčky.

Srdnatý průkopník francouzské revoluce zvedl proto hlavu a prohlásil hrdinně:

"Pane abbé, jakkoliv moje oddanost vůči bývalému učiteli nezná mezi, přece nemohu tato nespravedlivá slova nechat bez komentáře."

"Tak ty chceš ještě komentáře?" ušklíbl se abbé, doufaje, že svými posměšky vyvede Pitoua z míry.

"Ano, pane abbé, a uvidíte, že můj komentář bude na místě. Tvrdíte o mně, že jsem zrádce, že jste mi proto odepřel vydat zbraně, o které jsem vás přišel žádat s olivovou ratolestí v ruce a které vám dnes musím odejmout na základě rozkazu své vlády. Nuže, pane abbé, je mi milejší, budu-li ve vašich očích vypadat jako zrádce, než kdybych spolu s vámi podal ruku kontrarevoluci. Ať žije vlast! Do zbraně, občané, do zbraně!"

Starosta mrkl na Pitoua jako předtím na faráře, jako by mu chtěl říci: "Výborně, chlapče, výborně!"

Pitoův proslov faráře dočista zdrtil, ostatní přítomné naplnil velkým nadšením.

Starosta toho použil, aby se vytratil. Svému náměstkovi pokynul, aby zůstal.

Náměstek by se byl rád vypařil jako starosta, uvědomil si však, že nepřítomnost obou představitelů městské správy by vyvolala nepříznivý dojem.

Následoval tedy s tajemníkem četníky, kteří pochodovali za třemi národními gardisty k muzeu, v němž se Pitou od dětství dobře vyznal.

Sebastián uzavírat jako mladý lev ten vlastenecký průvod.

Ostatní chovanci koleje abbého Fortiera vyvalovali oči.

Abbé otevřel bránu svého muzea a polomrtev hněvem i zahanbením klesl na první židli.

Oba Pitouovi pomocníci, sotva se octli v muzeu, by byli nejraději rozkradli, co kde bylo, ale počestný náčelník Národní gardy včas zasáhl.

Národních gardistů, podléhajících jeho rozkazům, je v Haramontu třiatřicet, proto také bude zabaveno třiatřicet pušek.

Sám ovšem nechtěl zůstat také pozadu, proto si vzal pro sebe čtyřiatřicátou flintu, krásnou důstojnickou pušku, kratší a lehčí nežli ostatní, zřejmě však spolehlivou, takže s ní bylo možno stejně dobře střílet na zajíce a na králíky jako na falešné vlastence anebo skutečné Prušáky.

Mimoto si vybral ještě rovný kord, jaký nosil pan Lafayette, kord nějakého hrdiny od Fontenoy nebo od Filipsburku, a okamžitě se jím opásal.

Jeho dva druzi si naložili každý tucet pušek na ramena a plní radosti se pod tím ohromným břemenem ani neprohnuli.

Pitou si naložil ostatek.

Dali se parkem, aby nemuseli jít přes Villers-Cotteréts a nevzbudili tak pohoršení.

Ostatně to byla také nejkratší cesta a nadto skýtala i tu výhodu, že naši tři důstojnici se tak nesetkají s bojovníky opačného smýšlení. Pitou neměl strach z případné šarvátky a puška, kterou si vybral, mu dodávala dostatek sebevědomí. jako uvážlivý člověk však chápal, že jedna puška se výborně hodí k obraně, zatímco otep pušek je spíše na překážku.

Naši tři hrdinové, obtěžkaní tím hrozivým břemenem, proběhli parkem a zastavili se na křižovatce. Tam si trochu oddechli, pak vyčerpaní, zpocení a uondaní, ale zářící radostí; donesli k Pitouovi vzácný náklad, který jim svěřila vlast snad poněkud lehkověrně.

Ještě týž večer se shromáždila Národní garda a velitel Pitou odevzdal každému vojákovi jednu pušku se slovy, jimiž spartské matky povzbuzovaly své syny:

"Se štítem, anebo na štítě!"

Vyvolalo to v téhle malé vesnici, kterou Pitouův génius rázem proměnil v tvrz vlasteneckého nadšení, takové vzrušení, jako kdyby v mraveništi vypuklo zemětřesení.

Každý z obyvatel vesničky byl v skrytu srdce pytlák, jehož jen bdělost hajných udržovala na uzdě, a radost, že teď má pušku, byla tak náramná, že se pro ně Pitou stal rázem bohem na zemi.

Všichni zapomněli, že má dlouhé ruce a dlouhé nohy, že má velkou hlavu a kolena jako uzly na kapesníku, všichni

zapomněli na směšné příhody z jeho dětství, pro všechny byl a zůstal strážným géniem svého kraje, který má plný nárok na vděk a úctu celé vesnické pospolitosti.

Zrána příštího dne se zabývali nadšenci čištěním a opravou zbraní. Jedni se radovali, byla-li zbraň v pořádku, druzí opravovali, co se dalo, dostalo-li se jim zbraně horší jakosti.

Pitou se zatím uchýlil do své světničky jako velký Agamemnon pod svůj stan, a zatímco se jeho lidé v potu tváře přičiňovali, oddal se přemýšlení.

Nad čím si lámal hlavu Pitou? zeptá se čtenář sympatizující s osudem tohoto rodícího se génia.

Pitou; nový pastýř svého lidu, přemýšlel o tom, jak marná je všechna lidská sláva.

Vskutku totiž nadešel okamžik, kdy celá ta stavba, kterou tak pečlivě a s takovým úsilím vybudoval, se měla zhroutit jako domek z karet, neměl z ní zůstat kámen na kameni.

Už včera rozdal pušky. Dnešní den je věnován tomu, aby se dostaly do dobrého stavu. Zítra má ukázat brancům, jak se s nimi zachází. Ale Pitou neznal ani jeden povel, věděl jenom, že se puška po vojensku nabíjí na dvanáct dob, sám však flintu nabíjel vždycky bez počítání a jak dovedl.

A cvičit s puškou - to bylo ovšem ještě horší.

Co je to za náčelníka Národní gardy, který nezná ani jeden povel a nemá potuchy, jak se s puškou cvičí?

Pisatel těchto řádků si dobře dovede představit Pitouovo neštěstí. Sám také nezná ani jeden povel, na čemž není ostatně nic divného, když je Pitouův krajan.

S hlavou v dlaních, s vytřeštěnýma očima seděl Pitou jako socha a lámal si mozek.

Ani Caesar v mlhách drsné Galie, ani Hannibal v zasněžených alpských vrcholcích, ani Kolumbus ztracený v nekonečných dálkách neznámého oceánu nepřemýšleli úporněji tváří v tvář nejisté budoucnosti, nezasvěcovali každou svou myšlenku neznámým bohům, těm strašlivým božstvům, jež znají všechna tajemství života a smrti, jak to činil Pitou po celý ten dlouhý den.

"Ach," říkal si, "čas kvapí, zítřek se blíží a zítra se v celé své nahotě objeví to, co jsem, to jest nic. Už zítra se objeví vítěz od Bastily před celým Haramontem jako šašek, jak se to stalo... nevím už kterému hlupákovi ve starém Řecku před celým shromážděním lidu.

Dneska slavím velký triumf, zítra se mi všichni vysmějí.

Dneska huj, zítra fuj.

Ne, to se nestane, to se nesmí stát. Dověděla by se to Kateřina a já bych v jejích očích ztratil všechnu úctu."

Pitou na okamžik zatajil dech.

Co mě z toho vytáhne? Co mě zachrání před takovou ostudou? ptal se v duchu.

Odvaha?

Ne, ne, odvaha trvá minutu a pruské velení má dvanáct dob.

Vždyť je to také pitomost cvičit Francouze ve zbrani podle prušáckého způsobu!

Co kdybych tak řekl, že jsem příliš velký vlastenec, abych učil Francouze prušáckou execírku, a kdybych vynalezl nějakou execírku národnější?

Ne, to bych to zbabral ještě víc.

Viděl jsem jednou na trhu ve Villers-Cotterets opici, jak cvičila s puškou, ale jistě cvičila podle svého opičího způsobu, nikoli po prušácku.

"Ach!" vykřikl pojednou, "už to mám!"

A natáhl jedenáctky, abys okamžitě uskutečnil svůj znamenitý nápad, vtom mu však bleskla hlavou nová myšlenka.

"Kdybych tak zničehonic vzal draka, vzbudilo by to pozornost. Musím upozornit své lidi."

Otevřel dveře, zavolal Clauda a Desiréa a přikázal jim:

"Ohlaste první cvičení na pozítří."

"Ale proč ne na zítřek?" podivili se oba pobočníci.

"Protože jste unaveni, vy, poručíku, i vy, seržante," odpověděl Pitou, "a protože, než začnu cvičit vojáky, chci napřed vycvičit šarže. A potom, zvykněte si, prosím," dodal Pitou přísně, "plnit ve službě rozkazy bez ptaní a bez poznámek."

Pobočníci srazili paty.

"Nu dobrá, omamte tedy cvičení na pozítří, na čtyři hodiny ráno."

Oba důstojníci znovu srazili paty a otočili se k svému veliteli zády, protože už také bylo devět hodin večer a bylo třeba jít na kutě.

Pitou je nechal odejít. Jakmile zahnuli za roh, rozběhl se opačným směrem a v pěti minutách byl v nejtmavějším a nejhustším lese.

Hle, jaký měl Pitou osvobozující nápad!

38. Otec Chlodvík a Chlodvíkova skála, anebo, kterak se z Pitoua stal taktik a jak se naučil vznešenému vystupování

Pitou běžel asi půl hodiny,pronikal čím dál tím hlouběji do nejdivočejší a nejopuštěnější části lesa.

Mezi lesními velikány, pamatujícími dobře tři století, stála uprostřed rozervaných skalisek, sama se opírajíc o obrovskou skálu, chýše, kterou si před pětatřiceti nebo čtyřiceti lety vystavěl a dodnes v ní bydlel člověk, který se ve svůj prospěch dovedl zahalit určitým tajemstvím.

Ta chatrč, zpola vyhloubená v zemi, byla navrchu spletená z větví a sukovitého dřeva a denní světlo do ní vnikalo jenom děrou proraženou v šikmé střeše.

Chýše se podobala cikánské chatrči z Albaycinu a prozrazoval ji tu a tam jenom modravý dým, který vystupoval z lomenice.

Jinak by byl nikdo, až na hajné, myslivce, pytláky a sedláky z okolí, nikdy netušil, že v takovém doupěti může bydlit

člověk.

A přece tady už nějakých čtyřicet let žil starý hajný na odpočinku, jemuž vévoda Orleánský, otec Ludvíka Filipa, dovolil bydlit v lese, nosit šat jako hajný a zastřelit si každý den buď zajíce nebo králíka.

Nikoli však pernatou zvěř nebo vysokou.

Tomu bodrému muži bylo v době, o níž vypravujeme, devětašedesát let. Nejprve mu říkali prostě Chlodvík, později, když zestárl a stářím nabyl jakési důstojnosti, otec Chlodvík.

Skála, o kterou se jeho chatrč opírala, dostala po něm jméno Chlodvíkova skála.

Chlodvík byl zraněn u Fontaney a následkem toho zranění mu museli uříznout nohu. Proto musel předčasně odejít na odpočinek a pro tu ztracenou nohu mu vévoda Orleánský udělil výsadu, o níž jsme se zmínili.

Otec Chlodvík přicházel do Villers-Cotteréts jenom jednou do roka, aby si tam koupil tři sta pětašedesát patron. Byl-li přestupný rok, kupoval si jich tři sta šestašedesát.

Zároveň přinášel kloboučníkovi, panu Cornuovi v Soissonské ulici, tři sta pětašedesát nebo tři sta šestašedesát kůží, z poloviny králičích, z poloviny zaječích, za něž mu obchodník klobouky vyplácel pětasedmdesát livrů.

Mluvíme-li o tři sta pětašedesáti kůžích v letech obyčejných a tři sta šestašedesáti v letech přestupných, pak naše údaje jsou přesné a nemýlíme se ani o chlup, protože otec Chlodvík, když mu dal vévoda Orleánský právo, aby si každý den zastřelil jednoho králíka nebo jednoho zajíce, nikdy toho králíka nebo zajíce nechybil.

A protože nikdy nechybil, ale také nikdy nevystřelil víckrát než jednou za den, to jest tři sta pětašedesát krát v obyčejném roce, a tři sta šestašedesátkrát v roce přestupném, pobil otec Chlodvík přesně sto třiaosmdesát zajíců a sto dvaaosmdesát králíků v obyčejném roce a sto třiaosmdesát zajíců a sto třiaosmdesát králíků v letech přestupných.

Masem zastřelených zvířat se živil, jednak je totiž sám pojídal, jednak je prodával.

Za peníze, které stržil za kůže, si kupoval patrony, jak jsme už řekli, a zbytek si schovával.

Kromě toho se jednou do roka věnoval malé spekulaci.

Skála, o níž-se opírala jeho chýše, se na jedné straně svažovala jako střecha:

Od shora dolů měřila ta skála osmnáct stop.

Předmět, umístěný na vrcholu skály, mohl po ní pozvolna sjet až dolů.

Otec Chlodvík rozšířil nenápadně v okolních vesnicích, zejména prostřednictvím hospodyněk, které k němu chodily nakupovat zajíce a králíky, pověst, že děvčata, která se na den svatého Ludvíka třikrát svezou po té skále, se do roka provdají.

Pevní rok přišla spousta dívek k Chlodvíkově skále, ale žádná se neodvážila sjet po skále dolů.

Následujícího roku se tři odvážily sklouznout a dvě se opravdu do roka provdaly. Třetí zůstala svobodná, ale otec Chlodvík statečně tvrdil, že jenom proto, že neměla takovou víru jako její dvě družky.

Třetího roku se sběhla ke skále všechna děvčata z širokého okolí a všechna se klouzala. Otec Chlodvík prohlásil, že pro tolik děvčat se nenajde tolik chlapců, ale že se provdá přinejmenším třetina z nich, totiž ty, které budou mít nejvíc víry.

A skutečně se jich hodně provdalo. Od té chvíle se upevnila pověst Chlodvíkovy skály jako zakladatelky šťastných manželství a svátek svatého Ludvíka se slavil nadvakrát, jednou ve městě a jednou v lese.

Otci Chlodvíkovi z toho plynuly určité výhody. Protože nebylo možné celý den jezdit po skále bez jídla a pití, vyžádal si otec Chlodvík povolení, aby mohl všem, kdo se na jeho skálu přijdou pětadvacátého srpna klouzat, prodávat nápoje a potraviny. Mládenci totiž přesvědčili časem děvčata, má-li být účinek skály nepochybný, že je třeba, aby po ní sjeli chlapec s dívkou najednou.

Pětatřicet let se takhle otec Chlodvík živil. V celém kraji ho uctívali, jako uctívají Arabové posvátný chrám v Mekce, a široko daleko se stal takřka legendární postavou.

Co však zvlášť žralo všechny myslivce a nad čím mohli všichni hajní puknout zlostí, byla nepochybná skutečnost, že otec .Chlodvík vypálil ročně svých tři sta pětašedesát ran a že těmito tří sta pětašedesáti ranami zabil sto třiaosmdesát zajíců a sto dvaaosmdesát králíků.

Páni z Paříže, které vévoda Orleánský zvával, aby strávili několik dní na zámku, slýchali tuhle historii otce Chlodvíka a často mu vtiskli do dlaně dukát, aby se dozvěděli, jaké je to tajemství, dokáže-li člověk zabít tři sta pětašedesáti ranami tři sta pětašedesát kusů zvěře.

Otec Chlodvík to vysvětloval jen tak, že si už ve válce zvykl každou ranou zabít jednoho Prušáka a že brzy přišel na to, že je ještě daleko snadnější zastřelit každou ranou králíka nebo zajíce nežli Prušáka.

A těm, kdo se nedůvěřivě usmívali, když slyšeli tuhle moudrou řeč, kladl otec Chlodvík otázku:

"Pročpak tedy vůbec střílíte, když se nedokážete strefit?"

Je to odpověď, která by byla důstojná barona Prášila, kdyby nebylo nad slunce jasněji prokázáno, že otec Chlodvík opravdu nikdy nechybil.

"Ale proč vám otec vévody Orleánského, který přece nebyl žádný škrob, dovolil vystřelit jen jednu ránu denně?" tázali se ho.

"Protože mě příliš dobře znal a protože bych mu jinak postřílel všechnu zvěř."

Zvědavost těch pánů a jedinečnost Chlodvíkových teorií vynášely starému poustevníkovi nejméně tucet dukátů, ať byl rok dobrý nebo špatný.

Protože si však vydělal právě tolik prodejem králičích a zaječích koží a také ve svátek, který sám zřídil a vysvětil, a protože si kupoval jenom jednu kamaší (druhou nepotřeboval, protože neměl jednu nohu) jednou za pět let a kabát jednou za deset let, nevedlo se otci Chlodvíkovi zrovna špatně.

Naopak se vypravovalo, že má ·v lese skrytý poklad a ten, kdo po něm bude dědit, že na tom určitě neprodělá.

Tohoto zajímavého muže běžel tedy Pitou navštívit uprostřed noci, když ho napadla spásná myšlenka, jak se dostat

ze smrtelných nesnází.

Ale dostat se k otci Chlodvíkovi nebylo nijak lehké.

Jako starý pastýř Neptunových stád neskočil otec Chlodvík na každý špek. Znamenitě rozlišoval mezi výnosnými a nevýnosnými návštěvami, a protože byl dosti hrubý i k zazobaným návštěvníkům, dovedeme si jistě představit, s jakou rozkoší vyháněl chudáky.

Otec Chlodvík ležel na vonném loži z vřesu. Lůžko mu zdarma skýtal les v září každého roku a to mělo ještě také tu výhodu, že je nebylo třeba vyměňovat až v září roku příštího:

Bylo kolem jedenácté, noc byla jasná a svěží.

Protože návštěvník Chlodvikovy chýše musel kráčet přes napadané žaludy a prodírat se hustým ostružiním, praskot a šustot vždycky už z dálky prozradil poustevníkovi, že se blíží host.

Pitou ovšem dělal hluk za čtyři. Otec Chlodvík ještě nespal, zvedl hlavu a pozorně poslouchal.

Musíme se přiznat, že otec Chlodvík byl toho dne v pramizerné náladě. Přihodila se mu hrozná nehoda, která mu vzala vůbec chuť s kýmkoli se bavit.

Koneckonců byla to opravdu hrozná rána. Puška, která mu sloužila pět let jako kulovnice a pětatřicet let jako brokovnice, se roztrhla, když střelil na králíka.

Za pětatřicet let to byla první chybná rána.

Nebylo na tom ještě nejhorší, že králík v plné kráse panáčkoval před otcem Chlodvíkem a dělal na něho dlouhý nos. Exploze totiž pořádně pocuchala otci Chlodvíkovi dva prsty na levé ruce. Chlodvík si přiložil na poraněné prsty rozžvýkané byliny a listí, ale puška se spravit nedala.

Aby si opatřil novou flintu, byl by otec Chlodvík musil hrábnout do svého pokladu. Ale i kdyby byl ochoten obětovat nehoráznou sumu dvou zlaťáků, kdoví, zda by nová flinta nesla tak znamenitě jako stará?

Jak je vidět, přišel Pitou opravdu v nešťastnou chvíli. Však také, jakmile položil ruku na kliku, otec Chlodvík zařval tak hrozivě, že velitel haramontské občanské gardy polekaně ucouvl.

Ležel to snad vlk na vonném vřesovém loži místo otce Chlodvíka? Pitou znal pohádku o Červené Karkulce, není tedy divu, že zaváhal.

"Otče Chlodvíku!" vyjekl.

"Co je?" ozval se nepřítel lidského pokolení.

Pitou se upokojil, poznal hlas ctihodného poustevníka.

"Je to v pořádku," řekl nahlas, "jste to vy."

Opatrně vkročil dovnitř jizby a velmi uctivě poustevníka pozdravil.

"Dej Pán Bůh zdraví, otče Chlodvíku!"

"Kdo to sem leze?" zeptal se zraněný.

"Já·"

"Kdo je to já?"

"Já, Pitou."

"Jaký Pitou?"

"Já, Ange Pitou z Haramontu. Znáte mě přece, ne?"

"A co je mně do toho, že jsi nějaký Ange Pitou z Haramontu?"

"Achich, achich," povzdechl si Pitou, "otec Chlodvík je ve špatné náladě. Asi jsem ho nevhod probudil."

"To bych taky řek," zavrčel poustevník.

"Co mám jenom dělat, abych si vás udobřil?"

"Nejlepší by bylo, kdyby ses klidil ke všem čertům."

"To si se mnou ani nechcete pohovořit?"

"Pohovořit, a o čem?"

"O tom, jak byste mi mohl prokázat velkou službu, otče Chlodvíku."

"Nesloužím nikomu zadarmo."

"Ale já za tu službu dobře zaplatím."

"To je možné, ale já ti ji nemohu prokázat."

"Jak to?"

"Já už nestřílím."

"Cože, vy že už nestřílíte? Vy, který nikdy nechybíte? To není možné, otče Chlodvíku."

"Táhni ke všem čertům!"

"Ale, otče Chlodvíku!"

"Koukej, ať jsi venku, než ti něco hodím na hlavu!"

"Vyslechněte mě a nebudete toho litovat."

"Tak co, u všech hromů, chceš?"

"Vy jste starý voják, viďte, otče Chlodvíku."

"To si myslím."

"Víte, já bych chtěl, otče Chlodvíku..."

"Tak už to ze sebe vymáčkni, hlupáku!"

"Já bych chtěl, abyste mě naučil execírovat."

"Straší ti ve věži?"

"Mám hlavu v pořádku, otče Chlodvíku. Naučte mě execírovat a dohodneme se, co za to."

"Tomu mamlasovi určitě straší v makovici," konstatoval hrubě starý voják a pozvedl se na loži.

"Otče Chlodvíku, naučte mě, jak se na vojně execíruje na dvanáct dob, a řekněte si za to, co chcete."
Stařec si klekl na koleno a upřel divoké oči na Pitoua.
"Co chci?" zeptal se pro jistotu.
"Jenom řekněte, otče Chlodvíku."
"Já potřebuju jen jednu věc, flintu."
"To je, jako by vám spadla z nebe," zvolal radostně Pitou. "Mám jich čtyřiatřicet."
"Ty že máš čtyřiatřicet pušek?"
"A ta čtyřiatřicátá, kterou jsem si chtěl nechat pro sebe, ta se vám bude náramně hodit. Je to nádherná flinta pro seržanta se zlatým královským erbem na pažbě."
"A jak ses dostal k takové flintě? Doufám, že jsi ji neukradl?"
Pitou mu živě a upřímně vyložil celou historii.
"Dobrá," přikývl starý hajný, "už rozumím. Rád bych tě naučil execírovat, ale pochroumal jsem si ruku."
A vypravoval Pitouovi, jaká se mu stala nehoda.
"Nu dobrá," řekl Pitou, "o flintu se už nemusíte starat, dám vám novou. S těmi prsty je to bohužel horší, těch nemám čtyřiatřicet."
"Copak prsty, ty se zahojí, a jestli mi slíbíš, že zítra bude puška tady, dáme se hnedka do toho."
A starý střelec vyskočil jako jelen.
Měsíc stál vysoko na obloze a vyléval proudy bílého světla na mýtinu před chatrčí.
Po mýtině pochodovali Pitou a otec Chlodvík.
Kdo by byl viděl na mýtině ty dva temné stíny, kdo by byl viděl jejich tajemné posunky, jistě by na něho padla hrůza.
Otec Chlodvík se chopil pahýlu své pušky, povzdychl si a ukázal ji Pitouovi. Potom mu začal vysvětlovat, jak se s flintou po vojensku zachází. Vjela do něho stará vojenská krev a svého úkolu se ujal s obrovským nadšením.
"Dívej se dobře," přikazoval Pitouovi, "dívej se dobře. Koukáním se člověk učí. A až se dost nadíváš, dáš se do toho sám a já se budu dívat, jak ti to jde."
Pitou napodoboval starcovy pohyby jako učenlivá opice.
"Paty k sobě, špičky od sebe, vypnout hruď, břicho zastrčit! Neroztahuj tolik hnáty a hlavu vzhůru, u všech hromů, nekoukej se jako tele."
Pitou poslouchal na slovo.
"Dobrá," řekl konečně stařec, "už vypadáš dost ušlechtile."
Pitouovi pořádně zalichotilo, že vypadá dost ušlechtile. Nikdy by si to byl neodvážil pomyslit.
"Je z tebe hotový elegán," bručel starý.
Hodinu cvičili - a už je z něho elegán. Za měsíc bude vypadat vznešeně jako sám maršálek.
Pitou by byl cvičil do rána.
Otec Chlodvík mu však nechtěl prozradit příliš mnoho z tajů svého umění, dokud nebude mít flintu v ruce. Ostatně na jednu hodinu toho bylo ažaž.
"Tak dost," prohlásil, "pro dnešek toho necháme. Tohle jim ukážeš při prvním cvičení, beztoho to nepochopí ani za čtyři dni. Mezitím sem můžeš přijít ještě dvakrát."
"Čtyřikrát," žadonil Pitou.
"Hrneš se do toho jak dobytek ke žlabu a nohy máš jako strunky," pochválil ho otec Chlodvík. "Přijď si čtyřikrát. Jenom bys měl vědět, že jsme v poslední čtvrti měsíce a že zítra už nebude tak jasno."
"Budeme tedy cvičit v jeskyni," navrhl Pitou.
"To musíš přinést svíčku."
"Třeba libru svíček nebo dvě."
"Dobrá, a flinta?"
"Zítra ji donesu."
"Spoléhám se na tebe. A teď mi ještě jednou ukaž, jestli sis to všechno zapamatoval."
Pitou začal znovu a starý ho pochválil. Pitou vyskakoval radostí, byl na vrcholu blaha, byl by otci Chlodvíkovi slíbil nejenom pušku, ale třeba dělo.
Skončili k jedné hodině ráno. Pitou se rozloučil se svým učitelem a pustil se, pravda, o něco pomaleji, ale pořád ještě pevným krokem, zpátky do Haramontu, kde už všechno spalo, národní gardisté stejně jako obyčejní civilové, spánkem spravedlivých.
Té noci se Pitouovi zdálo, že velí armádě několika miliónů mužů, a své "K noze zbraň! Na rámě zbraň!" vykřikoval ze spaní tak mocně, že by byl zbořil Jericho, kdyby ovšem Haramont byl Jericho.
Nazítří cvičil své vojáky s takovou řízností a jistotou, že obdiv, jemuž se do té chvíle těšil, ještě neuvěřitelně vzrostl.
Pitou se stal populární osobou, obdivovali se mu muži, starci i děti.
Ale i ženy byly uchváceny, když se před nimi velitelsky rozkřikl na svých třicet vojáků:
"U všech hromů, postavte se přece trochu elegantněji! Podívejte se na mě!"
Vojáci stáli jako svíčky a v zákrytech jako šňůra.
Ale největší elegán byl Pitou.
39. Také Kateřina se učí diplomacii
Otec Chlodvík dostal svou flintu. Pitou měl čest v těle. Co slíbil, to také splnil.
Deset dalších cvičení u otce Chlodvíka udělalo z Pitoua dokonalého granátníka. .
Otec Chlodvík nebyl bohužel tak silný v manévrování s vojenským oddílem jako s výcvikem jednotlivce. Po několika

základních povelech, po několika obratech a půlobratech byl se svým jměním u konce.

Pitou se tedy uchýlil k Praktickému výcviku francouzského vojáka a k Příručce národního gardisty, které tenkrát právě vyšly a na jejichž zakoupení vynaložil tolar.

Dík této vznešené oběti svého velitele naučil se haramontský batalión pohybovat po cvičišti dost obstojně.

Když se .však manévrováni stávalo stále složitější, vypravil se Pitou do Soissonsu, kde byla vojenská posádka. Viděl, jak tam manévrují opravdovské vojenské batalióny vedené skutečnými důstojníky a za jediný den odkoukal víc, než by se byl z příruček naučil za dva měsíce.

Tak uplynuly dva měsíce v úmorné práci a horečném nadšení. Ctižádostivý Pitou, zamilovaný Pitou, Pitou nešťastný v lásce, ale opojený slávou, se tolik naběhal, tolik znavoval tělo vojenským cvikem, tolik musel napínat hlavu, že by bylo opravdu s podivem, kdyby byl při tom ještě myslil na lásku.

A přece tomu tak bylo.

Kolikrát po cvičení, když před ním ještě ke všemu proběhal celou noc po lese a kladl svá oka, pustil se Pitou přes pláň u Largny a Noue a proběhl znovu celý hluboký les až na pokraj u Boursonne, aby si počíhal na Kateřinu, jež zůstávala stále stejně věrná svým dostaveníčkům.

Kateřina utrhla ze svých domácích prací každý den hodinu nebo dvě, aby se mohla v malém pavilónku v oboře boursonnského zámku setkat se svým milovaným Isidorem. Nutno dodat, že mladý šlechtic byl pořád stejný krasavec, pořád stejný švihák a že se kolem Kateřiny točil jako na obrtlíku.

Co se jen chudák Pitou napřemýšlel, jak nerovné je lidské štěstí!

On, po němž vzdychala všechna děvčata v Haramontu, v Taillefontaine a ve Viviéres, on, jenž by si byl mohl také v lese dávat dostaveníčka s kterýmkoli děvčetem z vesnice, on, jenž by si byl mohl pyšně vykračovat jako šťastný milenec, chodil jako malý kluk, když dostane výprask, plakat k zavřeným dveřím pavilónku pana Isidora.

To proto, že Pitou miloval Kateřinu, že ji miloval vášnivě a že ji miloval tím víc, čím víc cítil, jak je pro něho nedosažitelná.

Ani mu tak dvakrát nevadilo, že Kateřina má ráda někoho jiného. Nežárlil na Isidora. Isidor byl pro něj pán, byl to krasavec a jistě si zasloužil, aby se do něho kdekterá holka zakoukala. Ale Kateřina je přece děvče z lidu a měla si nechat záležet, aby nezneuctila svou rodinu anebo přinejmenším aby neuvrhla v zoufalství Pitoua.

"Ale co," řekl si po dlouhých bolestných úvahách, "nechala mě odejít a nebylo jí to vůbec líto, a když jsem odešel, neráčila se ani zeptat, zda někde neumírám hlady. Co by tomu řekl otec Billot, kdyby věděl, jak se tady opouštějí jeho přátelé a jak se nedbá jeho zájmů! Co by tomu řekl, kdyby věděl, že místo toho, aby dohlížela na dělníky, chodí se vládkyně a paní domu milkovat s panem de Charny, prokletým aristokratem! Otec .Billot by neřekl nic. Otec Billot by Kateřinu zabil."

Je to něco úžasného, pomyslil si Pitou, má-li člověk po ruce takovouhle pomstu, ale - dodal vzápětí -, je něco ještě úžasnějšího, když se jí zřekne.

Jenomže Pitou už poznal, že sebekrásnější skutky nepřinesou žádný prospěch, jestliže je člověk činí potajmu.

Nebylo by možné, aby se Kateřina dozvěděla, jaká je on, Pitou, šlechetná duše?

Můj ty panebože, nic přece není snazšího. Stačí přitočit se ke Kateřině v neděli při tanci a prohodit, jen tak jakoby náhodou, nějaké to strašné slovo, které prozradí viníkům, že třetí osoba je zasvěcena do jejích tajemství.

Nebylo by to báječné, nebyl by to krásný pohled, jak ta pyšná slečinka trochu trpí a láme si hlavičku?

Ale v tanci by se byl musil Pitvu znovu měřit s tím krasavcem šlechticem v náramně honosném obleku, a to srovnání by pro Pitoua určitě nedopadlo příznivě, Pitou, ta chytrá hlava, si vymyslel něco lepšího.

Pavilón, v němž se scházela Kateřina a vikomtem de Charny, byl obklopen hustým habřím, které sousedilo s lesem u Villers-Cotteréts.

Pouhý příkop odděloval hraběcí majetek od obecního.

Kateřina potřebovala jen přeskočit příkop a už se octla v lesích svého milence.

Barevnými okny pavilónu bylo možno pozorovat všechno, co se děje v okolí, a východ z pavilónu byl tak pěkně ukryt habřím, že jezdec mohl třemi skoky uniknout z pavilónu do lesa.

Ale Pitou zde byl tolikrát za dne i noci, Pitou znal tak dobře okolí a místo, kudy proklouzávala Kateřina, jako zná pytlák místo, kam chodí pít srna.

Kateřina nevycházela nikdy do lesa zároveň s Isidorem. Isidor zůstal vždycky ještě chvíli v pavilónu, díval se za ní, zda se jí nic nepřihodilo, a potom odcházel opačným směrem.

Onoho dne, kdy si Pitou umínil, že provede svůj manévr, vylezl na velikánský buk, starý dobrých tři sta let, a čekal, až přijde Kateřina. Neseděl na buku ani hodinu a Kateřina přišla. Uvázala koně v lesní rokli, jedním skokem, jako vyplašená srnka, přeskočila příkop a ztratila se v habří u pavilónu.

Šla těsně kolem paty buku, v jehož větvích seděl Pitou.

Pitou potřeboval jen slézt z větve a opřít se o kmen stromu. Vytáhl z kapsy Dokonalého národního gardistu a naoko se pustil do čtení.

Asi za hodinu vrzly dveře. Zašustily dívčí šaty, v habří se objevila Kateřinina hlava. Děvče se bázlivě rozhlíželo, zda je někdo nevidí.

Bylo na deset kroků od Pitoua.

Pitou zůstal bez hnutí sedět, knihu na kolenou. Už však nepředstíral, že čte, díval se na Kateřinu tak, aby poznala, že se na ni dívá.

Kateřina vyrazila zděšený výkřik, když poznala Pitoua, zbledla jako smrt, chviličku váhala, potom se střemhlav vrhla ke koni, vyskočila na něho a zmizela.

Pitou nastražil dobrou léčku a Kateřina se do ní chytila.

Vrátil se do Haramontu zpola šťasten, zpola ho však trochu mrazilo.

Sotva totiž provedl, co si umínil, začalo ho pálit svědomí, a mimoto .v něm začalo vrtat podezření, jestli takhle není na nejlepší cestě dostat se do pěkné kaše.

Příští neděli měla být v Haramontu velká vojenská slavnost.

Místní Národní garda byla přesvědčena, že její výcvik dosáhl už určité dokonalosti, a prosila svého velitele, aby uspořádal veřejné cvičení.

Několik sousedních vesnic se ze žárlivosti rovněž cvičilo ve zbrani a tamější gardisté měli přijít do Haramontu, aby se se svými staršími druhy změřili ve zbrani.

Zpráva o tak krásné podívané přivábila na haramontské Martovo pole zástupy svátečně oděných zvědavců. Vedle děvčat a dětí přišli i otcové a matky cvičenců.

Nejprve bylo na trávě podáno občerstvení, ovoce a placky, zavlažované pramenitou vodou.

Za chvíli poté zarachotily ze čtyř světových stran bubny Národních gard z Largny, z Vez, z Taillefontaine a z Viviéres.

Po nich zavířil pátý buben, provázející na cvičiště třiatřicet národních gardistů z Haramontu. Mezi diváky bylo několik šlechticů a bohatých měšťanů z Villers-Cotteréts, kteří se sem přišli pobavit a zasmát.

Množství sedláků a nájemců z okolí však chápalo tohle divadlo vážně.

Brzy se objevily na koních i Kateřina a matka Billotová.

Právě v té chvíli vyrazila z vesnice haramontská Národní garda s pištcem a bubeníkem a se svým velitelem Pitouem na bílém koni. Půjčil mu ho jeho poručík Maniquet, aby se Haramont ve všem všudy vyrovnal Paříži, aby ta milá vesnička měla svého opravdického markýze Lafayetta.

Pitou zářil blaženosti a pýchou. Jel na koni se zlatistou hřívou, v ruce třímal kord docela vážně je možno říci, neměl-li už v sobě dost aristokratické elegance, že přece jen jeho síla a bystrost ducha budily dobrý dojem.

Triumfální příchod Pitoův a jeho lidí, hloučku mladých nadšenců, kteří dali příklad celé provincii, pozdravili všichni diváci obrovským jásotem.

Haramontská Národní garda měla ne-li stejné, tedy aspoň podobné klobouky, ozdobené národní kokardou, lesknoucí se pušky a kráčela ve vyrovnaných dvojstupech velmi sebevědomě.

Proto také celé shromáždění vypuklo v bouřlivý potlesk, ještě než připochodovala na cvičiště.

Pitou zahlédl koutkem oka Kateřinu.

Začervenal se, dívka zbledla.

Od toho okamžiku měla pro něho přehlídka větší význam než pro všechny ostatní.

Nechal své mužstvo provádět nejprve základní cviky s puškou a jeho vojáci přesně vykonali každý povel. Vzduch se otřásal pochvalným pokřikem.

Ale cvičení ostatních vesnic dopadlo jinak. Pohyby byly nejednotné a nespořádané. Jedni byli jen zpola ozbrojení, zpola vycvičeni, a srovnání s Haramontskými je úplně demoralizovalo. Druzí zase samou pýchou a vychloubáním pokazili, co ještě včera tak dobře uměli.

Bylo to zkrátka jak k smíchu, tak k pláči.

Od cvičeni s puškou se mělo přejít k ukázce výcviku celých oddílů. Podle stáří předal Pitou velení vysloužilému seržantovi, který velel jednomu ze čtyř sousedních oddílů. Nebyla to tak jednoduchá věc. Seržant měl velet sjednocené armádě sto sedmdesáti mužů a provést s ní úspěšný manévr.

Byla z toho dokonalá blamáž.

S kordem pod paží a s věrnou přilbou na hlavě přihlížel Pitou s úsměvem, jak se vyšší velitel hmoždí a marně namáhá.

Nevěděl si s ničím rady. Když viděl, jak se čelo jeho kolon ztrácí v lesním houšti, zatímco jejich konec se divným řízením osudu octl na cestě do Haramontu, když viděl, jak se míchají řady, jak čtverce ztrácejí tvar a velitelé jednotlivých čet se podivnou náhodou ocitají na konci nebo v boku, ztratil dočista hlavu, tím spíš, že jeho dvacet vojáků začalo hlasitě reptat.

Haramontští se dali do křiku:

"Předej velení Pitouovi!"

"Tak, tak, dejte to Pitouovi!" křičeli i muži z ostatních vesnic, celí vzteklí, že jejich velitelé je ukazuji v tak špatném světle.

Pitou se vyhoupl na svého bělouše a vyjel do čela všech kolon. Zavelel s takovou energií a tak nádherným hlasem, až se duby roztřásly.

A hned jako zázrakem se rozkolísané řady vyrovnaly a povel za povelem byl proveden s naprostou dokonalostí, aniž všeobecné nadšení vojáky v čemkoli popletlo. Pitou dovedl tak šťastně spojit praktická cvičení u otce Chlodvíka s teorii Dokonalého národního gardisty, že sklidil nevídaný úspěch.

Nikdy nejásala pařížská Národní garda tak vítězně vstříc generálu Lafayettovi jako Haramontští a okolní lid svému mladému veliteli.

Pitou skočil z koně zpocený, ale zpitý pýchou, a blahosklonně přijímal nadšené ovace všeho lidu.

Zároveň `však hledal uprostřed davu Kateřinu.

Náhle zaslechl její dívčí hlas.

Nepotřeboval Kateřinu hledat, Kateřina sama přišla za ním! To byl nečekaný úspěch!

"Pro nás už nemáte ani slovíčko, pane Ange," zašveholila s úsměvem, který její bledé tváře vinily z falše. "To se ví, vy se teď za nás stydíte, když jste se stal velkým generálem."

"Ne, ne," zvolal Pitou, "dobrý den, slečno, jak jsem šťasten, že vás zase vidím, paní Billotová!"

Od matky se opět otočil ke Kateřině:
"Jste na omylu, slečno, nejsem velký generál, jsem jen chudý chlapec, který hoří touhou sloužit své vlasti."
To slovo šlo od úst k ústům a vyvolalo novou bouři potlesku.
"Ange," řekla tiše Kateřina, "musím s vámi mluvit."
"Tak vida," pomyslil si Pitou, "už jsme tam, kde jsme chtěli být."
Nahlas však řekl:
"Jsem vám kdykoliv k službám, slečno Kateřino."
"Doprovoďte nás třeba dnes na statek."
"Bude mi velkou ctí."
40. Med a pelyněk
Kateřina si to dovedla zařídit, aby se octla s Pitouem mezi čtyřma očima, přestože tu byla i její matka.
Milá paní Billotová se tu sešla s několika známými, kteří se k ní hned přidružili, aby si trochu popovídali. Kateřina půjčila jedné z nich svého koně a sama šla pěšky lesem s Pitouem, kterému to bylo milejší než všechny ovace.
Takovéhle věci na venkově nikoho neudivují, nikdo tam nemá před nikým žádné tajemství, a když je má, stejně ho každý brzy prohlédne.
Všem připadalo naprosto samozřejmé, že si chce Pitou pohovořit s paní a slečnou Billotovými. Dost možná že si toho ani nikdo nevšiml.
V mlčení a stínu lesních velikánů sledoval každý z obou mladých lidí svůj vlastní zájem. Všechna sláva a štěstí se ostatně v tom kraji vždycky tak jako tak ukrývá pod vrcholy věkověkých velikánů.
"Tak vidíte, zase jsme spolu, slečno Kateřino," ozval se Pitou, když se octli sami mezi sebou.
"Proč jste se u nás tak dlouho neukázal?" durdila se naoko Kateřina. "Není to od vás hezké, pane Pitou."
"Ale slečno," odpověděl Pitou, "vy víte dobře..."
"Nevím nic. Vím jenom, že to od vás není hezké."
Pitou se kousl do rtů. Mrzelo ho, že Kateřina lže.
Dívka to zpozorovala. Ostatně nebyl Pitoův pohled stejně přímý a upřímný jako jindy. Mladík se na ni díval úkosem.
"Počkejte, pane Pitou, chtěla jsem vám vlastně říci něco jiného."
"Ach," povzdechl si mladík.
"Nedávno, jak jste mě viděl v pavilónu..."
"Kde že jsem vás viděl?"
"Však vy víte dobře."
"Vím."
Děvče se začervenalo.
"Co jste tam dělal?"
"Vy jste mě tedy poznala?" znělo to něžně a s melancholickou výčitkou.
"Zprvu ne, potom ano."
"Jak to, potom?"
"Člověk je někdy roztržitý. Jde a nic nevidí, ale potom si vzpomene."
"To jistě."
Odmlčela se a on také. Oba musili mnoho promyslit, než se dovedli vyjádřit tak prostě.
"Byl jste to tedy vy?" ozvala se konečně Kateřina.
"Byl, slečno."
"A co jste tam vlastně dělal? To jste se schovával?"
"Schovával? Ne. Proč bych se měl schovávat?"
"Tak. Třeba ze zvědavosti."
"Nejsem vůbec zvědavý, slečno."
Dupla netrpělivě malou nožkou.
"Ať je tornu jakkoli, byl jste tam a obyčejně tam nebýváte."
"Viděla jste, slečno, že jsem si četl."
"To jsem neviděla."
"Když jste mě viděla, měla byste to vědět."
"Viděla jsem vás, ale jen tak letmo. A... vy jste si četl?"
"Dokonalého národního gardistu."
"Co to je?"
"Knížka, z níž se učím taktice, abych mohl cvičit své lidi. Chce-li člověk studovat, ta víte, slečno, musí zajít někam do ústraní."
"To je pravda, a tam na kraji lesa vás nic neruší."
"Nic."
Nastalo nové mlčení. Matka Billotová a její sousedky byly daleko vpředu.
"Když tak studujete," ozvala se znovu Kateřina, "to studujete dlouho?"
"Někdy celé dny, slečno."
"A tenkrát jste tam byl dlouho?" otázala se živě.
"Velmi dlouho."
"To je divné, že jsem vás neviděla, když jsem přišla."

Lhala tak srdnatě, že Pitou dostal na chvilku chuť vysmát se jí do očí. Styděl se však místo ní. Byl zamilovaný a tedy plachý jako králík. Všechny ty dívčiny vady mu však přinesly jednu výhodu, že se totiž nenechal opít rohlíkem.

"Já jsem spal," prohodil netečně, "to se mi někdy stává, když jsem přepracovaný."

"Takhle to bude. A zatímco jste spal, přišla jsem si do lesa trochu odpočinout. Šla jsem... Došla jsem až ke zdi starého pavilónu."

"Pavilónu?" zavrtěl hlavou Pitou. "Jakého pavilónu?"

Kateřina se znovu začervenala. Pitouův podiv byl příliš předstíraný, aby mu uvěřila.

"Je to přece ten pavilón Charnyů," odpověděla přesto navýsost pokojně, "roste tam nejlepší netřesk v celém kraji."

"To jsem nevěděl."

"Popálila jsem se, jak jsem vyvářela prádlo, a potřebovala jsem trochu netřesku."

Chudák Ange, jako by se jí snažil uvěřit, se jí podíval na ruce.

"Ne na rukou, na noze," řekla Kateřina rychle.

"A pomohlo vám to?"

"Úžasně, podívejte se, vůbec nekulhám."

Kulhala ještě méně, pomyslil si Pitou, když jsem ji viděl, jak utíká vřesem jako kůzle.

Kateřina si však myslila, že její lež měla úspěch. Domnívala se, že Pitou nic neviděl, nic neslyšel.

Poskočila si radostí, což nebylo vůbec hezké od povahy tak ušlechtilé, a řekla škádlivě:

"Z toho všeho je vidět, že pan Pitou námi pohrdá. Pan Pitou je pyšný na svou novou hodnost. Pan Pitou se stydí za chudé sedláky, co se stal důstojníkem!"

Tohle Pitoua urazilo. Každá velká obět, třeba jen předstíraná, touží po odměně. Protože však Kateřina chtěla zřejmě Pitoua obelhat, protože se mu posmívala, možná že ho snad i v duchu srovnávala s Isidorem de Charny, všechny Pitouovy dobré úmysly se rozplynuly vniveč. Samolibost je jako spící zmije, na kterou je vždycky neradno šlápnout, pokud jí člověk nerozšlápne hlavu dočista.

"Slečno," odpověděl příkře, "myslím, že spíš vy jste se mi vyhýbala."

"Jak to?"

"Nejprve jste mě vyhnala ze statku, nechtěla jste mi dát žádnou práci. Neřekl jsem ani slovo panu Billotovi. Zaplať Pánbůh, mám zdravé ruce a zdravé nohy a hlavu na patřičném místě, abych se dovedl uživit."

"Ujišťuji vás, pane Pitou..."

"To nemusíte, slečno. Jste paní domu a můžete si dělat, co chcete. Vyhnala jste mě a nebudeme už o tom mluvit. Ale když jste šla do charnyavského pavilónu a když jste mě tam viděla, mohla jste se se mnou zastavit a neutíkat jako zloděj ze sousedovy zahrady."

Zmije uštkla. Kateřině rázem spadl hřebínek.

"Cožpak jsem utíkala?" řekla nejistě.

"Jako kdyby u vás hořelo, slečno. Ani jsem nestačil zavřít knihu a už jste vyskočila na dobráka Kadeta, schovaného v houští. Kadet okousal celou kůru z jasanu. Ten strom zajde."

"Že ten strom zajde? Ale o čem to mluvíte, pane Pitou?" koktala Kateřina. Začala ji opouštět všechna jistota.

"Ale to je docela zřejmé, slečno, zatímco jste trhala netřesk, Kadet okusoval strom, a za takovou hodinu toho kůň ožere po čertech mnoho."

"Za hodinu!" vyjekla Kateřina.

"Není možná, aby kůň okousal tak dohola strom dřív než za hodinu, slečno. Natrhala jste zatím netřesku, že by to stačilo pro všechny raněné, co dobývali Bastilu. To je úžasná věc na obklady, tenhle netřesk!"

Kateřina, bledá jako stěna, nezmohla se na odpověď.

Také Pitou mlčel, řekl toho dost.

Matka Billotová došla zatím se sousedkami na rozcestí a loučila se s nimi velmi srdečně.

Chudák Pitou měl výčitky svědomí. Trápilo ho, že Kateřinu ranil. Přešlapoval na svých dlouhých nohou jako čáp, který se chystá rozletět.

"Copak nám říká náš důstojník?" křičela z dálky statkářka.

"Přeje vám dobrou noc, paní Billotová."

"Počkejte ještě," zašeptala Kateřina zoufale.

"Tak dobrou noc," volala paní Billotová, "jdeš už také, Kateřino?"

"Proboha, řekněte mi pravdu," sténalo děvče.

"Jakou pravdu, slečno?"

"Cožpak nejste můj přítel?"

"Bohužel," povzdychl si chudák chlapec, jenž neměl pražádnou zkušenost v strašlivém řemesle vyděračů, kteří dovedou pro sebe obratně dosáhnout výhody na úkor zraněné sebelásky.

Pitou cítil, že má své tajemství na jazyku: Cítil, že první Kateřinino slovo jí ho vydá na milost a nemilost. Věděl však zároveň, že by byl ztracen, kdyby promluvil. Že by umřel bolestí, kdyby se mu Kateřina přiznala k tomu, co doposud jen tušil.

To přesvědčení způsobilo, že mlčel jako Říman.

Pozdravil Kateřinu s úctou, která děvčeti div neprobodla srdce. Pozdravil paní Billotovou s půvabným úsměvem a zmizel v lesním houští.

Kateřina bezděky poskočila, jako by se za ním chtěla rozběhnout.

Matka Billotová řekla dceři:

"Je to hodný chlapec. Má dobrou hlavu a dobré srdce."

Když Pitou osaměl v lese, dlouho uvažoval o lásce, o tom, jak je někdy sladká a jindy zas chutná tak trpce.

Chudák byl tak naivní a takový dobrák! Doposud nevěděl, že v lásce je jak med, tak pelyněk, a že med vychutnal už pan Isidor.

Kateřiny se od toho okamžiku, v němž utrpěla tak strašlivou porážku, zmocnila uctivá bázeň před Pitouem, kterého ještě před několika dny pokládala za venkovského balíka.

I když člověk není milován, není to špatný pocit, vzbuzuje-li aspoň trochu respektu, a Pitouovi, jenž byl nemálo samolibý, by byly určitě lichotilo, kdyby byl věděl, že měl u Kateřiny takový úspěch.

Ale protože nebyl jasnovidec, aby uhádl, co si myslí žena, vzdálená půldruhé míle, trochu si poplakal a pak se dal do zpěvu truchlivých lidových písní.

Jeho armáda by asi byla pramálo nadšená, kdyby viděla, do jakých jeremiád se pustil její generál.

Když si Pitou dost poplakal, dost se nazpíval a dost si pochodil, vrátil se do své světničky, před níž uctiví Haramonťané postavili čestnou stráž se zbraní na rameni.

Když se Pitou vrátil, stráž už ovšem zbraň na rameni neměla, protože byla opilá a spala na kamenné lavičce s puškou mezi nohama.

Udivený Pitou ji probudil.

Dozvěděl se, že třicet gardistů objednalo hostinu u otce Teriera v haramontském jediném a nejluxusnějším hotelu. Dvanáct nejnadšenějších sousedek tam ověnčilo vavřínem dnešní vítěze a čestné místo bylo vyhrazeno Turennovi, který porazil Condého ze sousední vsi.

Pitouovo srdce bylo příliš vyčerpané, aby netrpěl také jeho žaludek. Lidé se diví, praví Chateaubriand, kolik slz vytryskne z očí králů, ale ještě nikdy nikdo nezměřil propast, jakou slzy vyhlodají v chudákově žaludku.

Gardisté dovlekli Pitoua do hodovna síně. Tam ho přivítal jásot, který div nezbořil zdi.

Mlčky poděkoval, posadil se v čelo stolu a se svým příslovečným klidem zaútočil na telecí kýtu a kupu salátu.

Útočil neúnavně, dokud se srdce neupokojilo a žaludek neměl dost.

41. Nečekané rozuzlení

Hostina po prožité bolesti buď bolest ještě víc rozjitří, anebo přinese dokonalou úlevu.

Po dvou hodinách Pitou zpozoroval, že bolestí v něm nepřibývá.

Vstal, když jeho druhové už vstát nemohli.

Promluvil k ním krátce o sparťanské střídmosti, ačkoli všichni byli namol.

Potom si řekl, že by bylo dobré trochu se projít, když už všichni chrápou pod stolem.

Pokud jde o haramontské dívky, musíme k jejich cti prohlásit, že se vytratily hned po zákusku, dříve než jejich srdce nebo jejich žaludek mohly vzít nějakou úhonu.

Pitou, hrdina nad hrdiny, se nemohl neoddat některým úvahám.

Z celé té krásy, z celé té nádhery, z celého bohatství dnešního dne mu utkvěly v paměti jen Kateřinin poslední pohled a její poslední slova.

Vzpomněl si v milosrdné mlze, jež obestřela jeho paměť, že se ho Kateřina několikrát něžně dotkla rukou, že se Kateřinino rámě několikrát důvěřivě opřelo o jeho mužné rameno a že se na něho dokonce i během celé té opatrné a diplomatické rozmluvy dívka několikrát něžně a svůdně usmála.

Byl teď najednou zpity tím, čeho si nevšiml, dokud byl střízlivý. Začal si vyčítat, zda se zase nechoval jako hlupák, zda se nechoval příliš přísné vůči dívce, která přímo dýše láskou, něhou, milostí. Zda se nechoval příkře vůči ženě, která přece také může mít svou vidinu - kdo ji ostatně nemá?

Choval se jako medvěd, nemotora, slon v porcelánu, - jak by mohl vyvolat láskyplný cit v nejkrásnějším děvčeti z široka daleka, kterému se ke všemu ještě dvoří velký pán, bůžek celého kraje?

Pitou si ovšem mohl lichotit, že ani on není jen tak k zahození. Právem se mohl srovnávat s fialinkou, která tiše a pokorně vydechuje v trávě svou vůni. Jenže vůně je vůně, ale pravda je ve víně, byť to i bylo trpké víno haramontské.

Posílen těmito úvahami přiznal si Pitou hrdinně, že se k dívce zachoval nemístně, ne-li zavrženíhodně.

Říkal si, že se jí zhnusil právě tím, že pořád jenom kalkuloval a kalkuloval. Oblouzena panem de Charny Kateřina docela přirozeně neviděla Pitouovy skvělé a poctivé vlastnosti, tím spíš, že se jí Pitou stále ukazoval jen z nejhorší stránky.

Je tedy nutno Kateřinu přesvědčit, že Pitoův charakter je ryzí jako zlato.

Ale jak?

Nějaký ješita by si řekl: Ta dívka mě klame a tropí si ze mě posměch, budu ji tedy klamat a vysměji se jí rovněž.

Nějaký ješita by si řekl: Budu jí pohrdat, naženu ji strach, přičiním se, aby se styděla za svou lásku jako za nějakou neřest. Vystelu jí cestu k dostaveníčkům trny, aby ji brzo přešla chuť milkovat se s člověkem, kterému dala přednost přede mnou.

Ale dobrák Pitou, ta šlechetná duše, rozpálená vínem a štěstím, se rozhodl, že přinutí Kateřinu, aby se zastyděla, že se od prvního okamžiku nezamilovala do takového junáka, jako je on, a aby se mu sama jednoho dne vyznala, že se hanbí za své nynější poblouznění.

Cožpak mohl poctivec Pitou dopustit, aby krásná, čistá, hrdá Kateřina udržovala milostné pletky s panem Isidorem, pro něhož nemohla být než hezkou venkovskou koketkou, jež se obdivuje jeho krajkám, koženým kalhotám a krásným jezdeckým botám s ostruhami?

Jednoho krásného dne odjede pan Isidor do města, ožení se s nějakou hraběnkou, na Kateřinu se už ani nepodívá a bude po románě.

Aby tedy Kateřině dokázal, že s ní má nejlepší úmysly, rozhodl se, že odvolá všechna zlá slova, která navečer pronesl.

Ale aby bylo,možno zahladit špatný dojem, bylo napřed třeba vyhledat Kateřinu.

Pro opilého člověka neexistuje čas, zvláště když nemá hodinky.

Pitou hodinky neměl a ve své opilosti si ani neuvědomil, že se s Kateřinou rozešel před třemi hodinami a že dívka potřebuje k cestě do Pisseleu slabou hodinku.

Vrhl se do lesa. Vrážel do stromů, přeskakoval skaliska, prodíral se houštím, holí si razil cestu ve vřesu. Zanechme ho v lese vévody Orleánského a vraťme se ke Kateřině, jež zamyšlená a zoufalá jela za matkou domů.

Několik kroků před statkem je bažina. Cesta se tam úží tak, že obě ženy musely jet jedna za druhou.

Matka Billotová jela první.

Když Kateřina projížděla kolem bažiny, zaslechla slabé zahvízdání.

Ohlédla se a ve stínu zahlédla čapku Isidorova lokaje.

Nechala matku jet dál a matka se také ani neohlížela, protože už byly pár kroků od statku.

Lokaj přiskočil ke Kateřině.

"Slečno," zašeptal, "pan Isidor s vámi musí ještě dnes v noci mluvit. Prosí vás, abyste mu vzkázala, kde na něho v jedenáct hodin počkáte."

"Panebože," zvolala Kateřina, "snad se mu nestalo nějaké neštěstí?"

"Nevím, slečno, dostal dnes večer psaní z Paříže ve smuteční obálce. Čekám tady na vás už hodinu."

Na věži kostela ve Villers-Cotteréts bilo právě deset hodin.

Kateřina se rozhlédla kolem sebe.

"Tohle je odlehlé a pusté místo, počkám tady na vašeho pána."

Lokaj vyskočil na koně a tryskem odjel.

Kateřina, třesouc se jako osika, vrátila se za matkou do statku.

Co jiného jí může Isidor v tak pozdní hodině oznámit, ne-li nějaké neštěstí?

Bude to asi smutné dostaveníčko! Ale o to koneckonců nejde. Isidor chce, aby se s ním v noci sešla, a Kateřině bylo jedno, kde anebo v kolik hodin to bude. Byla by se s ním sešla i o půlnoci na hřbitově.

Nechtěla o tom ani mnoho přemýšlet, objala a políbila matku a odešla do své světnice, jako by se chtěla uložit na lože.

Matka neměla o ničem tušení, svlékla se a pokojně ulehla. Kateřina se ani nesvlékla, ani neulehla.

Čekala.

Čekala, až uslyší půl jedenácté, potom tři čtvrti.

Ve tři čtvrti na jedenáct zhasla lampu a seběhla po schodech do jídelny.

Okna z jídelny vedla na silnici, dívka otevřela potichu okno a lehce seskočila na cestu.

Okno nechala otevřené, aby se mohla stejnou cestou vrátit, přirazila jen okenice.

Potom běžela noční tmou až na smluvené místo: Srdce jí prudce bílo, nohy se jí třásly, jednou rukou si chladila rozpálené čelo, druhou si tiskla na prudce oddychující ňadra.

Nemusela dlouho čekat. Brzy uslyšela dusot koňských kopyt.

Vyběhla jezdci vstříc.

Byl to Isidor.

Vpovzdálí čekal lokaj.

Isidor neseskočil z koně, podal jí ruku, vyzvedl ji do třmenů, objal ji a smutně řekl:

"Kateřino, včera mi ve Versailles zabili bratra Georgesa. Bratr Olivier mě volá k sobě. Kateřino, musím odjet."

Bolestný výkřik se rozlehl lesem. Kateřina divoce stiskla Charnyho do náruče.

"Ach," zvolala, "když zabili vašeho bratra, zabijí i vás!"

"Kateřino, ať se stane cokoli, musím poslechnout bratra. Kateřino, víte, že vás miluji."

"Ach, zůstaňte tady, zůstaňte tady!" volala dívka. Ze všeho, co Isidor říkal, chápala jen to, že odjíždí.

"Ale má čest, Kateřino! Můj bratr! Pomsta! Nemohu je opustit!"

"Ach já nešťastná," zavzlykala Kateřina. Polomrtvá a celá se třesouc se schoulila jezdci v náruči.

Horká slza vytryskla Isidorovi z očí a padla na dívčinu šíji.

"Ach, vy pláčete," zvolala dívka, "děkuji vám, máte mě rád!"

"Ach ano, ano, Kateřino, ale můj bratr mě volá a já musím poslechnout."

"Jeďte tedy," zasténala Kateřina, "nebudu vás zdržovat."

"Poslední políbení, Kateřino!"

"Sbohem!"

A dívka, jež pochopila, že Isidorovi nic nemůže zabránit, aby neuposlechl bratrova příkazu, sklouzla z milencovy náruče na zem.

Isidor odvrátil oči, vzdychl si a chvíli váhal. Ale bratrův rozkaz měl nad ním neodolatelnou moc. Pobodl koně, zavolal poslední sbohem a ujel tryskem.

Lokaj se hnal za ním cestou necestou.

Kateřina zůstala ležet na zemi, kam padla, tělem zahrazovala cestu.

Takřka v témž okamžiku se objevil na pahorku od Villers-Cotteréts jakýsi muž. Kráčel dlouhými kroky ke statku a ve spěchu div neupadl přes bezduché tělo ležící v prachu silnice.

Klopýtl, upadl na kolena a jeho ruce se dotkly nehybného těla.

"Kateřina!" vykřikl, "Kateřina je mrtva!"

Vyrazil zoufalý výkřik, tak pronikavý, že se rozštěkali.všichni psi na statku.

"Ach," zasténal, "kdo zabil Kateřinu?"

Třásl se hrůzou, bledý jako smrt usedl s bezduchým tělem na kolenou.